

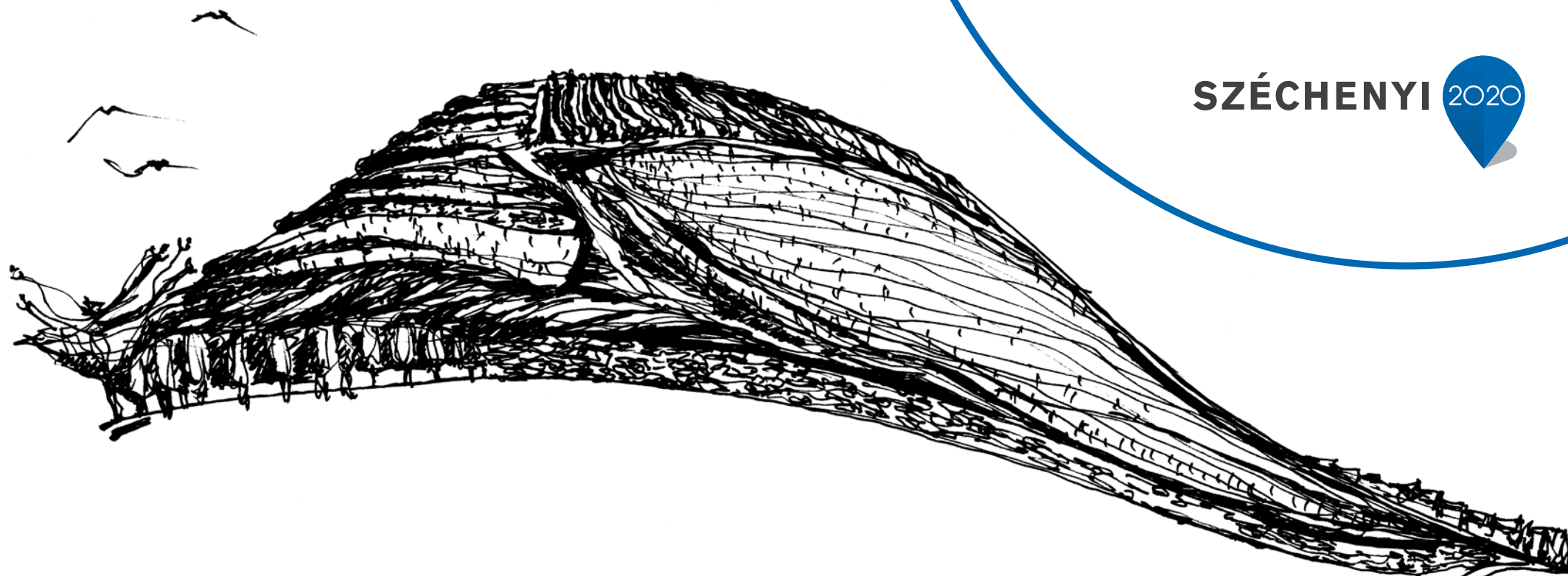
MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

SZÉCHENYI

TOKAJ-HEGYALJA

ÉPÍTÉSZETI TÁJEGYSÉGI ARCULATI KÉZIKÖNYV

Tisztelt Olvasó!

„velia quo quam fugias voloreium autatur aspis
mossum ut as voluptae coriasp ercipsa niati-
as eum et enturiatecto voluptusa idem iunt
experunt officte doluptio. Menet entis essimusda
sumquiam atur? Quibus neturiat volo magni-
en dusapit quam rem et quo cus dit a nis abor
sequodio consequae esti que vollorp oresti core,

quodi nobitiaae conse nonsedis nis etur?

Lorisimagnis doloreprorro optatqu iatie pla eaque volorep ercium quundis
ent, is sapic te officaeptae. Nemporem aut molorati sequam doluptat.

Emperi ulparchil isquas ipsunti velia sed minus.

Apicienti optatquae de sit, eic tem doluptatus aut que sequiatur alis is mo-
lupta tiaerum ium net aceatur, sus elis reprovit, es sit, aperem reribusam, et
volore eossequ atecten danditatint quo evendest eicimod itissitatum, sitium
quam que es dolorent vit omnis dolenia sincia etusa doluptiusam laciet
esciderum rem es magnat faceptatur?

Suntotat magnis dolorerrum nima sinullorum dolupidit repedissit que offi-
cillupta niendit, aut occulla de est, sim et evelibeaqui blacerias ma ipsape
nonsere molorum as autesciam adit officiam es elesti solorrorum volent.

Aris nullatiur? Pit pre, sapelentur si tem sapedig naturio nserferferum quid
ma nihil iduntor uptasitia andendandae arum erum re nost prate volup-
tae perferovid ut fuga. Experrumet as ni blatio. Ferupti istio. Da pa pero
moloribus.

Hendae pos essuntium fugia dus quis dolestisque niscips umquia nectas
molut eos ea consecum est plam dollo dolorru mquodia amus, conest

ÚTMUTATÓ

Tokaj-Hegyalja és az itt termelt bor világhírű. A hírnevet azonban meg is kell tartani: nem csupán a bor arculatával kell törődni, ahhoz hozzátartozik a települések, és az egész tájegység arculata. Ennek pedig bizonyos tekintetben egységesnek (nem feledve az egyes települések egyéni arcát), harmonikusnak és hangsúlyozottan minőséginek kell lennie. Ezáltal válik a vidék élhetővé és a máshonnan érkezők számára érdekessé. Ez napjainkban az elnéptelenedő vidék idején és a turizmus, mint jelentős megélhetési forrás tekintetében kiemelten fontos.

MIRE JÓ EZ A KÖNYV?

- ▶ **rendszerelve** bemutatja a tájegység építészeti karakterét (szépségeit, értékeit, egyediségét)
- ▶ **bemutatja** a régiós összefogó elemeket, melyekkel erősíthető a térség arculata
- ▶ mindezekre **ajánlásokat fogalmaz meg**, jó és kerülendő megoldásokat felsorakoztatva
- ▶ **inspirálja** a döntéshozókat, az építetőköt és a tervezőket

Míg a Települési Arculati Kézikönyvekben lehetőség adódott az egyéni arcél kimunkálására, most a közös vonásokat domborítjuk ki. Azokat a régiós összefogó elemeket, melyről együtt érdemes gondolkodnia Tokaj-Hegyalja 27 településből álló térségének. A jövő a kooperáción alapuló erős versenypozíció, az egyéni versengések helyett. A közös gondolkodás, az egyes TAK-okban lévő tudás rendszerezése, megosztása és egy esszencia leparlása szükséges többek között az építészettel,

tájépítészettel, tájhasználat, örökségvédelemmel kapcsolatos témákban is. Olyan régiós összefogó elemeket vizsgálunk, mint a táj, a közterületek, a megállóhelyek, információs táblák, a turizmus különböző ágaihoz (zarándok/gasztró/bor/aktív/egészségturizmus) és a mezőgazdasághoz kapcsolódó építészeti és táji beavatkozások. Meg kell felelni a jövő kihívásainak is, kiemelt témaként szerepel többek között a hőszigetelés, a megújuló energiákhoz kapcsolódó berendezések, az akadálymentesítés, a kockaházak felújítása, a szelektív hulladékgyűjtés, a gépkocsik elhelyezése, a forgalomlassítás. Ezeknek erős, az arculatot meghatározó szerepe van.

KINEK SZÓL EZ A KÖNYV?

Ha Ön

- ▶ **megbízóként** (helyi lakosként vagy egy település vezetőjeként) vagy befektetőként építeni, bővíteni, átalakítani, felújítani szeretne Tokaj-Hegyalján
- ▶ **tervezőként** érdeklődik a térség építészeti karaktere iránt
- ▶ **döntéshozóként** szeretné jobban megismerni a tájegységet

akkor ez a könyv Önnek készült.

Az ÉTAK célközönsége a település vezetőin kívül a döntéshozás valamennyi szintje. Fontos, hogy a helyi/megyei/országos pályázatok kiírásakor, az egyes célok meghatározásakor mindenki számára rendelkezésre álljon az adott régióról szóló rendszerezett tudás. Rendkívül sok kárt okoznak ugyanis a térségi sajátosságoknak ellentmondó, azokat figyelembe nem vevő pályázatok, fejlesztések. Ma sok esetben mind a települések mind pedig a lakosság számára az egyedüli tőkét e pályázatok támogatása jelenti. Egy-egy rossz döntés következtében pedig évtizedekre, vagy annál hosszabb időre sérül a településkép, az arculat. Az e kézikönyv segítségével meghatározott pályázati cél az ÉTAK segítségével egy jól előkészített helyi terepet tud megcélolni.

A döntéshozók mellett célközönség a lakosság is, ezért a ház helyétől a nyílászáró cseréig a kerítésen át minden fontosabb témára kiterünk, jó példák gazdag képanyagával inspirálva a tervezést.

A KÖNYV HASZNÁLATA

- ▶ az egyes témák keresését a tartalomjegyzék segíti
- ▶ a főszöveget rövid összefoglalók kísérik minden fejezetben
- ▶ a főszöveg mellett kiegészítő információkat találni
- ▶ az alapelvek és a térségi sajátosságok mellett konkrét ajánlásokat adunk az egyes témákban
- ▶ a jó és a kerülendő példák vizuálisan is elkülönülnek

jó példa,
követendő

rossz példa,
kerülendő

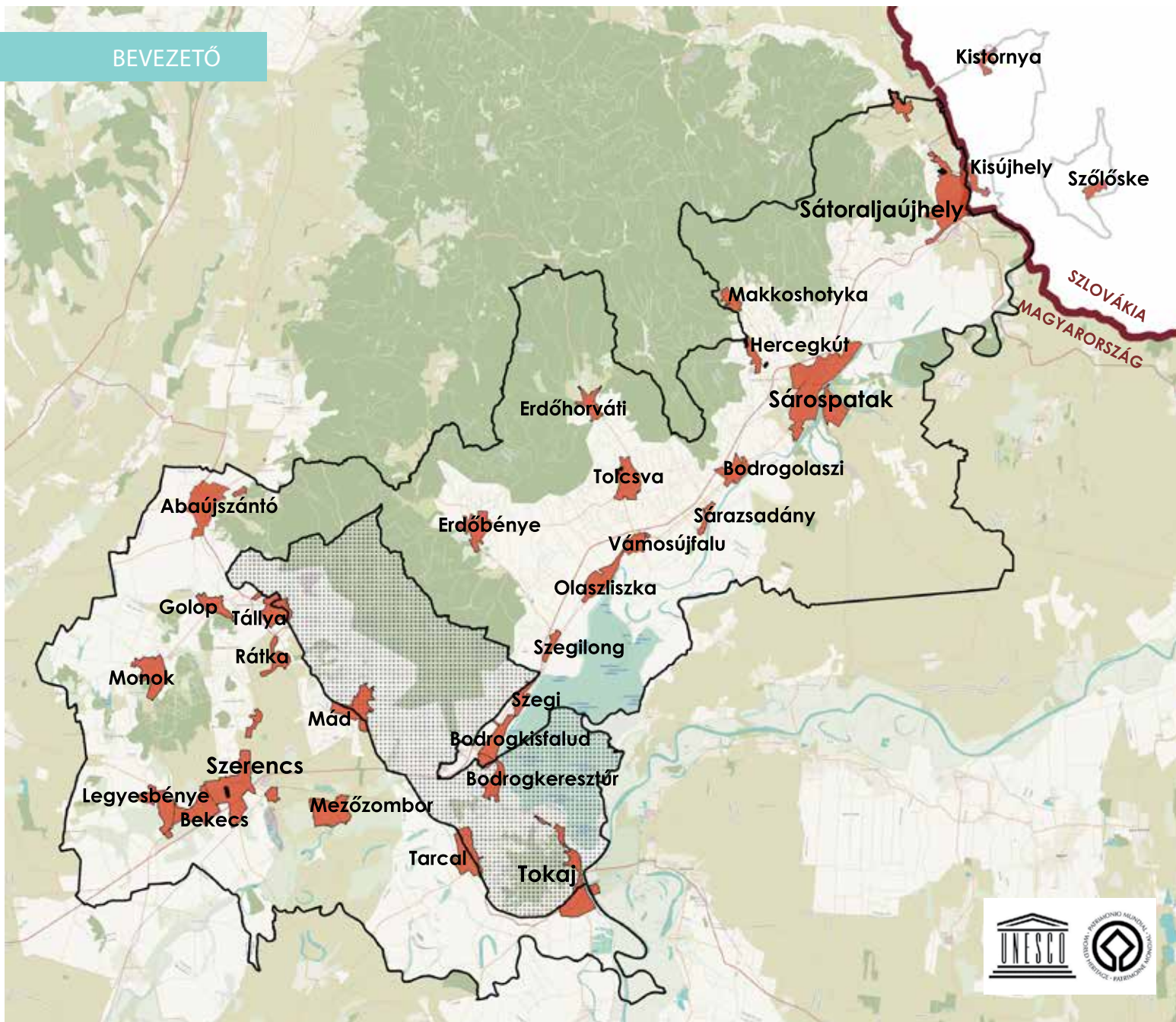

rövid
összefoglalók

kiegészítő
információk

Ez a könyv nem tartalmazza a vonatkozó szabályokat és törvényi előírásokat. A kézikönyvben megfogalmazott ajánlások azonban megfelelnek az előbbieknek. A cél nem a tervezési szabadság megkurtítása, uniformizálása, hanem a valós értékek megismertetése, a sokféle izgalmas lehetőség feltárása. Az unalomig másolt, giccses, sokszor import klónok helyett a térség karakteréhez illeszkedő választási lehetőségek bemutatása. A tervezés során mindig figyelembe kell venni a helyi építési szabályokat, a településrendezési terveket, a főépítési és világörökségi tervtanácsai javaslatokat, valamint az illetékes építésügyi és műemlékvédelmi hatóságok állásfoglalását.

 MAGTERÜLET

VILÁGÖRÖKSÉGI OBJEKTUMOK

A MAGTERÜLETEN KÍVÜL,

A VÉDŐZÓNÁBAN:

Ungvári pincék (Sátoraljaújhely),

Rákóczi pince (Sárospatak),

Gombos-hegyi pincesor (Hercegkút),

Kőporosi pincesor (Hercegkút),

Oremus pincék (Tolcsva),

Bormúzeum pincéi (Tolcsva)

Tokaj-Hegyalja térségében 27 önálló önkormányzattal rendelkező település közül 5 (Abaújszántó, Sárospatak, Sátoraljaújhely, Szerencs és Tokaj) ma városi ranggal rendelkezik. A városok közül a legutóbbi népszámlálás adatai szerint a legnépesebb Sátoraljaújhely, 15 ezer fővel. A legkisebb népességgel Szegilong rendelkezik, mintegy kétszáz fővel.

HA ÉPÍTENI, FELÚJÍTANI KÍVÁN TOKAJ-HEGYALJÁN

A helyi közösség a múltban is hozott szabályokat, ennek köszönhető a vidék mai varázslatos, rendezett arca. Napjainkban kiemelt fontosságú az értékörzés és az iránymutatás, az itt megjelenő építészeti színvonal, nívó. Az egyes településekre vonatkozó előírásokról a helyi főépítész ad felvilágosítást. Felkeresése még a telek megvásárlása előtt javasolt. Feltétlenül ajánlott a térségre vonatkozó jelen kézikönyv (ÉTAK) lapozgatása, a választott település Településképi Arculati Kézikönyvének (TAK) átolvasása. A tájegységi kezelési terv (KET) a területre vonatkozó szabályok térségi lebontását, kifejtését tartalmazza, elsősorban szakemberek számára. A 27 településre vonatkozóan világörökségi tervtanács (hivatalos nevén Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Településrendezési és Építészeti-műszaki Tervtanács) működik. Az állami főépítész elnökletével a megyei Kormányhivatal által működtetett, a helyi főépítészekből is álló tanács előzetes konzultációra is lehetőséget ad, segítve a tervezési folyamatot, majd véleményezi és véleményezi a beérkezett terveket, ajánlva vagy nem ajánlva. A kedvező tervtanácsai vélemény az építési engedély alapfeltétele. Fontos tudni, hogy az egyszerű bejelentés alá tartozó új építéseket és az épületbővítéseket, felújításokat is a tervtanács elé kell vinni. A teljes terület műemléki védelem alatt áll, ezért szakhatóságként az illetékes műemléki hatóságot is meg kell keresni. Megjegyezzük, hogy a települések döntő többsége nem rendelkezik sem érvényes Helyi Építési szabállyal (HÉSZ), sem helyi védelemre vonatkozó rendelettel.

TOKAJ-HEGYALJA TELEPÜLÉSEI

BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN

MEGYE

VÁROS, JÁRÁSKÖZPONT

Tokaj: ☎(47) 352-752

Sárospatak: ☎(47) 513 240

Sátoraljaújhely: ☎(47) 525 100

Szerencs: ☎(47) 565 200

VÁROS

Abaújszántó: ☎(47) 330 018

KÖZSÉG

Bekecs: ☎(47) 368 857

Bodrogkeresztúr: ☎(47) 396 002

Bodrogkisfalud: ☎(47) 396 056

Bodrogolaszi: ☎(47) 303 003

Erdőbénye: ☎(47) 336 003

Erdőhorváti: ☎(47) 338 412

Golop: ☎(47) 356 018

Herceghút: ☎(47) 346 101

Legyesbénye: ☎(47) 368 212

Mád: ☎(47) 348 003

Makkoshotyka: ☎(47) 307 013

Mezőzombor: ☎(47) 369 128

Monok: ☎(47) 556 301

Olaszliszka: ☎(47) 358 001

Rátka: ☎(47) 374 001

Sárazsadány: ☎(47) 590 002

Szegi: ☎(47) 309 077

Szegilong: ☎(47) 391 001

Tállya: ☎(47) 398 024

Tarcal: ☎(47) 580 444

Tolcsva: ☎(47) 384 217

Vámosújfalú: ☎(47) 394 042

BORVIDÉK, MELY A VILÁG MÉLTÁN HÍRES ÖRÖKSÉGE

BORVIDÉK

A törvény szerint az nevezhető borvidéknek, amely több település közigazgatási határára kiterjedően hasonló éghajlati, domborzati és talajadottságokkal rendelkezik, jellemző fajtaösszetételű, művelési ültetvényekkel és bortermelési hagyományokkal rendelkezik, sajátos borokat termel és településenként a szőlőterületek aránya minimum 7%. Magyarország borvidékei közül a Tokaj-hegyaljai borvidék a legismertebb, mely az abaújszántói Sátor-hegytől a sátoraljaújhelyi Sátor-hegyig terjed. A borvidéken ma mintegy nyolcezer hektáron termelnek szőlőt. Az első hiteles említés szőlők létéről a 12. századból származik. A 16. századra visszanyúló hagyománya van a természetes, nemes édes borok, valamint a magas minőségű száraz fehérborok készítésének.

TÖRTÉNETI TÁJ

Tokaj-Hegyalja történelmi borvidék területét 2012-ben történeti tájjá nyilvánították, mert

- ▶ az ember és a természet együttes munkájának eredményeképpen jött létre
- ▶ tükrözi és őrzi az organikus fejlődés eredményeit
- ▶ történeti, szimbolikus jelentőségű
- ▶ vizuális-esztétikai értéke van
- ▶ topográfiailag jól körülhatárolható egységet alkot.

Történeti tájként műemléki védelem alatt áll 27 településnek kül- és belterülete. Egykor a borvidékhez tartozott, de ma Szlovákia területén fekszik a Trianon által elszakított Szőlőske (Viničky, korábban Seleška) és Kistornya (Malá Třňa), valamint Sátoraljaújhely határának egy része, Kisújhely (Slovenské Nové Mesto). A borvidéknek a szlovák fél által ennél jóval több településre (mintegy ötszörösré) való kiterjesztése jelenleg vita tárgya a két ország között.

VILÁGÖRÖKSÉG

2002-ben az UNESCO a borvidéket, mint kultúrtáját a világörökség részévé nyilvánította, melyet a borvidéken ezer év alatt kialakult szőlőművelési hagyományok továbbélése és a 27 település közigazgatási területét magában foglaló terület évezredes egysége indokolt. Magját 9 település és további 4 település egyes objektumai képezik. A borvidék többi települése a védőzóna része. A világörökségi terület azonos a 2012-ben megállapított történeti tájjal. Európa mindössze hét országában (Magyarország, Ausztria, Franciaország, Németország, Olaszország, Portugália, Svájc) található az a tizenegy világörökségi terület, ahol a kultúrtájnak egy borvidék is része. E helyszínek közös tulajdonsága a táj különleges és egyedi megformálása, amely tükrözi az ott élő emberek évezredes szőlőművelési tevékenységét. Az egyes borvidékek egyedi borait itt védelemben részesítik, biztosítva az állandóságot.

E TÉRSÉGBEN PÁRATLAN

- ▶ Az ezeréves, folytonos megújulásra képes szőlészeti-borászati kultúra.
- ▶ A 13. századtól folyamatosan épülő pincék, pincerendszerek.
- ▶ Az egykori mezővárosok láncolatára épülő településhálózat és építészeti öröksége.
- ▶ A csak erre a vidékre jellemző tájkép, melyek a sok évszázada kialakult tájhasználat, a földtani és földrajzi adottságok, valamint az élővilág harmóniáját mutatja.
- ▶ A természeti értékek hihetetlen sokszínűsége és gazdagsága.
- ▶ A kultúrák évezredes egymásra rétegződését tükröző régészeti emléanyag.

A TÖRTÉNETI TÁJJA ÉS VILÁGÖRÖKSÉGI TERÜLETTÉ NYILVÁNÍTÁS CÉLJA, HOGY MEGŐRIZZÜK

- ▶ épített örökségét
- ▶ természeti környezetét
- ▶ hagyományos tájhasználatát, és segítsük fenn tartható használatát.

TOKAJ-HEGYALJA

KÜLÖNLEGES VIDÉK

Hazánk északkeleti részén, a Zempléni-hegység lábánál, a Bodrog folyó mentén, illetve a Bodrog és a Tisza összefolyásánál helyezkedik el Tokaj-Hegyalja. Borvidék ez, méghozzá világhírű, nemes boroké. Különleges klimatikus és környezeti adottságai és az ezeket hasznosító emberi tevékenység, az idők folyamán kiművelt termesztési és termelési kultúra egyedülálló borkultúrát hozott létre e vidéken. A vulkanikus lejtők és vizes élőhelyek együttese különleges mikroklimát eredményez. A környező tölgyerdők kiváló faanyagot adnak a hordókészítéshez, amely szintén meghatározza a bor aromáját, ízét és éresi folyamatát. Ha össze akarjuk foglalni, hogy mi is adja e térség különlegességét, akkor az alábbi megállapításokat tehetjük Dr. Beluszky Pál nyomán.

TOKAJ-HEGYALJA

1. KEDVEZŐ FEKVÉSÉNÉL FOGVA A CSERE FÓRUMA

1. Hegyvidék és síkság találkozásának határzónájában fekszik, ahol az eltérő adottságú tájak árucseréje zajlott mindig is. Az Alföld és a Felvidék közötti cserét lebonyolító útvonalak¹ itt vezettek keresztül, de erre halad a mai napig a magyar-lengyel és a magyar-orosz áruforgalom egy része is. Stratégiai jelentőségű volt a tokaji tiszai átkelőhely, ami a nyugati országrész és Erdély közötti teremtetett kapcsolatot. Nem véletlen, hogy itt volt egykor az ország legjelentősebb sólerakata is. Trianon következtében az egykori megyeszékhely, Sátoraljaújhely a kisvárosok sorába kényszerült, az országhatár természetes gazdasági és társadalmi kapcsolatokat vágott szét, ráadásul a zárt borvidékhez tartozó Kistoronya, Kisújhely és Szőlőske Csehszlovákia területére került. Leépültek a hagyományos termék- és munkaerőpiacok. A rendszerváltást követően, majd az Európai Unióhoz való kapcsolódással azonban e kapcsolatok fokozatos újjáépítése lehetségessé vált. Ezt a határ mindkét oldalán felis-

¹ Az egyik útvonal Tokajtól Tarcalon, Mádon, Tállyán, Abaújszántón, Vizsolyon és Göncön keresztül vezet Kassára, míg a másik „via strata”, azaz római eredetű országút Tokajtól Bodrogkeresztúron, Olaszliszván és Sárospatakon át visz Sátoraljaújhelyre, majd becsatlakozik a Kassára vezető útba.

[A TÁJKARAKTER
ELEMELI A
PINCERENDSZEREK
ÉS A SZŐLŐMŰVELÉS
EGYÉB ÉPÍTMÉNYEI,
VALAMINT A SAJÁTOS
HANGULATÚ FALVAK ÉS
KISVÁROSOK, MELYEK
ŐRZIK A TÁRSADALMI,
KULTURÁLIS,
ETNIKAI ÉS VALLÁSI
SZEMPONTBÓL
SOKSZÍNŰ HEGYALJAI
ÖRÖKSÉGET.]

merték, ha éppen a tokaji márkanevből adódó konfliktusok miatt kisebb zökkenőkkel is, de az együttműködés elindult.

2. STRATÉGIAI JELENTŐSÉGŰ VIDÉK

2. Miután földrajzilag stratégiai jelentőségű volt, a hatalmi tényezők mindig igényt formáltak rá, birtoklásáért szüntelen küzdelem folyt. A 18. századtól az itt termelt bor, mint kiemelt jelentőségű érték védelmének érdekében királyi rendeleti ösztönzések biztosították a termőterület egységét.

3. AZ ÁRUTERMELÉS FÖLDJE

3. Kiváló, világszerte ismert, magas minőségű termék, a tokaji bor hazája. Ennélfogva mindig is országhatárokon átlépő (Felvidék, Lengyelország, Orosz cári udvar stb.) kapcsolatokat épített az idők során.

4. A SOKSZÍNŰSÉG ÉS A BÉKÉS EGYMÁS MELLETT ÉLÉS FÖLDJE

A tokaji borhoz kötődő szerteágazó, tartós kapcsolatrendszer Tokaj-Hegyalját Európa részévé tette, közvetítette számára más vidékek tudását, kultúráját. Érkeztek ide szőlőművelő vallonok, felvidéki napszámosok és vándoriparosok, gazdag felvidéki polgárok, sváb telepesek, görög és zsidó kereskedők, császári tisztviselők, cári borvásárlók és még sokan mások, akik mindig békében éltek egymás mellett.

5. A „GAZDAGSÁG” FÖLDJE

5. A szőlőtermelésnek komoly társadalmi hatásai voltak: különleges helyet foglalt el a feudális birtoklási rendszerben, bizonyos feltételek mellett a forgalma szabad volt, még a jobbágyok számára is. A szőlőtermeléshez piaci tevékenység,

Tokaj-Hegyalja térségében 27 önálló önkormányzattal rendelkező település közül 5 (Abaújszántó, Sárospatak, Sátoraljaújhely, Szerencs és Tokaj) ma városi ranggal rendelkezik. A városok közül a legutóbbi népszámlálás adatai szerint a legnépesebb Sátoraljaújhely, 15 ezer fővel. A legkisebb népességgel Szegilong rendelkezik, mintegy kétszáz fővel.

kereskedelem kapcsolódott, melyet a kereskedők segítettek. Ez lehetővé tette a mezővárosi fejlődést. A sok szempontból önálló mezővárosok pedig a polgárosodás lehetőségét kínálták. Mindez, párosulva a bortermelés jövedelmezőségével, Hegyalja társadalmát tehetősebbé és szabadabbá tette. A 17-18. században Tokaj-Hegyalja a szőlő- és bortermelésnek, a céhes iparnak, a bányáknak köszönhetően a történelmi Magyarország egyik leggazdagabb területe volt. Nem véletlen, hogy Sárospatak szellemi központtá is vált. E gazdagság fénye máig érzékelhető, dacára a sok megpróbáltatásnak, amiken ez a vidék keresztül ment.

6. TÖBBKÖZPONTÚ TÉRSÉG

A gazdasági élet fejlettségével függ össze, hogy magas volt népsűrűsége és erőteljes volt urbanizálódása. A településszerkezetet a mezővárosok uralták, melyek nagy száma országosan egyedülálló volt. Fénykorukban nem csupán egyenjogúak, de egyenrangúak is voltak.

Közülük egyedül Sátoraljaújhely emelkedett ki a sorból, mint szabad királyi város. Nem egy központi város volt tehát a térségben, hanem több, egymással munkamegosztásban működő, önálló egység működött. A hegylábi településeknél (pl. Mád, Erdőbénye, Tolcsva) a Bodrog mentiek változatosabb földrajzi adottságaiknál fogva, többféle szerepkört láttak el. Szerencs, Tokaj, Sárospatak és Sátoraljaújhely mellett, hogy jelentős kereskedővárosok voltak, művelődési-oktatási feladatkört is viseltek. Tokaj, Abaújszántó és Sátoraljaújhely gazdasági központként volt jelentős. Máig kiemelkedő kulturális központ Sárospatak, Magyarország egyik lepatinásabb oktatási intézményének birtokosa. A protestáns szellemiség központjaként hatása Hegyalján túl is sugárzott. A modernizációs folyamatok és a 20. századi vidékpolitikai döntések során a jól működő egyenrangúság helyett a települések közötti hierarchiára fektették a hangsúlyt Sátoraljaújhelyet és Szerencset emelve ki a sorból. A rendszerváltást követően azonban a vállalkozások megerősödése és a turizmus fellendülése e két közigazgatási központon túli településeket újra megerősítette, mindemellett Tokaj szerepköre is erősödött. Manapság a hagyományos, sajátos, több száz év alatt kialakult térszerkezet kerül ismét előtérbe, azaz a városhálózat többközpontúsága, a határ menti kapcsolatok erősítése, valamint a funkciómegosztás.

A BORVIDÉK RÖVID TÖRTÉNETE

E térség ősidőktől lakott volt, ezt régészeti leletek egész sora tanúsítja. Tokaj már a római korban stratégiai szereppel bírt, mint a legfontosabb kereskedelmi út tiszai átkelőhelye, a rómaiakhoz fejlett szőlő- és borkultúra kapcsolódott. Egyes feltételezések szerint már a honfoglalás előtt folyt szőlőtermesztés Hegyalján. Lehetséges, hogy az ide érkező magyarok hozták magukkal kaukázusi eredetű szőlészeti ismereteiket. Talán az itt élt szlávok alakíthatták ki bolgár kapcsolataik révén Tokajban az első szőlőterületeket. Minden jel arra utal azonban, hogy a beérkező szerzetesek és betelepítések előtt már voltak itt szőlők. Valószínű, hogy a már itt élők keleties, bolgár-görög hagyományaira, majd a szerzetesek által közvetített nyugati tapasztalatokra építve a 11-12. században már volt Hegyalján szőlőművelés. A legelső írásos nyoma annak, hogy itt szőlőtermelés folyt, 1187-ben kelt, amikor III. Béla birtokokat és szőlőket adományozott a johannitáknak. Ekkor kapta nevét a Tarcali a Szentkereszt-dűlő.

Metszet Tokajról a Vasárnapi Ujság 1857. évfolyamában

Ezek az "összölők" egyáltalán nem hasonlítottak a ma ismert lédús, zamatos, illatos borszőlőre. Ez utóbbi az összölők közül a jégkorszakot is túlélő, 7-8 ezer évvel ezelőtt elterjedt ún. ligeti szőlőből eredeztethető, melyet az ember hamar gyűjtögetni, majd természeteni, nemesíteni kezdett: a folyóparti ártereken a fákra felfutó szőlő körül megritkították a növényzetet, és metszették, szaporították. Ennek eredményeképpen fürtjei, bogyói nagyobbak lettek, a leve zamatosabb, édeesebb lett, és létrejött a kerti szőlő, *Vitis vinifera*, amely lényegében a ma ismert borszőlők alapja. Érdekesség, hogy a ligeti szőlő, mely egy akár 30 méterre felkapaszkodó lián, őshonos ezen a vidéken, még ma is megtalálhatjuk. Védett növény!

ŐSHONOS SZŐLŐ

A ma termesztett szőlőfajok ősei (Cissites) 100 millió évvel ezelőtt jelentek meg, innen származtatják a mai is élő *Vitis* nemzetséget. Miocén kori szőlőmaradványokat Magyarországon is találtak: a *Vitis tokaiensis* miocén kori lenyomata Erdőbényén, a *Vitis teutonica* levélenyomata Mádon és Tállyán került elő.

VALLONOK, OLASZOK...

A borvidék fejlődésére igen jótékony hatást gyakoroltak a 11. századtól majd a pusztító tatárjárás után Nyugat-Európából (Olaszország, Franciaország és Németalföld területéről) érkező telepések. Nyelvük az újlatin nyelvek csoportjába tartozott, hazánkban korabeli megnevezésük pedig összefoglalóan „olasz” volt. Magukkal hozták sajátos szőlőkultúrájukat, és jelentős erdőirtásokba, illetve szőlőtelepítésekbe kezdtek a vulkanikus, ma Zempléni-hegységként számon tartott térség déli lankáin. Az „olaszok” több kiváltságot is kaptak az uralkodóktól, mint pl. adómentesség vagy szabad szőlőbirtoklás, illetve a szőlő szabad adásvétele. Rajtuk kívül görög szőlőművesek is érkeztek IV. Béla hívására. E folyamat hamar éreztette jótékony hatását, látványos fejlődésnek indult a szőlő- és borkultúra. Ekkor épült ki a kereskedelmi utak védelmét szolgáló várak láncolata is.

AZ ELSŐ ÍRÁSOS EMLÍTÉS

Bár a térség középkori szőlőkultúrájáról már a 12. századból van írásos említés, IV. Béla 1248-ban kelt adománylevele emlékezik meg elsőként a térségből származó borról. Ezt az adománylevelet tartják az első olyan dokumentumnak,

amely konkrétan megemlékezik a térségből származó borról. A Tokaj városából származó borról 1381-ből maradt fenn az első említés egy peres ügy kapcsán.

JELLEGZETES BIRTOKVISZONYOK

A borvidék fejlődését meghatározta, hogy a mai Hegyalja területe eredendően homogén királyi birtok volt. Később a térségben királyi, fejedelmi és főúri birtokok, a felvidéki városok birtokai illetve az egyházi birtokok váltották egymást. Érdekes, hogy majd minden település határában voltak olyan birtokok, melyek gazdája (például felvidéki városok, céhek, polgárok) nem helyben lakott, azaz idegen, ún. extraneus vagy bebíró volt. Ezeken kívül a szőlők jelentős részét a földesurak majorságai tették ki, melyeket jobbágyi robot- és bémunkával műveltek meg. A jobbágyi szőlőbirtoknak is különleges jogállása volt ezen a vidéken, hiszen azt szabadon lehetett adni-venni, egyedül a földesúrnak járó szolgáltatásoktól nem mentesült. A mezővárosi fejlődés csúcspontján megnőtt a kismanesség szerepe is a birtokok tekintetében. A szőlőbirtoklás szempontjából fontos volt, hogy az akkori Hegyalja területén az adott településnek volt-e egyháza, hiszen a plébániák is komoly szőlőbirtokokkal rendelkeztek. Jelentőségük azért is nagy volt, mert komoly kiváltságokkal rendelkeztek, és a királyi, valamint a főúri kézben lévő szőlőterületekkel együtt a borvidékké fejlődő Tokaj-Hegyalja kiemelten fontos csírákezdeményei voltak.

SZERZETESRENDEK HEGYALJÁN

A Hegyalja borvidékké fejlődéséhez nagyban hozzájárultak a szerzetesrendek is. A 12. században johanniták telepedtek

Joris Hoefnagel: Tokaj a 16. század végén

le, akik a királytól jelentős birtokokat, szőlőket és kiváltságokat kaptak. Kolostoruk a tatárjárás alatt megsemmisült, emléküket a ma is ismert Szentkereszt szőlőhegy őrízte meg, amely Tokaj-Hegyalja legrégebbi szőlőtermő helye. A borvidéken ágostonrendi, bencés, domonkos premontrei, ferences, klarissza apátságok, kolostorok és prépostságok is létesültek, mindegyikük birtokolt kisebb-nagyobb szőlőt. Voltak olyan kolostori központok is, amelyek ugyan nem a borvidéken helyezkedtek el, mégis jelentős szőlőbirtokokkal rendelkeztek itt. Ezek közül a felvidéki szepesi Szent Márton-, a leleszi Szent Kereszt-prépostság valamint a lechnicei Szent Antal karthauzi kolostor emelendő ki. Az itt felsorolt szerzetesi közösségek jelentősége azonban eltörpült a pálosok mellett. Az egyetlen magyar alapítású szerzetesrend („remeterend”) kiemelt figyelmet szentelt a szőlőművelésnek és a borkészítésnek. Emléküket a mai napig őrzi a Baráth és a Remete nevű dűlők.

MEZŐVÁROSI FEJLŐDÉS

A térségben 15. század első felére jelentős gazdasági fejlődés mutatkozott. A kereskedelmi utak metszéspontján fekvő terület miatt rendkívüli módon megnőtt a hegyaljai bor iránti kereslet. Ebben az időszakban nemcsak a szerémségi, hanem egyre jelentősebb mértékben a mai Hegyaljáról származó borokkal is kereskedtek. A jómódú felvidéki bányavárosok, a szerémségi bor felvásárlói felfedezték a kiaknázatlan tokaji borvidéket. Kezdetben borvásárlóként, később, az 1400-as évek végén már birtokosokként jelentek meg itt. Ennek a fellendülésnek köszönhetően Abaújszántó, Bodrogkeresztúr, Erdőbénye, Mád, Olaszliszka, Szerencs, Tarcál, Tállya, Tokaj és Tolcsva a 15. században bizonyítottan bortermelő mezővárosokká váltak, amelyekben a 15. század második felében már jól szervezett önkormányzat működött. Mezőzombor viszont csak a 17. században lett mezőváros.

Sátoraljaújhely és Sárospatak helyzete is különleges volt. A két település már a 13. század közepe óta mezővárosként szerepelt a forrásokban, szabad vásártartási joggal, ahol nemcsak az egyéb piaci portékát, hanem a szőlőbirtokokat is szabadon adták, illetve vették. Ennek köszönhetően e két városban jelentős kereskedőréteg alakult ki a 15. századra, amely bekapcsolódott a felvidéki szabad királyi városok Lengyelország felé irányuló borkereskedelmébe. A szabad királyi városi rangot nyert Sárospatak helyzete ekkor még inkább felértékelődött.

[AZ 1531-BEN ALAPÍTOTT SÁROSPATAKI REFORMÁTUS KOLLÉGIUM AZ ORSZÁG EGYIK LEGRÉGBBEN FENNÁLLÓ, ÉS A LEGMODERNEBB PEDAGÓGIAI ELVEK SZERINT MŰKÖDŐ OKTATÁSI INTÉZMÉNYE, MELY ÉLEN JÁRT A MAGYAR NYELV ISKOLAI MEGHONOSÍTÁSÁBAN. A „BODROG-PARTI ATHÉNNEK” NEVEZETT PATAKI KOLLÉGIUM KIVÁLÓ SZAKEMBEREKET, TUDÓSOKAT ALKALMAZOTT, A LATINOS MŰVELTSÉG EURÓPA FŐ SODRÁBA KAPCSOLTA BE E TÉRSÉGET A MEZŐGAZDASÁGI TUDOMÁNYOK TERÉN IS. HAZÁNK SZÁMOS NAGY ALAKJA TÖLTÖTTE ITT DIÁKÉVEIT.]

VEZETŐ SZEREP, AZ ASZÚ ELSŐ EMLÍTÉSE

Tokaj-Hegyalja bora a 16. századtól került vezető szerepbe, egyrészt a Szerémség – az addig legfontosabb bortermelő vidékünk – török uralom alá kerülése okán bekövetkezett keresletnövekedés miatt, másrészt pedig a termelési technika változása következtében. Ekkor

A NÉV EREDETE

Tokaj várát, egyben a térség kapuját a 16. századtól Európa-szerte ismerték. A Hegyalján termelt bort a külföldi borkereskedők a könnyen kiejthető Tokajról nevezték el, mely lassanként a magyarban is polgárjogot nyert.

A terület hivatalos megnevezése azonban még sokáig Hegyalja maradt, amit csak a 19. század elejétől váltott fel a Tokaj-Hegyalja.

kezdték meg a késői (október végi) szüretelést, a teraszos kiépést, valamint a szőlő művelésének és a bor készítésének szabályozását az ún. szőlőrendtartásokban. A szőlőfajták közül ekkor indul meg a legjobban aszúsodó furmint elterjedése. A Szerémségből érkezett a Garai család is, akiknek az aszú első írásos feljegyzését köszönhetjük 1571-ből. A békés gyarapodást hozta el ez az időszak, miközben megmaradtak a változatos birtokviszonyok is. Az aszú megalapozta a tokaji bor világhírét.

A RÁKÓCZIAK

A fejlődést segítette a Rákóczi család fokozatos tulajdonba kerülése is. A Rákócziak az országos politika térképére is felhelyezték e térséget. Számos nagy jelentőségű történelmi esemény zajlott Tokajban, Szerencsen, vagy Sárospatakon, illetve a Rákóczi-szabadságharc is innen indult ki. A fegyverkezés egyik fő finanszírozója a bor volt, II. Rákóczi Ferenc francia, lengyel, orosz diplomáciai kapcsolatainak alapja az aszú volt. A szabadságharc leverését követően a Rákócziak birtokai a királyi udvarra szálltak, majd onnan tovább, több császárhű - nagyjából osztrák, német - családhoz. E családoknak köszönhető a helyi, ma is látható épületállomány egy jelentős része, a kúriák és udvarházak. Az új birtokosok hozzákezdtek az elnéptelenedett területek betelepítéséhez, a szétzilált gazdaságok beindításához.

AZ ELSŐ ZÁRT BORVIDÉK

Az aszú Európa szerte keresett áruvá vált. Ez bizonyos szabványosítást is megkövetelt, ekkor vezették be a gönci hordót. Az abban elhelyezett aszúszemek mértékét a hordóhoz viszonyítva, puttonban mérték. A borvidék lehatárolásának jogi alapját IV. Károly császár (III. Károlyként magyar király) rendelettel teremtette meg, amikor 1737-ben Tokaj-Hegyalját, a világon az elsők között, zárt borvidékké nyilvánította. A királyi leirat felsorolta azokat a településeket, amelyek határában a „tokaji bor” előállításához alkalmas szőlő termelhető. Az aszún kívül készítettek Hegyalján még közönséges asztali bort, főbort (szamorodnit, melyből az aszúszemeket nem válogatták ki), az aszúszemek kiválogatásával aszú szőlőbort (melynek minősítése aszerint történt, hogy egy gönci hordó borhoz hány puttony aszúpépet adtak), az aszú melléktermékeinek segítségével mászlást és fordítást, valamint rendkívül különleges eszenciát is. A cári és a bécsi udvarban is előszeretettel fogyasztották e nedűket, melyek díszebédek, esküvők elmaradhatatlan kísérői voltak. Az aszút orvosságként tartották számon Európában.

ÚJABB BETELEPÜLŐK

A 18. század jelentős betelepítéseket is hozott. Érkeztek német telepesek, szlovák, ruszin és lengyel szőlőmunkások, valamint görög és örmény kereskedők, végül a 19. század elején galíciai zsidók. E népek mind hozták magukkal kultúrájukat, vallásukat, szokásaikat, ami a települések képére, sőt szerkezetére is hatással volt. Érdekesség, hogy 18. században Tállya volt a terület legnépesebb települése, tehetőses iparos réteggel, Tokajt is megelőzve. Népeségében csök-

BORKIVITEL

Jelentős mennyiségű tokaji bort szállítottak Lengyelországba, Poroszországba, Sziléziába, de jutott bor még Észak-Európába is. Az orosz piacra lengyel közvetítéssel már a 16. századtól is vittek hegyaljai borokat. Nagy Péter cárt a tokaji nagy tisztelője és fogyasztójaként tartják számon. Ez a kapcsolat tovább folytatódott I. Katalin és II. Péter cárok idejében. Tokajban 1733-tól Borvásárló Bizottság székelt 1798-ig, melynek az volt a feladata, hogy a cári udvart megfelelő minőségű és mennyiségű hegyaljai borral lássa el az udvart. A 19. századtól a hazai nagyobb szőlőbirtokosok társaságokat alakítottak a borkivitel segítésére, melyek tevékenységi körébe a szőlészeti iskolák alapítása és újtások bevezetése is beletartozott.

kenő sorrendben öt követte Sátoraljaújhely (közigazgatási központ), Sárospatak (uradalmi központ), Mád, Tokaj (sólerakat, folyami átkelőhely), Tarcál (kamarai szőlőbirtok központja), Tolcsva, Monok, Bodrogkeresztúr, Erdőbénye, Olaszliszka, Szerencs, Makkoshotyka, és a legkisebb, Vámosújfalú. A 19. századra azonban már Sátoraljaújhely, Sárospatak és Tokaj lettek a befutók.

VÁLSÁGOS IDŐSZAKOK

A 19. század II. fele sajnos kevés jót hozott a borvidéknek. Lengyelország felosztása megszüntette a legkomolyabb külföldi felvevőpiacot, 1875-től pedig több hullámban a filoxéra (szőlő gyökértetű) pusztította el a szőlők nagy részét. A kiegyezés utáni általános fellendülés a borvidéket az iparosodás felé terelte, aminek alapja a kiépülő vasút volt. Szerencsére nem lépett a szőlő helyébe a gyáripar, leszámítva a neves szerencsi cukorgyárat és a sátoraljaújhelyi dohánygyárat. Megindult a szőlők újratelepítése, a korábban rögzített területhez képest Monok, Legyesbénye, Bekecs, Szerencs, Makkoshotyka, Szőlőske településekkel kiszélesedett a borvidék.

Az 1920-as trianoni döntés Zemplén vármegye nagy részét Csehszlovákiához csatolta, s az utolsó jelentős belföldi piacot, Erdélyt is elszakították az országtól, így az átmenő kereskedelmi forgalom is erősen lecsökkent.

A hanyatlás csúcsát a II. világháború és az azt követő évtizedek jelentették, a bortermelés és kereskedelem legfelkészültebb rétegeitől fosztva meg a borvidéket. Először a zsidóság, majd az arisztokrácia és a módosabb középparaszti réteg tűnt el. A szőlő- és bortermelés immár az állami gazdaság alá tartozott, ahol a minőségi helyett a mennyiség élvezett elsőbbséget, így a borágazat a világkereskedelem élvonalából a perifériára került. A kivitel elsődleges célpontja a Szovjetunió volt. A „diadalmas szocialista nehézipar” szerencsére elkerülte a vidéket. A vasút lezüllesztésre került, az immár Miskolc központtal működő térség lényegében periférikus helyzetbe került. A szőlő művelésével felhagytak sokan, megnőtt a parlagon álló területek száma, a megművelt területek aránya drasztikusan csökkent. A hetvenes években építési hullám indult meg, megjelentek a kockaházak, a modern áruházak, pártházak, takarékszövetkezetek, miközben a régi épületeket (kúriákat, kastélyokat, zsinagógákat stb.) pusztulni hagyták, vagy lebontották. A hagyományos településképp sok esetben sérült.

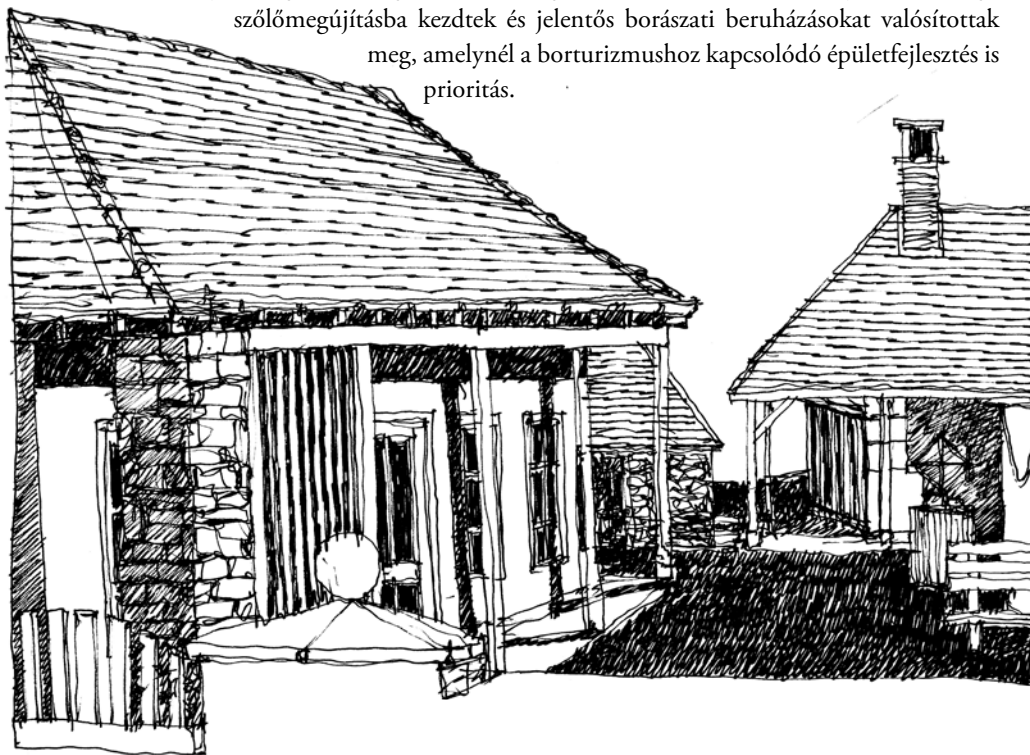
NAPJAINKBAN

A rendszerváltást követően a hazai tőke hiánya miatt külföldi szakmai befektetők jelentek meg, akik tisztában voltak a tokaji bor valódi értékével. Az ő beruházásaik máig meghatározzák a borvidék gazdasági erejét és építészeti arculatát. A szőlő- és borkultúra újjáépülésével együtt megindult a terület szakmai és építészeti fejlődése, de az elmúlt egy

évszázad mulasztásainak helyrehozásához azonban jóval nagyobb időre lesz még szükség. A 2002-ben elnyert Világörökségi cím megteremtette a további védelem és fejlődés lehetőségét. A közelmúltra a korábban virágzó, sokszínű mezőgazdaság lassú elhalása, de ezzel párhuzamosan a kisüzemi bortermelés és a borturizmus felfutása a jellemző. Manapság a hegyközségi rendszer adja a borvidék szakmai keretét. A Tokaji Borvidék Hegyközség Tanácsa az általa működtetett Tokaji Borminősítő Bizottság alapján állítja ki tanúsítványát a minősített tételekre.

Ahogy említettük, az első borászati befektetések mindegyike külföldi volt, melyek a minőségi javuláson keresztül járultak hozzá a borvidék fejlődéséhez. A szőlőfeldolgozáshoz vásárolt technológia elemeit egy teljes rendszerben – prések, koracél tartályok, berendezések, palackozó gépsorok – alkalmazták. A szőlőtermesztésben a 21. században a termelési technológia fejlesztése – klónok, termesztési módszerek – hozott jelentős előrelépést. Az érlelés terén történtek változások. A reduktív technológiának nevezett feldolgozási eljárás alkalmazása az alapbor fejlesztésében jelentett előrelépést. Bevezették továbbá a területre korábban nem jellemző késői szüretelésű borokat a piacra. Családi pincészetek ugyan alacsony számban, de jelen vannak a borvidéken. Saját tulajdonukban lévő szőlőterületek termelésére alapozzák tevékenységüket, amely a szőlőtermesztéstől az értékesítésig jelentő feladatokat jelent. A szükséges fejlesztéseket gyakran más gazdasági szektorban szerzett vagyoni felhasználásával tudják megoldani. Egyre több a nagyobb borászati vállalkozás, jellemző, hogy

szőlőmegújításba kezdtek és jelentős borászati beruházásokat valósítottak meg, amelynél a borturizmushoz kapcsolódó épületfejlesztés is prioritás.

BOROKRÓL...

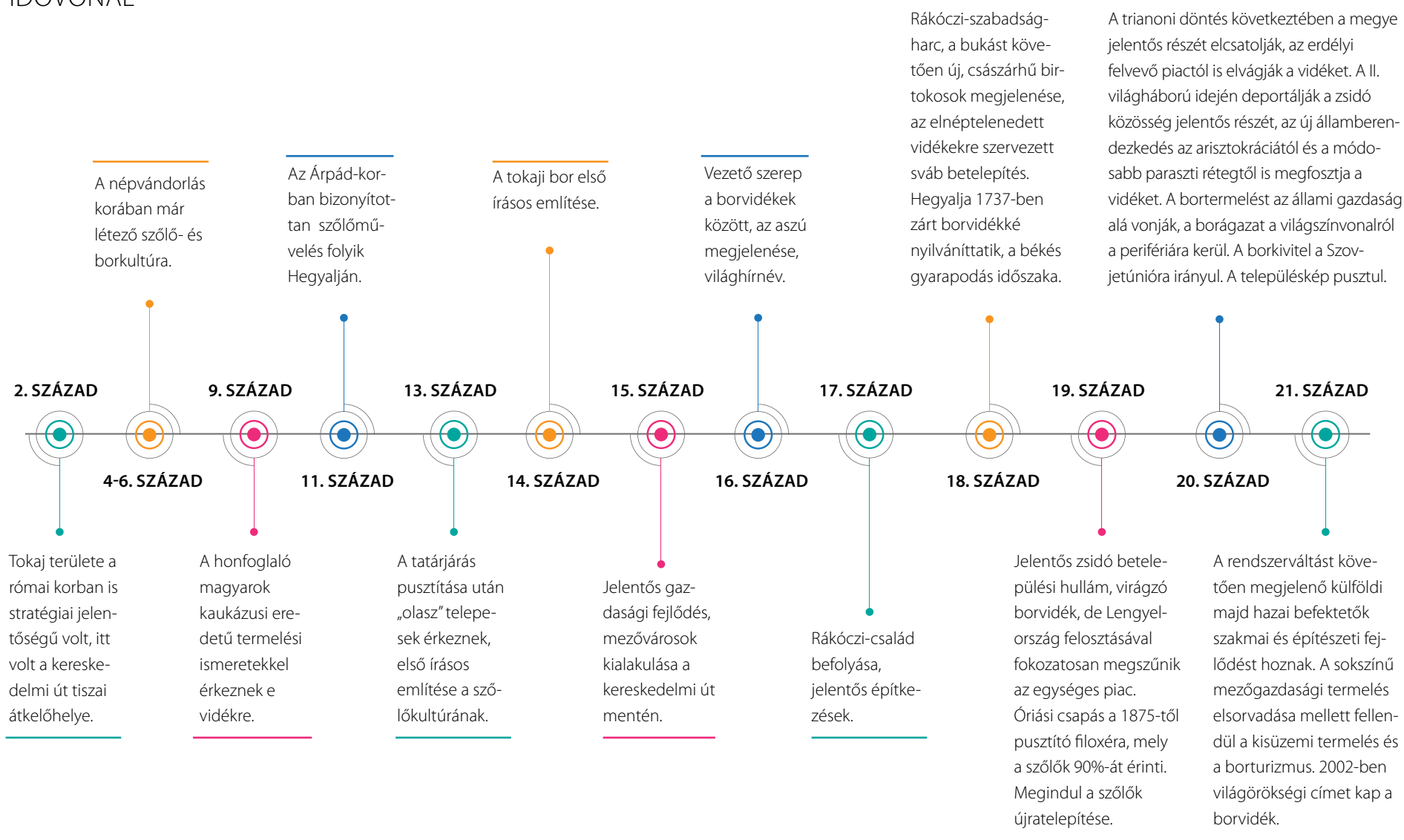
A szőlészeti és borászati eljárásokat a Tokaji borvidéken évszázadok óta jogszabályok írják elő. A borvidéken jelenleg engedélyezett és termesztett hat (furmint, hárslevelű, kabar, kövér-szőlő, sárgamuskotály, zéta) fajtából tokaji bor (eszencia, aszú, szamorodni, fordítás, másolás, késői szüretelésű bor, fehérbor) és pezsgő készíthető. A borvidéki

fajtaszerkezetben manapság a Furmint a legjelentősebb, ettől jóval elmarad a Hárslevelű és a Sárga muskotály, az összes többi fajtát a borvidék csupán néhány százalékán művelik. A teljes térséget vizsgálva jelenleg Mád áll az élen, Tállya a második, majd Tolcsa és Tarcal következik szőlőterületeivel. Hivatalosan 36 szőlőfajta van a borvidéken, de abból csupán 6 hazsnálható fel Tokaji bor készítésére.

[ÚJ TECHNOLÓGIA: A REDUKTÍV TECHNOLÓGIÁRÓL ÉRDEMES PÁR SZÓT EJTENI: A MÓDSZER LÉNYEGE, HOGY A BOR MÁR MUST KORÁTÓL, TELJESEN A PALACKOZÁSIG, LEVEGŐTŐL ELZÁRTAN KÉSZÜL. LEVEGŐTŐL ELZÁRTAN PRÉSELIK. AZ ERJESZTÉS HŰTHETŐ ZÁRT TARTÁLYOKBAN ZAJLIK, AZ ERRE BERENDEZKEDETT PINCE LÁTVÁNYÁBAN AZ ŰRKORSZAKOT IDÉZI, HORDÓ HELYETT ACÉLTARTÁLYOKKAL. EZ A TECHNOLÓGIA CSAK BIZONYOS BOROKAT ÉRINT, HISZEN AZ ASZÚ, A SZAMORODNI, A FORDÍTÁS, A MÁSLÁS SZÁMÁRA HAGYOMÁNY, ÉS KÖTELEZŐEN ELŐÍRT A FAHORDÓS ÉRLELÉS.]

A térség városairól készült tanulmányok mindegyike a kedvezőtlen gazdasági, valamint munkaerőpiaci helyzetet emeli ki, ami a népesség szelektív elvándorlását okozza. A csökkenő népességszám sok esetben növekvő súlyú probléma, amelynek egyik oka az elvándorlás mértéke, a népesség fogyása mindemellett az országos tendenciákat követi. A jövőben ennek fokozódása várható, amennyiben a települések nem válnak a fiatalok számára vonzóvá. Reményt keltő lehet e téren is, hogy a térség ma már nem csupán bor- és gasztroturisztikai célpont. Sokszínűségéhez hozzájárulnak a neves kulturális fesztiválok és a felfutóban lévő sport- illetve szabadidős lehetőségek, melyek közül kiemelt szerep jut a vízi sportoknak.

IDŐVONAL

KULTÚRÁK, NEMZETISÉGEK

A multikulturális örökség a borvidékkel egyidős: „olasz” telepesek, balkáni „görög” kereskedők, lengyel és orosz borvásárlók, német telepesek, lengyel megrendelők és kapcsolattartók, zsidó lakosság, szlovák és ruszin szőlőmunkások és fuvarosok színesítették a magyar alapnépesség kultúráját. A török kori harcok következtében a terület elnéptelenedett, majd a Rákóczi-szabadságharcot követően fontos feladat volt újbóli benépesítése. Ebben jelentős szerepet kaptak a nemzetiségek. Spontán folyamat eredményeként szlovák majd ruszin lakosság telepedett meg. Magánföldesúri majd állami kezdeményezésre (gazdasági és politikai okokból) németek érkeztek, két hullámban, főleg sváb tartományokból. Az egyes nemzetiségek hatással voltak az építészeti arculat formálására, melyet az Örökségünk c. fejezetben fejtünk ki. Vallonok, „olaszok”

A borvidék fejlődésére igen jótékony hatást gyakoroltak a mai Itália területéről az olasz, Franciaország déli vidékeiről az ófrancia, Németalföldről pedig a vallon nyelvet beszélő telepesek, akik a 11. századtól, majd a tatárjárás után érkeztek. Nyelvük az újlatin nyelvek csoportjába tartozott, hazánkban korabeli megnevezésük pedig összefoglalóan „olasz” volt. Az újonnan jött telepesek magukkal hozták sajátos szőlőkultúrájukat. A vallonok –akik vélhetően a belgiumi Liège környékéről származtak - a szőlőművelés modern módszereivel ismertették meg a helyi lakosságot. A „tőkék kopaszra metszésével” a termés mennyiségét és minőségét egyaránt növelték. Elterjesztették a több funkciós metsző-

kések használatát, s nevükhöz kapcsolódik a furmint bor elnevezése is. Olaszliszka, Bodrogolaszi, Tállya (melyben feltehetően a francia *taille*, azaz irtás szó rejlik) település nevében is őrzi emléküket.

A görög kereskedőtársulat címere egy tokaji kapu zárókövön

Sváb tájház ablaka, Herceghút

„GÖRÖGÖK”

Az ország három részre szakadását követően a görögök török alattvalóként mindhárom területen szabadon kereskedhettek. Vándorkereskedőként nagyon korán kereskedelmi „kompániákat”, társulásokat hoztak létre, például Tokajban. E kompániához tartozó görögök éltek még a megyén belül Sárospatakon, Sátoraljaújhelyen, Tarcalon és Tállyán is. A Török Birodalom területéről hozott áruikat Magyarországon adták el, de bekapcsolódtak a borkereskedelembe is. Egyházközséget alapítottak, a tokaji ortodoxia fénykorát azonban a XVIII. században élte, ekkor épült a Szent Miklós ortodox templom. Érdekesség, hogy a 18-19. század tokaji ortodox népessége csak mint a görög nyelv és egyházi kultúra hordozói, valójában azonban etnikailag nem feltétlenül voltak tagjai a görög nemzetnek, mivel hogy valójában kevés kivételtől eltekintve macedovlach nemzetiségűek voltak.

SZLOVÁKOK, RUSZINOK

A szlovák és a keleti-szláv eredetű ruszin szőlőmunkások Észak-Zemplénből, a Bodrogből és Abaújból idénymunkákra (kapálás, kötözés, szüret) érkeztek rendszeresen. A hegyaljai mezővárosok háztartásainak tárgyi ellátottságát (fa eszközök és edények, vessző-nád-sás-gyékénymunkák) is részben ők biztosították. A szlovák betelepülők kiválóan értettek az erdei munkához, fakitermeléshez, szén- és mészegetéshez, az 1700-as évek végén üveggyártó (hutás) szakmunkások is érkeztek. Az asszimilációs folyamatok mellett a ruszinok a görög katolikus, a szlovákok a római katolikus egyházhoz maradtak hűek.

NÉMETEK

Rátka, Hercegkút és Károlyfalva településen koncentrálódó német (magyar köznyelvben a 18. századi német telepítésekkel érkezetteket közös szóval sváboknak nevezik, a telepések nagyobb része a sváb tartományokból származott) kisebbség gyökerei ahhoz a 200 családkhoz nyúlnak a regéczi uradalom tulajdonosa, Trauthson herceg telepített le birtokán az 1750-es években. Erre az igény és a szükséglet találkozása adott lehetőséget: a török uralom és a Rákóczi-szabadságharc után elnéptelenedett észak-magyarországi uradalmak szívesen fogadták a szőlő- és földműveléshez jól értő, a hazai viszonyok (a vagyont a család egyetlen fiúgyermeké örökölte, a többieknek önállóan kellett egzisztenciát teremteni) miatt „vándorbotot ragadtatnak”. Etnikai összetartozásukat sokáig igen zárt közösségben őrizték. A második világháború után kitelepítésre ugyan nem került sor, sokukat azonban jóvátételi kényszerszermunkára hurcolták a volt Szovjetunió területére.

ZSIDÓK

A 18. század második felétől a borvidék mezővárosaiba mind nagyobb számban beköltöző zsidók nagy szerephez jutottak a szőlőművelés, de különösen borkereskedelmének fellendítésében. A térségben a korcsmabérlés és szeszfőzés mellett a borkereskedelem adta a zsidóság egyik legfontosabb megélhetési forrását. Ők mérték ki a helyszínen a nagybirtokok borát, illetve forgalmazták azt a borvidéken kívülre. Ennek az áruforgalomnak az irányítói ugyan hosszú ideig a „görögnek” nevezett balkáni, keresztény vallású kereskedők voltak, ők azonban fokozatosan hazatértek, vagy beilleszkedtek a rendi-nemesi társadalomba, a kereskedéssel egyre inkább

Egykori zsinagóga, ma kulturális központ, Tokaj

[„OTT VAGYOK, AHOL A MÁDI ZSIDÓ” – SZÓL A MONDÁS. MÁDOT A „MÁDI ZSIDÓ” LEGENDÁJA TETTE HÍRESSÉ: ÜZLETI ÚTRA INDULT, DE A BAKON ELBÓBISKOLT, LOVA ÁLLÍTÓLAG MAGÁTÓL VISSZAFORDULT, ÉS A KERESKEDŐ FELÉBREDVE SAJÁT HÁZA ELŐTT TALÁLTA MAGÁT.]

felhagytak. A borkereskedelem különleges ága volt a kóser bor speciális körülmények közötti előállítás és forgalmazása. A betelepülő zsidók korai rétege legfőképp Cseh- és Morvaországból, valamint Sziléziából származott, ahonnan III. Károly „családi törvénye” miatt – a zsidó családokból csak egy-egy fiú házasodhatott – sokan vettek vándorbotot a kezükbe. Az első bevándorlási hullámnál lényegesen jelentősebb volt az az áramlat, amely a Lengyelország ismételt felosztásai után Galícia felől érkezett. A 19. század első felére a zsidóság a hegyaljai borvidék karakteres etnikumává vált. A két bevándorlási hullám lassú összeolvadásának eredményeként a 19. század utolsó harmadára kialakuló, egységesebb arculatot öltő hegyaljai zsidó hitközségek a hagyományörző, a modernizációs törekvéseknek csak lassan és módjával teret engedő szigorú ortodoxia táborát gyarapították. Különös színfoltként említhető a haszidizmus térhódítása és a legendás csodarabbik működése. A zsidó közösség a második világháború következtében szinte teljesen eltűnt.

ROMA KÖZÖSSÉG

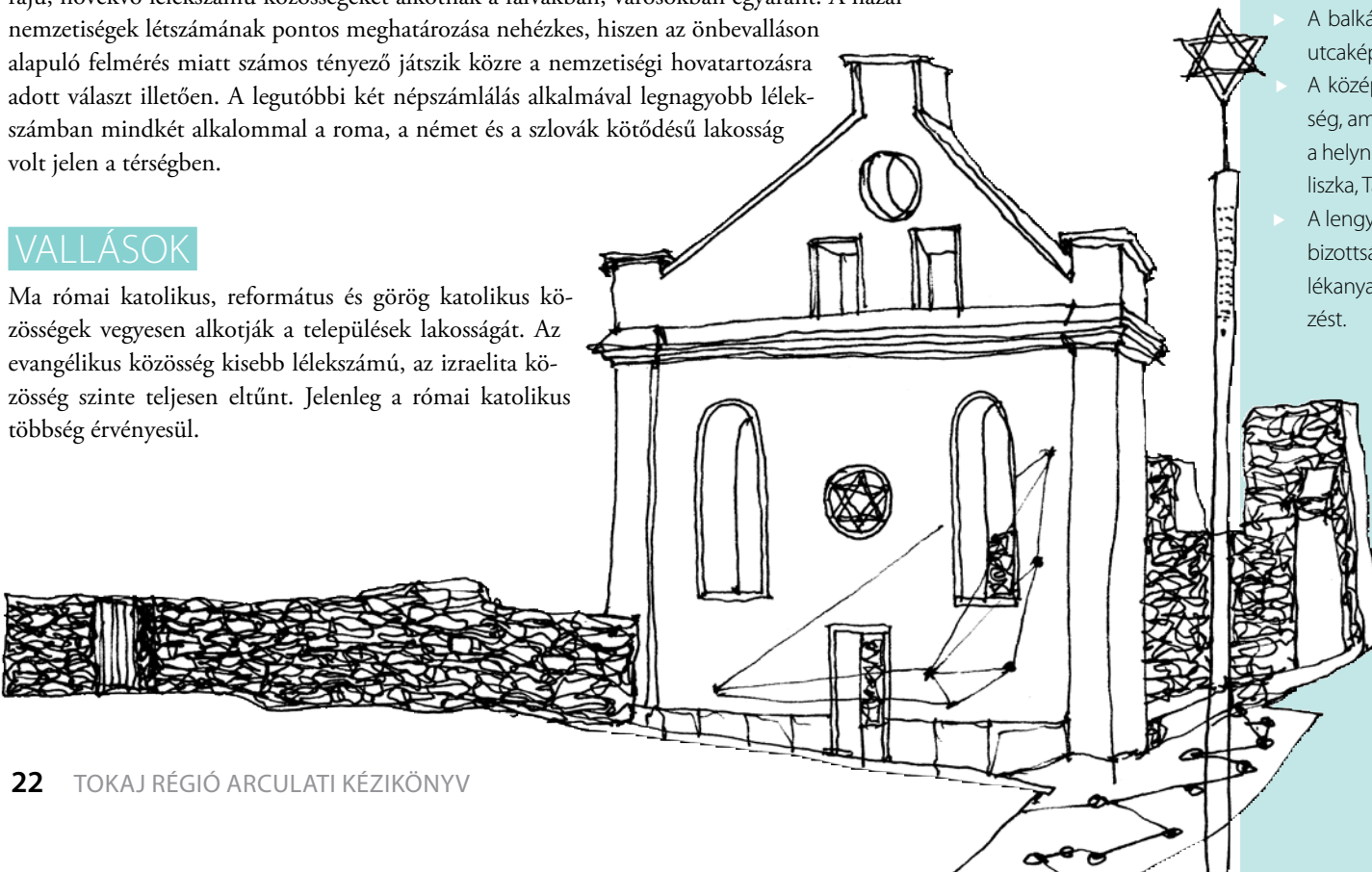
A cigányság szerepe a háziipari tevékenységekben, a megrendelésre készülő kézműves termékekben volt meghatározó, illetve a cigány családok egy része kifejezetten szőlőmunkásnak érkezett e vidékre. Abaújszántón pedig a zenekarokat kell megemlítenünk: a 20. század derekáig tucatszám éltek itt zenész cigányok, akik az egész térség táncalkalmait kiszolgálták.

MAI ADATOK

A 20. században jelentős asszimiláció ment végbe, manapság a német nemzetiség őrzi leginkább kulturális kötődését, de identitásához hű a ruszinság és a szlovák eredetű népesség egy része is. A nemzetiséghez tartozók közül a cigányság a legnépesebb, fiatalos korstruktúrájú, növekvő lélekszámú közösségeket alkotnak a falvakban, városokban egyaránt. A hazai nemzetiségek létszámának pontos meghatározása nehézkes, hiszen az önbevalláson alapuló felmérés miatt számos tényező játszik közre a nemzetiségi hovatartozásra adott választ illetően. A legutóbbi két népszámlálás alkalmával legnagyobb lélekszámban mindkét alkalommal a roma, a német és a szlovák kötődésű lakosság volt jelen a térségben.

VALLÁSOK

Ma római katolikus, református és görög katolikus közösségek vegyesen alkotják a települések lakosságát. Az evangélikus közösség kisebb lélekszámú, az izraelita közösség szinte teljesen eltűnt. Jelenleg a római katolikus többség érvényesül.

AZ ETNIKAI-VALLÁSI ÉS NÉPRAJZI TÁJ SOKFÉLESÉGET, ILLETVE A TÁRSADALOM RÉTEGZÖDÉSÉNEK SOKSZÍNŰSÉGÉT ŐRZI EZ A TÉRSÉG.

- ▶ A holokauszt következtében elpusztult zsidó közösség emlékanyaga, mely nagyságrendje, színvonala, ismertsége tekintetében a Budapesten kívüli magyarországi zsidó kultúra legjelentősebb öröksége.
- ▶ A terület nemzetiségei közül a németek (svábok) őrzik aktívan és tudatosan a saját hagyományait. Rátka, Herceggút és Károlyfalva (Sátoraljaújhely) sváb lakossága karakteres és jellegadó a kulturális örökségben is.
- ▶ A balkáni kereskedők lakóházai, kereskedőházai Tokaj utcaképét meghatározó műemlékek.
- ▶ A középkorban érkező újlatin nyelvet beszélő népesség, amely a szőlészetet meghonosította, ma már csak a helynévanyagban érhető tetten (Bodrogolaszi, Olaszliszka, Tállya).
- ▶ A lengyel és orosz borvásárlók, az orosz cári borvásárló bizottság ma már csak történeti iratokban létező emlékanyag, kivéve a szamorodni lengyel eredetű elnevezést.

TOKAJ-HEGYALJA TERMÉSZETI ADOTTSÁGAI

TÁJ ÉS BOR, TÁJHASZNÁLAT, TÁJKONFLIKTUSOK

Tokaj-Hegyalja a Zempléni-hegység déli és keleti peremvidékén húzódik Abaújszántótól félkörben Tokajig, majd északkelet felé Sátoraljaújhelyig. E híres borvidék a szőlőtermesztés északi határvonalán húzódik. A táj egyediségét az adja, hogy felszínét medencék, széles völgyek tagolják. Ez hazánk legtagoltabb tája, a vulkáni képződmények olyan széles spektruma található itt, amely sehol máshol az országban. A terület legelterjedtebb alapkőzete a riolittufa, aminek törmeléke ásványi anyagokban és nyomelemekben igen gazdag, ami hozzájárul a szőlő és a bor íz- és zamatanyagainak bőségéhez.

A szőlő minőségét, az ízt, a zamatot természetföldrajzi tényezők határozzák meg, ilyen többek között az éghajlat, a napsütéses órák száma, a fekvés, a lejtőviszonyok, a csapadék mennyisége, a szél, a talaj, melyek e vidéken rendkívül kedvezők. Különleges adottsága Tokaj-Hegyaljának a hosszú, száraz, napos koraősz, azaz a vénasszonyok nyara, mely kedvez az aszúsodás folyamatának, mely egyébként a szürkerothadást okozó gomba hatására indul be. Különleges adottság továbbá a domborzat tagoltsága (egyes erős lejtők különlegesen sok hőben részesülnek, ahol édeesebb a szőlő), valamint a világos színű riolittufáról visszaverődő fény és hő, mely szintén szerepet játszik az érlelési folyamatban.

TALAJ

A Tokaj-Hegyaljai borvidék kőzet- és talajviszonyait elsősorban vulkanikus tevékenység alakította. Ugyanakkor a vulkanikus működést követő üledékes löszképződés során laza, porózus szerzetű kőzetréteg rakódott a vulkanikus kőzetrétegre, mely tartalmaz üledékes és vulkanikus törmeléket is. Ahol a vulkanikus alapkőzet nem maradt meg ez az üledékes löszréteg, ott felszíni barna erdőtalaj, illetve kötött agyagtalaj van – ez jellemzi a borvidék nagy részét. Egy kisebb részen a vulkanikus kőzetréteg felett egy jóval vastagabb üledékes löszréteg található, ez a kőzet tekinthető talajképző kőzetnek: egybefüggő, vastag löszréteg-

gel borított talaja a tokaji Nagy-Kopasz hegy dűlőinek van, illetve Olaszliszka egyes lejtőinek, ahol a dombok a síkvidékkel találkoznak. Mindez nagyban befolyásolja a termőhelyen termesztett szőlő és az abból készülő bor adottságait, savasságát, karakterét.

TALAJLE MOSÓDÁS

A térségben igen jelentős mértékű a talajok eróziója, vagyis lemosódása; a térség 80%-a veszélyeztetett. Az erózió legintenzívebben a lejtőirányban megművelt szőlőparcellákon jelentkezik, különösen erőteljes a folyamat a tokaji Nagy-hegyen. A természetes folyamatok mellett nagy szerepet játszanak ebben az emberi tevékenység hatásai, a földmunkák és a növényzet eltávolítása. Ez ellen ősidők óta védekeznek az ember mesterségesen kialakított teraszokkal és azt megtámasztó, helyben kieszett kövekből emelt kőgátakkal (grádicsokkal), melyek a tájkép jellegzetes elemeivé váltak, néhol kőépcsőkkel (garádokkal) kiegészítve. A meredekebb hegyoldalakon ma is látni kb. 1 méter mély 1,5 széles liktovermeket. Ezek fogták fel a hegyről lezúduló földet, kőport, melyet visszahordtak a tőkéhez.

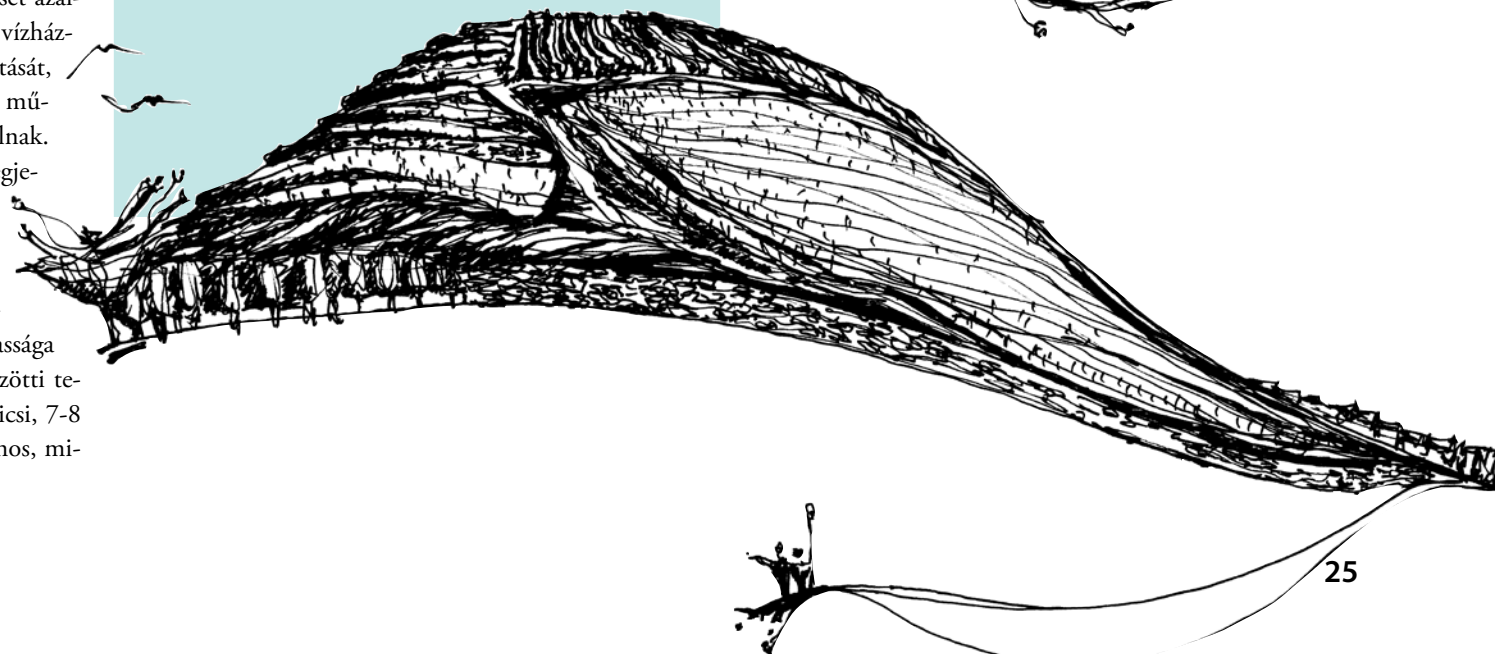
TÁMFALAS SZŐLŐTERASZOK

A támfalas teraszok lehetővé teszik a lejtők művelését azáltal, hogy csökkentik annak meredekségét, javítják vízháztartását, befolyásolják a beeső napsugárzás hasznosítását, csökkentik a talajerózió mértékét. E teraszok a táj működésének és látványának is domináns részévé válnak. A huszonhét településből húsznál megjelennek, legjelentősebb kiterjedéssel Abaújszántón, Tarcalon, Tállyán és Erdőbényén, ezen a négy településen található a teraszok közel fele. A megművelendő földből kitermelt kőből szárazon rakott támfal magassága 70 cm és 1,5 méter között változik, magassága nem emelkedik a föld felszíne fölé. A támfalak közötti teraszíkok szélessége igen változó, vannak egészen kicsi, 7-8 méterese is, ahol csak néhány sor szőlő fér el. Sajnos, mi-

A TÁJKARAKTER ELEMEL:

- ▶ változatos földfelszín, hazánk medencékkel és széles völgyekkel legtagoltabb dombvidéke, a szőlőtermesztéshez kedvező, hideg szelektől védett lejtőviszonyokkal
- ▶ vulkáni málladékkal kevert termőtalaj egyedi jellemzői
- ▶ riolittufa, mint alapkőzet, és az arról visszaverődő hő, mely elősegíti a szőlő érését, kedvező mikroklimát ad
- ▶ közettani adottságok: vulkáni kőzetbe (riolittufába), és néhol löszbe vájt pincék, a pincék kőzetanyagán megtelepedő nemespenész
- ▶ változatos és racionális területhasznosítás: erdők, szőlők, szántók, ártéri rétek és legelők, folyó menti ártéri erdők. A szőlőterületek aránya meghatározó.
- ▶ állandó és időszakosan vízjárta területek
- ▶ szőlőtáblák rajzolata, kő támfalak, helyenként kisebb építmények
- ▶ beépítetlen külterület
- ▶ hagyásfák, kereszték, dűlőutal rajzolata

vel a teraszos művelésnél csak kézi erővel lehet számolni, jelentős részüket felhagyták. A tájat meghatározó kőgátak nagy része mára sérült, félig leomlott. A felhagyott területeken cserjés-bozótos vegetáció jelent meg, csökkentve a táj adta esztétikai élményt. A felhagyást követően módosult a víz útja is, mely egykor a gondosan kialakított lejtésekkel a peremeken árkokba gyűlt össze. Miután a teraszok és a kő támfalak a kultúrtáj meghatározó emlékei, stratégia szükséges megőrzésükre. Ne feledjük, hogy ezek a teraszok kiváló adottságokkal rendelkeznek, ezért a minőségi szőlőtermelés tradíciója szempontjából is kívánatos lenne megőrzésük és használatuk.

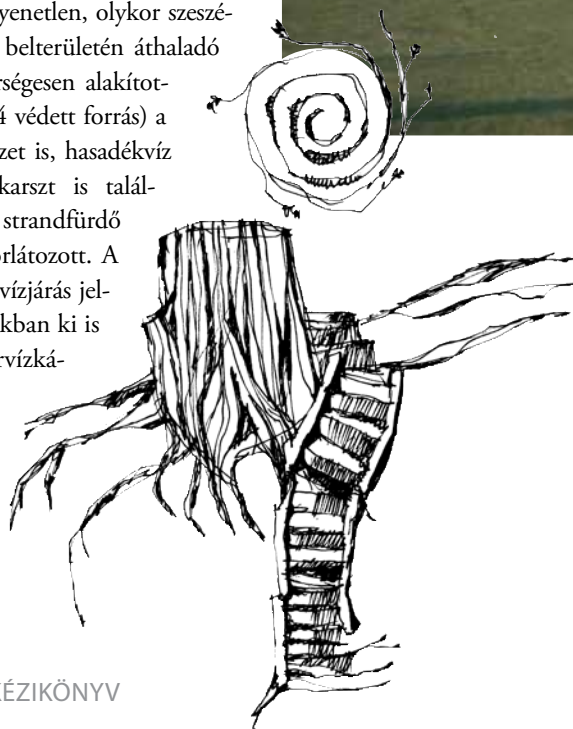

KLÍMA

A szárazabb augusztus és szeptember elején beköszöntő csapadékosabb időjárás elősegíti a *Botrytis cinerea* gomba tevékenységét. Ehhez hozzájárul a Tisza és a Bodrog mocsárvilága, a párát, hajnali ködöket adó állandóan vagy időszakosan vízjárta területével. A nemes rothadás különleges túlérési folyamatot indít be, magasabb cukorkoncentrációval és savcsökkenéssel. Mindemellett aroma jellegben is gazdagítja a bort, mézes, friss, aszalt gyümölcsös jegyekkel.

VÍZRAJZ

Hegyalja vízrajzi tengelyét nyugaton a Hernád, keleten a Bodrog és a Tisza adja. E nagy folyókon kívül, a terület felszabdaltságából adódóan, több kisebb-nagyobb vízfolyással is találkozhatunk, melyek vízjárása egyenetlen, olykor szeszélyes. Ehhez igazodva a települések belterületén áthaladó patakok medrét rendszerint mesterségesen alakították ki. Sok a kishozamú forrás (204 védett forrás) a közet tartalmaz csapadékeredetű vizet is, hasadékvíz formájában. Sárospatakon termálkarszt is található, melynek hévizét a Végardói strandfürdő használja. Ennek vízutánpótlása korlátozott. A patakokat nem a heves, szélsőséges vízjárás jellemzi, a szárazabb augusztusi időszakban ki is száradhatnak, míg hóolvadáskor árvízkárokat okozhatnak. Az állóvizeket a Bodrog szabályozásból visszamaradt holtágak adják, és van néhány bányató. Tokaj-hegyalján három víztározó üzemel, melyet horgásztóként hasznosítanak.

NÖVÉNYZET

A változatos domborzati, klimatikus és talajtani viszonyoknak köszönhetően gazdag növényvilágot, megannyi ritka és védett fajt találunk e vidéken. Ahova szőlőültetvények nem nyúlnak fel, ott melegkedvelő molyhos-tölgyes bokorerdőket találunk, cserjeszintjében gyakori a húsos som. A magaslatokon árvalányhajas, csenkeszes gyepes területek is vannak, ahol csepleszmegegy, magyar nőszirm, magyar perje, hegyi kökörcsin, bozontos és hosszúlevelű árvalányhajak előfordulása általános. A lösszel fedett hegyláb felszínek talajain szárazságtűrő növények (tavaszi hérics, leánykökörcsin, törpemandula, jajrózsa, pusztai meténg, árvalányhaj) díszlenek. A tokaji Nagy-Kopasz-hegy egyedülálló kincsei a gyapjas őszirózsa és gyapjas csüdfű. Tállya környékén rengeteg az apró nőszirm, a halványsárga repcsény, a

fénylő zsoltina és a borsóképzű lednek. Védett növény a piros kígyószisz. A magasabb tájakon, a Zemplén-hegység belseje felé megjelennek a gyertyános-tölgyesek és a bükkösök is. A világ más bortermő területeivel szemben nem messze földről kell szállítani a hordó anyagot, mert arra kiválóan alkalmas a kocsánytalan tölgy. A völgyekben a hegyvidéki hangulatot a patakokat kísérő égerligetek, láprétek is erősítik.

A Bodrogek köz potenciálisan erdőterület (puhafa ligeterdők, mocsár- és láperdők, tölgy-kőrisszil ligeterdők), és jellemző rá a vízhez kötődő élőhelyek sokasága. Az ármentesítést leginkább a lápok és erdők sínylették meg; helyüket fajszegény ültetvények, szántók, rétek és másodlagos mocsarak váltották fel. Természetszerű növényzet csak a nyílt ártereken,

a holtágakban, mentett oldal tavaiban találni. Jellegzetes növények pl. a fehér tündérrózsa, a tündérfátyol, mocsári lednek, nádi boglárka, nyári tűzike, kornistárnics, szibériai nőszirm.

A felhagyott területeken és a hullámterekben sajnos olyan özőnfajok jelennek meg, mint pl. a bálványfa, a gyalogakác, az akác, japánkeserűfű és az aranyvessző fajok.

TERMÉSZET ÉS EMBER ÖSSZHANGJÁT MUTATÓ TÁJHASZNÁLAT

A 18. század végére kialakult Hegyalján egy egységes gazdálkodási rendszer, egy stabil, a természet és ember összhangját mutató tájhasználat. A földterület hasznosítása magassági övezetek szerint változott: a lejtőket (250-300 m tengerszint feletti magasságig) szőlő, míg az ettől magasabb részeket lombhullató erdő borította. A szőlő és a szántóföldek közötti átmenetet gyümölcsösök és legelők képezték. A települések vagy ebben az átmeneti zónában, illetve a Bodrog folyó és a szántóföldek vagy az ártéri síkság között feküdtek. Mindeközben az ártéri övezet (ártéri erdők, holtágak, lápok stb.) az ártéri gazdálkodás színterei voltak, ahol nagyállattenyésztés, halászat, nádlás, makkoltatás folyt. Árvíz idején az állatokat a hegyi legelőkre hajtották. Érdekes, hogy gyümölcsösök a szőlők felett, és a kőgátak mentén is voltak.

A szőlőket környezetkímélő tájhasználat jellemezte: már a 17. század óta a talajeróziót csökkentő teraszokkal, kőgátakkal, vízvezető árkokkal és ún. liktogödrökkel intenzív talajvédelmet valósítottak meg. A szőlő övezetén kívüli területek a helyi élelmiszertermelést szolgálták, jelentős ágazat volt az állattenyésztés, mely a szőlőgazdálkodás trágyaszükségletét is kielégítette. A mezőgazdaság mellett a mezővárosok lakói a természeti környezet ásványi nyersanyag előfordulásaival, a szőlőtermesztéssel, borászattal is összefüggő kézműipari tevékenységet folytattak (kővágás, faragás, hordókészítés stb.).

ÁLLATTARTÁS

Egykor jelentős ágazat volt az állattenyésztés. Ma, ennek hiánya okán egyre nehezebb és költségesebb ésszerűen megoldani az ürlevények szerves trágyával történő tápanyagpótlását, de a minőségi húsbeszerezés sem húsbeszerezést sem könnyíti meg helyben, noha lenne rá igény.

GYÜMÖLCS

A szőlő, dió, barackfák általánosak a dűlőkben. Sok szőlőbirtoknak van ma is gyümölcsültetvénye, például szilva. Az övezetes tájhasználatban megvolt a gyümölcsösök helye. Ez ma is támogatandó, azokon a területeken azonban, ahol több tulajdonos van, felmerül

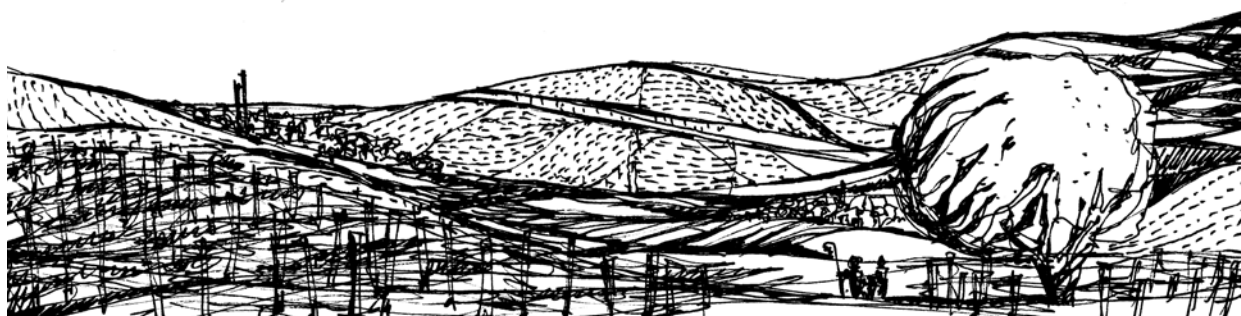
a telepítések összehangolásának igénye is, a permetezésből adódó nehézségek miatt. Javasolt a helyi fajták ültetése. Eleink a gyümölcsfákat úgy válogatták össze, hogy minden évben teremjenek, a termési idejük minél hosszabb legyen, kórokozóknak ellenálljanak és gasztronómiai szempontból jól használhatók legyenek, vagyis minden évszakban legyen mit használni, akár gyümölcsként, akár aszalva vagy ecetnek, pálinkának, bornak. A sokszínűség jelenti azt a támaszt, ami biztosítja a fennmaradásukat. Megőrzésüket segíti többek között az ún. Tündérkert mozgalom gyűjteményei, melyek egy-egy ilyen idős gyümölcsfáról oltott –sokszor utolsó – egyedeiből állnak

A TÁJHASZNÁLATOT MÓDOSÍTÓ FOLYAMATOK EGYKOR ÉS MA:

- ▶ A táj átformálását első ízben a 1885-ben megjelenő filoxéra pusztítása indította el, amikor az ültetvények közel 90 %-a megsemmisült, gazdasági válságot és komoly elszegényedést és elvándorlást előidézve. A szőlőrekonstrukció a 20. század első évtizedéig tartott, az új telepítés azonban a korábban alacsonyabb lejtőszakaszokon (egészen a szántóföldek felső pereméig) történt, így a szőlők felső határa és az erdő között egy parlagsáv alakult ki. Maga a telepítés a régi szabálytalan forma helyett szabályos sorokban történt, ami a korabeli vélemények szerint megszépítette a tájképet. A hajdani szőlőföldek egy részén gyümölcsösöket létesítettek.
- ▶ A 19. században a Bodrog- és Taktaközre vonatkozó ármentesítés célja az árvízi védekezés és a termőföldek kiterjesztése volt. Ennek során az ősi

tájhasználat átalakult, az ármentesített, korábban lakatlan részek benépesültek.

- ▶ A szőlő termesztése évszázadokon át a hegylábi lejtőkön zajlott, melyek a legkitűnőbb természetföldrajzi adottságokkal rendelkeznek. Ugyanakkor az 1950-es évektől megszervezett gépesített nagyüzemi termesztés idején fontos volt a nehéz gépek számára a sík terep, ráadásul a mennyiségi, és nem a minőségi szempontok kerültek előtérbe, ezért a meredekebb hegylábi lejtőkről az alacsonyabb fekvésű – korábban szántónak használt - részekre (a „szoknyára”) csúsztak az ültetvények.
- ▶ A tradicionális területhasználati övezetesség felbomlott, megindult a teraszok, kőtámfalak pusztulása. Mindeközben a magasabb térszínek művelésével felhagytak, így erőteljes parlagosodási majd beerdősülési folyamat indult meg. A rendszerváltás óta ismét a meredekebb lejtőkre telepítenek szőlőt, a szoknya területeit minimalizálni igyekeznek.
- ▶ Az ásványinyersanyag és építőköő bányászata a szőlők alatti és feletti területen, valamint a település közeli hegyeken alakult ki, néhol súlyosan károsította a tájképet.
- ▶ Lassan két évtizede új és egyre nagyobb teret hódító elemként jelenik meg a tájban bodzaültetvény. Fontos azonban, hogy ez maradjon azaz ne a szőlő, hanem az alacsonyabb értékű szántók helyén. Sajnos manapság a vegyszermentesen termelt bodza felvásárlási ára bizony többszöröse a szőlőének, ezért egyre többen foglalkoznak termesztésével. Hazánk egyik legnagyobb bodzaültetvénye Olaszliszván található, a termékből sűrítmény készül, melyet az élelmiszeripar hasznosít.
- ▶ Egyre több helyen jelennek meg karácsonyfának szánt fenyőkből álló ültetvények, melyek teljesen idegenek a táj jellegétől.

BÁNYÁK

A bányászat az egyik legjelentősebb tájformáló tevékenység. Bár ténylegesen tájsebekről beszélünk, ne feledjük, hogy a kőbányászat szinte egyidős a borkultúrával. A külszíni bányászat nyomait a 14. századtól megtaláljuk. A 2016-ban született adatbázis szerint a világörökségi táj 27 településéből 14 határában találhatunk egy vagy több bányatelket. Ezek összterülete a teljes borvidék összterületének alig egy százalékát teszik ki. Ugyanakkor alig található olyan település, amely ne rendelkezne legalább egy, felhagyott bányával. Tokaj-Hegyalján a külszíni fejtések területe az 1940-es évek óta több mint háromszorosára nőtt, igaz, a bányák teljes területének közel felét mára felhagyták. A kitermelt anyag mennyiségét tekintve Tállya és Tarczal vezet, melynek a szállítás okán egyéb hatása is van a környezetre. Megjelenésük-nél fogva tájban kiemelt jelentőségűek ezek a működő vagy felhagyott bányák. A kibányászott és feldolgozott ásványi anyagokat többségében az építőipar hasznosítja, de a mezőgazdaság, az élelmiszer- és az egészségipar is a megrendelők közé tartozik. A tájegység geológiai adottságai elsősorban a kőbányászat számára kedveznek. A manapság működő bányák két csoportba sorolhatók. A kis kapacitású bányák inkább a kozmetikai, élelmiszeripar, a szűrőtechnika és a mezőgazdaság számára örleményeket, illetve a tradicionálisan használt burkoló- és falazókövet gyártanak. Nagyobb kapacitással rendelkeznek, egyben a tájra és a közúti forgalomra is nagyobb hatással vannak az út, vasút és vízépítéshez szükséges zúzottkővet (a hazai szükséglet 30%-át) gyártó bányák. Manapság a kőbányákban megjelennek a feldolgozóüzemek is, és az oda vezető szállítószalagok.

A régiek pontosan tudták, hogy a zöldes árnyalatú riolittufa fagyálló, a mádi laposkő alkalmas térburkolatnak vagy szárazon rakott támfalnak. Egykor kőből épültek a mezővárosi lakóházak, a pincelejáratok, löszös területen pedig maguk a pincék is. Vigyük tovább a helyi kővek használatának hagyományát! Síkosságmentesítésre használjunk környezetbarát zeolitot, melyet szintén helyben bányásznak.

ÁSVÁNYVAGYON:

OBSZIDIÁN: Már az újkőkorból bányásztak itt obszidánt, akkor különböző használati eszközöket készítettek belőle, később dekoratív célokra használták. Manapság a sebészet használja, hiszen ötször keményebb, mint a legjobb minőségű acél. Vulkáni üveg néven is ismert. (Térhegy, Kopasz-hegy, Sátorhegy)

TÁJKONFLIKTUSOK MA:

- ▶ Túlzott beerdősülés, mely az utóbbi 50 év eredménye
- ▶ Vizes élőhelyek megfelelő vízellátottságának hiánya
- ▶ Nem őshonos fajokból álló erdők megjelenése, sosem volt erdők védetté nyilvánítása (pl. felhagyott teraszokon, Kopasz-hegyen)
- ▶ Tájsebek, degradált élőhelyek
- ▶ A szőlők között egykor csak egy pár vincellérház, szőlőkerülő ház, illetve a nagybirtokok borházai épültek. Ma egyre több épület jelenik meg. Az épületek rossz telepítése a sziluettet rombolja.
- ▶ Teraszok felhagyása
- ▶ Zajszennyezés, fényszennyezés, talaj és vizek szennyezése, légszennyezés, porszennyezés
- ▶ Invazív növények megjelenése
- ▶ Külterjes állattartás hiánya

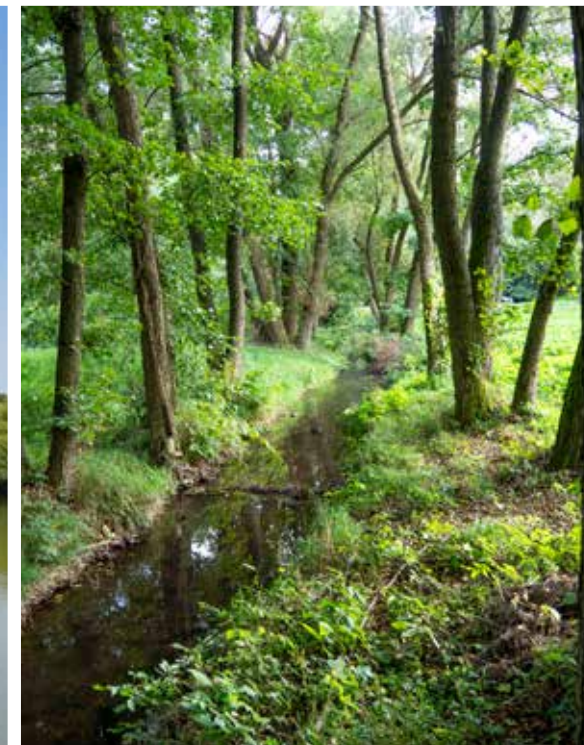
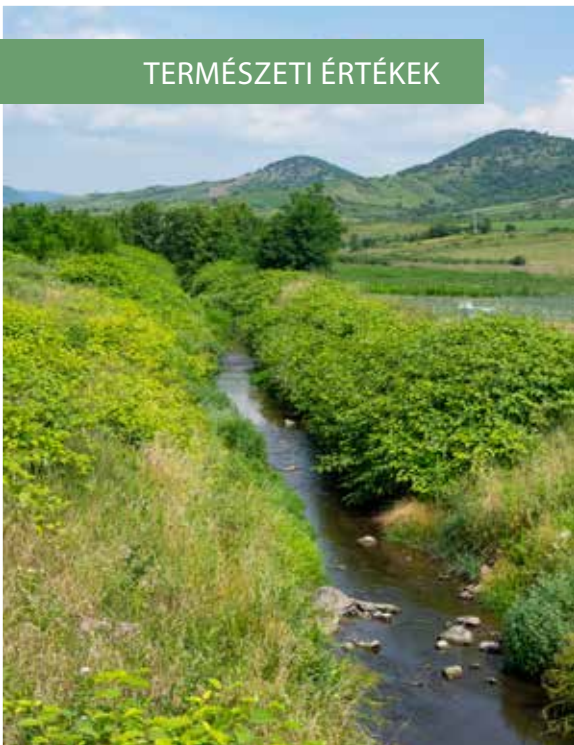

ANDEZIT: Korábban várak építőköve volt, manapság utépítésknél, burkolóanyagként, térkőnek és vasúti ágyazat alapanyagaként használják. (Tállya, Sárospatak, Szegi, Tarcsl)

KVARCIT: Az ún. francia malomkövek több, azonos keménységű kövekből álltak, és alaposabban öröltek, mint az egy tömbből álló malomkövek. Korábban ezt a piacot csak francia lelőhelyek uralták, a hegyaljai (sárospataki) bányák azonban eredményesen vették fel ezekkel a versenyt. Ma már nincs erre igény, az egykori bányászatra a bánya megmaradt ürege emlékeztet, mely egyedülálló képződményt (Tengerszem) hozott létre a csapadékvízzel való feltöltődés után.

RIOLITTUFA: Ezt a könnyen hasítható, formálható kőzetet előszeretettel használták templomok, házak építéséhez, pincék, valamint a szőlőkben előforduló támfalak építéséhez. Burkoló- és falazókönek ma is vásárolható. A zeolitos riolittufa őrleményét alkalmazzák még a szűréstechnikában, komposztálást segítő adalékként, a kerámiaiparban stb. (Bodrogkeresztúr, Erdőbénye, Mád, Mezőzombor, Monok, Rátka, Szegilong)

Régebben bányásztak kaolint. Fontos tudni, hogy a térségben bányászott ásványi anyagok /kovaföld (Erdőbénye), zeolit (Mád, Mezőzombor, Rátka), bentonit, perlit/ nem csak hazai, hanem európai viszonylatban is jelentős ásványvagyonnak számítanak. Az itt előforduló bentonitnak (Mád), melyből például olajfelfűző és bio talajjavító készül alig akad párja a világon.

TOKAJ-HEGYALJA VÉDETT TERMÉSZETI ÖRÖKSÉGE

Európa természetes élőhelyeinek jelentős része az emberi hasznosítás és terhelés következtében megsemmisült, illetve feldarabolódott. A fajok az eredeti állapotokhoz viszonyítva kis foltokban megmaradt természetes és természetközeli élőhelyekre szorultak vissza, illetve egy részük mesterséges vagy degradált élőhelyekre kényszerült. Magyarország területe alig egy százaléka Európáénak, természeti értékeink gazdagsága azonban messze meghaladja ezt az arányt. E számokkal is jól illusztrálható tény a Kárpát-medence egyedülálló állat- és növényföldrajzi helyzetével magyarázhatjuk, hiszen ez a térség több klímahatás találkozási területe, ennek köszönhetően nagyon sokféle élőhelytípus található itt, sokszínű növény- és állatvilággal. Mindez sokhelyütt viszonylag érintetlen állapotban. Ennélfogva különösen nagy értéket képviselnek egy térség esetében a még meglévő természetes élőhelyek és tájképi megjelenésük, melyek megőrzését több szinten és több oldalról támogatja

a szabályozás. A természetvédelmi területek és a tájvédelmi körzetek Hegyalja területének közel 8%-át teszik ki. Ezek két tájvédelmi körzethez (Zempléni és Tokaj-Bodrogsziget) valamint hat országos jelentőségű természetvédelmi területhez tartoznak (Bodrogszegi Vár-hegy, Erdőbényei fás legelő, Megyer-hegyi Tengerszem, Tállyai Patócs-hegy, Tarcali Túrzó-dűlő, Long-erdő). A védett körzetek, területek az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatósága alá tartoznak. Ex lege, azaz törvény általi védeltséget élvez 204 forrás, 7 földvár, 4 kunhalom és egy láp. Mindemellett a terület közel 13 %-a Natura 2000 természetmegőrzési, közel 63 %-a Natura 2000 madárvédelmi terület, melyeket uniós irányelvek alapján jelöltek ki. Mindezek felett 2/3-a pedig a nemzeti ökológiai hálózat része, mely a nem védett természetes és természetközeli élőhelyek összekapcsolásával biztosítja az élővilág fennmaradását.

TÁJVÉDELMI KÖRZETEK

Tokaj-Bodrogzug Tájvédelmi Körzetnek két nagy területe van, egyik a Tokaj-Hegyaljához tartozó Nagy-Kopasz, amely méltón híres zamatos borairól. Az 513 méteres magasságával az ország egyik legnagyobb kiterjedésű vulkánikus szigethegye. Növényzetében molyhos tölgyes-bokorerdők, virággyazdag gyepekkel váltakoznak, a hegylábi részeken pedig a löszre jellemző törpemandulások ékelődnek be a szőlőteraszok közé. Növényritkaságai közül néhány, mint például egyesek (Janka sallangvirág) az itt élő tizenkét orchidea fajból mára a parlagon hagyott szőlőparcellákon is megtelepedtek. A hegy északi oldalán hársas-kőrises és gyertyános-tölgyes erdők vannak, szelídgesztenye folttal és kaszálórétekkel tarkítva. Gazdag állatvilágára főleg a száraz-meleg élőhelyeket kedvelő gerinctelen és gerinces fajok a jellemzőek, de a kőfejtők, bányák és a löszfalak néhány speciális élőhelyet igénylő állatfaj megtelepedését is lehetővé tették.

A tájvédelmi körzet másik nagy területe a **Bodrog-Tisza ár-tér**, amely tavasszal ezüstös színbe öltözik a két folyó megáradt, csillogó vizétől. Növényzetében ezért főleg a vízhez, a nedves termőhelyekhez kötődő növényfajok dominálnak. A területen a holtágak hínártársulásai, mocsarak magasságosai, nádasai, láprétek és mocsárrétek váltakoznak nagy kiterjedésű nedves kaszálókkal, fűzligetekkel. A folyóvizeket ligeterdők szegélyezik, de sajnos jelentős a nemesnyárasok számaránya is. A terület helyenként gyakori védett növénye az igen látványos, enciánkék virágú kornistárnics és a tiszaparti margitvirág. A tavaszi áradások miatt nyár közepéig járhatatlan ártér zavartalan fészkelést biztosít az itt élő rendkívül gazdag vízimadár-világnak, a dús hal- és növényállomány bőséges táplálékforrás. Nagy számban fészkelnek réce- és gázlomadár-fajok, mint például a természetvédelem

A Ramsari Egyezmény a rohamosan csökkenő vízimadár állományoknak kíván védelmet biztosítani. Önmagában az élőhelyek védelme azonban nem elegendő, magát az ökológiai rendszert kell megőrizni (melynek meghatározó a víz mennyiségi és minőségi állapota), hogy képes legyen az ott előforduló fajok életfeltételeinek fenntartható biztosítására.

jelképévé lett nagyköcsag. Az őszi madárvonulás idején nagy számban tartózkodnak ill. gyülekeznek itt a délre tartó vízimadár-csapatok.

A **Bodrogzug** az országban ma az egyetlen olyan terület, amelyet rendszeresen elönt a víz. Természeti értékei, háboríthatatlansága mellett, részben ezért került fel a fokozott jelentőségű vízimadár élőhelyként a nemzetközi Ramsari területek listájára. Mindemellett az ország egyik legszebb víztúrázó területe. A tavaszi áradások jelentik a szezon kezdetét.

A **Zempléni Tájvédelmi Körzet** a Zempléni-hegység, s ezzel együtt az Eperjes-Tokaji-hegylánc részeként északon - Szlovákia területén - csatlakozik a Kárpátok vonulatához. Ez meghatározza éghajlatát és döntően befolyásolja növény- és állatvilágának az alakulását.

A vulkáni tufa számos növény- és állat ősmaradványát őrzi.

A tájvédelmi körzet hegyeit túlnyomórészt lomberdők borítják: tölgyesek, gyertyános-tölgyesek és bükkösök, a völgyekben futó patakokat égeresek kísérik. Érdekes színfoltként néhol nyíresek, sziklaerdők találhatók. A hegység lágyszárú növényzete rendkívül változatos, sok a közeli Kárpátokkal közös, magashegyvidéki flóraelem. A különböző védett ritkaságokat felvonultató élőhelyek közül kiemelkednek az orchideákban gazdag hegyi kaszálórétek. Állatvilága a sajátos flórához kapcsolódóan szintén rendkívül változatos. Jelentős nagyvadállománnyal rendelkezik, amelyből a kárpáti gímszarvas állományt trófeái messze földön híressé tették, de megtalálható itt a védett hazai emlősök legtöbb faja is. Madárvilágára jellemzőek a hegyvidéki fajok. Előfordul még ma is a keresztesvipera, amelynek veszélyességét sokszor eltúlozzák. Az állatvilágból legnagyobb számban a legkisebbek, a rovarok és egyéb gerinctelenek képviseltetik magukat. Számítalan olyan faj találta meg itt életfeltételeit, amely az országban máshol nem fordul elő, tovább növelve ezzel a hegység élővilágának gazdagságát és értékét.

TERMÉSZETVÉDELMI TERÜLETEK

A **Tarcali Turzó-dűlő** a tokaji Nagy-Kopaszon, felhagyott szőlők helyén található, számos fokozottan védett növény (gyapjas őszirozsa, gyapjas csüdfű, zöldike, és zefír boglárka) és állatfaj (szirti törpebagoly) élőhelye. Az egykori felhagyott teraszok kőgátjain törpemandulák díszlenek. A dűlő igen gazdag védett fajokban (pl. imádkozó sáska, fűrészlábú szöcske). A felhagyott bánya területén a csapadékvíz felgyülemelésével kialakult **Megyer-hegyi Tengerszem** sajátos botanikai, zoológiai és földtani értékeivel egyedülálló jelentőségű terület. Az

állandó vízű, festői szépségű tó legnagyobb mélysége kb. 6 méter, a sziklafalak helyenként 70 méterre magasodnak a víztükör fölé. A bányász barlangja, a sziklába vájt egykori kovácsműhely, a kibányászott malomkövek és az elszállításukra kivágott "kanyon" szintén érdekes látványt nyújtanak.

Tállyai Patócs-hegyet alkotó kőzet, azaz a riolittufa a védett terület három hektárján gyakran a felszínen, mint sziklamező található. Több értékes növényfajt, így a magyar nőszirmot is megtalálhatjuk itt, a lappangós nagy foltokban borítja a területet. A felhagyott gyümölcsösök, szőlők helyére mára már visszatelepülnek a sztyeppnövények, például árvalányhajfajok és a ritka a wittmann repcsény. Jellegzetes cserjést alkot a törpemandula és a csepleszmegegy. A meleg délies kitettségű kopár részeken gyakori a zöld gyík, a környező meleg tölgyesekből pedig táplálkozni jár a területre az erdei sikló. A gazdag madárvilág kiemelkedő értékei a területen vadászó ragadozó madarak.

A **Long-erdő** természetvédelmi területté nyilvánításának célja a Bodrog-folyó mentén, a holtágakkal határolt területen a már csak itt meglévő ártéri erdőtársulások, valamint a gazdag növény és állatvilág megőrzése volt. Flórájának sajátos arculatát az a kettősség határozza meg, amit az Alföldön általánosan elterjedt vízi és mocsári növények, ártéri nedves rétek fajainak, valamint a hegyvidéki elemek egymás melletti előfordulása jelent. A hínár- és mocsári társulások értékét a kiemelkedő fajgazdagság és a védett – köztük számos ritka - fajok viszonylag nagy száma adja. A gyertyános-kocsányos tölgyes erdő vegetációtörténeti, növényföldrajzi jelentősége pedig felbecsülhetetlen. A jelentős arányú mesterséges erdei élőhelyek ellenére Európában még mindig egyedülálló összetételben őrzi ez az erdőterület az egykori Bodrog-menti erdőlakó fauna maradványait. Nem véletlen, hogy ritka fajok sora él még itt. A Kárpátokból összeömlő vizek hordalékukkal uszadékfákat is tettek le itt, amelyeken érkezett rovarok, csigák, amelyek kedvező életfeltételeket találtak. A vizes területek értékes madárvilágnak is otthont adnak, egyebek között a vörös gémnak, kis kócsagnak és a fekete gólyának. A Tokaj-Bodrogzug Tájvédelmi Körzet és a Bodrog teljes magyarországi szakaszát kísérő ártere biztosíthatják Európá madárfaunájának fennmaradását, ezt jelzi az ún. IBA minősítés.

Az **Erdőbényei Fás Legelő legelő** védetté nyilvánításának célja a hazai viszonylatban is egyre ritkább fás legelő tájképi értékének, s a hozzá kapcsolódó növény- és állatvilág megőrzése. Másodsorban az opálfalvások előfordulási helyének, mint ritka lelőhelynek a védelme. Moza-

NATURA 2000

A Natura 2000 egy olyan összefüggő európai hálózat, amely biztosítja a biológiai sokféleség megővését, és hozzájárul kedvező természetvédelmi helyzetük fenntartásához, illetve helyreállításához. Magyarországnak kb.

21%-a Natura 2000 terület. A www.termeszetvedelem.hu honlapon elérhetők az adott területtel kapcsolatos információk. Amennyiben nincs egyéb korlátozás, a kijelölés kori tényleges földhasználatnak megfelelően hasznosítható a terület. Külön támogatási rendszer él a gyepek (legelő) hasznosítására területekre, melyről a www.fvm.hu weboldalon tájékozódhatunk.

Ezen kívül számos agrár-vidékfejlesztési támogatás esetén a Natura 2000 területeken gazdálkodók plusz pontokat kaphatnak.

ikos vegetációja gazdag flórát mondhat magáénak. A gyepek növényzete mind a hegyvidéki kaszálórét, mind a völgyalji kaszálók jellegzetességeit magukon viselik, ehhez adódik a tölgyesek és gyertyánosok, valamint a cserjések fajgazdagsága. Ugyanakkor védett és ritka növényfajokat szinte alig találunk a területen. Jelentős természeti és tájképi értékeket képviselnek viszont az itt található idős hagyasfák (olyan hasznos gyümölcsöt termő fa (vadalma, vadkörte, berkenye, som, szelíd gesztenye, mogyoró, kocsányos tölgy stb.), melyet főleg a legelőkön meghagynak, hogy a szántóföldeken, legelőkön, utak mentén, mezsgyéken tovább teremjen, hozzájuk különböző jogszokások fűződnek) és a fás legelő jelleg. Kételtűk (sárgahasú unka, keresztesvipera) is előfordulnak, madárvilága gazdag. Emlősök közül a vadmacska emelhető ki, de az ismert vadfajok is rendszeresen megfigyelhetők.

A **Bodrogszegi Várhegy** területét az Alföld felől pannon és szubmediterrán növényföldrajzi hatások érik. Ugyanakkor nem szabad elfelejtenünk az emberi tevékenységet, mint vegetációt alakító tényezőt, hiszen az évszázados szőlőművelés is nyomot hagyott a területen. A fajgazdag rétek védett törpecserjéje a törpe mandula, amely áprilisban nyíló virágaival rózsaszínre festi a hegyoldalt. Májusban a fokozottan védett és csak itt honos pannóniai bennszülött magyar nőszirm hozza sötétlila virágait, e növényritkaság jelentős egyedszámú populációja él a hegytetőn. A virággazdag sztyeprétek és bokorerdők számos ritka rovarfajnak, védett pillangófajnak is otthont adnak. A bokorerdők és tölgyesek jelentős énekesmadár-faunát rejtnek. A védett terület alatti völgyben költ a fekete gólya. Emlősök közül a pisze denevér, mogyorós pele, borz, menyét, nyuszt, vadmacska érdemel említést. A hegy kultúrtörténeti értéke a tetőn található bronzkori földvár maradványa.

EX LEGE VÉDETTSÉG

Tokaj-Hegyalján 7 földvár és 4 kunhalom és a 204 forrás Ex lege, azaz törvénybe foglalt védelmet élvez. Nem pusztán történelmi és régészeti jelentőségük miatt fogva védettek, jelentős tájképi értéket is képviselnek, azonosítható domborzati elemként. A földvárak legnagyobb ellensége a mezőgazdasági művelés, mely során már számos földmű, mint történelmi emlék tűnt el a mezőgazdasági gépek nyomán. A mai tájban ez egy enyhén dombos területen, nagyrészt erdővel fedetten jelennek meg. Sajnos földvárak, romok, kunhalmok jelentős része nem tekinthető meg, megközelítésük a természeti és olykor természetvédelmi akadályba ütközik. A kunhalmok többsége ma nem látványos, erősen erodált állapotú. A földvárak bokrosodó, erdősült területen fekszenek többnyire.

Földvárak: Vár-hegy, Pusztavár - Erdőhorváti / Mekecsvár, Óvár – Tállya/ Ingvár, Kerekdomb – Monok / Földvár – Szerencs/ Vár-hegy – Bodrogkisfalud

Kunhalmok: Abaújszántó- Sas-halom/ Legyesbénye – Kígyós-halom/ Bekecs – Homok-halom/ Szerencs – Szerencsi-halom

NEMZETI ÖKOLÓGIAI HÁLÓZAT

A védett területekhez hasonlóan a megmaradt nem védett természetes és természetközeli élőhelyek sem lehetnek elszigetelt egységek, mivel kis kiterjedésük miatt nem biztosíthatják hosszú távon az élővilág fennmaradását, nem akadályozhatják meg a fajok további eltűnését. Ezért fontos az egyes élőhelyek védelmén túl azok összekapcsolása. Magterületnek nevezzük azt, ami a lehető legtöbb populációnak, illetve az ezekből felépülő életközösségeknek az élőhelye és genetikai rezervátuma. A magterületek közötti kapcsolatot a sávós, folytonos élőhelyek, vagy kisebb-nagyobb megszakításokkal jellemezhető élőhely-mozaikok, az úgynevezett ökológiai folyosók biztosítják. Ezek biztosítják a génáramlást az egymástól elszigetelt populációk között. A magterületek és a folyosók körül védőzónát (pufferzóna) kell kijelölni, ahol még a természetközeli élőhelyek aránya lehetőség szerint magas, feladatuk a magterületek és folyosók védelme az esetleges külső káros hatásoktól. A rehabilitációs területek a hálózatban zárványként jelentkező, vagy azzal határos ökológiai sérült állapotú területek, melyek csak helyreállításukat követően kapcsolhatók ahhoz.

BÍBOROS SALLANGVIRÁG

NYÁRI TÓZIKE

PUSZTAI METÉNG

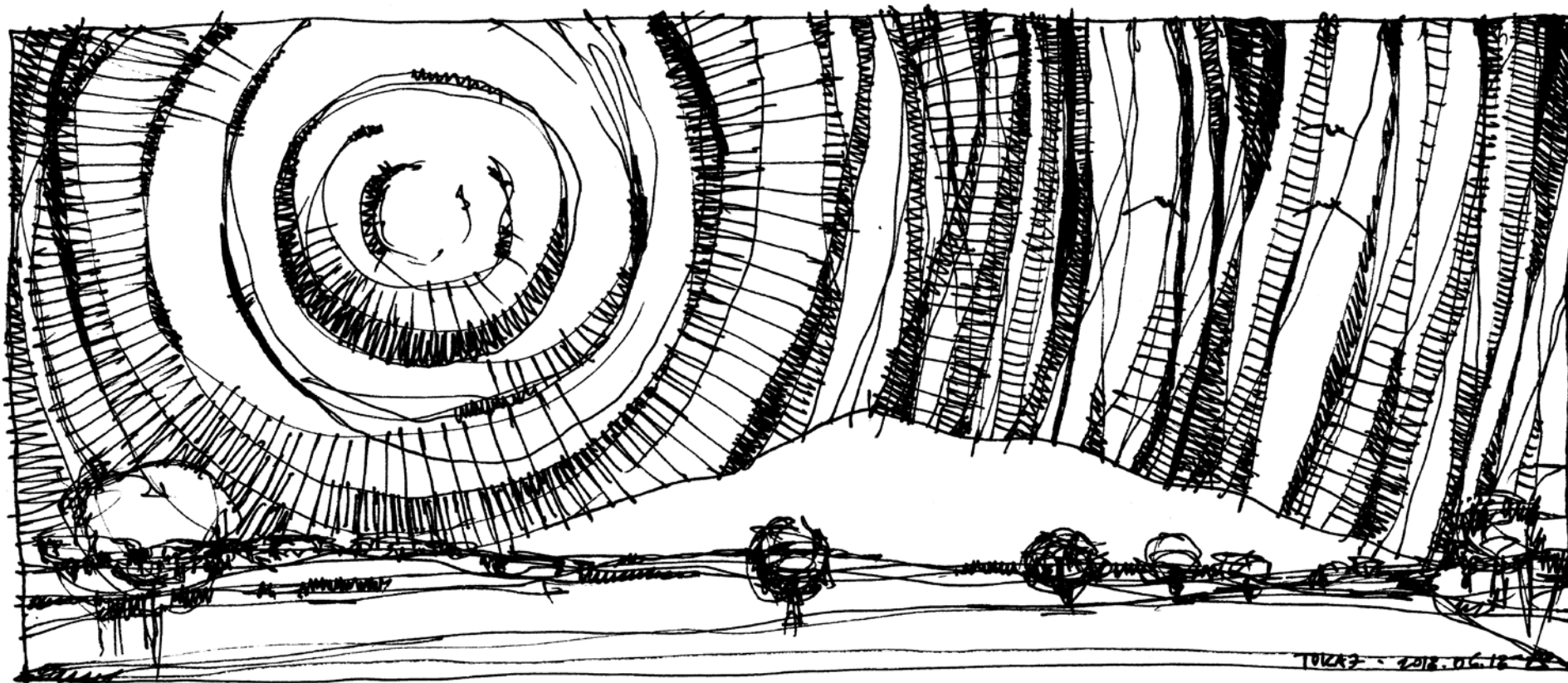
KÖKÖRCSIN

SZIBÉRIAI NŐSZIROM

FEKETE GÓLYA

FELKÉSZÜLÉS A KLÍMAVÁLTOZÁSRA

A klíma megváltozása a területen nagy fontosságú esemény, mivel gyakorlatilag a klimatikus viszonyok eredményezik a világhírű aszú meglétét. Hosszú távú változás lehet a melegedés, a növény- és állatfajok élőhely változása, a kártevők elterjedése. Ma a meglévő nedves élőhelyek, patakok, mocsarak, folyók, árterek tartják magasan a régió levegőjének páratartalmát, ami hatással van a szőlőtermesztésre, az aszúsodást segítő gomba terjedésére. A várhatóan aszályosabb időszakok ezen élőhelyek fennmaradásának nem kedveznek. Ezért fontos a vízfolyások ökológiai és mennyiségi állapotának javítása, vizes élőhelyek kialakítása. Ezzel a klimatikus változások hatásainak enyhíthetők. A vizek helyben tartása,

a vízkárok enyhítése leginkább műtárgyak nélkül oldandó meg, kiemelten fontos a Bodrog menti ártéri tájgazdálkodás támogatása. Az aszály hiánybetegséget okozhat, mivel nincs elég talajnedvesség, ami gátolja a tápanyagfelvételt. Fontos lenne a jövőben az alkalmazkodó szőlőfajok kutatása, vizsgálata. Mindemellett fel kell készülni az időszakosan megjelenő rendkívüli erősségű záporokra, szélviharokra, a vízelvezetésre.

A VÍZ, MINT ÉRTÉK

A víz jó ökológiai és kémiai állapota, mennyiségének fenntartása a természetvédelmi célok egyidejű teljesítésével lehet csak eredményes. A jó állapot eléréséhez szükséges beavatkozásokkal azonban össze kell hangolni az árvízi vagy belvízi védekezést, a településfejlesztési elképzeléseket, legyen szó szennyvízkezelésről, csapadékvíz elvezetésről, ivóvízellátásról, vagy a vízi közlekedés fejlesztéséről. Fontos a mezőgazdasági területekre kijuttatott agrokémikáliák (műtrágyák, növényvédő szerek) felhasználásának vizsgálata. Tokaj-Hegyaljára nem jellemző a felszíni vízkészletre alapozott vízhasználat. A legjelentősebb felszín alatti ivóvízkivétel a Sátoraljaújhegyi ivóvízbázisból történik. Hévíztermelés Sárospatakon, a termálkarszt víztestből folyik. Manapság különösen fontos e víztestek jó ökológiai állapotának elérése. Állapotukat befolyásolják az emberi tevékenységekből eredő terhelések és hatások. Mivel a kisvízfolyásokon elvégzett mederszabályozás a meglévő mederforma ökológiai és településképi szempontból is kedvezőtlen.

A VIZEK VÉDELME ÉRDEKÉBEN A FENNTARTHATÓ VÍZHASZNÁLAT MELLETT FONTOS

- ▶ a vízfolyások és állóvizek szabályozottságának csökkentése
- ▶ a mederforma kismértékű átalakítása, a part menti növényzónák helyreállítása, illetve ehhez a morfológiai feltételek megteremtése. A fenéklépcsők például átjárhatatlannak a halak számára.
- ▶ foglalkozni a belterületi mederszakasz rehabilitációjával, például a Tolcsva-patak esetében. A parti sávok és a medrek árvízvédelmi és ökológiai elvárásai egységben kezelendők.
- ▶ a települési eredetű szennyezések csökkentése, jó vízvédelmi gyakorlat megvalósítása (hulladéklerakók és rekultivációjuk)
- ▶ a tápanyag- és szervesanyag terhelés csökkentése, hiszen a jelentősebb ipari vállalkozások (például borpalackozás) is hozzájárulnak a patakok tápanyagterheléséhez
- ▶ az utak, vasutak és a belterületi csapadékvíz elvezetés
- ▶ az eróziócsökkentés és vízviisszatartás

A TERMÉSZETI ÖRÖKSÉG VÉDELME ÉRDEKÉBEN FONTOS

- ▶ a vizes élőhelyek megőrzése és fenntartása, valamint megfelelő vízellátottságuk biztosítása
- ▶ a tokaji Nagy-Kopaszon a lösz- és erdősztyepp vegetációk, valamint a megmaradt kőfalak, liktogödrök, lépcsők, vízelvezetők megőrzése
- ▶ a magassági övezetes tájhasználati rendszer védelme
- ▶ folyamatos erdőborítás fenntartása megfelelő erdőgazdálkodással, de nem a szőlők helyén (Nagy-Kopasz)
- ▶ a geológiai értékek megőrzése
- ▶ a tájsebek, degradált élőhelyek helyreállítása, hasznosítása
- ▶ a nem őshonos fajokból álló erdők (akác, fekete fenyő) őshonos fajokkal történő átalakítása
- ▶ a természetes növénytársulások és élőhelyek megőrzése és fenntartása
- ▶ védett és fokozottan védett növény- és állatfajok állományainak és élőhelyeinek megóvása
- ▶ bányák kultivációja és rekultivációja, tájrendezési tervvel

ÉPÍTETT ÖRÖKSÉG

MI AZ ÉRTÉK?

A megőrzendő hegyaljai építészeti karaktert a hasonló tömegű és részletkialakítású, gyakran önállóan nem, vagy csak néhány részletében értéket jelentő épületek együttese jelenti. A védendő épített örökség valójában a történeti településmag teljes egészét jelenti az utcahálózattól (településszerkezettől), az utcaképtől, az egyes épületeken át akár egy szép ablakig, kerítésig. Napjainkban a településkép, és az egyes épületek egyaránt meglehetősen elhanyagolt állapotban vannak, így a fent leírt érték sokak számára nem érthető. Terhes örökségnek látják sokan, amelytől szabadulni igyekeznek, akár bontás árán is. Meggyőzésükben nagy szerepe van a főépítésznek, az arcuati kézikönyvnek és a helyi közösségnek egyaránt.

MŰEMLÉKI VÉDELEM

Tokaj-Hegyalja történeti tájja nyilvánításáról szóló rendelet kimondja, hogy a borvidék műemléki védelemben részesül. Voltaképpen meg is nyugodhatnak, hiszen így minden adott, hogy értékeink megmaradjanak, generációk sora csodálhassa majd őket. A valóság azonban nem ad ekkora elégedettségre okot. Az örökség ápolásának és gondozásának terén tennivaló akad bőven. Sok helyen nem állnak rendelkezésre értékkataszterek, leltárak, a műemlékvédelmi hatóságot szakhatóságként ugyan meg kell keresni az engedélyezési folyamat során, az ügymenet azonban még nem olajozott, legtöbbször az ügy visszakerül a Világörökségi Tervtanács elé [LÁSD XX. OLDAL]. Az épületek zöme ma is veszélyeztetett állapotban van, sokuk – ha éppen nem magától dől össze –, engedély nélkül, észrevétlenül bontódik el. Ugyanakkor ne feledjük, hogy itt minden épülethez a műemlékekénél megszokott gondossággal kell nyúlni, mert felbecsülhetetlen "kincseket" rejtene!

[Ne feledjük: nem pusztán a tokaji bornak, mint terméknek, hanem termőhelyének is versengenie kell a többi európai borral és bortermő vidékkel! Arculata nem pusztán a bornak van, amire manapság nagy energiák fordítódnak...arra bizony visszahat a térség arculata.]

A tervezett új épületek és épületfelújítások építészeti minőségét a megbízott helyi főépítész, illetve a Világörökségi Tervtanács felügyeli a borvidék hírnevéhez méltó építészeti színvonal és minőség érdekében.

HELYI VÉDELEM

Tokaj-Hegyalján sajnos eddig kihasználatlan a helyi védelem lehetősége. Ezt a Településképi Rendelet tartalmazhatná, aminek megalapozó munkarésze a Településképi Arcuati Kézikönyv.

A helyi védelem lehet területi védelem, ez általában a település hagyományos telekszerkezetének, beépítési módjának, az utcaképnek, a településkép jellegzetes elemeinek védelmére terjed ki.

Lehet továbbá helyi egyedi védelem, ami egy bizonyos épületre, épületrészletre, szoborra, emlékműre, ivókútra stb. vonatkozhat. Az egyedi védelem nem csak épített, hanem természeti értéket is érinthet, ilyen lehet egy fa vagy fasor. Annak érdekében, hogy az egyedi védelem a tulajdonosnak ne teher legyen, a helyi önkormányzat az értékek megőrzését elősegítheti például vissza nem térítendő pénzbeli támogatással, vagy adóbeli jóváírással. Ideális esetben a támogatás csak az építészeti értéktöbbletet eredményező felújításra adható: nyílászáró csere esetén fa nyílászáróra és az eredeti kialakítás szerinti konstrukcióra költetheti a pénzt az építető. Jó megoldás lehet, ha a helyi önkormányzat kisebb mértékű pénzbeli, de komoly szakmai segítséget ad a terv elkészítésében és a kivitelezés felügyeletében. Ez a rendszer működik Kisoroszi mellett Tahitótfaluban, ahol a homlokzatfelújítási pályázat keretében közel félszáz épület újult meg tíz év alatt.

EMLÉK- CSOPORTOK

Ebben a fejezetben nem az örökség egyes elemeinek tételes felsorolását adjuk, hiszen az meghaladja e munka terjedelmét. Célunk az egyes emlék- és értékcsoportok bemutatása, mely sorvezetőként szolgál az épített örökség, azon keresztül pedig a tájegység megismeréséhez. Az egyes települések épített örökségével részletesen a Településképi Arculati Kézikönyvek foglalkoznak.

MEZŐVÁROSI EGYÜTTESEK

A térségben több egykori mezőváros található, melyek még ma is meglévő szerkezete városiasan bonyolult, az épületek elhelyezkedése és jellege át-

menet a város és a falu között. A főbb utcák beépítése igen jellegzetes: a kisvárosias hangulatú zárt sorú beépítést [LÁSD XX. OLDAL] íves kapubejárók teszik izgalmassá. A teljes utcakép ugyanúgy értéket képvisel, mint az egyes épületek, melyek nemes arányúak, egyszerű anyaghasználatuk és visszafogott díszítettségük ellenére méltóságot sugároznak.

MIÉRT FONTOS A TELEPÜLÉSSZERKEZET?

A településszerkezet bizony mindennek az alapja, melyben tükröződik az ott élők teljes élete: a természeti környezet és a vízrajz éppen úgy, mint a letelepedés sorrendje, a családok élete, a munkamegosztás, a kereskedelmi és kulturális kapcsolatok. A városszerkezet alkalmazkodik a helyhez, a természeti, táji környezethez, valaminek a kifejezése érdekében. Ki gondolná ma már, hogy a hetvenes években Mádra elkészült új Rendezési Terv elégedetlen volt a város rendezetlenségével: a girbe-gurba, hajladozó utcahálózattal, a tömbök szabálytalanságával, a beépítés egyenetlenségével... egyszerűen mindavval, amit ma oly nagy becsben tartunk. A szabályozás során egyenes, széles utak kialakítása volt a cél, jelentős bontásokkal kísérve. A központba új társasházakat terveztek, bevásárlóközponttal. Mád ezzel elveszítette volna az évszázadok alatt kialakult arculatát, karakterét, egyéni jellegzetességeit. Szerencsére a tervből szinte semmi nem valósult meg, leszámítva néhány épület elbontását, melyek helyére még ma is idegentestként ható új épületeket emeltek

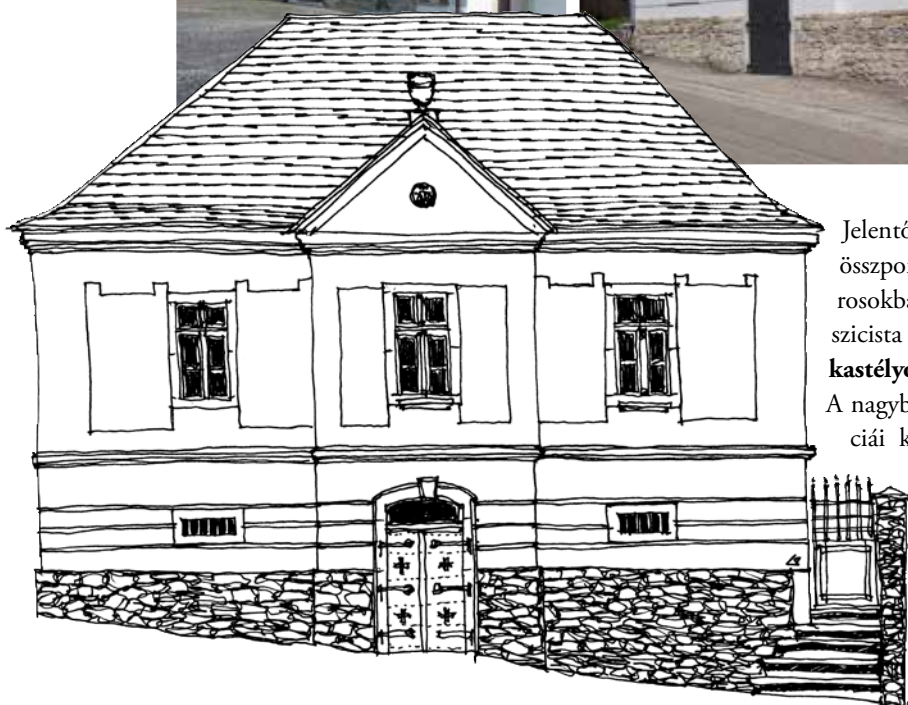
ÉPÜLETEK

A később tárgyalt szakrális épületek mellett a tipikus mezővárosi együttesekben egyéb **jelentős középületeket** (városháza, takarékpénztárak, szállodák, fogadók, iskolák, tűzoltótoronyok stb.) találunk, jellemzően a 18-19. századból. A település magjának utcaképeben váltják egymást az „elegánsabb”, boltozott pincszinttel rendelkező kereskedőházak, és a rangosabb parasztházak, azaz egy üzlethelyiséggel L alakúra megtoldott egykori hosszúházak.

Az összefüggő, nagyobb kiterjedésű épületegyüttesek a három nagyobb városban, Sárospatakon, Sátoraljaújhelyen, Tokajban érdemelnek figyelmet. A „görög” kereskedők idővel üzleteiket, **kereskedőházaikat** a városok központjaiban építették. Például a tokaji főutcán is találunk ilyen, igazán városi nivójú épületet.

A borvidék történeti identitása szempontjából jelentősek azok a **borászati épületek**, amelyek máig képviselik a tájegység borászati kultúráját.

Jelentős gazdasági erő összpontosult e mezővárosokban barokk, klaszszicista **kúriák, kisebb kastélyok** maradtak fenn. A nagybirtokosok reziden-ciai közül mára többet igényesen felújít-tottak, nagy ré-szük azonban to-vábbra is romos állapotú, noha a főutcák központi részén található.

A települések döntő hányadát a telek oldalhatárán elhelyez-kező, utcára merőlegesen álló (még nem L alakúra bővített), arra két ablakkal néző **hosszúházak** határozzák meg, mely-nek egyedi elemei a változatos kialakítású tornác (vagy széles ereszt), a homlokzat kialakítása, a kő elemek, a nyílászárók rendje... E finom, csak Tokaj-Hegyaljára jellemző részletek az utcakép ékszerei, melyek legalább annyira fontosak, mint egy szép hölgy esetében. A tájházak őrzik a vidékre jellemző népi építészet jellemzőit. A szintén értéket képviselő, ko-rántsem mellékes melléképületekről.

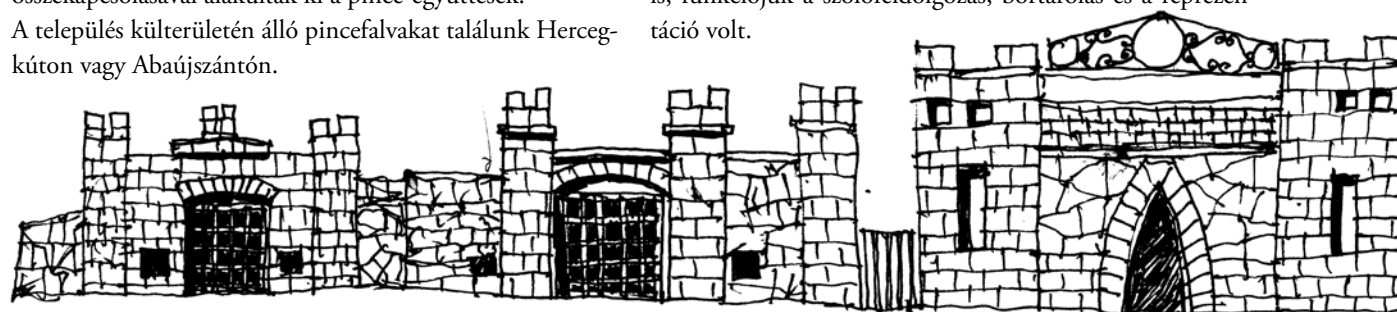

TÖRTÉNETI PINCÉK

A borospincék jelentős része a 18-19. század során, más részüket korábban épült. A térségben több ezer kisebb-nagyobb pince készült. A pincék nagyobb része a tufába, a Tokaj-hegyen és környékén löszbe mélyül. A könnyen alakítható tufa-közetekbe vájt pincék esetében többnyire csak a bejárat rész (ún. gádor) és a kapuzat épített. Rövidebb-hosszabb járatai akár több száz méteres, többszintes labirintussá állnak

össze. A jelentősebb birtokokhoz nagyméretű pincerendszerek de van arra is példa, hogy több kisebb pince utólagos összekapcsolásával alakultak ki a pince-együttesek. A település külterületén álló pincefalvakat találunk Hercegkúton vagy Abaújszántón.

Épített, boltozott pincék készültek a bebírók, azaz távolabbi vidékekről érkező jómódú családok kúriaszerű épületei alatt is, funkciójuk a szőlőfeldolgozás, bortárolás és a reprezentáció volt.

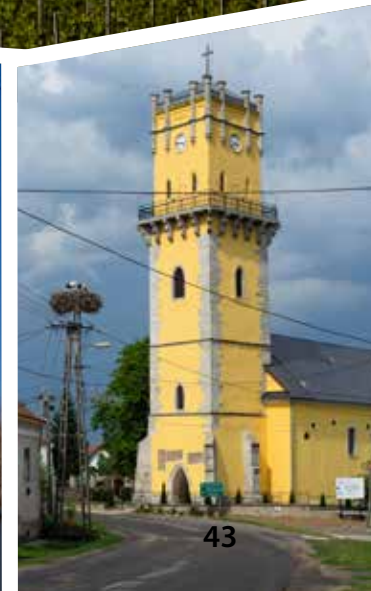

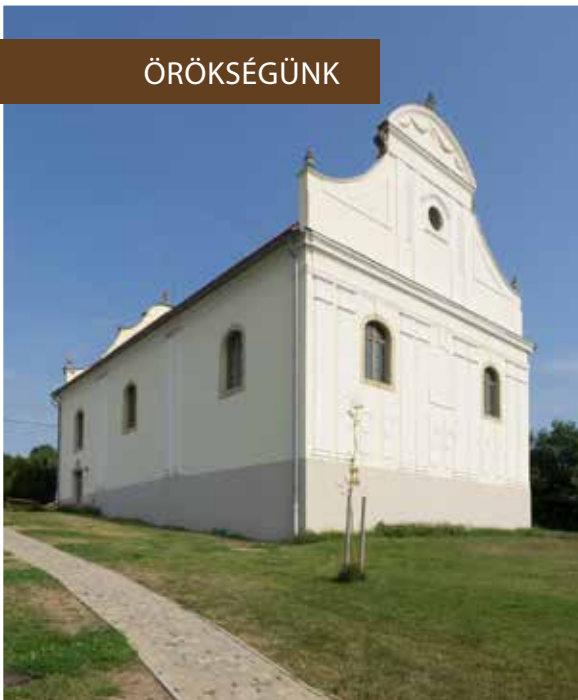
TEMLOMOK

A templomok egy része középkori eredetű, legrégebbi a Bodrogolaszi Árpád-kori templom, mely őrzi eredeti formáját. Többek között Tolcsva, Olaszliszka, Sárospatak, Tarcál, Bodrogkeresztúr, Mád, Tállya, Abaújszántó templomai gótikus eredetűek, amelyeket a későbbiekben kisebb-nagyobb mértékben átépítettek, kiegészítettek. Gótikus eredetű a sátoraljaújhelyi pálos-piarista kolostoregyüttes is.

A templomok másik része jellemzően barokk vagy későbarokk épület. Több felekezet (görög katolikus, ortodox) copf és későbarokk templomainak sora származik a 18-19. századból.

A tájképet meghatározó elem a Henye hegyen álló kis barokk kápolna, melyet Szent Teréz tiszteletére emeltek barokk stílusban.

ZSIDÓ EMLÉKEK

Hegyalja a hazai zsidóság múltját őrző kincsestár. Az épületek zöme barokk, későbarokk stílusban épült a 18-19. században. A vészkorszakot követően szinte teljesen eltűnt ez a közösség Hegyaljáról. A zsinagógák, imaházak, rituális fürdők (mikve) nagy részét lebontották, vagy radikálisan átépítették. Számos zsinagógát átalakítottak, ma méltatlan funkcióknak adnak otthont (raktár áruház vagy bútorbolt), jobb esetben kiállítóhely vagy konferenciaközpont működik bennük. A mádi műemlék barokk zsinagógát 2004-ben, Wirth Péter tervei alapján példaadóan renoválták, 2005-ben Europa Nostra díjat kapott. Mellette felújításra került a mádi rabbiház, ahol a Csodarabbik útjához kapcsolódó kulturális központ és múzeum működik. Bár jelenleg nincs itt élő nagyobb zsidó közösség, főként az innen elszármazottak rokonsága, valamint az egykori közösség világhíres csodarabbijainak tisztelői gyakori látogatói a térségnek. A tematikus zarándokútvonalak részei a temetők, a zsinagógák, a mádi rabbiház. Az erdőbényei rituális fürdőt a közelmúltban újjátették fel, a zarándokút egyik célpontjaként. A rabbiházak közül a mádi és a bodrogkeresztúri megmaradt az utókornak, emlékházként és zarándokszállásként funkcionálnak. Bemutatásra és a tematikus út részeként megjelölésre érdemesek lennének a világi emlékek (kereskedőházak, egykori iskolaépület) is.

TEMETŐK, CSODARABBI SÍROK

A települési arculat szempontjából is jelentősek a zsidó temetők, melyekben 18-19. századi sírokat találhatunk. A rabbik sírja fölé kőszámszerű építmény (óhel) borul. A zsidó közösség messze földön híres csodarabbija Reb Steiner Saje, egész évben, de különösen halálának napján zarándokhely a sírja a bodrogkeresztúri Dereszla-dombon. Több mint másfél évszázada zarándokok sokasága keresi fel a magyarországi haszidizmus megalapítójának, Móse Teitelbaum rabbinak a sírját Sátoraljaújhelyen. Olaszliszván élt az egyik legismertebb csodarabbi, Friedmann Cvi Hers. Állítólag gyermekkorában a beteg Kossuth Lajost édesanyja elhozta a rabbiházhoz, aki – úgy mond – nemcsak meggyógyította, de megjósolta későbbi fényes karrierjét.

KISKASTÉLYOK, KÚRIÁK

A térségben viszonylag jó állapotban maradtak fenn a várak, várkastélyok. Jelentősek a 13-16. századi magyar várépítészet emblematikus épületeinek lelőhelyei, melyből 17 kiemelten védett és 4 fokozottan védett emlék. Reneszánsz emlékekből az országban itt található a legtöbb.

Ezek közül kiemelkedik a sárospataki Rákóczi-várkastély, mely lakótornyával és több periódusban kiépített reneszánsz palotaszárnyaival a térség - és az ország - egyik legértékesebb műemlékegyüttese. Kutatása évtizedek óta tart. Ugyancsak jelentős értékű emlék, reneszánsz részletekkel a szerencsi Rákóczi-vár (melynek régészeti feltárása csak részlegesen történt meg), a tállyai Rákóczi-kúria, a monoki Várkastély vagy a golopi ún. régi Vay-kastély. Tokaj vára egykor főúri, királyi rezidencia is volt, és csak a 18. században pusztult el, amikor Rákóczi Ferenc felrobbantatta. Jelenleg maradványai a föld alatt találhatóak, de régészeti feltárása folyamatban van. Sátoraljaújhely várával együtt ígéretes turisztikai látványosságok. Tállya vára is elpusztult, feltárása azonban okozhat meglepetéseket... Ne feledjük, turisztikailag a leg-erősebb desztinációk, kihasználatlan potenciállal.

A 20. SZÁZAD ÉPÜLETEGYÜTTESEI

A magyar szecesszió ikonikus épülete a az egykori Királyi Állami Közpince Sátoraljaújhelyen, melyet Váczy-Hübschl Kálmán tervezett. Figyelemre méltóak a sárospataki városközpont Makovecz Imréhez köthető épületei: az áruház, a városközponti lakóegyüttes, a művelődési ház, melyek közül ez utóbbi az 1910-ben átadott, Kismarty-Lechner Jenő által tervezett tanítóképző épületével alkot jellegzetes városi együttest. A közelmúltban újult meg a kettő közötti tér. A térségben sok nagyon magas építészeti színvonalat és minőséget képviselő, különböző funkciókat (borászatok, vendéglátás, zarándokház, közösségi ház) ellátó épület született az utóbbi évtizedekben, melyekről a „Jó példák” között bővebben szólnunk.

SZOBROK, ÚTMENTI KERESZTEK

Fontosak mindazok a szabadtéri keresztek vagy annak nevezett vallásos jelképek, esetleg szoborcsoportok (feszületek, Szent Flórián, Szent Orbán szobrok, haranglábak), amelyeket nem az egyház liturgikus cselekményeinek színterén (templom, kálvária) emeltek. Általában nemcsak útszéleken, hanem nevezetes vagy hangsúlyos helyeken (folyópart, falu széle, a mező, dűlők kezdete, balesetek, katasztrófák színhelye) állnak. Állhatnak az utak kereszteződésében, a tér ezen pontjai mágikus szempontból kitüntetettek voltak, hiszen a néphit szerint az utak kereszteződései a gonosz lelkek találkozóhelyei. A határban emelt keresztek nagy részük két település között az út mentén áll, az állítató földjének végében. Egy-egy településhez tartozásukat sok esetben a térségi viszonyok arányainak figyelembevételével nem lehet megállapítani, a helyi emlékezet viszont erre nézve minden esetben pontos információkat közöl. Bár ma már nem részei a mindennapi vallásgyakorlatnak, funkciójukban átalakultak, a mai kutatás számára fontos információkat közölnek a hajdani közlekedésről, az egyes falvakat összekötő utakról, a hegyen át történő búcsújárás útvonaláról.

Az épített örökség tükrözi az etnikai-vallási és néprajzi táji sokféleséget, őrzi a társadalom rétegződésének sokszínűségét. Kiemelkedő jelentőségű

- ▶ a mezővárosi fejlődés emblematikus középületei és lakóépületei (takarékpénztárak, borházak, lakóházak, kúriák), és a jellegzetes kisvárosias utcakép, illetve maga a településszerkezet
- ▶ a tokaji bortermelés világhírnevének megalapozásában döntő szerepet játszó Rákóczi dinasztia sokszínű, a világörökségi terület számos településén megtalálható épített öröksége
- ▶ a balkáni ortodox hagyomány és hatás emlékei (kereskedőházak, templomok)
- ▶ a holokauszt következtében elpusztult helyi zsidó közösség emlékműve (szakrális és világi emlékek)
- ▶ a máig élő német nemzetiségi kultúra (megmaradt falukép, tájházak, gazdasági épületek)
- ▶ az agrártörténeti emlékek (kőgátak, pihenőfák, dülők őrtornyai)
- ▶ a barokk kőhidak, a szobrok és útmenti kereszttek
- ▶ a várak, várkastélyok
- ▶ a 20. század nagy építészegyenlősegeihez köthető épületegyüttesei
- ▶ a 21. század emblematikus, magas építészeti színvonalat képviselő alkotásai.

Jelenleg ásatások folynak Sátoraljaújhelyen és Tokajban. A föld számos kolostorromos is rejt Sárospatak és Komlóska között, melyek feltárára várnak. A bronzkori és késő rézkori várak romjainak megőrzése tusományos szempontból elengedhetetlen.

AGRÁRTÖRTÉNETI EMLÉKEK

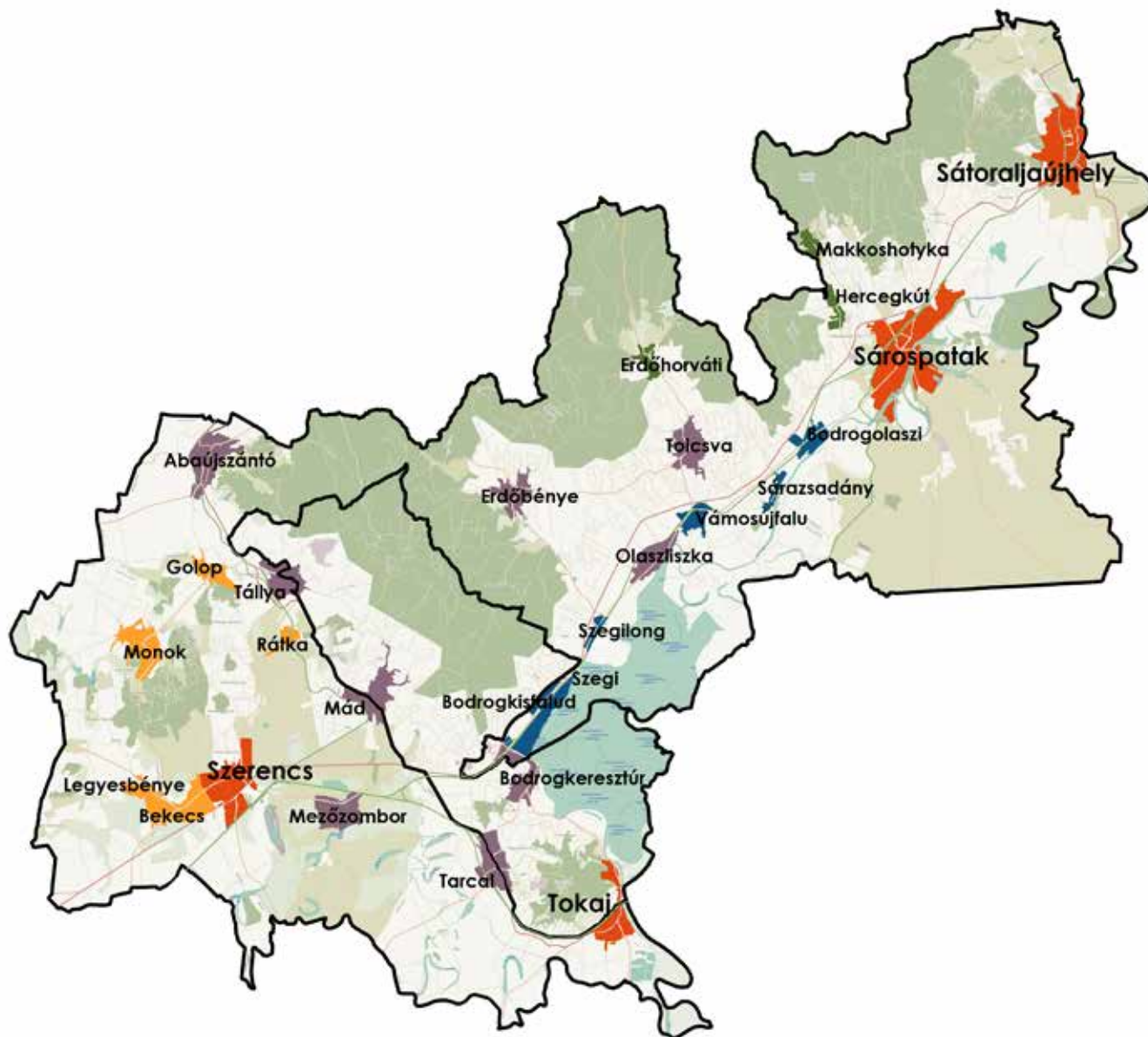
A tájkép, ezáltal az örökség részei a dülők kőgátjai, pihenőfái, valamint a külterületek kisebb építményei: csőszkunyhók, hajlékok, a dülők barokk őrtornyai, filagóriái.

BAROKK KŐHIDAK

Sajnos nagyon keveset foglalkozunk a régi utakkal és műtárgyaikkal, mint műszaki, egyben táji emlékekkel. Az egykori

Galíciai úton nyolc boltozott kőhíd áll. Ezek közül három csúcsíves, ami mind Magyarországon, mind nemzetközi viszonylatban unikumnak számít. Ugyanakkor csak a Vámosújfalui élvez műemléki védeltséget. Valamennyit a helyben bányászott szürkés riolitufából építették.

Egy híd soha nem ragadható ki környezetéből. A tiszta, rendezett környék kiemeli a híd szépségét. Feltétlenül szükséges lenne a hidak mellett az út mentén még fellelhető régi kilométerkövek, útszéli feszületeket dokumentálni, védelmükről gondoskodni.

TELEPÜLÉS- KARAKTER

A térség településeit tekintve a következő csoportosítást tehetjük, melyek karakterükben is elkülönülő jellegzetességeket mutatnak:

1. EGYKORI MEZŐVÁROSOK (MA KÖZSÉGEK) A ZEMPLÉNI-HEGYSÉG LANKÁIN ÉS VÖLGYEIBEN

- ▶ Abaújszántó, Bodrogkeresztúr, Erdőbénye, Mád, Ólaszliszka, Tarcsl, Tolcsva, Mezőzombor, Tállya
- ▶ Melyek közül Mád, Tállya, Tarcsl és Abaújszántó kiemelkedő az építészeti értékek, teljes utcaképek tekintetében
- ▶ Abaújszántó, egykori nagyközség, járási székhely, ma város, mely a népességszámánál és a kereskedelmi úton betöltött szerepénél fogva is jelentős

2. KISKÖZSÉGEK

- ▶ **A HEGYSÉG BELSEJÉBEN:** Erdőhorváti, Herceghút, Makkoshotyka
- ▶ **A LANKÁKON:** Rátka, Monok, Golop, Bekecs, Legyesbénye

3. BODROG MENTI FALVAK

- ▶ Szegi, Szegilong, Sározsadány, Bodrogolaszi, Bodrogkislud, Vámosújfalú

4. NAGYOBB VÁROSOK

- ▶ Tokaj, Sátoraljaújhely, Sárospatak, Szerencs -, melyek túlmutatnak a mezővárosi karakteren és azoktól eltérő léptéket jelenítenek meg

TELEPÜLÉSSZERKEZET

Bár karakterükben a fentiek szerint elkülönülnek, e települések számos közös jellemzővel (településszerkezet, háztípusok, pincék, külterület jellege) bírnak, melyeket az alábbiakban veszünk sorra. A településszerkezet szakmai fogalomnak tűnhet, sokan megrettennek tőle. Fontos tudni, hogy egy település értéke nem csak a műemlékekben rejlik, hanem tele-

pülésszerkezetében is, melyben tükröződik az, ahogyan a természeti környezethez és az egykori élet- és munkafolyamatokhoz alkalmazkodott. Az alábbiakban a legfontosabb tudnivalókat vesszük számba.

EGYUTCÁSBÓL TÖBBUTCÁS

- ▶ A borvidék településeinek zöme az Eperjes-Tokaji hegylánc és az Alföld, azaz két eltérő táj találkozásánál létrejött vásárvonalon sorakoznak, felfűződve a Kassa—Bártfa felé tartó nemzetközi kereskedelmi útvonalakra. Emiatt igen korán az országos vásárokat és hetipiacokat tartottak, aminek településszerkezeti nyomai máig fellelhetők. A középkori eredetű templomok helyzete utal az egykori ősi településmagra.
- ▶ Igazodva a vásárvonalból adódó lehetőségekhez, a települések egy része az idők folyamán egyutcásból többutcás településsé alakult, azaz egy sajátos városiasodási

folyamaton ment keresztül. Ennek eredménye a mezőváros. Természetesen van olyan település is, amely megmaradt egyutcásnak, és nem vált mezővárossá, hiszen a kereskedelmi út tényleges nyomvonalától távolabb feküdt.

- ▶ Alaptípusnak tekinthető tehát az ún. egyutcás, szalagtelkes falu. Ennek lényege, hogy az utca mentén

keskeny, hosszú, szalag alakú telkek sorakoznak egymás mellett. A telkek mindig egyik, meghatározott (általában északi) oldalhatárán, az utca felőli végén áll a lakóház, mögötte sorakoznak az állatokat kiszolgáló épületek, a veteményeskert, gyümölcsöskert, szőlő és végül a legelő vagy az erdő. A lakótelekhez tehát eredetileg közvetlenül kapcsolódott a szántóföld, rét vagy erdő. A népesség növekedésével hosszában osztották a telkeket vagy egymás mögé soroltak több lakóépületet. Sok esetben a történeti településmag szinte érintetlenül őrzi ezt az eredeti, egyutcás modellt, ilyen Rátka, Herceghút, Golop, Monok.

- ▶ A települések egy részénél (különösen a fő kereskedelmi útvonal csapása mentén) ez a fajta területaprózás nem bizonyult elegendőnek, ezért az eredetivel – azaz a főutccal – párhuzamosan új utcát nyitottak, így alakultak ki a többutcás települések. A főutca leggyakrabban maga az országos főút volt, vagy egy patakot követő völgyi út. Az újabb utcák pedig a lejtésvizonyokat követték, közöttük keskeny kis közök, futók biztosítottak összeköttetést. Közvetlenül az országútra települt, utcás település, azaz útifalu: Tarcál, Tállya, Bodrogkeresztúr és Abaújszántó. Eredetileg útféli faluként, a patak völgybe települt Mád, Erdőbénye, Tolcsa – utóbbi kettő az országúttól kissé távolabb. A földrajzi adottságok is jelentősek: egyes esetekben a hegyoldali fekvéshez is igazodott az utcahálózat, csak egyik oldalra nyitva a települést (Szerencs, Abaújszántó, Tarcál, Tokaj). Más esetben a Bodrog közelsége formált egy-egy települést, például Bodrogkeresztúrt.
- ▶ Ahol a főutca mellett új utcákat alakítottak ki, gyakran ezeknek csupán egyik oldala épült be házakkal. A másik oldalon, az eredeti telkek „alsó” része megmaradt nagyobb, egybefüggő zöldfelületnek (például Erdőbénye), ahol sokarcú mezőgazdasági termelés folyt a szántótól a gyümölcsösön át a kaszálóig.

A MEZŐVÁROS TELEPÜLÉSKÉPE

A sajátos városiasodási folyamatra, mely a mezővárosok kialakulásához vezetett, nagy hatással voltak a felvidéki városok, melyekkel szoros szellemi, kereskedelmi kapcsolat alakult ki, valamint jogi kapcsolat is volt a szőlők tulajdonlása okán. Ezek a fejlett felvidéki városok mintát adtak a településszerkezethez és az építészeti arculathoz egyaránt. A legfontosabb hegyljai települések központja ezért ún. kassai típusú: három párhuzamos, de végeiken

összehajló utca adja a településmagot. A fő utca igen széles, piacok, vásárok tartására alkalmas. Központi elhelyezkedésűek a széles, szinte térré terebélyesedő főutcán álló körüljárható templomok. A főutca a település legfontosabb része, itt állnak a legjelentősebb, és egyben legrégebb (2-300 éves) épületek. Ezek főként közintézmények (városháza, iskola), illetve a kereskedés, vendéglátás épületei (takarékpénztárak, fogadók, borkereskedők házai). A kisebb utcák hálózata a terepet követi, az összehajlások csomópontjainál zezgugos, kisebb terekkel.

KISVÁROSIAK UTCAKÉP KIALAKULÁSA

A népesség növekedésével a település egyetlen utcája mind zsúfoltabbá vált: a telkek aprózódtak. A telkeken eredetileg utcavonalra merőleges tetőgerincű házak álltak, a telek általában északi oldalhatárán, mögötte gazdasági udvar következett. Ez megfelelt a Kárpát-medencei háromosztatú parasztház alaptípusának (Lásd YX oldalt), mely bizony gyakran a reneszánsz vagy barokk kúriaépületek alapját is képezi.

Ezek az ún. hosszúházak a borvidék fellendülésével fokozatosan rangosodtak: hátrafelé bővítették őket, vagy az utcáfronton megtoldották őket egy oldalsó (gyakran bolthelyiségnek berendezett) szárnyal, L alakú házat kialakítva. Ez a parasztháznál elegánsabb, szélesebb főhomlokzatú háztípus a főutcnak kisvárosias hangulatot adott, melyet a nagy boltozott kőkapuk is hangsúlyoznak. Az épületek így más csak egy kapunyit távolságra kerültek egymástól, így a főutca lassan a városokra jellemző, ún. zárt sorú településképet kapott.

ÚJ UTCÁK, ÚJ LAKÓK

A gazdasági fellendülést népességnövekedés is kísérte, ezért volt szükség újabb, párhuzamos utcák nyitására. Jellemzően itt vásároltak telkeket általában az ún. bebírók, vagyis a közelebbi nagyvárosokból, vagy akár távolabbról érkező jómódú szőlőtulajdonos családok. Kúriaszerű épületeket emeltek, melyeket csak ideiglenesen laktak és szőlőfeldolgozóként szolgáltak. Elsődleges funkciójuk a reprezentáció mellett a szőlőfeldolgozás és a bortárolás volt. Megjelenésükben különböztek a főutca épületeitől utcával párhuzamos tömegű, sokablakos kialakításukkal.

Érdekes elegyet alkottak az egyszerűbb földművesek utcára merőleges parasztházaival, melyek döntően meghatározták az utcaképet.

Gyakran a párhuzamos utcákban épültek meg a később megjelent felekezetek templomai (izraelita, görög katolikus, evangélikus) is. A földeken dolgozó kapások itt, vagy még külsőbb utcákban, egyszerűbb kivitelű házakban, keskenyebb, de nagyobb, megművelt telken laktak.

A lakóterületen belül önálló arculattal bírt a kézművesek, iparosok (kovácsok, kőfaragók, bodnárok, molnárok stb.) által lakott településrész. Kisebb, általában a patakra szervezett telkeken, szeszélyes vonalvezetésű utcák alkotta egységben éltek és dolgoztak.

20. SZÁZAD

E településformáló erők alapvetően a XX. századig határozták meg az utcarendszer alakulását. Az ezután következő népességnövekedés, a lakásellátottság javítása, de leginkább a „tervszerűség” megjelenése okozott sebeket. Ez azonban szerencsére ritkán érintette a történeti településmagot, ahol az épületállomány műszaki állapota ugyan romlott, de még fennmaradt, a történeti településszerkezettel együtt. A lakáshiányt többnyire új telkek osztásával enyhítették. Ennek következtében a fejlődés a belsőbb részeken megállt, és ez – az állagmegóvás hiánya ellenére – konzerválta az építészeti örökséget. Csak néhány, a régi épületek arányrendszerét nem követő középület, típus ABC és takarékpénztár törte meg olykor az utcaképet.

- ▶ Alaptípusnak tekinthető tehát az ún. egyutcás, szalagtelkes falu. Ennek lényege, hogy az utca mentén keskeny, hosszú, szalag alakú telkek sorakoznak egymás mellett, melynek egyik szélén áll az épület.
- ▶ Igazodva a vásárvonalból adódó lehetőségekhez, a települések egy része az egyutcásból többutcás településsé alakult, azaz egy sajátos városiasodási folyamaton ment keresztül. Ennek eredménye a mezőváros, melynek főutcáján az épületek egyre sűrűsödtek, homlokzatuk „polgárosabb”, a kisvárosokból ismert megjelenést kaptak. Ezáltal az egész utcakép kisvárosiasabb jellegű lett.
- ▶ Valamennyi település esetében közös jellemző, hogy a beépített területen kívül, azaz a határban nincsenek épületek, a szőlőkben nem sorakoztak présházak.
- ▶ Az erre a vidékre jellemző szőlőfeldolgozási szokás miatt présházak ugyan nincsenek, de a településszerkezet meghatározó elemei a pincék.
- ▶ A településszerkezet olyan érték, melyben tükröződik a természeti környezet, az ott élők teljes élete, a kereskedelmi és kulturális kapcsolatok.

BELTERÜLET – KÜLTERÜLET

Közös jellemzője a borvidék településeinek, hogy a bel- és külterület képe gyökeresen más.

Külterületen nem volt jelentős a településképet meghatározó építkezés, mint például a Balaton-felvidéken.

A HATÁR JELLEGADÓ ÉPÍTETT SZERKEZETEI:

- ▶ a szőlőteraszok kőgátjai
- ▶ a vízárkok, dűlőutak
- ▶ régi országutak boltozott kőhídjai
- ▶ kapásházak, színek, szőlőkerülők és vincellérek házai
- ▶ kisebb szakrális építmények, kápolnák, keresztek
- ▶ kis számú borház, szín, uradalmi borház, szőlőpásztorok kis házai, kunyhói, és vincellérek házai.

Ennek oka, hogy a telepések által meghonosított városias kultúra mellett a szőlőfeldolgo-

zásnak az ún. keleti módozata élt. Azaz a nyugati préseléses lékinyeréssel szemben itt a taposásos feldolgozás volt a jellemző, melynek nincs eszközigénye, így nincs szükség a nagy értékű prés védelmére szolgáló présházra sem. A szőlő feldolgozása a szőlő aljában, az ún. lázban történt, csak a mustot vitték be a pincébe. A belterületi, vagy annak határán álló pincének azonban ennél fogva nagyobb szerep jutott: a kíméletes taposás miatt kevesebb konzerváló csersav került a borbba, így az érleléséhez folyamatosan alacsony hőmérséklet kellett.

Manapság helyenként hétvégi házas beépítés töri meg a külterület hagyományos képét, de a 21. század szőlőfeldolgozásának változásai miatt új jelenségekkel is számolnunk kell.

HA ÉPÍTENI, FELÚJÍTANI KÍVÁN TOKAJ-HEGYALJÁN

A helyi közösség a múltban is hozott szabályokat, ennek köszönhető a vidék mai varázslatos, rendezett arca. Napjainkban kiemelt fontosságú az értékőrzés és az iránymutatás, az itt megjelenő építészeti színvonal, nívó. Az egyes településekre vonatkozó előírásokról a helyi főépítész ad felvilágosítást. Felkeresése még a telek megvásárlása előtt javasolt. Feltétlenül ajánlott a térségre vonatkozó jelen kézikönyv (ÉTAK) lapozgatása, a választott település Településképi Arculati Kézikönyvének (TAK) átolvasása. A tájegységi kezelési terv (KET) a területre vonatkozó szabályok térségi lebontását, kifejtését tartalmazza, elsősorban szakemberek számára. A 27 településre vonatkozóan világörökségi tervtanács működik. Az állami főépítész által működtetett, a helyi főépítészekből is álló tanács előzetesen konzultál, segítve a tervezési folyamatot, majd véleményezi és minősíti a beérkezett terveket. Állásfoglalása táji-településképi illeszkedés és az építészeti minőség tekintetében kötelező érvényű az engedélyeztetési eljárásban. Fontos tudni, hogy az egyszerű bejelentés alá tartozó új építéseket és az épületbővítéseket, felújításokat is a tervtanács elé kell vinni. A teljes terület műemléki védelem alatt áll, ezért szakhatóságként az illetékes műemléki hatóságot is meg kell keresni. Megjegyezzük, hogy a települések döntő többsége nem rendelkezik sem érvényes Helyi Építési szabállyal (HÉSZ), sem helyi védelemre vonatkozó rendelettel.

IGÉNYEK MEG- FOGLMAZÁSA

Mindenekelőtt fel kell mérnünk anyagi lehetőségeinket, és a család életviteléhez vagy a megbízás céljához igazodó valós igényeinket. Ennek alapján összeállíthatunk egy építési programot (szobaszám, fontosabb berendezések helyszükséglete, tárolási igények, háztartás jellege, kedvelt hangulatok stb.), kiemelve a számunkra lényeges tervezési szempontokat (akadálymentes, ökológikus, passzív, épület-automatizálással felszerelt, hagyományos, modern, többgenerációs stb.), melyeket megosztunk az építésszel. Kerülendők a túlzott méretek, melyek többletköltséget jelentenek mind az építés, mind pedig a fenntartás terén.

HA FELÚJÍTUNK

Hegyalja száz (vagy több száz) éves épületeit sokan terhes örökségnek látják, amelytől szabadulni igyekeznek, akár bontás árán is. Való igaz, sok nehézséget kell leküzdeni, ha az értékőrzést tartjuk szem előtt, de a végeredmény kárpótol bennünket. Ebben segít minket egy tapasztalt építész. Ha ezt nem vállaljuk, akkor bontás helyett keressünk egy üres telket, ahol szabadabban megvalósíthatjuk álmainkat.

A TELEK KIVÁLASZTÁSA

Egy-egy területre eltérő településképi előírások érvényesek, melyek eleve meghatározhatják épületünk jellegét: a tető formáját, a fedés típusát, a kerítést stb. Tájékozódjunk a terület sajátos tulajdonságairól (széljárás, benapozás, szabályozás, fejlesztési kilátások), a szomszédban várható beépítésekről és azok hatásairól, a közművesítés mértékéről. Már a telek kiválasztásakor kérjük építész segítségét!

HOGYAN VÁLASSZUNK ÉPÍTÉSzt?

Nem érdemes spórolni a tervezési díjon, amely elenyésző az épület négyzetméterarányoz kepest. Egy kvalitatív építész terve komoly költséget, és nem kevés bosszúságot takarít meg számunkra. A tervezéssel (legyen az átalakítás vagy új épület) építész bízunk meg, akit elsősorban a referenciamunkák alapján válasszunk ki! Ebben segítségünkre lehetnek a szakfolyóiratok, az építészeti sajtó honlapjai, arculati kézikönyv jó példái. Bátran csengessünk be egy-egy tetszetős házba, bármerre is járunk. A büszke tulajdonosok, általában szívesen megadják elérhetőségét, amely alapján célszerű megtekinteni néhány további munkáját is. Az engedélyezéshez vagy a bejelentéshez szükséges tervdoku-

EGY JÓ ÉPÜLETBŐL MINDENKI PROFITÁL!

Az épület nem önmagában áll: része egy adott utcaképnek, a városképnek, sőt, a táj egészének.

**Az épület „haszna”
a gazdáé, azaz az
építtetőé, a látvány
azonban mindenkié!**

[Ne feledjük: egy, a környezetébe illeszkedő, kellő érzékenységgel szerkesztett, jó épületből a tulajdonos és az egész közösség profitál!]

mentáció mellett a kiviteli terv garantálja számunkra, hogy átgondolt részletekkel, az előirányzott költségkereten belül maradv, építészetiileg magas színvonalú, értékálló épület szülessen.

AZ ÉN HÁZAM AZ ÉN VÁRAM

Egykor minden ház hasonlatos volt a többihez: a környéken beszerezhető építőanyagokból, az általános életkörülményekhez igazodva épült, a méreteket, nyílásrendeket a meglévő formák után alakították. Mint rész az egészben, a ház rokonságot vállalt a többi házzal. Nem külön emlékmű akart lenni, hanem együtt kívánt élni velük. Ugyanakkor két egyforma ház nem volt egy településen sem! Építtetője azt a maga lelkéhez, szükségleteihez alakította. A különbség főként a homlokzati díszítésben, részletmegoldásokban volt tetten érhető.

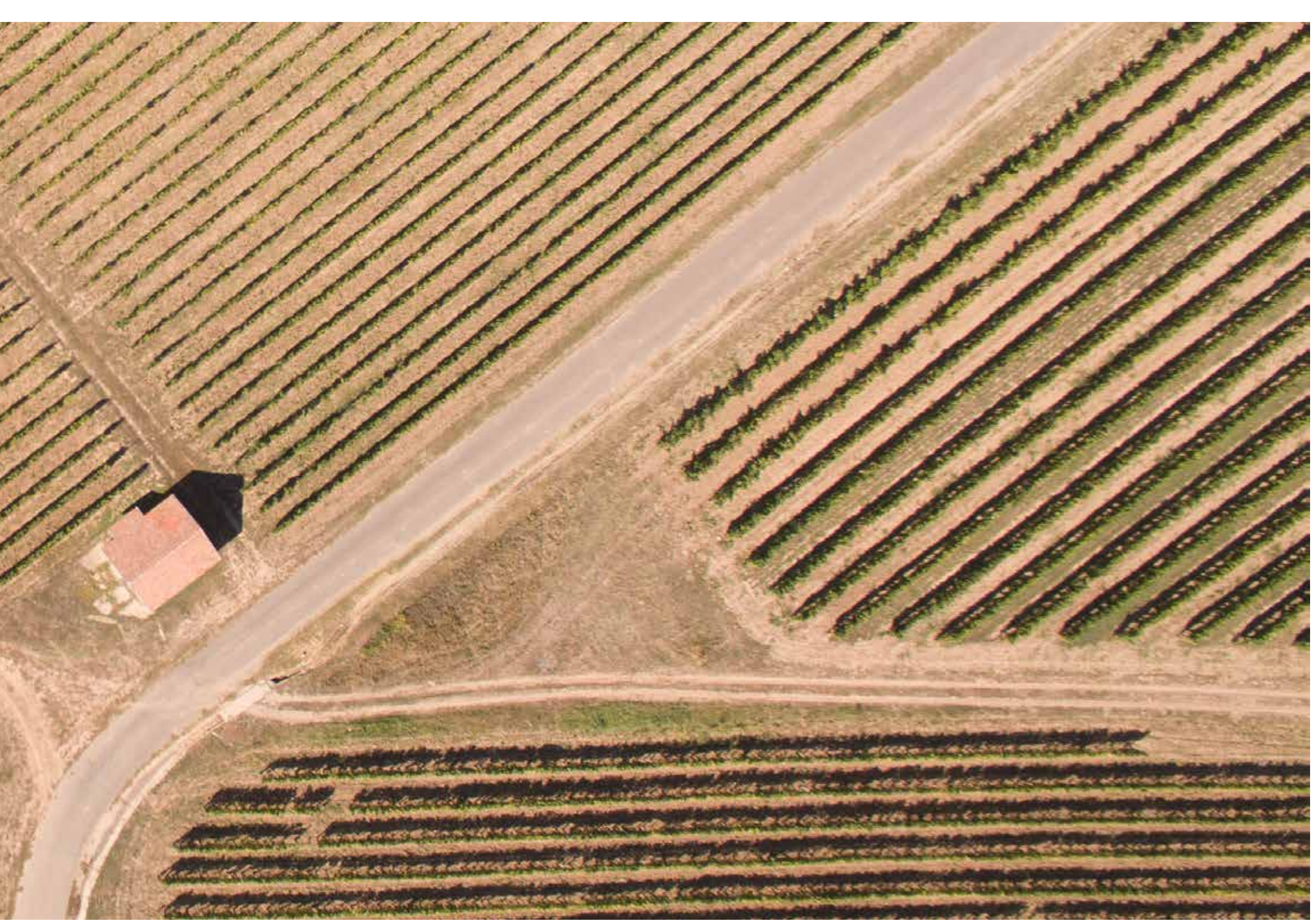
Manapság házunknak vajon mennyiben kell tükröznie egyéniségünket? Befolyásolnak-e a divatok? Házunk a magunk és családunk számára épül, általában életünk egyik legnagyobb vállalkozásaként. A jó épület nem csupán ízlés kérdése. Vannak meghatározható technikák, eljárások, amelyek alkalmazásával jól használható, a helyi építészeti karakterhez igazodó, árnyosabb és esztétikusabb épület építhető.

A KÖZ ÉPÜLETE

Ha középületet építünk vagy újítunk fel, a példamutatás bizony hatványozottan igaz a minőségi hazai anyagok használata, a fenntarthatóság, a tartósság vagy adott esetben az értékörző felújítás, hőszigetelés, vagy éppen a közterületek kialakítása terén. A középület a közösségért való nemes szolgálat helyszíne, ezt kell hogy tükrözze megjelenése is.

TELEPÜLÉSMAG KARAKTER

Az előbbieken megismerhettük a településszerkezeti sajátosságokat [LÁSD 49. OLDAL] a következő oldalakon a településmaggal foglalkozunk részletesebben. Rövid leírást adunk a településrész Tokaj-Hegyaljára jellemző karakteréről, a jellegzetes épülettípusokról, érintve a 21. században megjelenő építési, korszerűsítési igényeket is, melyekre konkrét, fényképes jó példákkal kísért ajánlást adunk.

A településmag alapvetően két vizuálisan elkülöníthető részből áll: egy kisvárosias jellegű, zártabb összhatású és a hagyományos falusias, a fésű fogainak rendezett, ritmikus rajzolatára emlékeztető, ún. hosszúházas beépítésből. Ez a két, megjelenésében különböző karakter azonban területileg nem különül el élesen egymástól, olykor át-át folyik egymásba, változatossá téve a településképet. Éppen ezért tárgyaljuk egy nagy fejezetben, településmag név

alatt. A térségben vannak olyan kisebb települések, ahol csak a hagyományos falusias jelleg jelenik meg, míg másutt mindkettő megtalálható, változó arányban. A településmagban különleges helyet foglalnak el a pincék és az egykor iparosoknak helyet adó patak menti területek.

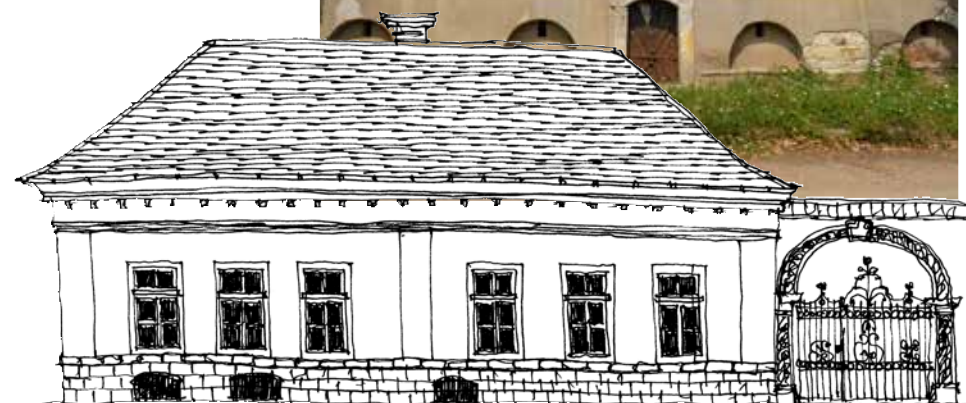

A TELEPÜLÉSMAG RÉSZEI

1 KISVÁROSOS JELLEGŰ BEÉPÍTÉS

•Ezen a területen, általában a főutcán találhatóak a főbb közintézmények, szélesebb, olykor emeletes homlokzatokkal (polgármesteri hivatal, iskola, takarékpénztár). A beépítés jellemzője itt is a település szinten általános oldalhatáron álló, utcára merőleges hosszúházak látványa [📍 LÁSD 62. OLDAL], amelyek homlokzatai azonban itt szélesebbek (általában négy ablakosak), elsősorban a házak mellé tapasztott újabb és újabb helyiségek miatt. Sok helyen az épület maradt ugyan keskeny hosszúház, de a központi fekvés értékessége miatti telek aprózódás okán olyan közel kerültek egymáshoz az épületek, hogy már zárt sorúnak tekinthető az utcakép. Találunk még sokablakos, kúraszerű, díszesebb kereskedőházakat, melyek szintén utcával párhuzamosan állnak, alattuk általában boltozott borház húzódik. Ezek az épülettípusok váltják egymást az utcaképben. A 20. század második felében épített, léptékében és megjelenésében is idegentestként beékelődő üzlet és szolgáltatóépület jelent itt meg.

TELEPÜLÉSMAG KARAKTER

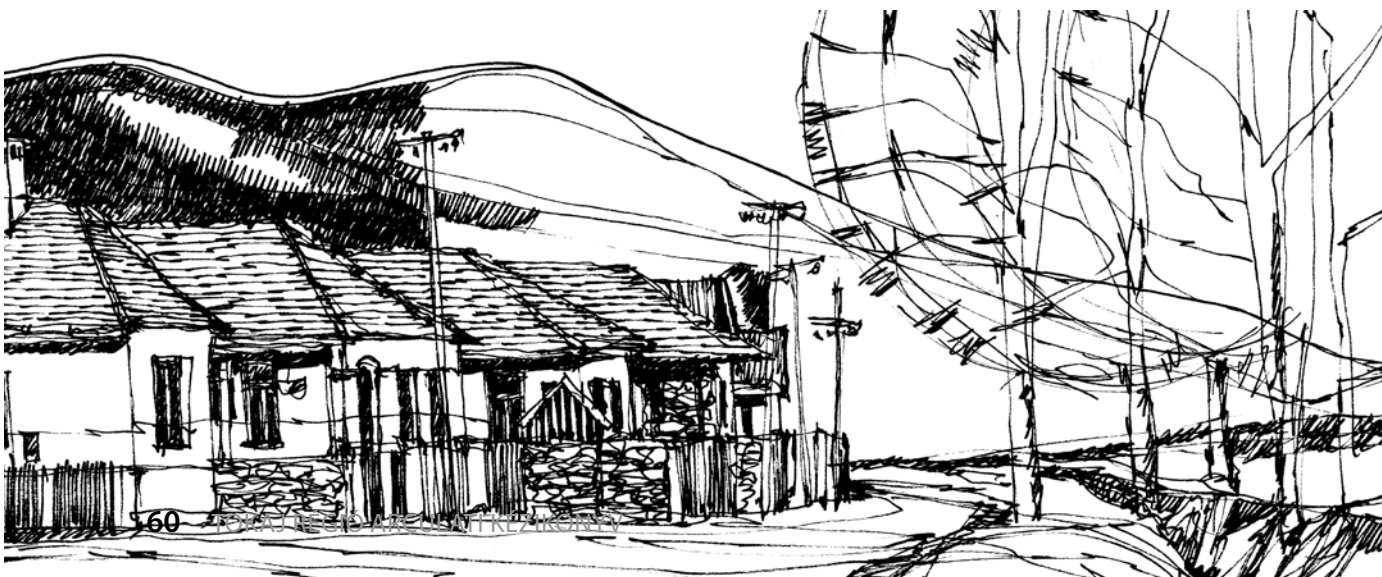

2. HAGYOMÁNYOS, „HOSSZÚHÁZAS”, FALUSIA-SABB BEÉPÍTÉS

A települések döntő hányadát ez a karakter határozza meg, amelynek alapeleme az oldalhatáron álló, utcára merőleges tömegű, egytraktus szélességű, hagyományos, háromosztatú magyar lakóház [LÁSD 62. OLDAL]. Természetesen nagyon ritkán egyöntetű az utcakép, több helyen egy-egy új épület, vagy módosabb, széles homlokzatú épület szakítja meg a sort. Az épületek többsége néhány méteres előkerttel épültek, a főutcában gyakori az utcavonalra való építés is. Keskenyek a telkek, amelyek mélyen beépültek, azaz több lakóegység is egymás mögé épülhetett, kiszolgáló, gazdasági épületekkel folytatva. Az épületek rangosabbak, díszítettek, esetleg verandával épültek.

A településmagból kifelé haladva a beépítés a fentiekől csupán annyiban tér el, hogy a telkek egy kicsit szélesebbek, az épületek kicsit egyszerűbbek, tornácosak, elsődleges a lakófunkció és a mezőgazdasági termelés helyiségei (pincék, borházak, istállók).

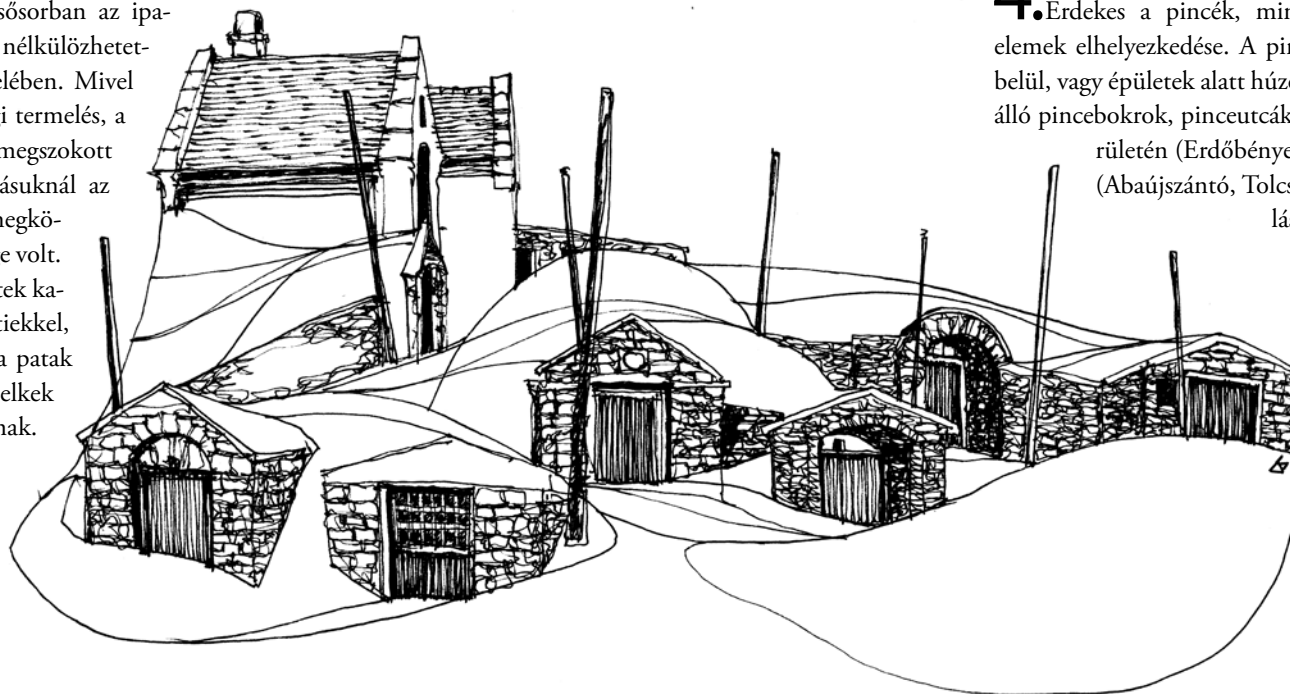
A klasszikus településmag történeti periferiáján már szélesebbek, nagyobbak a telkek, emiatt lazább beépítés, amit a foghíjasság még tovább lazít, helyenként akár kuszává is tesz. Az épülettípus (hosszúház) megegyezik a fentiekkel, de még kevésbé igényes, mondhatni szegényes.

3. KISTELKES, PATAKMENTI

A patakok mentén elsősorban az iparos réteg élt, a munkához nélkülözhetetlen folyóvíz közvetlen közelében. Mivel itt nem folyt mezőgazdasági termelés, a telkek nem illeszkednek a megszokott rendszerbe: aprók, kialakításuknál az elsődleges szempont a jó megközelíthetőség és a víz közelsége volt. A beépítési mód és az épületek karaktere megegyezik a fentiekkel, de a változatos utcavonal, a patak közelsége, illetve az apró telkek meghitt hangulatot árasztanak. Az épületek nem feltétlenül értékesek, de az egyedi beépítés és az utcák vonalvezetése megőrzendő.

4. PINCÉK

Érdekes a pincék, mint meghatározó településképi elemek elhelyezkedése. A pincék sok helyütt lakótelkekben belül, vagy épületek alatt húzódnak. Jellemző a közterületen álló pincebokrok, pinceutcák megjelenése a település belterületén (Erdőbénye, Mád), vagy annak határában (Abaújszántó, Tolcsva, Hercegkút). Ezek kialaku-

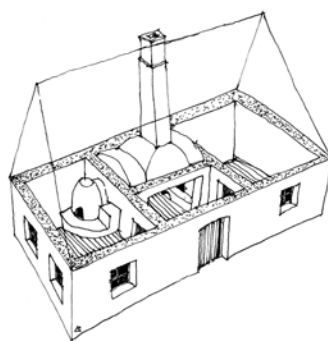
lását a domborzati és talaj- és közvetviszonyok befolyásolták. Több helyen a templom közelében találjuk őket, ha a kitermelt követ éppen annak építésére használták fel. A pincék-ről, egyedi helyzetüknél fogva külön fejezetben szólnunk.

[LÁSD XX. OLDAL]

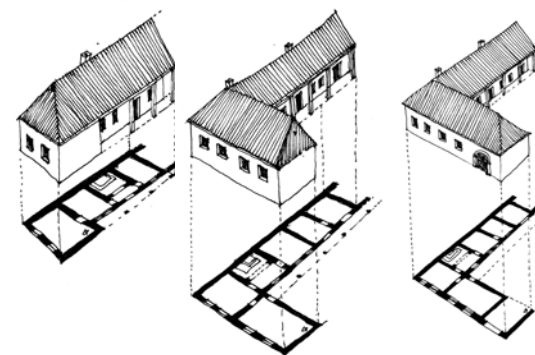
MI IS AZ, HOGY HOSSZÚHÁZ?

Ez a hagyományos magyar háztípus: három helyisége van (háromosztatú), „hosszúkás” alaprajza az utca felé egy szobából, középen egy belépős (pitvar, mely a ház „szíve”) konyhából, hátra felé egy kamrából áll. Ez később több helyiségessé válhatott, de ez a hármas egység mindig megtalálható. Traktusszerűsége, azaz e hosszúkás alaprajz szélességi mérete a még két ember által, kézi erővel mozgatható gerenda méretéhez igazodott, maximum 6 méter. Ez emberi léptéket, kellemes arányokat ad máig a ház utca felőli arcának. A ház földszintes, ún. nyeregtető fedí, mely vagy kontyban vagy oromzatban végződik (lásd rajz). A háznak két megformált homlokzata van, az udvari, amit tornáccal gazdagítottak, és az utcai, amit a rangos építészetből vett mintákkal egyéni díszítőelemekkel ékesítettek, gyakran a településre vagy a környékre jellemző módon. A szalagszerű, keskeny telken állt a hosszúház, amelynek helye a telek elején, annak mindig azonos (északi) oldalán van, utcára tekintő homlokzattal, ezelőtt virágos kis kerttel vagy anélkül. A lakással szemben van a lakóudvar, mindenekelőtt a kúttal, esetleg nyári konyhával

Ez a háromhelyiségű, nyeregtetős ház nem csak parasztházként létezett, a középkortól kezdve ilyen volt a köznemesi lakóház, a plébánosok, iskolamesterek háza. Ebből az általános alaptípusból, mely építészeti örökségünk, fejlődött a mezővárosi polgárház is, és terebélyesedett tovább.

Háromosztatú ház, a hosszúház alapképlete

A hopsszúház bővítése mezővárosi polgárházzá

HOSSZÚHÁZBÓL MEZŐVÁROSI POLGÁRHÁZ?

A fejlődés következő típusát tehát az a polgári igény teremtette meg, amely már nem elégedett meg az egy vagy kettő szobával, többet kívánt megépíteni. Kézenfekvő lehetősége volt, hogy az utcavonalon még egy szobát építsenek. A ház az előbbieken ismertetett alaptípust követi, de az utca felé bővítették egy üzlettel. Ez egy boltozott helyiség - innen származik a bolt kifejezésünk is -, az áru biztonságos elhelyezése és a tűzvédelem miatt. Ennek az immár L alakú háznak az utcával párhuzamos, azaz utcavonalas beépítése egy polgári színvonalat is megjelenített. E megoldásnak a teljesen zárt jellegű beépítés felé tett további lépése a díszesebb kökeretbe foglalt íves kapuzat. Ebben már a kisvárosok jellemző homlokzatait is felismerjük. És amikor ez emeletes formát öltött, véglegessé lett a városi utcakép...

EGYEDI ARCÉLEK

A közös jellemzők mellett egyedi jellegzetességeket is találunk.

HEGYVIDÉKI JELLEGZETESSÉGEK

A hegyvidéki településeknél különbséget az alkalmazott tetőformában (elől-hátul kontyolt tetőforma vagy oromfalas), a keresztcsűrös beépítési jellegben és az alkalmazott építőanyagokban találunk. A hagyományos építőanyagok egykor a fa és a kő voltak. A Zemplén-hegységet a 18. sz. második feléig szinte kizárólag a faépítészet jellemezte, jellegzetes építési mód a vázszerkezetes, talpfás, sövényfalú ház volt évszázadokon át. Később rendeletileg szabályozták a fa alkalmazását, a tetőre és a nyílászárókra korlátozva azt. A faépítészet ma már nem jellemző, de a környező településeknél hangsúlyosabban megjelenhet a lakóépületen, pl, oromdeszkázat formájában, a látszó kő és a fa a melléképületen. Bár ma szép példáit találjuk a tornácoknak, az újkori jelenség, korábban csak széles – „mély” – ereszek voltak általánosak, alátámasztás nélkül.

SVÁB JELLEGZETESSÉGEK

A német telepések által lakott falvak esetében a házak alap-típusa azonos a háromosztatú magyar parasztházzal, egyedi vonás azonban, hogy

- ▶ a ház utcára néző végében a nagyszoba mellett még egy egyablakos keskeny kamra is helyet kapott, melynek bejárata a konyha hátulsó részéből nyílt. Rendszerint itt egy-két fekvőhely is meghúzódott, ahol nyáron, de ritkábban télen is laktak, így a házak nagyobb része három ablakkal nézett az utcára, melyeket szépen díszített vastáblák védtek. A kamra helyén sokszor kereskedést folytattak.

- ▶ kifejezetten jellemző, hogy egy házhelyre két család is be volt jegyezve úgy, hogy a házat hátrafelé további helyiségekkel bővítve tulajdonképpen többlakásos házat alakítottak ki
- ▶ a díszesebb fejezetű tornác (kőből/fából)
- ▶ az oromzat díszítése (szoborfülke, vakolatdíszek)
- ▶ a telken a lakóházak mögött a gazdasági épületek sorakoztak, s a telek legvégét a porta szélességében elhelyezett keresztcsűr zárta le. A szomszédos csűrök szinte egymáshoz tapadtak, láncolatot alkotva, melynek szép példáit látjuk Herceghúton.

BODROGPARTI JELLEGZETESSÉGEK

A vízközei kisközségek esetében a Hegyalján általánosnak mondható kő falazatok mellett megjelenik a vályog, mint építőanyag. A hosszúházak a háromosztatú alapítást követik, egyedi vonás azonban, hogy

- ▶ a tornác gyakran fa alátámasztású
- ▶ a tornác mentén faragott korlát fut
- ▶ a homlokzatokon vakolatdíszek (vakolathímek) jelennek meg
- ▶ a lábazon sem jelenik meg a kő, inkább festett-vakolt kialakítású

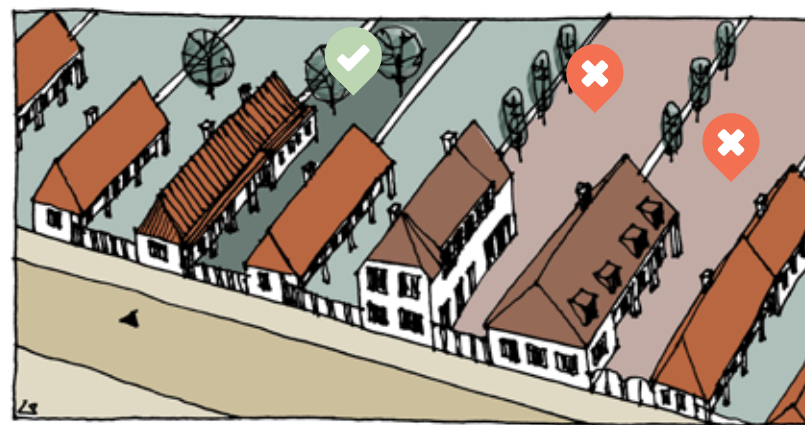
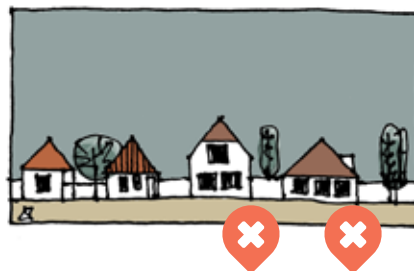
TELEPÍTÉS

Az egész településen egyöntetűen az oldalhatáron álló beépítés a jellemző. Az oldalhatáron álló beépítés nem a szegénység, hanem a józanság jele: az épület helye és az oldalhatáron álló homlokzati nyílászárók elhelyezése korlátozott, ugyanakkor vitathatatlan előny a kíváncsi tekintetek és az áthallások elől védettebb intim udvar, a keskenyebb telek maximális kihasználása, és a kedvező tájolás. Egy jó arányú oldalhatáros épület egyszerű tetőformájával a 21. században is gazdaságos kialakítást tesz lehetővé, jól tagolható, és rugalmasan bővíthető.

A zárt sorú beépítés csak a településmagban indokolt, de ez nem jár feltétlenül az épületek teljes összeépítésével. Az előkertek tekintetében vegyesebb a kép. Míg a főutcán szinte kizárólagos az utcavonalas beépítés, azaz nincs előkert, addig a mellékutcákban meglehetősen nagy a változatosság.

AJÁNLÁS

A település történeti részén ajánlott az oldalhatáros beépítés megtartása és az előkert tekintetében is a hagyományos utcakép folytatása, a sérült helyeken pedig annak helyreállítása. Ezen túl az épület pontos elhelyezésének vonatkozásában nem fogalmazható meg egységes szabály, csak az illeszkedés, azaz a telek adottságainak, illetve a szomszédos telkek, a tágabb környezet beépítésének követése.

LÉPTÉK

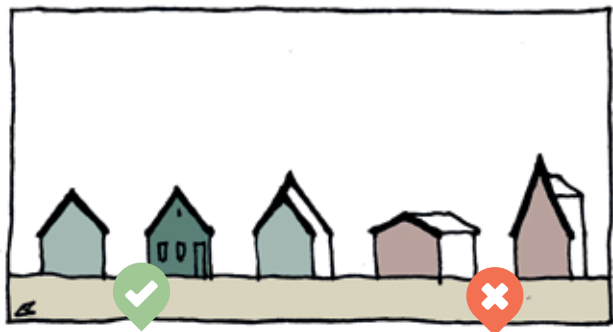
Az ún. hosszúháznak emberi léptéke, sajátos arányrendszere van. Egy traktus, azaz 4-6 m széles, a léptéket meghatározza ez a fesztáv, melyre keskenyebb alaprajz, az emberi arányokhoz igazodó kisebb oromfal illeszthető, mely környezetében nem tűnik túlsúlyosnak. Másik meghatározó tényező a kisvárosias beépítés zömében földszintes jellege.

AJÁNLÁS

A településmagban a magánépítkezések esetén a léptékben tartás alapelvárás. Az ún. „egytraktusos” épületszélesség a történeti településmag új lakóépületeinél is megtartandó, legalább az utcától mért 6-7 m mélységig. Ezen a szakaszon a tetőtérbeépítést is mellőzni javasolt. Ez a korszerű alaprajzok tervezésénél komoly odafigyelést igényel, mivel az egymásból nyíló, egy sorba rendezett szobák nem feltétlenül tudják kielégíteni a mai lakóigényeket. Középületek esetében egyedi elbírálás mentén elfogadható a jelentős volumennövekedéssel nem járó léptékváltás, melyet megfelelő homlokzattagolással kell azonban ellensúlyozni. Az utcakép védelmében, több telek egyesítése esetén, az így létrejövő „óriásház” nem helyezhető el a telekmérettel arányosan növekvő „óriásház”, hiszen ez kilógna a meglévő struktúrából. E helyett gondolkodjunk több kisebb épületben, vagy adott esetben megfelelően tagolt tömegben és homlokzatban.

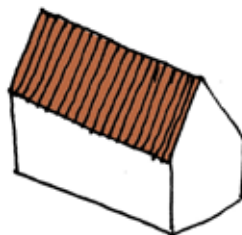
TETŐFORMA ÉS KÉMÉNY

Az épületek többségére az utcára merőleges nyeregtető jellemző. A nyeregtetők szinte mindenhol kontyoltak. Néhol megjelennek ugyan a oromfalas - újabb, 19. századi - épületek is. Új épület oromfalas kialakítása ennél fogva csak kellő mérlegelés után, az illeszkedés szabályai szerint fogadható el. Értelemszerűen a zárt sorúsodó beépítési területek L-alakú épületein a tetőzet is befordul, azaz egy szakaszon az utcával párhuzamos a tengelye.

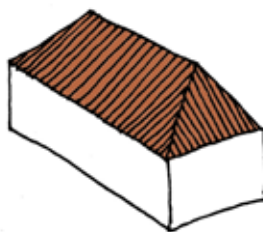

A tetők dőlésszöge 35-40 fok, régebben az ács által legkönnyebben szerkesztett 38 fok volt az általános.

A tető nyugalmas síkját csak a régi boltozott konyhák fölé épített hatalmas, mára használaton kívülé vált kéménykürtők, az ún. szénabedobó tetőfelépítmények és a bádóg szellőzőelemek szakították meg.

▲ oromzatos nyeregtető

▲ kontyolt nyeregtető

▲ csonka konty

AJÁNLÁS

A túl meredek („alpesi”) illetve túl alacsony („mediterrán”) hajlásszög, vagy a tördelt, bonyolult tetőforma idegenül hat és megbontja a településmag utcaképét, ezért kerülendő. Követni kell a környék jellemző formálását, az egyszerű, kontyolt nyeregtetőt, 35-40 fok közötti hajlásszöggel. A nyeregtetők szinte mindenhol kontyoltak, ami nem zárja ki az oromzatos megoldást, hiszen azok (most is) színesebbé teszik a településképet, különösen az egyedi formálásúak.

A meglévő, jól formált kémények megtartása és felújítása fontos lenne, hiszen - akárcsak a Balaton-felvidéken - itt is sajátos hangulatteremtő erőt jelent.

JELLEGLÉZETES RÉSZLETEK

Ha oromfalas az épületünk, fontos annak hagyományos, ún. oromdeszkás kialakítása: ebben az esetben az utolsó cserépsort oromdeszka zárja, mely maximum 15-20 cm-t ül a homlokzati sík elé. Ez nem helyettesíthető szegély- vagy szegőcseréppel! Az oromfalnál találkozhatunk 3-5 cserépsoros csónka kontyolással. Az ereszeknél a gerendaközökben íves párkány, azaz holker fut, mely az utcai oldalon tagozatokkal díszített. A mély ereszek általában felülről deszkáztak, látszó gerendákkal.

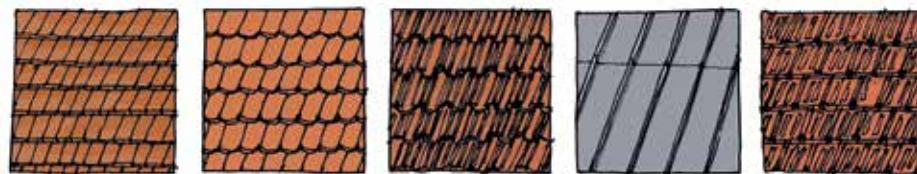
HÉJAZATOK, ERESZCSATORNA

A héjalás napjainkban szintén egységes képet mutat: az égetett kerámia cserép az uralkodó. A tetőkön még láthatók a bádoggalló szellőzőelemek.

AJÁNLÁS

Hullámpala, pala, nagyeleemes vagy ún. mediterrán cserepek, műanyag hullámlemez, nádtető nem javasolt. A méltósággal öregedő cserépfedés nagyszerű látványt nyújt, ezért javasoljuk a bontott és átválogatott, megtisztított cserép újrahasznosítását. Ha lakóépületre már nem alkalmazható, a melléképületen még megfelelő lehet. Ha új cserepet veszünk, az lehetőleg a régihez hasonló mintázatú legyen. A régi bádoggalló szellőzőelemek is értéket képviselnek, őrizzük meg őket eredeti helyükön. Oromzatos tetőnél nem javasolt a szegélycserép elem alkalmazása, az oromlezárás oromdeszkás esetleg habarcsos kiképzésű, vagy falazott legyen.

A csatornaelemeknél tartózkodjunk a feltűnő, harsány színektől, törekedjünk az anyagszerűségre! Ne a cserép színéhez illeszkedjünk, hanem az eredeti anyaghoz (rozsdabarna, szürke árnyalatai). Festett alumíniumból matt, a fém és a szürke árnyalataiból válasszunk. A nyers alumínium, a horgany és a horganyzott elemek is megfelelőek.

Javasolt a matt égetett természetes alapszínű agyagcserép fedés (natúrától a mélyvörösösig). A cserép anyaga és színe mellett fontos a megjelenése is. A klasszikus hódfarkú vagy egyenes vágású cserepek ajánlottak, melyek számos rajzolatban helyezhetők el a tetőn. Nem ajánlott a túl határozott karakterű, szinte önálló életet élő nagy hullámos profilú, mediterrán, nagy méretű cserepek alkalmazása. Az alacsonyabb hajlásszögű melléktömegnél (előtető stb.) elfogadható a matt, grafit-szürke korcolt lemez

Kerülendő a nem természetes színű és anyagú cserepek, vagy egyéb anyagú fedések (műpala, lemezek, zsindelyek stb.), a nádtető alkalmazása

TETŐTÉR BEÉPÍTÉSE

A hosszúházaknál régen mindig hosszanti irányban terjeszkedtek, és sohasem felfelé. Ez a rendszer lehetőséget nyújtott és nyújt ma is a szakaszos építkezésre, a későbbi bővítésekre, lekövetve a család folyamatosan változó igényeit. A padlást sem építették be, csak raktározásra használták, nem tagolták ablakokkal. Ha a telek mérete megengedi, gondolkodjunk a földszint bővítésében. Ez jobb kertkapcsolatot, a tetőtérnél jóval kellemesebb klímát és könnyebb bútorozhatóságot biztosít, ráadásul a városkép szempontjából is előnyös. Amennyiben a használat igényli a tetőtér beépítést, az utcafronttól hátrébb (az épület harmadától) javasolt a tetősíkból kiálló ablak elhelyezése, vagy a térfal emelésével járó átalakítás. A Hegyalján hagyományos szénabedobó tetőfelépítmény motívuma segíthet a tetőtérbeépítések természetes megvilágításának megoldásában, de nem ajánlott egy tetőfelületen többet sorolni.

Az utca vonalával párhuzamos elhelyezésű épületek esetén a tetőkiemeléseket, tetősíklablakokat ne a közterület, hanem a kert/hátsó udvar felőli oldalon helyezzük el. Őrizzük meg az utca felőli tetőfelületen a jellegzetes bádoggal szellőzőket!

A bemutatott példák a szövetbe nem illeszkedő ökörszem ablak, sasorr ablak, vagy a túldíszített, toronyszerű kiemelések, hosszan sorolt kutyaólak helyett – méretükben visszafogottak, igényes, egyedi kialakításúak, tobzódó ereszcatorna rendszerek nélkül.

VERANDA, ÜVEGEZETT VERANDA

A hosszúházak gyakori díszé, egyben kellemes átmeneti tér a fedett-nyitott veranda (olykor kódissállásként emlegetve), vagy az üvegezett veranda. Az oldalhomlokat e sajátos eleme általában a bejárat előtt áll, a tornácból vagy az épület tömegéből kiugorva. Szerkezete szervesül a tetőhöz, ahhoz hasonló geometriával, anyaghasználattal. Lényeges, hogy alárendelt szerepű a tető egészéhez képest, eresze azzal azonos, legmagasabb pontja azonban jóval a tető gerince alatt marad. Díszítésében (fa faragványok, üvegosztások) finom részleteket mutat. Bátran használjuk ezt a gesztust az új épületeknél, felújításoknál! Számos szép példája kerül említésre a jó példák között.

TORNÁCOK, SZÉLES ERESZEK

A Kárpát-medencei lakóépület típusához szervesen kapcsolódik a déli, udvari oldalon végighúzódnó széles eres (alátámasztás nélkül), vagy oszlopokkal alátámasztott tornác. Az évszakként változó napmagassághoz igazodva egy jól elhelyezett tornác télen és tavasszal nem akadályozza a benapozást, a nyári időszakban azonban védelmet nyújt a túlzott felmelegedés ellen. Tokaj-Hegyalján igen változatos alátámasztásokkal találkozhatunk, melyek a tulajdonos anyagi helyzetéről is árulkodtak egykor: négyzetes vagy kör alaprajzú, falazott vagy faragott fa.

AJÁNLÁS

A meglévő tornácok, széles ereszek mindenképpen megőrzendők. A szépen kivitelezett ácsszerkezet önmagában is díszé a háznak, kerülni kell az ereszek, gerendavégek dobozolását, lambériázását, túlzott faragását, díszített szaruzatos kialakítást.

TELEPÜLÉSMAG KARAKTER

HOMLOKZATI ANYAG- ÉS SZÍNHASZNÁLAT

A visszafogottan színezett, vakolt falazatok határozzák meg az utcaképet. Látszó kőfelület inkább a melléképületen volt jellemző, illetve a lábazon jelent meg. Az északi homlokzat általában igénytelenebb, ún. höbörcsös vakolatot kapott, színezés nélkül. Az utcával párhuzamosan álló kisvárosias házak esetében mivesebb vakolatdíszeket láthatunk. Az utcára merőleges hosszúházak homlokzata az előbbieknél visszafogottabb díszítésű, vagy vakolatdísz nélküli. Ami a vakolatot illeti, meglepő lehet, de a régi házak felületi egyenetlenségei bizony értéket képviselnek. Nem volt jellemző a (ma divatos) látszó kőfelület, mivel a falazatot sárba rakták, így az időjárási viszontagságokra érzékeny volt, ráadásul a helyi kő nem feltétlenül fagyálló, többek között ezért is festették a kőkereteket. Javasolt a bontott anyagokat újrafelhasználni, főleg a helyi követ.

A homlokzat fontos, egyedi eleme az ereszmegoldás, melyre Hegyalján az egyszerűség jellemző: gerendavéges (azaz nem dobozott, a gerendák végei láthatók) kialakítás, amelynek gerendaközeit helyenként (kövel, téglával kifalazták és holkeresen vakolták.

Míg bal oldalon a több száz éves kő lábazon és kerékvető kő látható, addig jobb oldalon a ma emberének alkotása, ragasztott ciklopköböl...

A vakolatdíz lehet nyílások keretezése, alatta könyöklőpárkány, fölötté szemöldökpárkány, pillérutánzatok, kváderezés (téglaútánzatú vakolatdíz), geometrikus formák.

Lábazatnak általában helyben bányászott, fagyálló követ használtak, amely mindig a falsík elé ugrott. Ha vakolt felülettel készült a lábazat, akkor az a falsínhez illeszkedett, de jóval sötétebb tónussal.

AJÁNLÁS

Vakolt homlokzatot alakítsunk ki, festett kivitelben, lehetőleg törtfehér színben. Az ettől eltérő, erősebb színek ritkábban, főként barokk vagy századfordulós épületeknél jelennek meg. A szín (helyszíni!) kiválasztásához minden esetben kérjük építész segítségét! Napjainkban mind népszerűbb a látszóko felületek megmutatása. Ez támogatható, a helyes arányok megtartásával (ne legyen minden kő), épített (nem ragasztott) jellegű szerkezetek alkalmazásával.

A cementes lábazat nem javasolt, e helyett ún. sótárolós, szellőző, felújító vakolatrendszer, alkalmazandó, ami lehetővé teszi a talajnedvesség távozását sókiválás és vakolatleválás nélkül.

Új építés esetén követendők e jellegzetességek, kerüljük a csillogó, csiszolt, nagyvárosi hangulatú kőfelületeket. Meglévő kő lábazatot ne fessünk le!

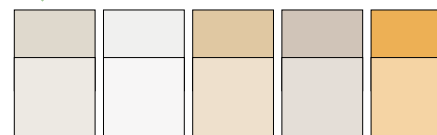
Új épületeken a régi díszítőelemek használatával óvatosan kell bánni. Sok esetben előfordul, a díszítő motívumok bár egy az egyben a régiek másolatai, elhelyezésük, arányrendszerük hibás így az összkép kedvezőtlen. Kerülni kell az előre gyártott polisztirol díszítőelemeket, mivel ezek sem stílusukban, sem minőségükben nem illenek a hagyományos faluképbe.

Nyílászárókra javasolt
lágy színek

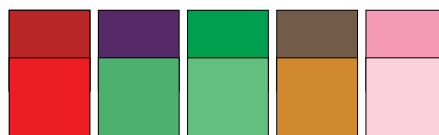
Homlokzatra javasolt
pasztell földszínek

Ez a válogatás az árnyalatok jellegét hivatott illusztrálni, a sor tetszőlegesen bővíthető

Nyílászárókra nem
javasolt rikító színek

Homlokzatra nem
javasolt rikító színek

HOMLOKZATOK FELÚJÍTÁSA

A több átalakításon átesett épületek esetében a felújítás jó, egyben vissza nem térő alkalom a homlokzat újragondolására, az eredeti nyílásosztás és vakolat kialakítás helyreállítására, a földkábeles bekötésekre való áttérésre. Fontos, hogy a felújítás során a homlokzaton lévő kábelek, antennák, közmű, elektromos és gépészeti elemek, szekrények, vezetékek sülyesztve vagy takarva jelenjenek meg. Mindig a teljes közterületi felületre kiterjedő, egy ütemben történő felújításra kell törekedni.

Az egy homlokzaton belüli, a homlokzat szerkezetének, tagolásának figyelembe vétele nélkül történő, részleges (pl. tulajdonviszony alapján csak néhány ablak vagy üzlet körüli) felújítása vagy átfestése komikus, rendetlen hatást kelt az összkép szempontjából, ezért kerülendő. A felületi egyenetlenségek megtartására az újravakolásnál mindig törekedni kell, az ördög a részletekben lakozik... a gépi vakolat textúrája pedig teljesen elüt a régi meszelés sík felületétől.

A cementes vakolat leginkább azért kerülendő, mert nem rendelkezik kellő rugalmassággal, a régi házak pedig bizony mozognak. Felújítás esetén őrizzük meg az eredeti vakolatdíszeket, pótlásukhoz kérjük épületszobrász szakember segítségét!

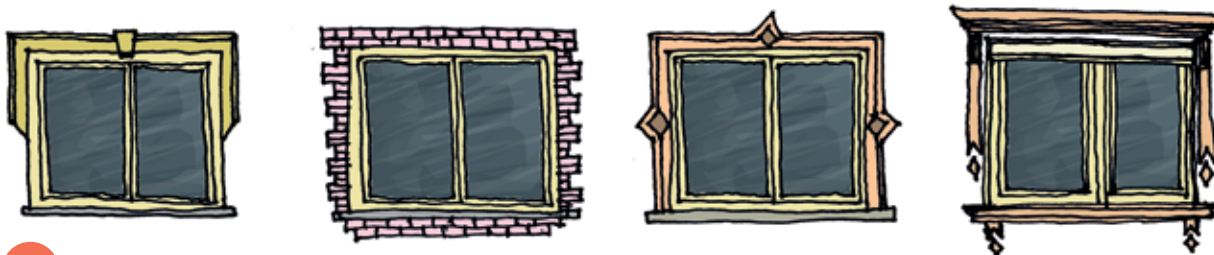
A kő Hegyalján egy természetes és hagyományos építőanyag.

Kőből épültek a mezővárosi lakóházak, a pincelejáratok, és löszös területen maguk a pincék is. A régiek pontosan tudták, hogy a zöldes árnyalatú riolittufa fagyálló, a mádi laposkő pedig kiválóan alkalmas térburkolatnak vagy szárazon rakott támfalnak. Lábazatként, ajtók, ablakok, kapuk áthidaló elemeként is követ használtak. A helyi bányákból ma is beszerezhető többféle építőkö. Az egyik legtöbbször alkalmazott építőkö ma a Führer bányai riolittufa.

SZÍNEKRŐL

A településmag színvilága változatos, mégis harmonikus egységet képez, ezért nem elfogadható a feltűnő és kirívó színhasználat a falfelületek tekintetében sem. Gondolkodjunk fehérben, törtfehérben vagy természetes, földszínekben, azok világosabb, pasztell árnyalataiban. A vakolatdíszeket ne színezzük a homlokzat egyéb felületeitől eltérő színre. Az „agglomerációs sárgaként” is csúfolt, sajnos általánossá váló egysíkú, csak a sárgát ismerő színhasználat nem kedvező a település arculata szempontjából. A színválasztáshoz kérjük építész segítségét! Míg egy zsalugáter, vagy egy fa nyílászáró gondosan kiválasztott vidám színe öltözteti a visszafogottan

színezett házat, addig egy kedvenc ruhadarabunk színében pompázó homlokzat vagy tetőfedés harsánynak, környezetében disszonánsnak hat.

Kerüljük a beltérbe való, csempeszerűen ragasztott hungarocell, lapka kő vagy téglakeretezéseket

HŐSZIGETELÉS

Az épületek utólagos hőszigetelése általában nem javasolt, régi épületeknél semmiképp, több okból:

- ▶ a hőszigetelő kéregbe burkolt házak elveszíthetik a helyre utaló egyediségüket. A kő-lábazat, a homlokzatszínek eltűnnek, a fa ablakot a jellegtelen műanyag: az időt befogadni képes - azaz javítható, átfesthető, méltósággal öregedő - helyett a tönkremenő... Azaz mindaz elvész, amit a világörökségként védeni kellene.
- ▶ a hőszigetelés sajnos eltünteti a falak – az előbbiekben említett, értéket képviselő – egyenetlenségeit
- ▶ megváltoznak miatta az ereszcsumópontokat, ami különösen az északi oldalon okoz problémát, hiszen ott gyakran csak 15-20 cm a gerendavégek túlnyúlása a falsík előtt.
- ▶ az erősen párazáró, páragátló anyagok (pl. polisztirol hőszigetelés) beépítésével megátoljuk a vízgőz áramlását, bezárjuk a párákat a házba, ami fokozott nedvesedést, penészedést, dohosodást eredményezhet. Kő és vályogfalak esetében egy rossz hőszigetelés az épület állagát is veszélyezteti!

AJÁNLÁS

Védett homlokzat esetén javasolt a belső oldali hőszigetelés, melyhez kérjük szaktervező segítségét.

Ha mégis elkerülhetetlen az utólagos külső hőszigetelés, akkor

- ▶ törekedni kell a meglévő állapot építészeti megoldásainak visszaépítésére (tagozatok, keretezések, párkányok, lábazat). Különösen fontos a vakolatszín és struktúra, az

A vakolatszínek körbehőszigetelése komikus látványt nyújt, semmi esetre sem ajánlott.

ablakpárkányok gondos megválasztása.

- ▶ Díszesebb meglévő homlokzat esetén gondoskodni kell az eredeti homlokzatszínek visszahelyezésére. Párkánnyal díszített homlokzatok esetén jó megoldás lehet, ha olyan szigetelőanyagot választunk, melynek vastagsága megengedi, hogy az eredeti díszek a helyükön maradjanak, és a síkváltások megtartásával ne veszítsék el homlokzattagoló szerepüket. Az épületdíszek, tagozatok újra gyártásához kérjük építészművész vagy épületdekor szakcég segítségét.

Rakott kőfalak hőszigetelése komplex feladat, a táblás külső hőszigetelés több szempontból sem jó megoldás, ezért kérjük építészművész segítségét!

Hőszigetelés során legyünk figyelemmel a lábazatkialakításra! A lábazati hőszigetelést követően helyezzük vissza a gondosan bontott, eredeti követ, vagy építsünk be az eredetivel azonos kialakítású új anyagot. Kerüljük a csempeszerűen ragasztott kőutánszatokat. Ha az épület padlószintjét figyelembe véve hőtechnikai akadálya nincs, jó megoldás lehet a lábazat eredeti állapotában való meghagyása. Ezzel ugyan a hagyományostól eltérően a lábazat síkja a külső fal síkja mögé kerül, mégsem okozunk akkora kárt a településkép és az épület karaktere szempontjából, mint teljes elbontásával. Ne helyezzünk e a nyílások körül giccses rajzolatú polisztirol, vagy ragasztott téglaciklop és egyéb terméskő, vagy csiszolt kő keretezéseket, mert ezek idegenek a hegyaljai utcaképben!

Új épületek esetében célszerű olyan falazóelem vastagságot választani, mai rátét polisztirol vagy kőzetgyapot nélkül is megfelel a hőtechnikai előírásoknak.

A NEDVESSÉGRŐL...

A falak állékonyságát leginkább a víz veszélyezteti. Vigyázzunk a tetőépségére, a repedt, hiányos cserepeket cseréljük ki! A csapadékvíz nem folyjon vissza az épület alá, az ereszcatornát tisztítsuk rendszeresen! Az udvar, kert ne a ház felé vezesse a vizet, az épületet vegye körül kavicsáv, kifelé lejtő járda. Legtöbb régi ház nem rendelkezik sem fal, sem padlószigeteléssel. A talajból felszivárgó nedvesség páraformájában a nyílászárókon, a födémen és a falakon keresztül távozik, ha azonban hőszigetelt, új nyílászárót építünk be, ez már nem tud megtörténni! Szükség esetén a fal és a padlózat szigetelése utólag is beépíthető, erre számos eljárás létezik. A helyiségek padlózatán keresztül felszivárgó nedvességet úgy csökkenthetjük, ha a földfeltöltés felső rétegét nagy szemű kavicsra cseréljük. E nélkül a falazat vizesedése fokozódhat! Sem a belső, sem a külső terekben ne használjunk erősen cementes vakolatokat, habarcsokat.

Körültekintően alkalmazzuk a „modern” anyagokat a felújításnál, és soha ne használjunk erősen párazáró, páragátló anyagokat (műanyag és diszperziós festékek, tapéta stb.), polisztirol hőszigetelést, mert meggátoljuk a vízgőz áramlását, bezárjuk a párákat a házba, ami fokozott nedvesedést, penészedést, dohosodást eredményezhet. A mész átengedi a párákat, olcsóbb, higiénikusabb, mint a diszperziós festékek és a penész sem kedveli.

Régi, rakott kőfal vízszigetelése komplex feladat, kérjük épületszerkezettervező szakember segítségét!

A kő és vályog falú épületek korszerűsítésénél nagy figyelmet kell fordítani a fürdőszoba kialakítására. Lehetőleg előtétfallal, teljes technoszigeteléssel készüljön!

AJTÓK, ABLAKOK

A nyílászáróknak külön, kötött rendjük volt a régi lakóépületeknél. A hosszúház utcai arcára két ablakszem került, míg az udvari oldalra a mögöttes helyiségekhez illeszkedő számú és méretű ajtó, illetve ablak. Az első volt a tisztasoba, melynek oldalsó ablaka az utcaival megegyezett, utána következett a pitvar bejárati ajtaja, sokszor a két oldalán egy-egy keskenyebb bevilágító ablakkal, majd a hátsó szoba két ablaka. Napjaink utcaképét meghatározó „háromosztatú” elsőként a hátsó szobán jelent meg, még a II. világháború előtti időkben, igényes szerkezettel. Az ablakokat, ajtókat elsősorban az utcai oldalon, ott is leginkább az üzleteliségeknél védték külső, kovácsoltvas, vagy fa deszkázott zsalutáblákkal.

Az utcai két ablak helyére a hetvenes években kerültek a fekvő arányú, ún. TŰZÉP- ablakok, az előbb említettnél jóval silányabb minőséggel. A régi időkben a gazdasági épületrész ajtajai is minőségi, időtálló szerkezetek voltak, akár csak a pinceajtók.

AJÁNLÁS

Mindenhol törekedni érdemes az eredeti nyílásrend helyreállítására, legalább a főhomlokzaton, illetve az udvari oldal, utcáról jól látható szakaszán. Az épületek hátsó részein van lehetőség nagyobb, üvegezett felületek kialakítására.

- ▶ Műanyag nyílászárók nem ajánlottak, a hagyományos annak összes nemkívánatos velejárójával: dohosodással, penészedéssel. Minden esetben javasolt a természetes, szépen öregedő anyagok használata, hiszen míg a természetes anyagok felújíthatók, átfesthetők, addig a műanyag idővel nem javítható. Vegyük figyelembe, hogy ma már lehetőség nyílik az eredeti, hagyományos kialakítású és osztású ablakok hőszigetelt üvegezésű, korszerű legyártására! Az utólag felszerelt redőnyök az utcáfronton nem javasoltak!
- ▶ A főutca kereskedelmi hasznosítású épületeinél javasolt acél vagy kovácsolt zsalutáblák használata, amelyek belső oldala használható reklámfelületként. Így a színes reklámok csak a nyitvatartási időben „szennyezik” a környezetet.

AZ ÖRDÖG A RÉSZLETEKBEN LAKIK:

- ▶ A nyílások és a tömör falfelületek jellegzetes aránya, különösen az ormfalon, karakteres arcot ad a háznak. Amennyiben nagyobbra, szélesebbre vesszük ezeket a nyílásokat - legyen az egy felújítás, vagy egy új építés -, a ház arca idegenül fog hatni környezetében. Figyeljük meg a régi házak jellegzetes arányait!
- ▶ Törekedjünk a tömör fal hatásának és megfelelő arányának megőrzésére, melyben a nyílások nem

dominálnak, hanem lyukszerűen jelennek meg. A településmag szövetében idegenül hat a szalagablak és a nagy felületű üvegfal, ezért kerülendő. Az utcáfronton az ablaknyílások mindig nyújtott arányúak, azaz magasabbak, mint szélesebbek.

- ▶ Azonos ablakméret más-más ablakosztással egészen eltérő megjelenést, hangulatot ad a háznak.
- ▶ Az osztás nélküli ablakok elhelyezése nem javasolt. Ablakcsere esetén ügyeljünk az eredeti nyílásosztás, és az osztóelemek méretbeli hierarchiájára! Figyeljük meg a régi épületek ablakait: vannak fő- és mellékosztók, melyek szélessége nem azonos - ettől kecses a megjelenésük.

- ▶ Ha egy, eredetileg a külső falsíkra ülő ablaknál az új nyílászárót a falközbe helyezzük, egészen más lesz az épület megjelenése, ezért ez nem javasolt!
- ▶ Ami a szúnyoghálót illeti, színében utcáfronton csak fekete vagy antracit javasolt.

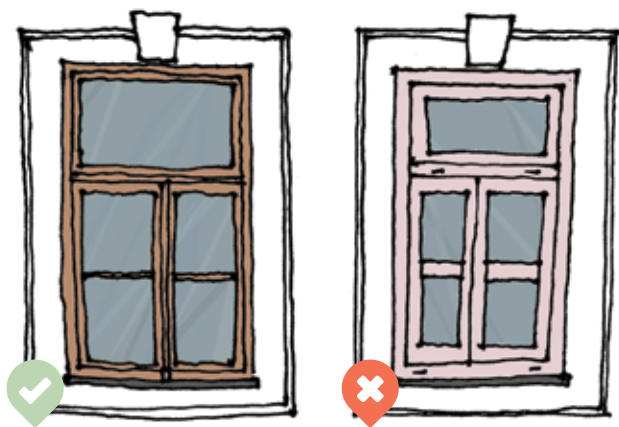
ABLAKCSERE? FELÚJÍTÁS?

A településmag régi épületeinél történeti szerkezetekkel találkozhatunk, ritkábban pallótokos, gyakrabban kapcsolt gerébtokos kivitelben.

Ezek meggondolatlan cseréje korszerű fa, vagy az eredeti osztást rosszul utánzó, esetleg osztás nélküli műanyagablakra súlyos csapást mér a településképre. Hiába az azonos ablakméret, a vastosabb keretek és osztások egészen más megjelenést, hangulatot ad a háznak, egyben az utcaképnek.

Mielőtt meggondolatlanul cselekednénk, vegyük sorra az alábbiakat:

A relatív rossz hőszigetelésű, vastag falakban hiába cserélünk csupán ablakot: az könnyen hőhíd és nedvesedési problémákhoz vezethet, hiszen a díszes, műemlék épületek külső hőszigetelése nem javasolt. Ráadásul a túl jól záró ablak mellé mesterséges légcseréről is kell gondoskodnunk.

A régi, II. világháborúig beépített ablakok bizony jó alanyagból készültek, jól karbantarthatók és javíthatók (károsodott részek cseréje, vasalat igazítása, üvegezés, kittágy és mázolás felújítása, gumitömítések elhelyezése). Ideális alaplégcserét biztosítanak, nincs penészedés. E régi szerkezetek okos kiegészítői (spalletta, fa redőny, zsalugáter) fény, hő és hangvédelemről is gondoskodnak. A tapasztalat azt mutatja, hogy az első látásra jóval kedvezőbbnek tűnő csere ablak a beépítés után valójában jóval nagyobb hőveszteségeket mutat mintha a meglévő ablakunkat korszerűsítettük volna, sőt az eredeti állapothoz képest is csak igen csekély energetikai megtakarítást jelent. Tehát ha lehetőség van rá jobban megéri a meglévő ablakot felújítani.

Ha szükséges, jó válasz lehet a teljes újragyártás is, de csak az eredeti formaképzéssel! A szükséges technikai mutatóknak való megfelelés, kellő szakértelem esetén, nem okoz esztétikai értékcsökkenést.

További korszerűsítési lehetőségek:

A külső vagy belső szárny üvegezésének cseréje kifejezetten műemléki felújításokhoz kifejlesztett vékony hővédő üvegezésre. Az egyszeres üvegezésre tervezett vékony szárnyban általában az üvegező falc megnagyobbítása és külső üvegszorító lécz alkalmazása szükséges. A belső (vagy külső) szárny teljes cseréje újonnan gyártott (egyedi tervezésű vagy szabvány euró profil) ablakszárnyal, mely tud fogadni hővédő üvegezést. Általában a tokszerkezet kisebb-nagyobb átalakításával is jár, a belső megjelenés módosul.

TELEPÜLÉSMAG KARAKTER

KERÍTÉS, KAPU

Az archív fotók tanúsága szerint régebben szinte kizárólag egyszerű, faanyagú léckerítések voltak a borvidék településeiben jellemzők. Néhány településen, például Erdőbényén a kőfaragó hagyományok miatt érdekes párosítások alakultak

ki, mivel a léckerítés több helyen faragott kő oszlopokkal jelenik meg. A kúriákhoz, módosabb házakhoz gyakran készült kő vagy téglából épített elem közé fogott kovácsolt kerítés. A díszes, kovácsoltvas kerítések a kastélyok tartozékai. A zárt kerítések csak kőből rakott vagy vakolt formában fordulnak elő, de jellemzőnek nem mondható.

AJÁNLÁS

Az eredeti szerkezetek megőrzendők és az új kerítések is ezekhez illeszkedő igényességgel alakítandók ki. A korszerű faanyagvédelem elérhetősége újra időszerűvé teszi az egyszerű léckerítéseket, amelyek jóval dekoratívabbak az acélhálónál és kisebb betekintést engednek. A fekvő rajzolatú lécezés nem jellemző a településmagra, az az újabb beépítésű szövetbe való. A meglévő kő vagy vakolt zárt kerítések állagmegóvása fontos.

Kerülendők azonban az újonnan épült, teljesen zárt falak, illetve a meglévő acélháló kerítésekre utólag rögzített takarószerkezetek (gyékény, fa), valamint a kőkosaras, ún. gabionos megoldások.

Általánosságban elmondható, hogy a fémanyagú kerítések ideális színezése a matt, sötét tónusok (antracit, mélyzöld és árnyalatai). Kerüljük a harsány színeket mind a fa-, mind a fémanyagú kerítéseknél

JELLEGZETES ARCULATI ELEMÉK

Ezen a vidéken az épületek nemes arányúak, egyszerű, természetes anyaghasználatuk és visszafogott díszítettségük ellenére méltóságot sugároznak.

HOMLOKZAT

Bár a falak kőből épültek, az csak az északi, zárt homlokzaton sejlik fel, más helyeken mindig vakolt. Az egyébként nagyon szép felületet eredményező, ún. kiegyenlítősoros kőrakás régebben teljes valójában csak gazdasági épületeken jelent meg, ma már egyre több lakó és középületen is látható.

TETŐ

Egyszerű, égetett agyagcseréppel fedett nyeregtető (kontyolt vagy ormfalas), melyet a konyha fölött rendszerint hatalmas, vakolatlan kéménytörő tör meg.

TORNÁC

Az épület hosszoldalán vagy oszlopokkal alátámasztott tor-

nác, vagy szélesebb kiülésszerű, de alátámasztás nélküli ereszték fut. A tornác külső megjelenése minden esetben kifejezi a tulajdonos társadalmi rangját is.

NYÍLÁSZÁRÓK

A falfelülethez viszonyítva kis méretű nyílások jellemzők, ez adja a hegyaljai házak jellegzetes arcát és hangulatát. Általában két, kisebb, osztott ablak néz az utca fele. A nyílások körül gyakran láthatunk faragott kőkeretet, melyeken néha elváltak.

KERÍTÉS

Az utcaképet nagyban meghatározó elem a kerítés, mely ezen a vidéken kezdetben lábazat nélküli fa lécszerű vagy deszkakerítés volt, melyre ma már csak elszórtan találunk példát. A későbbiekben megjelentek a helyben bányászott kőből rakott falak, faragott kő kapuoszlopok. A 20. század elején megjelentek a vashálós kerítések.

ARCULATI KONFLIKTUSOK

- ▶ Sok épület – a XX. század második felének felújításai során sajnos háromosztatú, ún. TŰZÉP ablakot kapott a hagyományos két utcai ablak helyett. Ezek kibontása és az eredeti ablakosztás visszaállítása napjaink örömdolga.
- ▶ Sajnos a településközponti területen a működő kereskedelmi funkcióknak köszönhetően sok a szakszerűtlen felújítás, utólagos hőszigetelés, a településképhez nem illeszkedő reklámfelirat, cégér, vendéglátó terasz.
- ▶ A középületek korszerűsítése során sokszor sérül az utcakép.
- ▶ A közterületeknek kiemelt jelentősége van (burkolatok, növényzet, parkolás), hiszen az katalizátorként hat a település egészére.
- ▶ Nyílászárócseré, hőszigetelés, tetőtérbeépítés: korunk kihívásai

KÖZÉPÜLETEK

A városképben meghatározó szerepe van a középületeknek. A középület a közösségért való szolgálat helyszíne (városháza, könyvtár, művelődési ház), ezt kell hogy tükrözze megjelenése is. A jó középület prezentál, és egyben „olvasható”: már első ránézésre látszik funkciója (nem keverjük össze sem egy raktárral, sem egy irodaházzal), bejáratát nem kell keresni. Felhasznált anyagaiban, részletmegoldásaiban is az adott funkció súlyát, közösségben elfoglalt szerepét jeleníti meg! Nem szerencsés, ha megjelenésében a lakóépületekkel azonos. A településen belül ősidők óta él egy hierarchikus rend: A templom és a köz érdekelt szolgáló épületek azok, amelyek bonyolultabb tömegűek, és adott esetben drágább anyagokból épülnek. Az összes többi hagyományos épület azonos karakterű, szimmetrikus nyeregtető cserép fedéssel. A különbség csak annyi, hogy a több száz éves kúria nagyobb, a gazdasági épület kisebb léptékű.

Disszonáns hangot üt meg, ha nagyapáink háza, vagy melléképülete díszesebb és nemesebb anyagokat mutat, mint a város egy-egy jelentős középülete. Mindemellett fontos, hogy a település helyi jellegzetességeit gondolja tovább, helyi anyagokból (például helyben és nem egy másik földrészen bányászott kőlabazattal, kapukeretéssel stb.) épül, elősegítve a helyhez való kötődést. Ne feledjük a példamutatást sem a minőségi hazai anyagok használata, a fenntarthatóság, a tartósság vagy adott esetben az értékörző felújítás, hőszigetelés terén.

KÖZÉPÜLET ESETÉN KIEMELTEN FONTOS

- ▶ a magas igényességet tükröző, szépen öregedő anyagok használata
- ▶ az egyedi tervezésű elemek és részletmegoldások (nyílászárók, korlátok, kapuk, kerítések) alkalmazása
- ▶ a részletképzések igényessége a kidolgozatlan, túl hangsúlyos, főlegesen sorolt építészeti elemek helyett
- ▶ az igényes közterületek kialakítása.

AKADÁLYMENTESÍTÉS

Az akadálymentesítéssel egyrészt a különféle (fizikai, érzékszervi vagy értelmi) fogyatékos-sággal élők számára, másrészt pedig – és ezt sokszor elfelejtjük – , az idősek és a babakocsival közlekedők számára is igyekszünk megkönnyíteni az önálló, mindennapi életet.

Az akadálymentesítés építészeti követelményeit az OTÉK tartalmazza. Itt is igaz azonban az a kitétel, hogy az előírások betű szerinti követése esetén is lehet rosszul használható, aránytalanul sokba kerülő, ráadásul a településképp szempontjából is kifogásolható megoldást alkotni. Egy rosszul akadálymentesített épület/közterület pedig 15-20 évig is ott áll majd használhatatlanul, mielőtt újra költenének rá.

MINDENKIRE TERVEZVE

Az egyetemes tervezés arról szól, hogy minden külső és belső környezet, tárgyak használható legyen a lehető legtöbb ember számára, például idős embereknek, látássérülteknek, kerekesszéket használóknak. Mindezt a tervező esztétikus megoldások alkalmazásával érje el, kerülve az ormótlan, megbélyegző adaptációkat. Az eleve így tervezett épületek nem zárják ki az esztétikumot, a beruházást nagymértékben nem növelik, és a költségek hosszútávon kifizetődnek.

A rosszul tervezett, rosszul kivitelezett, esetleg az ellenőrzések miatt kijavításra kerülő akadálymentesítő létesítmények mind-mind pazarlást is jelentenek mindannyiunk számára. Tízből nyolc esetben például nem tudják használni a rászorulókat a lépcsők melletti mozgás-sérült lifteket, mert vagy nem üzemel, vagy nincs kulcs hozzá, vagy nem találják az illetékest, vagy senki nem is tudja, hogy kell használni... A hasonló kültéri liftek pedig sokszor az időjárás viszontagságai, de főleg a tolvajok ellen le vannak takarva, el vannak zárva – és persze így a rászorulókat sem használhatják őket. Van is akadálymentesítés, meg nincs is, adunk is valamit a rászorulóknak, meg nem is. Segítsünk hát egymáson, az épületek /ját-szóterek/közterületek/strandok akadálymentesítésénél vonjuk be már a tervezési szakasz-nál a fogyatékos emberek szervezeteit (semmit róluk nélkülük), az akadálymentesítés kinézetében és hangulatában is illeszkedjen az épület egészéhez, a drágább, de rendkívül esztétikus megoldások műemléki szövetben indokoltak lehetnek. Egyéb esetben támaszkodjunk az építész és a kert-és tájépítész által adott javaslatra, mely egyszerűbb eszközökkel (szintek beállításra rámpa helyett, növényzettel kombinált rámpa stb.) éri el a könnyebb hozzáférést.

A korszerűsítés, akadálymentesítés kiváló alkalom egy középület városképi, használhatósági szempontból is értéknövelő átalakítására. Próbáljuk meg rugalmasan, és a főépítész komplex látásmódjára hagyatkozva kreatívan kezelni az adott pályázatot, hogy a közösség számára legjobb, példaadó megoldást hozzuk ki belőle. (Zebegény, Polgármesteri Hivatal). A fotó az előtte-utána állapotot mutatja, a rámpa a megújult oldalhomlokzatra, az új kisvárosi tér felől található

MELLÉKÉPÜLETEK

A településeken a mai napig megtalálhatók a hagyományos paraszti gazdasághoz kapcsolódó melléképületek, mint istálló, csűr, disznó- és baromfi ól, udvari kemence, fészter, nyári konyha, kukoricaszárító, árnyékszék stb.

A gazdasági épületek többsége a lakóépületek folytatásaként valósult meg. Ide kerültek a kisüzemi termelésnek helyt adó kádár és kőfaragó műhelyek, borházak. Ezeknek legtöbbször csak a nyílásrendben térnek el a lakó funkciójú részekről. Az istálló ritkán épült külön, szinte csak abban az esetben, ha a ház folytatásaként nem fért el.

A magukban álló gazdasági funkciójú épületek szinte kizárólag a mezőgazdasági termények tárolására szolgáló csűrök, pajták. Ezek a lakóépületeknél zömökebbek voltak, tetőzetük emiatt hangsúlyosabb. Az elmúlt fél évszázadban ezek az épületek fokozatosan funkciójukat veszítették, sorsuk az enyészet lett. A településen csupán néhány példájuk maradt meg, ami kár, mert fontos előképei lehetnének napjaink egyik legnagyobb településképi kihívásának: a könnyűszerkezetes gazdasági épületek kialakításának.

A borvidék több településének utcafényen meghatározóak a nyárikonyhák. Ezek a gyakran utcavonalra kiépült kis házak gyakorta egyedi megjelenésük miatt megőrzendők.

Mivel a helyiek általában gabonatermesztéssel, szőlőműveléssel és dohánytermesztéssel foglalkoztak. Ennek megfelelően a legfontosabb gazdasági építmény a csűr és a pince volt. A

keresztcsűr is térségi sajátosság. Mint neve is mutatja, a lakóházra merőlegesen, „keresztben” áll az udvart lezárva, mögötte a kert kezdődik.

A csűrök szerkezete általában kő, vagy faváz, külső deszkázattal, tetőszerkezete mindkét végén kontyos vagy deszkaoromfalas nyeregtető, héjazata cserép.

Itt folyt a cséplés, de főképp a szálas takarmány tárolására használták.

Érdekesség, hogy számos településen a csűrök a telkek határára összeértek és így szinte védelmi jelleggel zárták körül a falut. A legáltalánosabb a 3 – 4 egységből álló összeépítés, de a térképen megfigyelhető 8 – 9 csűr együttes építészeti megjelenése is. Hercegkúton mindez ma is megfigyelhető, szinte minden lakótelken megtalálható a csűr. A csűrök összeépítését, a falu ilyen módon való lezárását, valamint ennek elterjedését, mint egyes német területekre jellemző építkezést a német betelepüléssel hozzák kapcsolatba.

AJÁNLÁS

Egy gondosan megtervezett, igényesen megépített vagy átalakított épület mellett disszonáns hangot üt meg egy barkácsáruházi katalógusból választott kis házikó látványa. Ezért már a tervezés során mérjük föl reális igényeinket a tároló és egyéb, kiegészítő funkciókat befogadó (nyárikonyha, fészter, fatároló stb.) melléképületekre vonatkozó igényeinket, és osszuk meg az építésszel, hogy kezelje a terv részeként.

Nagyapáink, dédapáink egykor nagy igényességgel építették meg a terménytárolás, állattartás épületeit. Vegyünk példát hozzáállásukról a mai kor igényeinek melléképületek tervezésekor és kivitelezésekor. Bővítés vagy felújítás esetén óvjuk meg a számos egyéb funkció befogadására alkalmas régi istállókat, csűröket, górékat stb., melyek megbecsülendő értékek. Szakszerű felújításukhoz, a régi jellegzetességeket átmentő átalakításukhoz, újrahasznosításukhoz kérjük építész segítségét.

A hagyományos gazdasági épületek átalakítással alkalmassá tehetők arra, hogy a lakóház kiegészítéseként lakó, szálláshely vagy tároló funkciókat fogadjanak. Erre több jó példát látunk nem csak Nyugat-Európában hanem pl. Erdélyben is. A csűrök többszintes belső tere izgalmas közösségi-szálláshely épület lehet, vagy lehet belőle garázs. A nyári konyha, fészter lehet egy vendéglátó apartman. Legjobb, ha a falusi turizmus működő élő gazdasággal párosul, így több lábon álló vállalkozás jön létre. A gazdálkodás és a turizmus ne egymást kizáró, hanem egymást erősítő legyen. A nagyüzemi tömegtermeléssel szemben inkább a minőségi terméket előállító kisüzemek lehetnek versenyképesek: biogazdálkodás, kézműves húsárú-, tejtermék előállítás, gyümölcsfeldolgozás, méhészet stb. A hagyományos épületek átalakítással alkalmasak lehetnek ezekre a funkciókra.

A hagyományos gazdasági épületek - vagy csak egyes elemük, pl. szerkezeti megoldásaik, anyaghasználatuk, tömegformálásuk - mintául szolgálhatnak új gazdasági vagy turisztikai-közösségi épületek, vagy akár gépkocsitároló építésére is. Például a ma divatos dézsás fürdő elhelyezhető egy csűrben, vagy a hagyományos keresztcsűr helyén épült új fa épületben. Nem szerencsés, ha az új épület telepítése olyan helyre történik, ahol a hagyományos portán nem volt épület, pl az udvar közepére helyezett kiülő szalelti. Az egységes településkép szempontjából is javasolt megőrizni az épületek telken elfoglalt hagyományos helyét.

MI AZ ÉRTÉK HÁT, TEHETJÜK FEL A KÉRDÉST AZ EREDETI ÉS A FELÚJÍTOTT ÁLLAPOTOT MUTATÓ KÉPEK ALAPJÁN?

Ezeket a romos épületeket, melyeket jobb esetben csak hagytak pusztulni, rosszabb esetben szándékosan fosztottak meg díseiktől, alakítottak át érzéketlenül egy nyilvánvalóan méltatlan funkció kiszolgálására, az emberek többsége terhes örökségnek látja, amelytől szabadulni igyekszik, akár bontás árán is. Reméljük, hogy ezek a felújítás előtti és utáni állapotot felvonultató képpárok mindenkit meggyőznek ennek ellenkezőjéről.

1A

1B

1C

2A

2B

1D

3A

3B

[Ne feledjük, hogy Tokaj-Hegyalja „kincseinek” zöme ma is veszélyeztetett állapotban van, sokuk – ha éppen nem magától dől össze –, engedély nélkül, észrevétlenül bontódik el.]

Tokaj-Hegyalján az építészeti feladatok jelentős része régi, romos állapotú ház felújítása, a mai igényekhez illeszkedő bővítése. Sok esetben visszaalakításról van szó, hiszen számos épület az elmúlt ötven év során díszeitől, karakterétől megfosztatott, súlyos átalakításokat szenvedett el. Az épületek azonban szóra bírhatók, a meglelt kincsekből, foszlányokból pedig a szövet sebzés nélkül szőhető tovább. Javasolt azonban a modern építészeti eszközök visszafogott alkalmazása, az erős építészeti gesztusok (koracél, fém, üveg) kerülése. Hagyjuk érvényesülni a meglévő, vagy éppen frissen felszínre kerülő szépségeket. A meglévő szövet továbbsebzése, a „lehetett volna világában” való kalandozás izgalmas, és komoly építészeti felkészültséget kívánó feladat. Elvárt a regionális karakter ismerete és megjelenítése, a mai igényekkel való ötvözése.

12A

12B

13A

13C

13D

13B

14A

14B

15A

15B

18A

18B

16B

16A

19A

19A

17A

17B

HA FELÚJÍTUNK

Ismerjük meg környezetünk értékeit, mielőtt hozzányúlunk!

- ▶ Ha a felújítandó épület már több átalakításon átesett, akkor törekedjünk az eredeti (fényképek, szomszédok, kézikönyv jó példái) homlokzat visszaállítására!
- ▶ Ha a telek mérete megengedi, gondolkodjunk a földszint bővítésében. Ha elkerülhetetlen, akkor a tetőtér beépítése, az utcafronttól hátrébb (az épület harmadától) javasolt
- ▶ A bővítés nagysága, arányai illeszkedjenek a szomszédos beépítésekhez.
- ▶ Magastetőt alkalmazunk. A tetőre sík felületű, egyenes vágású natúr kerámia-cserép kerüljön, a mediterrán, hullámos profilú, nagy méretű cserepek nem valók erre a vidékre.
- ▶ Mindig érdemes a bontott anyagokat újra felhasználni, főleg a helyi követ, ami más anyagokkal nem pótolható.
- ▶ Maradjunk a hagyományos színezésnél: a külső falakat törtfehérre, vagy pasztell földszínekre, a fa szerkezeteket természetes pácokkal vagy lág, nem rikító színre festjük!
- ▶ Újítsuk fel az eredeti építészeti tagozatokat (párkányok, vakolatkeretek), díszítéseket, mert „az istenek a részletekben laknak”!
- ▶ Maradjunk a hagyományos ablakosztásnál akkor is, ha lecseréljük a régi ablakot, mert a homlokzat a ház arca, az ablak pedig a szeme! Bármennyire divatosak is a műanyag ablakok, redőnyök és ajtók, hagyományos környezetben kirívóak. Hagyományfenntartó céllal csak a fa asztalosszerkezetek, akár a régi típusok újra elkészítése indokolt.
- ▶ A hagyományos anyaghasználatban csak a természetes anyagok léteztek. A fa fa, a kő kő, a tégl tégl volt. Kerüljük az utánzatokat.
- ▶ Tucatáru helyett egyedi tervezésű elemeket és részletmegoldásokat (nyílászárók, korlátok, kapuk, kerítések) alkalmazunk a homlokzaton.

HA ÚJAT ÉPÍTÜNK

Mit is várunk el egy tájegységtől, egy településtől? Harmóniát, egy mindent átható hangulatot szeretnénk érezni. Ideális esetben ezt szolgálja a ma építésze is.

Építésként ne feledjük, hogy „nem az önkifejezés adja műveink értékét, hanem egy kultúra pontos közvetítése”¹. Legyen ez a sorvezetőnk, hiszen „beépülni valamibe magasabb rendű minden más észrevehetőségénél”². Az alkalmazkodás, az illeszkedés bizony az alkotói szabadság ismerve. Két szélsősége: a brutálisan eltérő és a rossz másolat. A hagyományait óvó térség vagy település építészetében egyik szélsőséget sem lehet üdvözölni, mint ahogy a nemzetközi trendek puffogatását sem... Ami ma trendi – akár az építészetben – , az holnap könnyen idejétmúlt, olykor kínos lesz, amiről elfordítjuk tekintetünket. A máig erős térségi karakterre reflektáló, a mai igényeket szolgáló épületeket emeljünk. Ne feledjük: praktikum és esztétika nem egymást kizáró fogalmak. Milyen karakterelemekből kell tehát házat faragnunk?

- ▶ Hegyalján a települések a táj részei, mellyel szimbiózisban léteznek. Éppen ezért a tájbaillesztés, az épület terepre ültetése kardinális kérdés. Ne üssünk sebet a tájban! Ideális esetben a kisebb tömegekre való osztással, a szintek és a belmagasság jó meghatározásával, szinteltolással és ügyes térbeli elrendezéssel tökéletesen illeszthető a ház a terepre. Terjeszkedő, tömörszerű épület helyett tagolt tömegekben gondolkodjunk!

¹ Makovecz Imre

² Ferencz István

- Minden épületnél igaz, hogy az anyaghasználat – Hegyalja esetében elsősorban a helyi kő és a vakolt felületek – a legfontosabb elem, amivel illeszkedik a környezetéhez, az arányok és a lépték mellett. A forma már következik az anyag törvényszerűségeiből. Hegyalján az épületeket vaskosság, testesség jellemzi, mely a kő, mint falazóelem használatából adódik. A

nagy falfelületeken kevés nyílás van. E tömörség alól csak bizonyos részei kapnak felmentést a háznak, ahol e testesség játékos könnyedségbe fordul át.

- Hegyalján hagyományosan csak az időt befogadni képes, természetes anyagokat – kő, égetett agyagcserép, fa – használtak, ennél fogva az utánzatok kerülése javasolt ma is. Fontos, hogy – tanulva eleinktől – tucatáru helyett egyedi tervezésű elemeket és részletmegoldásokat alkalmazzunk az új épületek esetében.

KÖZÉPÜLET

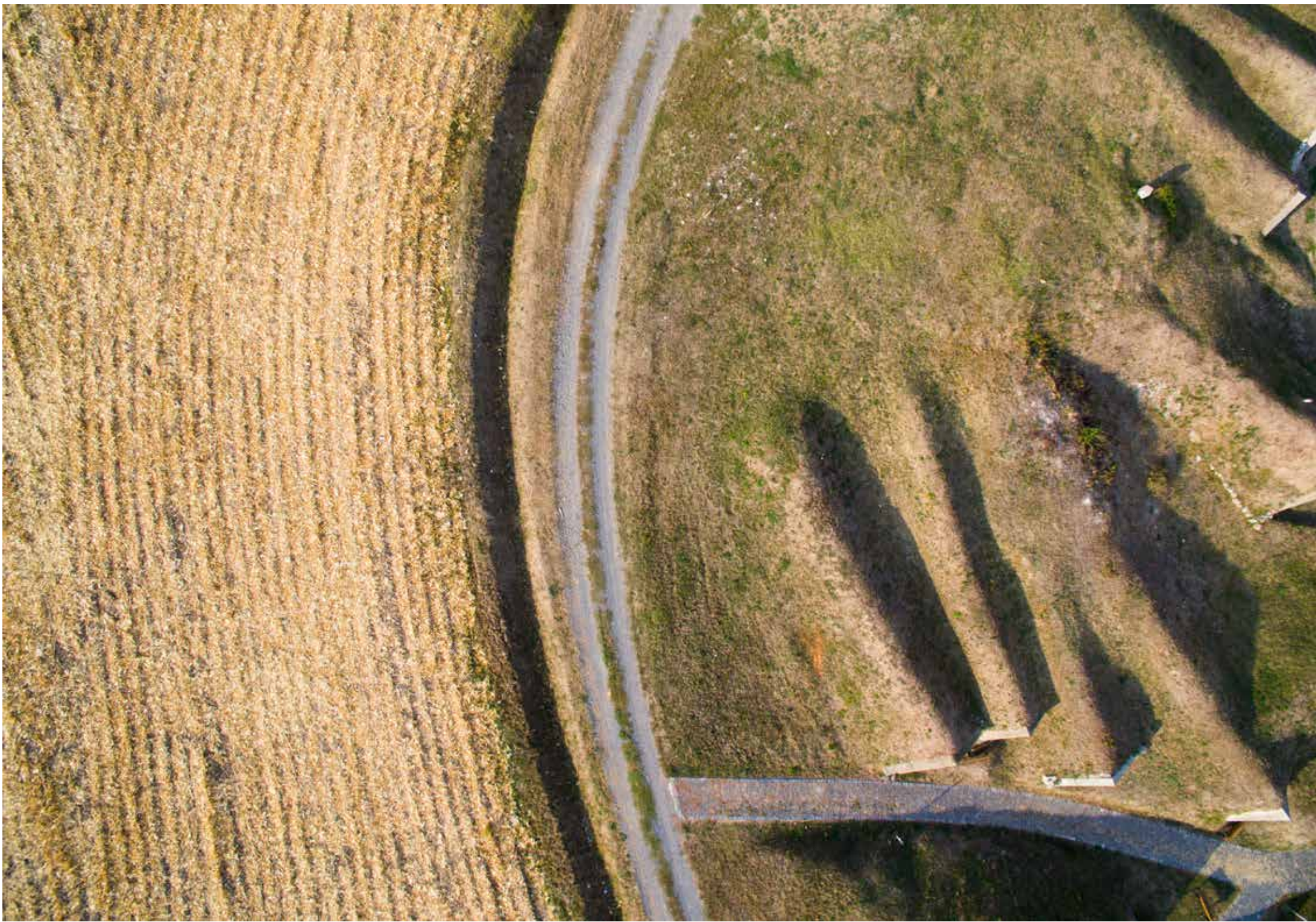
A településképben meghatározó szerepe van a középületeknek. A középület a közösségért való szolgálat helyszíne (városháza, könyvtár, művelődési ház), ezt kell hogy tükrözze megjelenése is. A jó középület prezentál, és egyben „olvasható”: már első ránézésre látszik funkciója (nem keverjük össze sem egy raktárral, sem egy irodaházzal), bejáratát nem kell keresni. Felhasznált anyagaiban, részletmegoldásaiban is az adott funkció súlyát, közösségben elfoglalt szerepét jeleníti meg! Nem szerencsés, ha megjelenésében a lakóépületekkel azonos. A településen belül ősidők óta él egy hierarchikus rend: A templom és a köz érdekét szolgáló épületek azok, amelyek bonyolultabb tömegűek, és adott esetben drágább anyagokból épülnek. Az összes többi hagyományos épület azonos karakterű, szimmetrikus nyeregterő cserépfedéssel.

A különbség csak annyi, hogy a több száz éves kúria nagyobb, a gazdasági épület kisebb léptékű.

Disszonáns hangot üt meg, ha nagyapáink háza, vagy melléképülete díszesebb és nemesebb anyagokat mutat, mint a város egy-egy jelentős középülete.

Mindemellett fontos, hogy a település helyi jellegzetességeit gondolja tovább, helyi anyagokból (például helyben és nem egy másik földrészén bányászott kőlabazattal, kapukeretézzel stb.) épül, elősegítve a helyhez való kötődés erősítését. Ne feledjük a példamutatást sem a minőségi hazai anyagok használata, a fenntarthatóság, a tartósság vagy adott esetben az értékörző felújítás, hőszigetelés terén. Középület esetén kiemelten fontos a magas igényességet tükröző, szépen öregedő anyagok használata, az egyedi tervezésű elemek és részletmegoldások (nyílászárók, korlátok, kapuk, kerítések) alkalmazása, a részletképzések igényessége a kidolgozatlan, túl hangsúlyos, fölöslegesen sorolt építészeti elemek helyett valamint az igényes közterületek kialakítása. Ne feledjük: a középület prezentál és példát mutat!

PINCÉK

PINCÉK

Tokaj-hegyalja településképeinek meghatározó elemei a pincék, amelyek gyakran csoportosan fordulnak elő a faluszélen, vagy éppen annak szívében, a templom közvetlen közelében. Pincék esetén elsősorban pincelejárókról beszélünk, hiszen az ásott pincék nem épített épületek, teljes méretükben a föld rejtí őket. Csak lejáró kapuzatuk látszik a felszín felett, ugyanakkor ezek az elemi építmények egyszerűségükben is sok szépséget rejtenek, meghatározó elemei a településképeknek. Vannak egyéb, házzal egybeépült módoszatok is a pincének, melyekről szintén szót ejtünk az alábbiakban. Funkciójuk az érlelés és a tárolás volt. A pincék többsége sajnos felhagyott, napjaink korszerű borászati technológiája már nem igényli minden bor esetében a pincében való érlelést. Ugyanakkor a borvidék történetéhez, arculatához szervesen hozzátartoznak, így megőrzésük alapvető fontosságú.

ELHELYEZKEDÉS

A hegyaljai pincék tehát nem a szőlőkben épültek, ahogy a többi borvidéken szokás, hanem a falvak és mezővárosok belterületén, mely a must kinyerésének speciális (taposásos és nem préseléses) helyi módjával függött össze. A 13. században kezdik meg sajátos földalatti pincék építését, amelyekről írásos emlékek is fennmaradtak, így az olaszliszkai és tolcsvai pincék-ről. A 14. században számuk megnő, ekkor építik ki a többemeletes pincelabirintusokat. A 19. századtól már alig épült új pince, a filoxéra vést követően pedig sokuk megüresedett. A telepítés elsődleges szempontja a megfelelő meredekségű terep, illetve az állékony altalaj volt. A pincék általában a vulkáni tufába, a Tokaj-hegyen és környékén pedig a löszbe mélyülnek.

TELEPÜLÉSEN BELÜLI ELHELYEZKEDÉS

A csoportos, bokrosan megjelenő pincék általában a belterület peremén épültek (Abaújszántó, Herczegkút, Sátorajújhely). A másik típus (Erdőhorváti), hogy a belterület központjában állnak. Sok helyen szórványosan, a portákon helyezkednek el (Monok, Olaszliszka, Rátka, Sárospatak, Tokaj). A legáltalánosabb forma az előbbieik keveréke, a csoportosan és szórványosan épült pincék egy településen belüli megjelenése. (Bodrogkeresztúr, Erdőbénye, Mád, Tállya, Tarcál). A szőlőnagybirtokosok pincéi rendszerint a települések központi helyein létesültek (Mád, Tarcál, Tolcsva, Tokaj, Sárospatak)

FUNKCIÓ

Az épület nélküli lyukpincék funkciója a borérlelés és raktározás, míg a nagybirtokosok prэшázás pincéi azonban már a borkészítés objektumai is. A jó pince különösen fontos volt egykor, hiszen semmilyen műszaki berendezés nem állt rendelkezésre a hűtésre, fűtésre, a légtér fertőtlenítésére. A pincék a bor érlelésében nélkülözhetetlen szerepet játszanak, hőmérsékletük évszaktól függetlenül közel állandó. A jó klímájú pincék fala nemes, pincepenésszel vastagon fedett, amelyek a páratartalom fontos szabályozói.

A PINCÉK TÍPUSAI KIALAKÍTÁSUK SZERINT

- ▶ löszbe ásott vagy tufában bányászott ún. lyukpincék (boltozás nélkül/a löszben kővel boltozva)
- ▶ felülről mélyített, majd boltozattal zárt csarnok pincék (pl. Rákóczi Pince)
- ▶ terem pincék, felhagyott bányáuregekben kialakítva (igen ritka, pl. Szegi)

Különleges típusa a házzal egybeépült pincéknek, amikor a felszín alatt préselőtér is van. A felszínből kiemelkedik a lakótér, alatta tágas prэшáz van, innen juthatunk valódi pincetérbe.

LYUKPINCÉK ÉS VÁLTOZATAIK

A lyukpincék terjedtek el, kis lejáróval (gáddal) vagy nagyobb borházal egybeépítve. Az egyszerűbb lyukpincék – ún. parasztpincék – lehetnek egyszerű egyágúak, vagy cellás, azaz mellékágas kialakításúak. Lehetnek továbbá egymással párhuzamosan futó, de végükön összekapcsolt pincék - közép- és nagybirtokosok esetében -, valamint akár több szintes, több száz méteres pincelabirintusok, borkereskedők és szőlőnagybirtokosok esetében.

JELLEMZŐIK

Ezek a rétegvonalakra merőlegesen mélyülnek a tufába vagy a löszbe, általában 180-200 cm magasak és 250-300 cm szélesek, méretük összhangban áll az egykor alkalmazott hordóméretekkal. A puhább lösz is képes alátámasztás nélkül 1,5-2 méteres íveket megtartani, a vidékre jellemző tufák azonban akár 3-5 méter szélesek.

A külső felszínhez egy keskenyebb, ún. pincegáddal csatlakoznak, és egy szellőzőkürtőn át kapcsolatban állnak a külső levegővel. Ezek az északra nyíló ajtajú, meredek lejáratú pincék a jégbarlangokhoz hasonlóan megőrizték a tél hidegét. A szükséges légcserét biztosító szellőzők a felszínen riolittufából formált, kéményre emlékeztető, oldalnyílásokkal rendelkező kalapkövek. A szellőzéshez hasonlóan a talajvíz elvezetésére is egyedi megoldásokat dolgoztak ki.

A pince természetes kőzetanyagán vagy a boltozatköveken, melyek riolittufából készülnek, megtelepszik a pincepenész. A borospincékben szembevesszük egy sötét, szinte fekete, bársonyszerű bevonat a falakon és a berendezéseken. A pincék falát a sötét, szinte fekete, bársonyszerű bevonat, azaz pincepenész (*Zasmodium cellare*, korábban *Cladosporium cellare*) borítja. Nincs „penész szaga”, fontos hatása a páratartalom szabályozása. Fenntartja a borok éréséhez a megfelelő mikroklimát, és kiszorítja a káros penészek, élesztők, baktériumokat, hiszen minden szabad felületet elfoglal. Csak olyan pincében fordul elő, ahol a sok bor révén van elegendő alkohol a levegőben.

A boltozásra, a szellőzők kéményszerű falazatára egyaránt faragott követ használtak. A kő a téglánál nagyobb teherbírású volt, és korlátlan mennyiségben állt rendelkezésre. Nem csak a kő, de a kőfaragó munkája is olcsóbb volt, mint a téglaegetés. Ez a helyzet csak a XIX. században változott meg. A téglá használata ekkortól elsősorban a felújításokra és a felszín kö-

Különleges érték a Zempléni-hegység magasabb övezeteiben megtelepült kocsánytalan tölgy erdőinek fája, amely a hordókészítés kiváló anyaga, mely jelentősen befolyásolja a bor érési folyamatát, aromáját és színét. A Tokaji borvidéken, a világ más bortermő területeivel szemben, nem messze földről kell szállítani a hordó anyagát. A táj maga termi meg azt, és ősidők óta hozzájárul az egyedülálló, eredeti minőség előállításához.

zeli, épület alatti terekre vált általánossá. Díszítő elemekben csak a pincék felszíni részei gazdagok. A föld alatt a sötétben a gyakorlati használhatóság játszotta inkább a szerepet, ezért ritkaság számba mennek az egyedi kialakítású belső terek.

PINCEKATASZTER

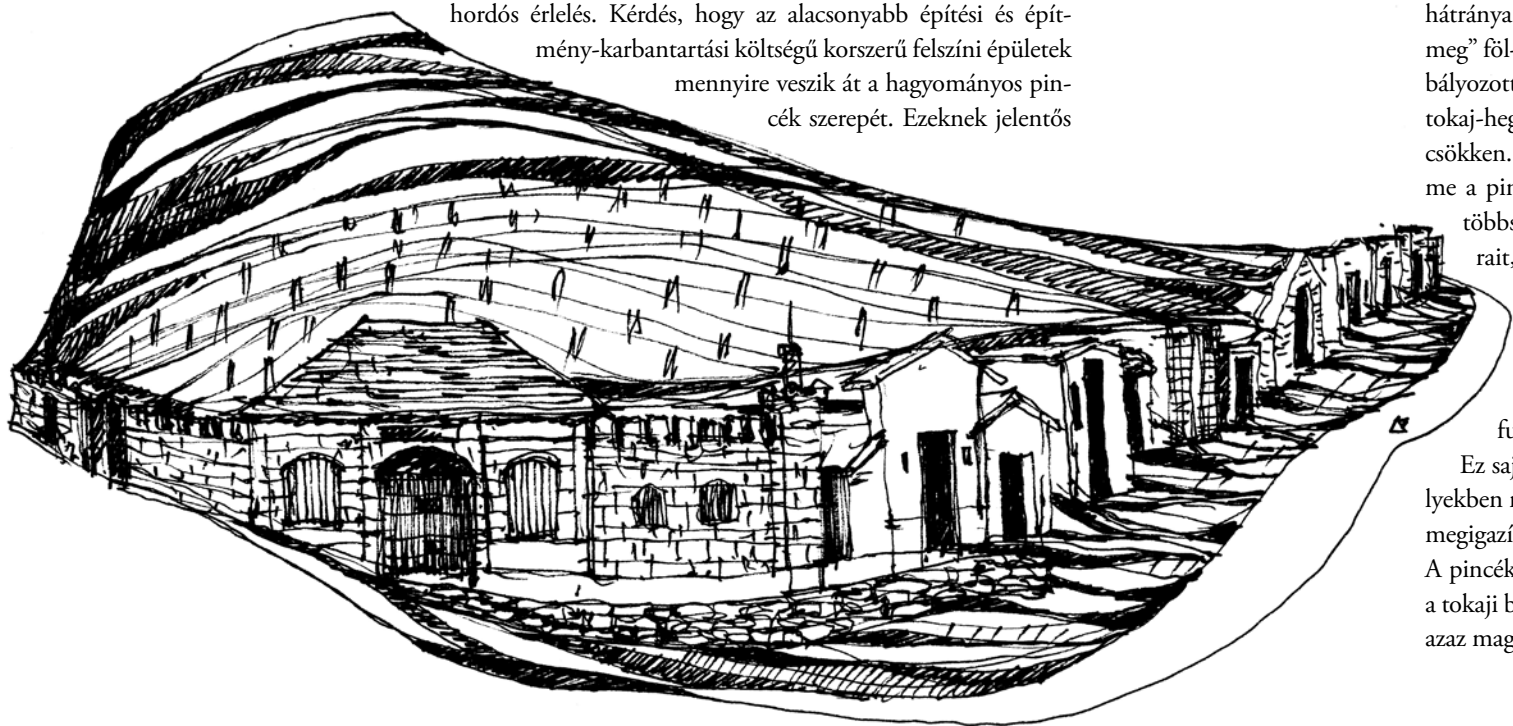
A pincefolyosók gyakran közterületek, utak vagy más porták alá is átnyúlnak. A pinceállomány felmérése az egyik legsűrűbb feladat. Mivel nem kellett utánuk adót fizetni, nem készültek róluk felmérések, nem szerepelnek önálló helyrajzi számmal. Sokszor előfordul, hogy az egyébként védett épület alatti pince a műemlékvédelmi hatóság nyilvántartásában nem szerepel. Halaszthatatlan egy pincekataszter elkészítése, mely alatt egy olyan háromdimenziós térképi felméréssel megvalósult rendszert értünk, amely tartalmazza a pincék helyzetén kívül bejáratuk helyét, tulajdonosát, műszaki állapotának fő jellemzőit, a szükséges megerősítések, felújítások helyének megjelölésével, rögzítve az egyedi értékeket. Az egyes föld alatti járatok helyzetének ismerete nélkül ugyanis elképzelhetetlen állaguk megóvása, illetve a felszíni épületek, az utak, vezetékhálózatok károsodásának megelőzése.

PINCÉK PUSZTULÁSA

Sajnos az elmúlt évtizedek fejlesztései sok kárt okoztak a pincékben. A ház és kerítésépítések-nél az alap ásása során átvágták a vízzáró rétegeket. A víz- és csatornahálózat szivárgásai áztat-ják a pincéket, ahogyan a szabálytalan szennyvízszikkasztók is. A felszín jelentős hányadának leburkolása koncentráta a csapadékvizet, mely szintén nagy veszélyt jelent. A növekvő gép-járműforgalom okozta rázkódások hatására a pincebeomlások száma megnövekedett, a túlsú-lyos járművek felmérhetetlen kárt okoznak. A pincék jövőjét döntően befolyásolja az, hogy miként tudjuk megővni állagukat elsősorban a felszíni hatások vízbeszivárgás, rázkódás ellen.

A PINCÉK JÖVŐJE

Hegyalján a borkészítési mellett a tárolási és érlelési technológia is egyedülálló. Manapság elsősorban az édes borokat, aszúkat tárolják pincében, amelyeknél jogszabályilag is előírt a hordós érlelés. Kérdés, hogy az alacsonyabb építési és épít-mény-karbantartási költségű korszerű felszíni épületek mennyire veszik át a hagyományos pin-cék szerepét. Ezeknek jelentős

hátránya a nagy energiafelhasználás, a palackos bort „nem éri meg” föl-le cipelni. Tény, hogy a saválló acél tartályok és a sza-bályozott légherű felszíni bortárolók korában a hagyományos tokaj-hegylajai pincék jelentősége technológiai szempontból csökken. Ugyanakkor a palackos érlelésnek lenne még értel-me a pincében, de erre ma nincs idő, hiszen a pincészetek többsége közvetlenül a palackozás után viszi piacra a bo-rait, nem tárolja.

Példaként, a tarcali Rákóczi Borház hatalmas pincé-jében van némi bor, de alapvetően kihasználatlan borászati szempontból, ugyanakkor az épületnek jelentős a turisztikai értéke, így a pincelátogatástól a futóversenyig több tevékenységre használható.

Ez sajnos nem mondható el a kis paraszt pincékről, ame-lyekben nem hogy bor nincs, de gazdájuk se nagyon van, aki megigazítsa a meglazult fedkövet...

A pincék ügye mégis közös ügy: a kitűnő minőségű termék, a tokaji bor mellé hozzá tartozik egyedisége, történeti háttere, azaz maguk a pincék is.

AJÁNLÁS

A látszó kő felületek épített jellege megőrzendő, kerülni kell a ragasztott, tapétászerű kőburkolatokat. A követ ne vakoljuk le! Az ajtók rusztikus faszerkezetűek, nélkülözhetetlen elemeik az egyszerű kovácsoltvas vasalatok, szegecssek. A pinceajtó felületkezelésé-

nél természetes lazúrokat használjunk, vagy vidám, de nem harsány fedőfestéket. Különös tekintettel kell lenni a környezetrendezésre, itt kerülni kell a túlzottan nagy léptékű, művi beavatkozást. Sokszor elegendő a növényzet karbantartása, gondozása. A nagyobb picesoroknál gondoskodjunk padról, szemetesről, árnyékot adó szőlőlugasokról. Szilárd burkolat helyett a vízáteresztő kavicszórás szépen harmonizál a különleges környezettel. A fedett-nyitott terekhez (szőlőlugas-hoz) ne használjunk rönkfát, ágasfát. Ezeket a kiülőköt ne illesszük a pincékhez közvetlenül, attól távolabb helyezzük el, így elkerülhető a pincebokor látványának sérülése. Nem építészeti feladat, de a látványt meghatározza az elektromos bekötés, amelyet földkábelrel kell megoldani, a kapcsolószekrényt pedig rejtetten kell kialakítani.

A borvidék történetéhez, arculatához szervesen hozzátartoznak a pincék. Csak lejáró kapuzatuk látszik a felszín felett, ugyanakkor ezek az elemi építmények egyszerűségükben is sok szépséget rejtnek, meghatározó elemei a településképeknek. Vannak egyéb, házzal egybeépült módzatai is a pincének. Funkciójuk az érlelés és a tárolás volt.

A csoportos, bokrosan megjelenő pincék általában a belterület peremén épültek, vagy a belterület központjában állnak. Sok helyen szórványosan, a portákon helyezkednek el). A legáltalánosabb forma az előbbiek keveréke egy településen belüli megjelenése.

A pincék típusai kialakításuk szerint egyszerű lyukpincék vagy felülről mélyített, majd boltozattal zárt csarnok pincék, ritka formában terem pincék, felhagyott bányauregékben kialakítva. Vannak egyágúak, többágúak, vagy akár több szintes pincelabirintusok is.

Különleges típusa a házzal egybeépült pincéknek, a felszínből kiemelkedik a lakótér, alatta tágas préház van, innen juthatunk valódi pincetérbe.

A lyukpincék akár 3-5 méter szélesek, a légcserét a felszínen ún. kalapkövek biztosítják. A boltozásra, a szellőzők kéményszerű falazatára helyi riolittufát használtak.

A pince természetes kőzetanyagán vagy a boltozatköveken megtelepszik a pincepenész. Felületének hatása mind a páratartalom szabályozása, mind a káros élesztők és baktériumok kiszűrése szempontjából kedvező.

A pincefolyosók gyakran közterületek, utak vagy más porták alá is átnyúlnak. A pinceállomány felmérése az egyik legsürgetőbb feladat.

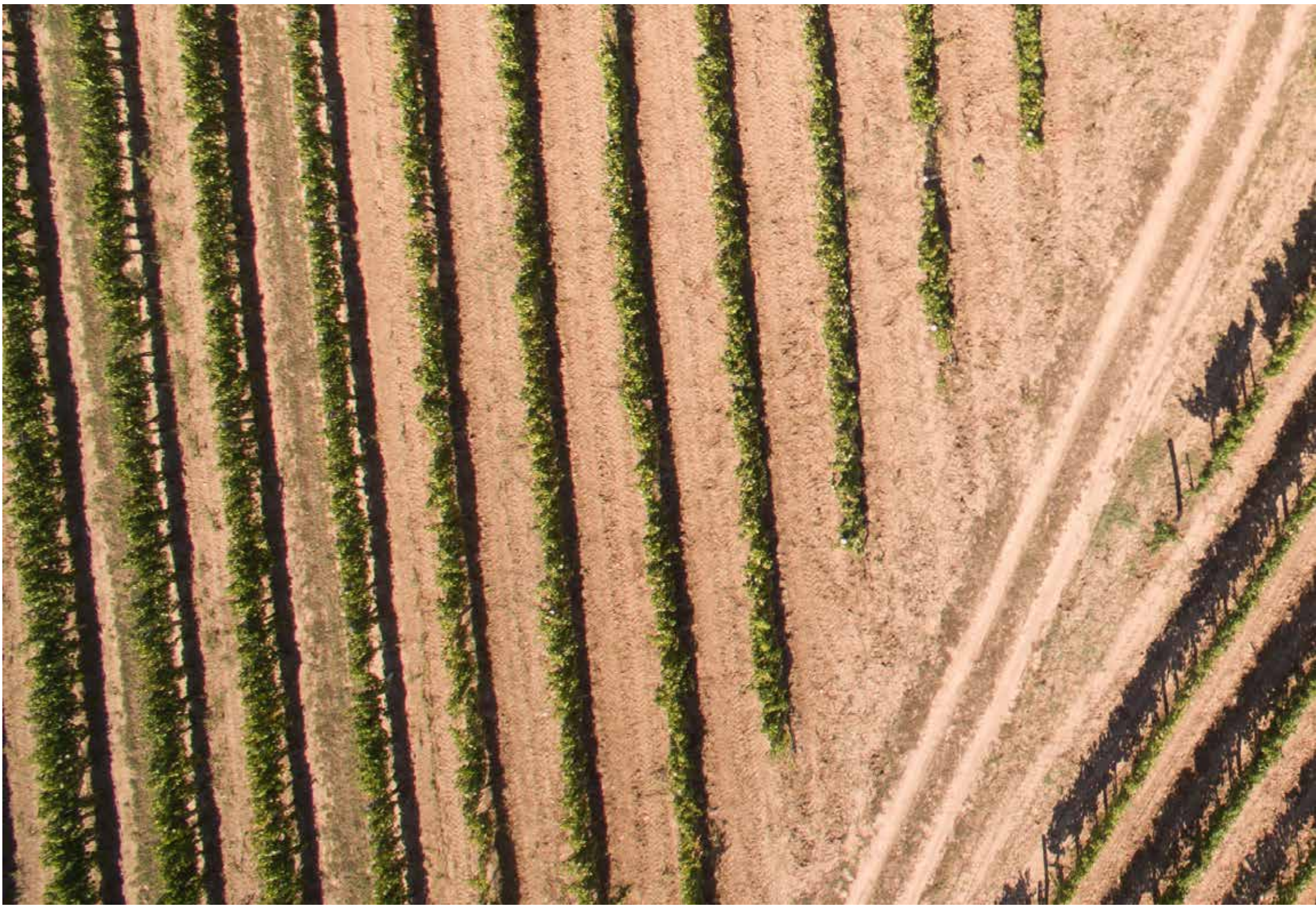
KONFLIKTUSOK

Az egyes föld alatti járatok helyzetének ismerete nélkül ugyanis elképzelhetetlen állaguk megóvása, illetve a felszíni épületek, az utak, vezetékrendszerek károsodásának megelőzése. Veszélyforrások: víz- és csatornahálózat szivárgásai, a felszín leburkolása, a növekvő gépjárműforgalom okozta rázkódások.

Manapság elsősorban az édes borokat, aszúkat tárolják pincében, amelyeknél jogszabályilag is előírt a több éves hordós érlelés. A pincék többsége kihasználatlan, sok az elhagyott, pusztuló érték.

A pincék ügye mégis közös ügy: a kitűnő minőségű termék, a tokaji bor mellé hozzá tartozik egyedisége, történeti háttere, azaz maguk a pincék is. Az érlelés pincésinti lehetőségének újbóli kihasználása és a turisztikai felhasználás az egyetlen esély megóvásukra.

Településképi szempontból indokolt környezetük rendezése.

RÉGI-ÚJ BEÉPÍTÉSEK

A 20. századi lakásépítések szerencsésen megkímélték általában a településmagot, az ekkor épült házak döntő többsége az ún. „új soron” valósult meg. Az itteni utcahálózat és telekosztás merőben eltér a településmagétól: a környezethez igazodó vonalvezetésű utcákat mérnökök által szerkesztett szabályos utcák váltják és szélesebb telkek jellemzik e területet. A településmagon kívül tehát meglehetősen vegyes beépítéssel találkozhatunk. Itt megjelennek a kockaházak éppen úgy, mint a nyolcvanas évek sokszor túlméretezett, szuterénes családi házai. A kockaházak jelentőségét nem szabad alábecsülni, nagy számuknál fogva az egyik legerősebb arculati tényezőről beszélünk településeink esetében.

Az alapvetően oldalhatáron álló beépítést helyenként ikerházak tarkítják, amelyek végképp kilógnak a helyi beépítés sajátos rendszeréből. Elvértve jelennek meg „mediterrán” házak.

A modernizációs folyamatok és a 20. századi vidékpolitikai döntések során az egyenrangúság helyett a települések közötti hierarchiára fektették a hangsúlyt Sátoraljaújhelyet és Szerencset emelve ki a sorból, majd Tokaj és Sátoraljaújhely szerepköre is erősödött. E négy nagyobb város esetében beszélhetünk nagyobb építési kedvről, ami a családi házakat illeti. Az alábbiakban ajánlást adunk a kockaházak korszerűsítésére és átalakítására:

AJÁNLÁS

„KOCKAHÁZAK” ÁTALAKÍTÁSA ÉS KORSZERŰSÍTÉSE

A négyzetes alaprajzú, földszintes, sátozott családi házak (ún. kockaházak) típusuk szerint épültek az ötvenes évektől egészen a nyolcvanas évekig.

Az energetikai korszerűsítés indokolt az alacsonyabb fenntartási költségek és a jobb komfortérzet miatt. Ennek során azonban a technikain túl településképi szempontokat is figyelembe kell venni!

A bővítés során jogos igény, egyben értéknövelő a tömegformálásra is kedvező hatású átmeneti terek (fedett terasz, tornác, veranda) építése, a tetőtér hasznosítása. E szimmetrikus megjelenségű épülettípus átalakítása esetén lehetőség nyílik oromzat kialakítására is, mely a hely karakteréhez igazodó, egyedi arcot ad az eredetileg a táji jellegzetességeket figyelmen

kívül hagyó, az ország egészére nézve szinte csak a színükben és homlokzati díszítésükben különböző, típusterv szerint megépült házaknak.

BEAVATKOZÁSI PONTOK:

TETŐ

A tetőhéjalás cseréjével párhuzamosan, a meglévő ácsszerkezetre ráépítve alakulhat ki az utcai oromzat táji jelleget tükröző tetőformája. A toldott tornác tetőszerkezete a falazatra és különböző (fa-, tégl-, kő-) anyagú pillérekre támaszkodhat, lapos fémlemez vagy enyhe hajlású cserépfedéssel.

HOMLOKZATKÉPZÉS, NYÍLÁSZÁRÓK

A felújítás, a szimpla hőszigetelésen túl, jó alkalom a homlokzat újrarendezésére. Javasolt a természetes, szépen öregedő anyagok és a földszínek használata. A nyílászárók cseréje esetén lehetőség nyílik új ablakosztás kialakítására. Az utólag felszerelt fehér redőnytokok beszerelése helyett vegyük számításba a rejtett szerkezetek vagy a praktikus és az épületnek egyedi karaktert adó zsalugáterek elhelyezésének lehetőségét! Korlátozottan alkalmazzunk téglát, javasolt a helyi kő használata.

LÁBAZAT

Hagyományosan a ház alja mindig nehéz, sötétebb tónusú, mint a falazat. Anyaga helyi kő, vagy vakolt-festett. A hőszigetelés kialakítása miatt ez az eredeti, a helyre jellemző anyag sokszor eltűnik. Lehetőség szerint javasolt a lábazat eredeti anyagból való újraépítése. Kerülendők a ragasztott, csempezerű utánzatok.

1

2

3

4

5

6

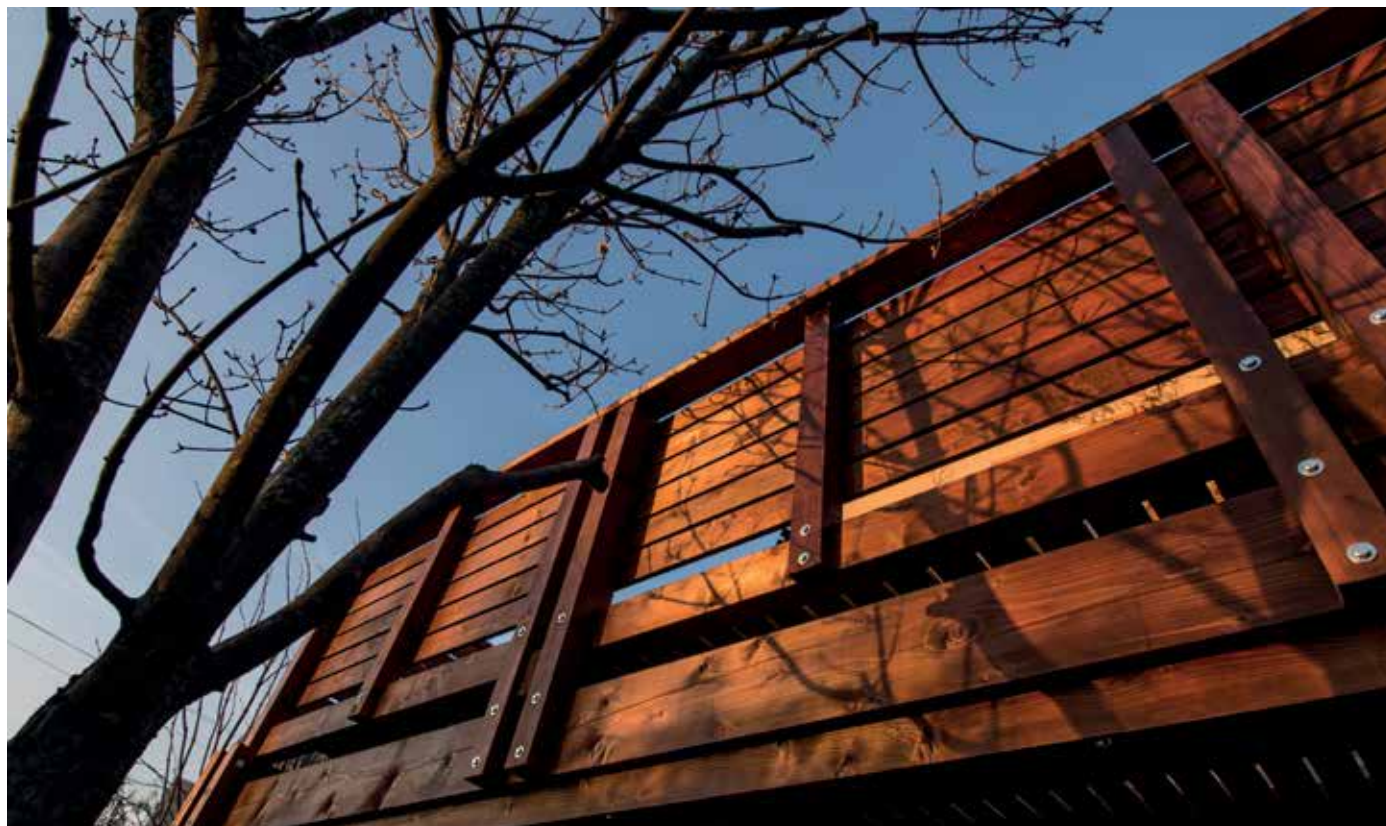
Tanulmánytervek kockaházak lehetséges átalakításaira (1), ugyanez tetőtér-beépítéssel (4), bejárati veranda hozzáépítésével, zsalugáterekkel és új nyílásokkal (2, 5), valamennyinél újragondolt modernebb homlokzat téglá vagy helyi kő lábazattal és homlokzatszíntéssel, fedett terrasszal (6).

TERJENGŐS TÖMEGŰ HÁZAK ÁTALAKÍTÁSA

A nyolcvanas évek tipikus, terjengős tömegű, széles fesztávú családi házait több esetben szeretnék átalakítani, korszerűsíteni tulajdonosaik. Bármekkora is legyen a beavatkozás, jó alkalom a településképi szempontból is meghatározó „ránc-felvarrásra” és az értéknövelésre.

1. A LEGKISEBB BEAVATKOZÁSI SZINT RENDSZERINT CSAK A HOMLOKZATOKAT, ÉS A HÉJAZAT CSERÉJÉT ÉRINTI.

- ▶ A héjazat (általában palafedés) cseréje esetén lehetőleg természetes színű égetett agyacserepet használjunk. A technológia fejlődése okán ma már ez a legmagasabb

Kerüljük a harsány színeket, a hungarocell stukkókat és az elöregyártott faragott fa korlátléceket, melyek túl könnyedek a léptékhez

A cserépfedés, az egyszerű nyílászorúzatok, a megemelt lábazat, a magasságot optikailag csökkentő vakolat és színjáték, a meleg földszínek, valamint a természetes anyagok (helyi kő) használata látványosan változtatja meg az épület jellegét

elvárásoknak is megfelelő, időtálló héjazat, mely a kilátópontokról egységes összképet ad a településnek.

- ▶ A szimpla hőszigetelésen túl a korszerűsítés jó alkalom a homlokzat újragondolására. Javasolt a természetes, szépen öregedő anyagok és a földszínek használata. A vakolatugrások és a színváltások alkalmazásával optikailag csökkenthetjük az eredeti méreteket. Kerüljük a beltérbe való polisztirol stukkók alkalmazását a homlokzaton sarokarmírozás vagy ablakkeretezés gyanánt. Időtállóbb és egységesebb hatás érhető el finom vakolatugrásokkal, párkányokkal.
- ▶ A nyílászorók cseréje esetén lehetőség nyílik új ablakosztás kialakítására. Az utólag felszerelt fehér redőnytokok beszerelése helyett vegyük számításba a rejtett szerkezetek vagy a praktikus, és az épületnek egyedi karaktert adó zsalugáterek elhelyezésének lehetőségét!
- ▶ Hagyományosan a ház alja mindig nehéz, sötétebb tónusú, mint a falazat. Anyaga helyi kő, téglák, vagy vakolt-festett. Lehetőség szerint javasolt a lábazat eredeti anyagból

való újraépítése, mely a hőszigetelés mellett is lehetséges. Kerülendők a ragasztott, csempeszerű kőutántak.

- Szenteljünk figyelmet az erkélykorlátok kialakítására, melyek nagyban befolyásolják házunk arcát. Nem előnyös a léptékhez képest túl könnyed kovácsolt szerkezetek, vagy az előregyártott, faragott faelemek alkalmazása.

2. EGY KÖVETKEZŐ BEAVATKOZÁSI SZINT AZ ÁTMENETI TEREK (FEDETT TERASZ, VERANDA, TORNÁC, SZÉLFOGÓ) ÉPÍTÉSE, A TETŐTÉR HASZNOSÍTÁSA. E HÁZAK ALAPTERÜLETE TÖKÉLETESEN ALKALMAS KÉT GENERÁCIÓ EGYÜTTÉLÉSÉRE. EZ ESETBEN KÜLÖN FIGYELMET ÉRDEMEL A KÜLSŐ LÉPCSŐ KIALAKÍTÁSA.

- A fedett külső lépcső lágyítja a tömeget.
- A hozzáépítések esetében azonos anyaghasználatban gondolkodjunk, kerüljük az ideiglenes szerkezeteket (polikarbonát, osb lap).

3. A LEGNAGYOBB BEAVATKOZÁS A TETŐ TELJES SZERKEZETÉNEK ÁTALAKÍTÁSA, ÚJ HOMLOKZATI NYÍLÁSRENDSZER KIALAKÍTÁSA.

- Adott esetben lehetőség van a tető átfordítására (a szélesebb homlokzattal párhuzamos gerinccel), és a hajlásszög finomítására. Az így kialakuló keskenyebb fesztávú oromzat léptékében kellemesebb, a hely karakteréhez igazodó, egyedi arcot ad az épületnek.
- Lehetőség nyílik a tömeget tagoló bővítmények, átmeneti terek építésére.
- A homlokzatokon új helyre kerülhetnek az új arányú és osztású nyílászárók.

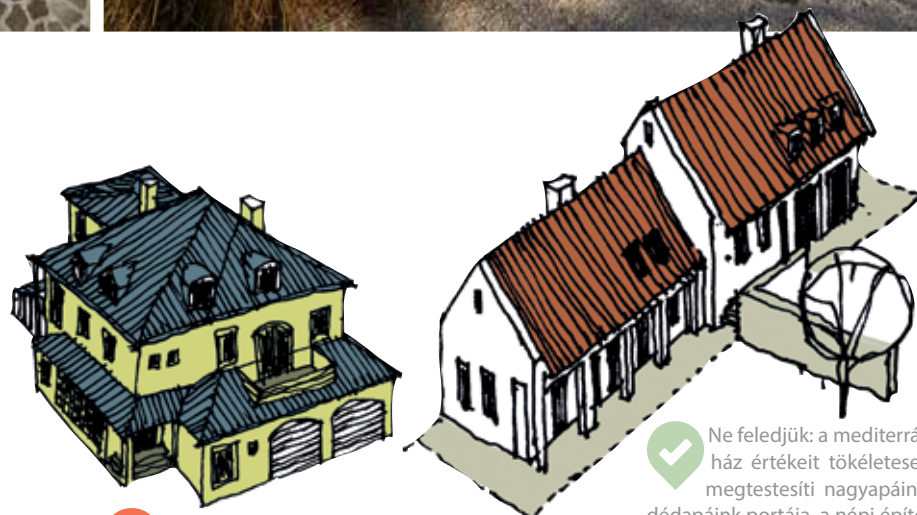

MEDITERRÁN?

Külföldi utazások, vagy filmélmények során sokakban mély nyomot hagynak a mediterrán vidékek családi házai. A külső jegyek szolgai másolása helyett azonban koncentráljunk a mediterrán építés szemléletére:

- ▶ A külső és a belső nappali tér szoros kapcsolatban van. Sokszor a teraszon, a pergola alatt is van egy "szalon", nyárikonyhával.
- ▶ Jellemző a hűs belső udvarok, átriumok kialakítása.
- ▶ Jó átszellőztethetőség, kellemes klíma.
- ▶ Természetes anyagok és színek alkalmazása kül- és beltérben.
- ▶ Jellemzően földszintes kialakítás, beépítetlen tetőtérrel, változatos belmagasságú terekkel. A hangulatot a látszó gerendák fokozhatják.

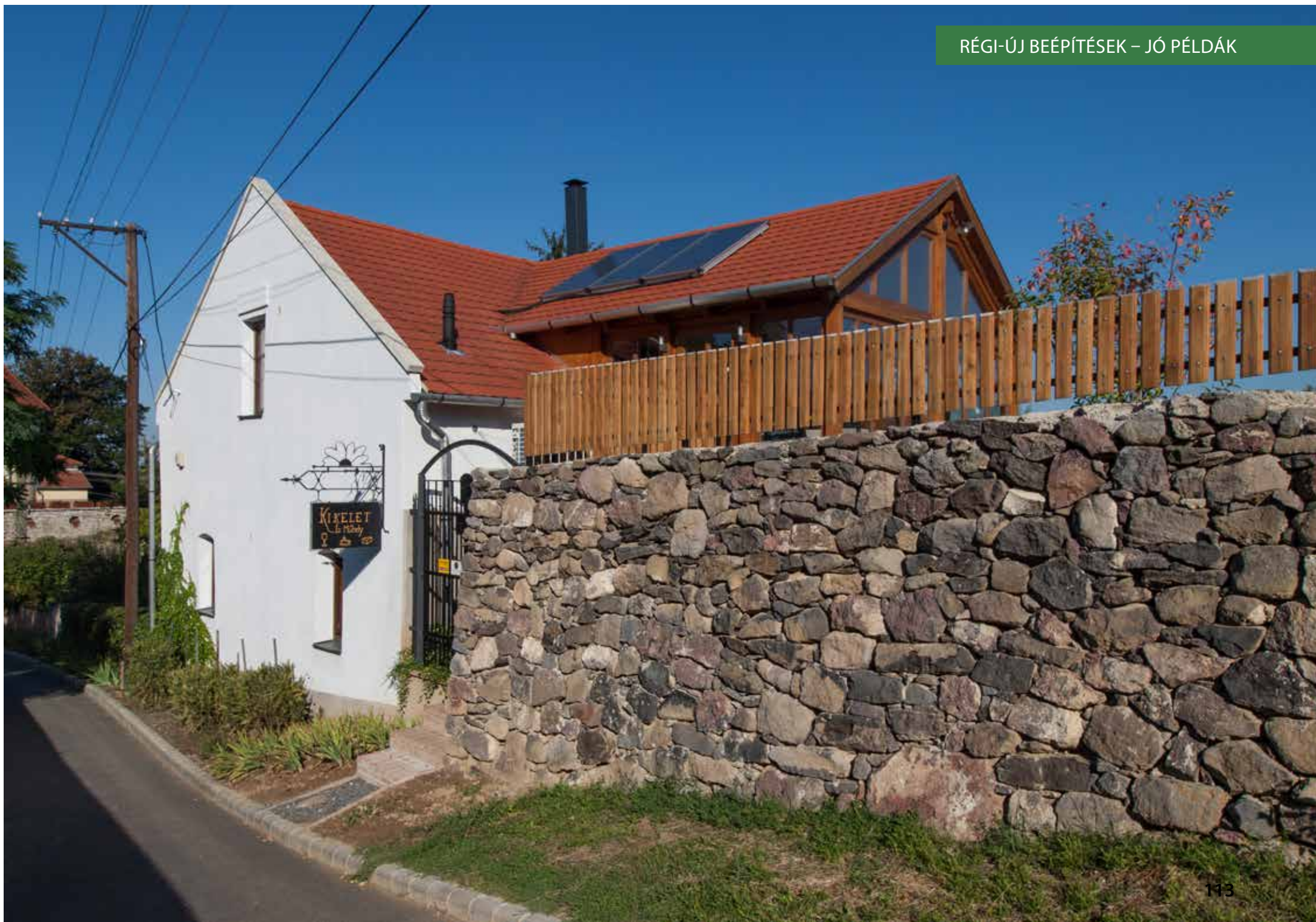
A mediterrán színek és a tetőforma másolása helyett javasoljuk, hogy az épület alaprajzát és térkapcsolatait is hassa át a mediterrán szemlélet. Kerüljük a túlburjánzó, „sokszoknyás”, rosszul rámetezett tetőcskék alkalmazását.

túlburjánzó, sokszoknyás, ún
"mediterrán" ház

Ne feledjük: a mediterrán ház értékeit tökéletesen megtestesíti nagyapáink, dédapáink portája, a népi építészet példái: Ismerjük meg és vigyük tovább ezt a hagyományt!

MINIMÁL?

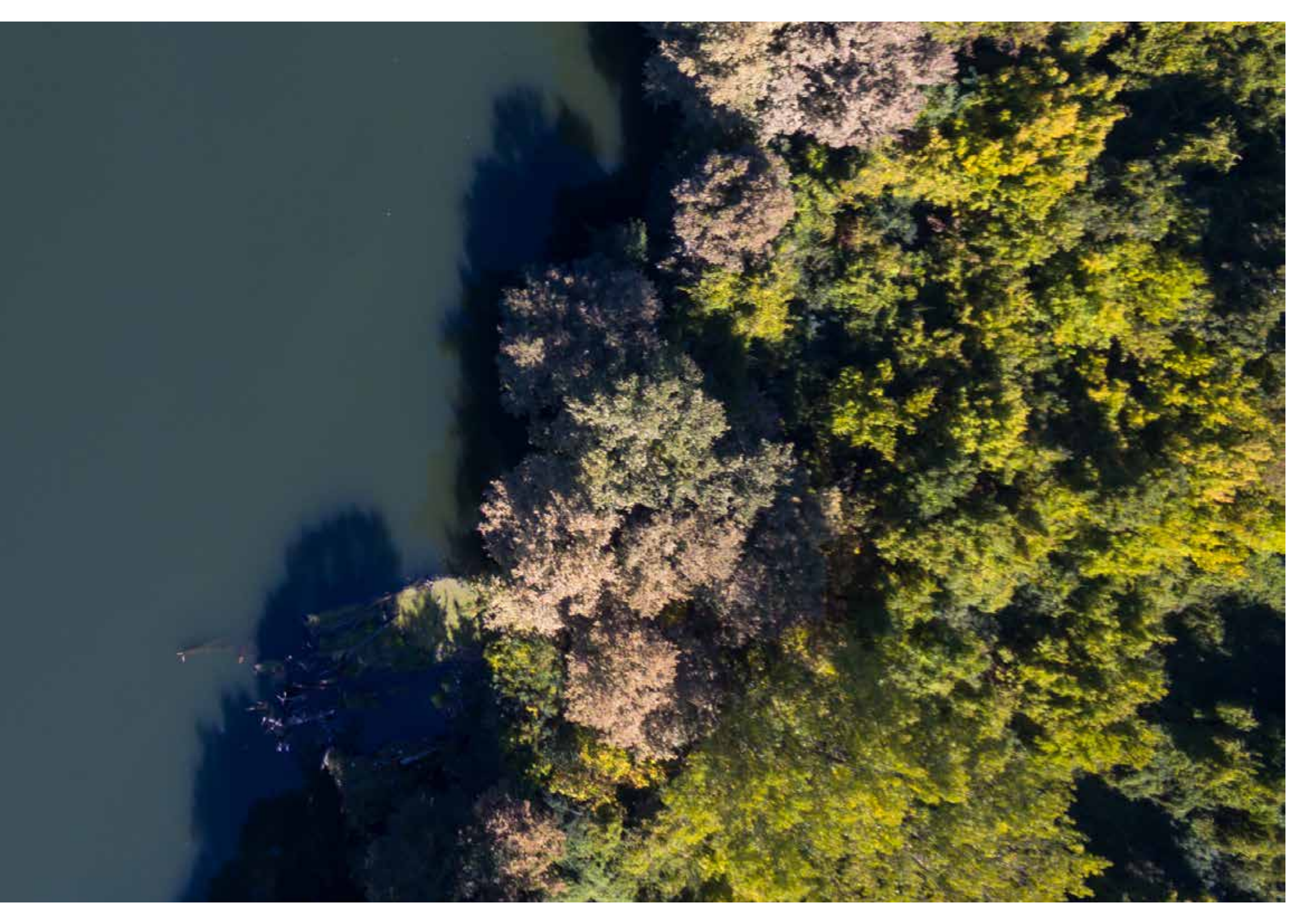
Manapság házunknak vajon mennyiben kell tükröznie egyéniségünket? Befolyásolnak-e a divatok? Tény, hogy a közvéleményben igen mélyen gyökerezik az a vélekedés, miszerint a mai modern lakóház lapostetős, fehér homlokzatát hatalmas ablakok tarkítják, cső- vagy üvegorlátos az erkélye, teraszát vasbeton keretek árnyékolják, és van rajta egy-két körablak..., „Bauhaus”, letisztult – építészet, hallhatjuk gyakran, noha ennél a sémánál a modern építészet mindig is gazdagabb és változatosabb volt. Ne feledjük a skandináv vagy latin országok által helyi karakterűvé alakított modern architektúrát sem! Nem lesz elegáns és nyugalmat sugárzó modern családi házunk, ha anyaghasználatában,

részletképzésében nem képvisel egy magas igényszintet. Ugyanígy disszonáns a hangzás, ha a térképzés nem elegáns és nagyvonalú. Gondoljuk át, hogy életvitelünkhöz illeszkedik-e a minimalizmus! Komikus látványt nyújthat, amikor egy érzékeny és bátor formálású üvegdoboz-nyers-beton kompozíciót lakói kis fapergolákkal, faragott előtetőkkel igyekeznek humanizálni...

- ▶ A kockaházak, nyolcvanas évek családi házainak korszerűsítése a szimpla hőszigetelés és nyílászáró cserén túl számtalan lehetőséget rejt magában.
- ▶ A nyílászáró csere és a hőszigetelés során településképi szempontokat is figyelembe kell venni. Ez a beavatkozás vissza nem térő lehetőség az egész település arculata szempontjából.
- ▶ Új épület esetén a mediterrán színek és a tetőforma másolása helyett elsősorban az épület alaprajzát és térkapcsolatait, anyaghasználatát hasssa át a mediterrán szemlélet. Ennek mentén helyi karakterű épületet alkothatunk.
- ▶ Új épület esetén a ma divatos minimalizmus akkor eredményez jó összképet, ha anyaghasználatában, részletképzésében is magas igényszintet képvisel, ha az alaprajz elegáns és nagyvonalú. Gondoljuk át, hogy életvitelünkhöz illeszkedik-e a minimalizmus!
- ▶ Mobilházban, konténerházban ne gondolkodjunk a világörökségi terület egyik településén sem!
- ▶ Elsősorban a magastető az ajánlott. Javasolt a matt agyagcserép használata, mely hozzájárul a magaslatokról is jól látható egységes településképhez.
- ▶ A homlokzaton kerüljük a túl sokféle anyag használatát, melyek gyengítik egymás hatását.
- ▶ Mérlegeljük a tartós, felújítható, idővel patinásodó anyagok használatát a hamar értéküket és szépségüket veszítő, nem javítható, műantikolt, múltó divatokat képviselőkkel szemben, mind az ablakok, mind az ajtók, burkolatok tekintetében.
- ▶ Kőburkolat esetén elsősorban a helyi kőbányák kínálatából válasszunk!
- ▶ Nem elfogadható a feltűnő és kirívó színhasználat a homlokzatok tekintetében sem. Javasolt a fehér, törtfehér vagy természetes, földszínek, azok világosabb árnyalatai.
- ▶ Az utcakép meghatározó része a kerítéskialakítás. Kerüljük a feltűnő, formai izgalmakban bővelkedő, harsány megoldásokat! A kertváros területén az áttört kerítések javasoltak, a tömör megoldások csak a fő- és gyűjtőutak mellett elfogadhatóak. A belátást inkább a belső oldalra növények vagy sövény telepítésével akadályozzuk.
- ▶ A kertkapu illeszkedjen a kerítéshez és az épület kialakításához, kerüljük az embermagas bádogszerkezeteket.
- ▶ Ne feledjük: a ház a gazdáé (a benne lakóé), de a látvány bizony mindenkié!

BODROG PARTI, ÜDÜLŐ JELLEGŰ ÉS REKREÁCIÓS TERÜLET

A folyóparton sajátos területek, ahol keveredik az extenzív gazdálkodás, a kiskertes művelés, a családi és hétvégi házas élet, a vízi sportok, valamint néhol az állattartás épületei is. Ezen a részen a veteményeskertek, alacsony épületek és vízpartot idéző fák jellemzőek. A terület különleges atmoszféráját, hangulatát a Bodrog közelsége és az ártéri növényzet adja. A parti sávban végighúzóódó ártéri puhafás ligeterdő meghatározó és védendő elem mind tájképi, mind ökológiai szempontból. A folyó és ártere településképi szempontból jellegzetes és kiemelkedően értékes részét képezik a tájnak, tájképi megjelenése védendő. A terület jelentős turisztikai potenciállal bír, főként rekreációs területhasználat jellemzi. Cél, hogy a területhez kapcsolódó épületek és építmények megjelenése összhangban legyen a páratlan táji környezettel.

Igény lenne közösségi szálláshelyekre, kikötőkre, a vízi turizmushoz (a kormány 2018-ban ún. nyaralóhajó programot hirdetett) kapcsolódó kiszolgáló és strandépületekre. Egyre nagyobb az igény az ún. lakóhajók/úszóházak telepítésére. Tokaj a tiszai vízitúrázók egyik fontos állomása, vadvízi megállóhelyek kialakítására nagy az igény. Emellett a bodrogi vízi turizmus infrastruktúrájának továbbfejlesztése is, a nyári desztinációk bővítése az eddig elhanyagolt fantasztikus adottság hasznosítása szempontjából kiemelkedő jelentőségű. A vízi turizmus idényjellegéhez, természetközeli karakteréhez illeszkedően mértéktartó ráfordításokkal kiépíthető a szükséges infrastruktúra.

Gyermektábor, Balatonfenyves. Anyaghasználata, színezése, léptéke és tömegképzése példaadó lehet a borvidéken is.

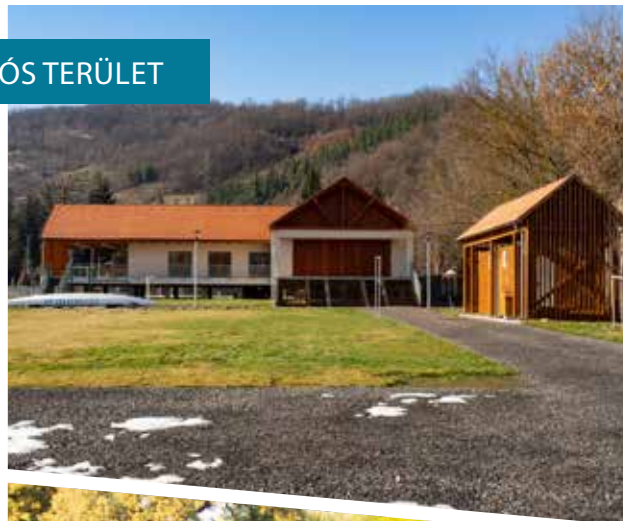

AJÁNLÁS

REKREÁCIÓHOZ KAPCSOLÓDÓ ÉPÜLETEK

- ▶ Irányadó a (tagolt) magastető használata, a tájképbe illő cserépfedéssel vagy fémlemez fedéssel a barna vagy szürke árnyalataiban.
- ▶ Lapostető csak gondozott zöldtetővel javasolt.
- ▶ Nem javasolt a szerelt, könnyűszerkezetek alkalmazása. Bódéváros helyett időtálló, és nem az ideiglenesség hangulatát keltő épületeket emeljünk!
- ▶ Javasolt a természetes anyaghasználat.

- ▶ Kerüljük a rikító színek használata. Homlokzaton javasolt a környezetbe (égbolt, talaj) olvadó színek, például grafitszürke, antracit, vagy a meleg, visszafogott föld színek használata. Kerüljük a csillogó felületeket!
- ▶ Nagyon fontos, az épületeket takaró és árnyékoló honos növényzet (fák) telepítése és a parkolók kulturált, parkosított kialakítása.

LAKÓHAJÓK/ÚSZÓHÁZAK

- ▶ Javasolt a természetes anyaghasználat, kerüljük a különböző műanyag építőlemezeket! Bár általában könnyűszerkezetes technológia jellemzi, olyan megoldást választunk, melynek nem bódé jellege van.
- ▶ Nem elfogadható a rikító színek használata. Homlokzaton javasolt a környezetbe (égbolt, talaj) olvadó színek, például grafit-szürke, antracit, vagy a meleg, visszafogott föld színek használata. Kerüljük a csillogó felületeket!

- ▶ Lapos és magastető is elfogadható, ha építészeti minőséggel párosul.
- ▶ Fontos a stégek visszafogott színű, a természetes közegbe beleolvadó, ízléses kialakítása. A korlátokat, fém elemeket ne fessük rikító színekre, javasolt a grafit-szürke, antracit használata.

AZ ÚSZÓMŰVEKNÉL

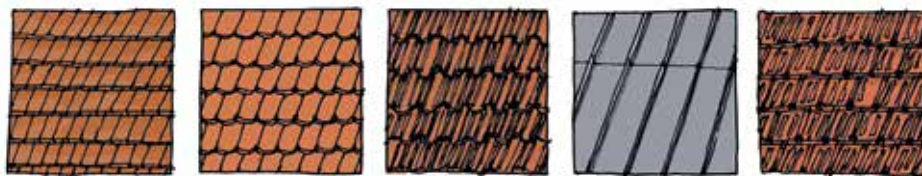
- ▶ Az információs felületeket (menetrend, étlap, cégér) és a világítást egyszerű és visszafogott totemen helyezjük el.
- ▶ Az úszóművek járófelülete acéllemez és/vagy nedvességet tűrő faburkolat legyen, a rikító műfüvek kerülendők.
- ▶ A bejárati hidakon a vezetékeztést a híd járószintje alatt vezessük, rejtett módon. A hidakra ponnya, kapuszerkezet ne kerüljön.
- ▶ Az úszótestek (hordók) lehetőleg takart helyzetbe kerüljenek, ha ez nem megoldható, akkor színezésük ne legyen feltűnő.

VÍZPART KÖZELI HÉTVÉGI HÁZAK

- ▶ Kis léptékű, a természettel, a kerttel harmonikus kapcsolatot létesítő épületben gondolkodjunk. A kisméretű telkek nem alkalmasak arra, hogy egy családi ház méretű épület terpeszkedjen rajta. Szabadság idején igényelt természet közelség, lezserebb életforma, szabadabb - játékosabb terek kell, hogy megjelenjenek egy egyszerű tömegformában.
- ▶ Ajánlott a magastető kialakítás, de kerüljük a tetőfelépítmények sokaságát.
- ▶ Kerüljük a bodéépítészetre jellemző szerelt jellegű építőanyagok (OSB lap, polikarbonát, hullámlemez stb.) és a tobzódó, egymást gyengítő anyagok sokaságának használatát.

- ▶ Részessítsük előnyben az ártéri hangulattal harmonizáló anyagokat, melyeket a maguk természetességében, vakolt felületekkel párosítva jelenítsünk meg a homlokzaton: helyi kő, fa. Ne feledjük: az egyszerűség nem igénytelenség! A kevés, de jól megválasztott anyag nemességet kölcsönöz az épületnek.
- ▶ Nem elfogadható a feltűnő és kirívó színhasználat. A homlokzat tekintetében gondolkodjunk fehérben és annak árnyalataiban, vagy természetes, föld színekben, azok világosabb árnyalataiban, melyhez akár vidám, de nem harsány színű nyílászárókat is választhatunk.
- ▶ Magastető esetén javasolt a természetes színű, égett agyagcserép fedés, használata. Kerülendő a nem természetes színű cserepek, vagy egyéb anyagú héjazatok (lemezek) alkalmazása.
- ▶ Az utólag felszerelt fehér redőnytokok beszerelése helyett gondoljuk át a homlokzatot öltöztető és vagyonvédelmet is biztosító árnyékoló szerkezetek elhelyezésének lehetőségét. A lamellás kialakítású csúszó vagy nyíló zsalugáterre számos szép példát találunk.
- ▶ Az üdülőterületen az áttört kerítések javasoltak

Javasolt a matt égetett természetes alapszínű agyagcserép (natúrtól a mélyvörösig). A cserép anyaga és színe mellett fontos a megjelenése is. Ófaluban a klasszikus hódfarkú vagy egyenesvágású cserepek ajánlottak, melyek számos rajzolatban helyezhetők el a tetőn. Nem ajánlott a túl határozott karakterű, szinte önálló életet élő nagy hullámú, nagy méretű cserepek alkalmazása. Az alacsonyabb hajlásszögű melléktömegnél (előtető stb.) elfogadható a matt, grafit-szürke korcolt lemez.

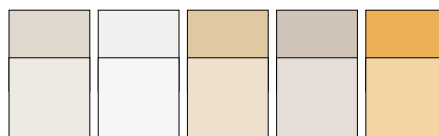
Kerülendő a nem természetes színű és anyagú cserepek, vagy egyéb anyagú fedések (műpalák, lemezek, zsindelyek stb.) alkalmazása.

Nyílászárókra javasolt lágy színek

Homlokzatra javasolt földszínek

Ez a válogatás az árnyalatok jellegét hivatott illusztrálni, a sor tetszőlegesen bővíthető

Nyílászárókra nem javasolt rikító színek

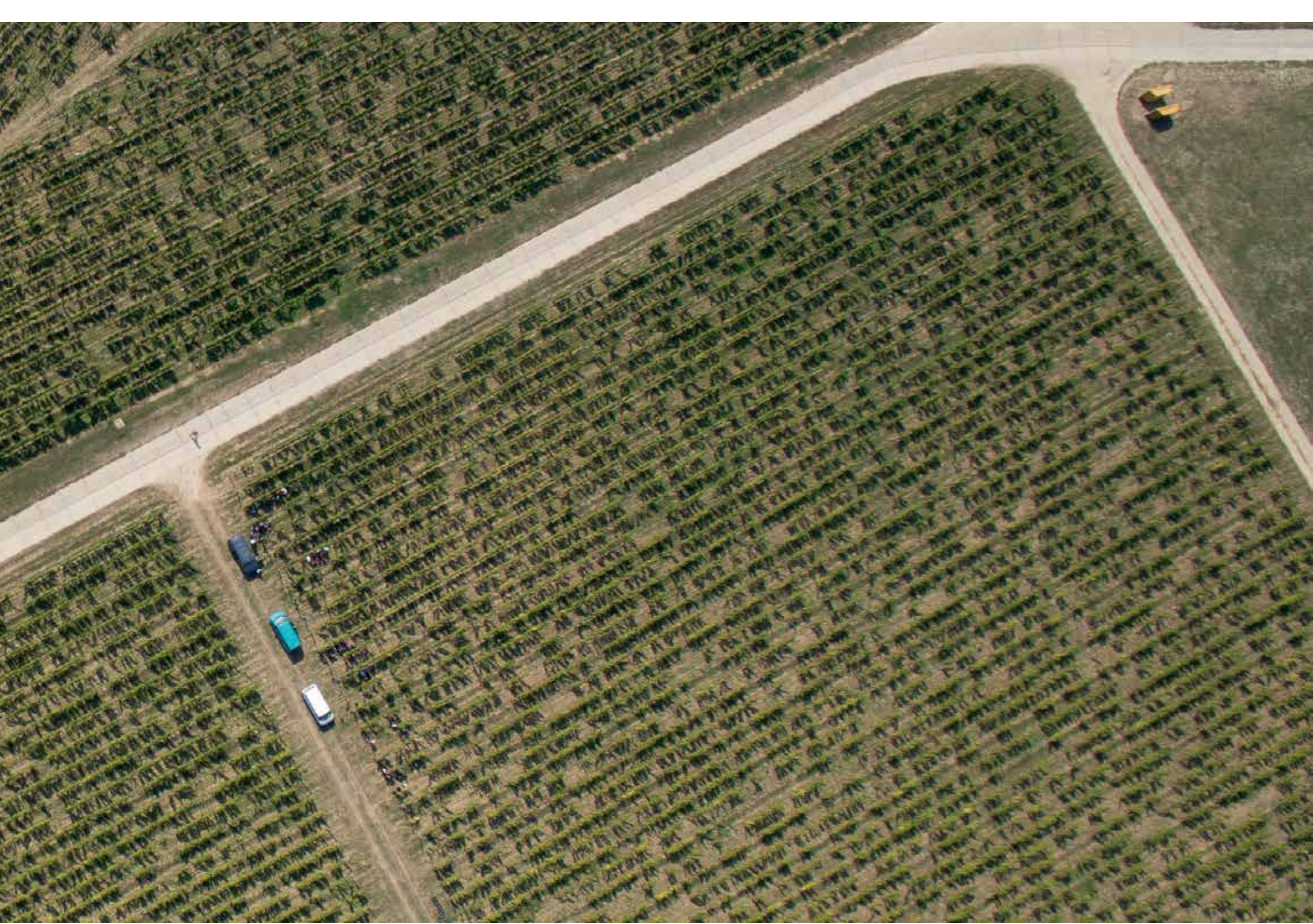
Homlokzatra nem javasolt rikító színek

BODROG PARTI, ÜDÜLŐ JELLEGŰ ÉS REKREÁCIÓS TERÜLET

- ▶ A folyó és ártere településképi szempontból jellegzetes és kiemelkedően értékes részét képezik a tájnak, tájképi megjelenése védendő.
- ▶ A terület jelentős turisztikai vonzerővel bír, főként szabadidős (vízi- és horgászturizmus, madárles stb.) területhasználattal jellemzi. Cél, hogy a területéhez kapcsolódó épületek (kikötők, szálláshelyek, strand, úszóművek) és kiegészítőik megjelenése összhangban legyenek a páratlan táji környezettel
- ▶ Irányadó a tájképbe illesztés, Bódéváros helyett időtálló, és nem az ideiglenesség hangulatát keltő épületeket emelünk!
- ▶ Javasolt a természetes anyaghasználat. Részesítsük előnyben az ártéri hangulattal harmonizáló anyagokat, melyeket a maguk természetességében, vakolt felületekkel párosítva jelenítsünk meg a homlokzaton: helyi kő, fa. Ne feledjük: az egyszerűség nem igénytelenség!
- ▶ Kerüljük a rikító színek használatát!

IPARI-GAZDASÁGI KARAKTER

Tokaj-Hegyalján az ipar kisebb arányban van jelen, de tradicionálisan meghatározó szereppel bír. Az ipari tevékenység elsősorban Sátoraljaújhelyen, Szerencsen összpontosul. A két város gazdaság szerkezetében az elmúlt években jelentős változások mentek végbe, összességében azonban megállapítható, hogy mindkét városban valamelyest tovább él a szocialista időkben kialakult iparszerkezet, így Sátoraljaújhelyen ma is meghatározó a fémfeldolgozás, autóiipari öntvények és alkatrészek gyártása, valamint szerszám-gépgyártás, Szerencs iparában pedig az édesipar. Továbbá meghatározóan jelen van a térségben a gépiparhoz fémalkatrészek és szerszámok gyártása, a faipar és hordógyártás és az építőipari termékgyártás. A világörökségi terület névadó településén Tokajban az ipar szerepe elenyésző, azonban itt is van hagyománya az iparnak, azon belül a fémipari

tevékenységeknek. A térségben két ipari park (Sátoraljaújhely és Szerencs) és több fejlesztési potenciállal bíró zöld és barnamezős iparterület található. A Zempléni Vállalkozói Övezet, mely Sárospatak és Sátoraljaújhely városok és vonzáskörzeteik közigazgatási területére terjednek ki. Ipari csarnokok azonban nem csak az iparhoz kapcsolódhatnak, mezőgazdasági, vagy raktározási funkcióval is épülnek sorra, sajnos nem váltak a tájkép előnyére. Az közelmúltban az egységes pályázati lehetőségek ki-

használásával rendkívül silány építészeti megjelenésű ipari jellegű épületek, csarnokok, raktárak épültek a térségben. Tokaj Borvidéken megtermelt mezőgazdasági termékek (a kiemelt szőlő mellett bogyós és egyéb gyümölcsök, bodza stb.) tárolására, feldolgozására, csomagolására alkalmas csarnokokra egyre nagyobb lesz az igény.

Sorra jelennek meg kisebb, belterületi vagy annak határán működő üzemek, például borecet manufaktúra vagy lekvárkészítésre, egyéb, különleges termékekre szakosodott cég, melyeknek a technológiához illeszkedő csarnok mellett kóstoltató, vendéglátó illetve árusító hely is szükséges. A települések bevezető főútja melletti területen több ipari területet találunk, melyek meglehetősen látványos, és emiatt igen érzékeny pontjai a településképeknek. Napjaink gondolkodásában az ún. ipari parkok tervezésénél kizárólag a praktikum uralkodik, azaz az esztétikai szempontok mellékesek. Könnyen belátható, hogy ez a történelmi borvidéken nem tartható magatartásforma, az itt épülő épületeknek is bele kell simulniuk a történelmi kultúrtájba, mind anyaghasználatukkal, színezésükkel, mind tömegformálásukkal.

Érdemes foglalkozni az egykor kimagasló építészeti gondossággal megépített ipartörténelmi emlékekkel, azok funkcióváltásával, hasznosításával. Ilyen például a cukorgyár Szerencsen, mely 1889-ben nyitott meg, a 19. században Európa akkori legnagyobb létesítményének számított, de 2008-ban kedvezőtlen gazdasági hatások következtében bezárták. A Sátorajáújhelyi Dohánygyár első üteme a mai területén az 1800-as évek végén került átadásra. A gyár tulajdonosai és vezetése az épület állagának megőrzésére mindig kiemelt figyelmet fordítottak.

AJÁNLÁS

Napjaink gondolkodásában az ún. ipari parkok tervezésénél kizárólag a praktikum uralkodik, azaz az esztétikai szempontok mellékesek. Könnyen belátható, hogy ez a történelmi borvidéken nem tartható magatartásforma, az itt épülő épületeknek is bele kell simulniuk a történelmi kultúrtájba, mind anyaghasználatukkal, színezésükkel, mind tömegformálásukkal. A könnyűszerkezetes „dobozépítéset” nem támogatható ezen a vidéken. Kiemelkedő jelentőségű a tájbaillesztés, a tömege tagolása. A gazdasági, nagy alapterületű kereskedelmi épületeknek meg van a maga formai és anyaghasználati racionalizmusa, ugyanakkor nemes arányokat kell, hogy tükrözzenek.

- ▶ Tokaj-Hegyalján irányadó a (tagolt) magastető használata, a tájképbe illő cserépfedéssel vagy lemez/fémlemez fedéssel a barna vagy szürke árnyalataiban. A hajlásszög tekintetében elfogadható a csarnok fesztávhoz igazodó alacsonyabb érték is.
- ▶ Lapostető a rálátások miatt nem ajánlott, intenzíven gondozott zöldtetővel sem.
- ▶ A telken való elhelyezés sem mindegy, a sziluett védelme érdekében a magaslati helyett törekedjünk a lankára, hegylábba, sík területre való telepítésre.

Javasolt a fogadóépület, bejárat, iroda funkciók nem könnyűszerkezetes, igényesebb kialakítása, természetes anyaghasználattal.

- ▶ Nem elfogadható a rikító színekben pompázó acélvázcsarnokok kihelyezése. Homlokzaton – mérlegelve az épület méretét és a környezetben elfoglalt helyét, javasolt a környezetbe (égbolt, talaj) olvadó színek, például grafit-szürke, antracit, vagy a meleg, visszafogott földszínek használata. Csillogó felületek nem alkalmazhatók!
- ▶ Nem javasolt a feltűnő, harsány, a teljes homlokzatot vagy tetőt elfoglaló cégnevek, logók megjelenítése.
- ▶ Telephely környezetében védő növényzést kell kialakítani, kert- és tájtervező bevonásával. A parkolókat osszuk kisebb részekre, ne feledkezzünk meg a fásításukról.
- ▶ Ipari park, nagyobb egybefüggő ipari terület esetén javasolt egységes útbaigazító táblarendszer elhelyezése.
- ▶ A konténerek igényes és kreatív, iroda-, szaniter- és raktárfunkciókkal való építőipari felhasználása a világörökségi területen nem javasolt.
- ▶ Az ipartörténelmi emlékeket ne hagyjuk pusztulni, számos egyéb funkciót képesek befogadni rugalmasan alakítható tereikbe. Ezeket az épületeket és kiegészítő elemeiket (kerítés, kapu stb.) egykor a legnagyobb gondossággal alakították ki, melyek megőrzése, felújítása közös érdekünk.

Hegyalján az ipar kisebb arányban van jelen, az ipari tevékenység (fémfeldolgozás, édesipar, szerszámgép stb.) elsősorban Sátoralja-újhelyen, Szerencsen összpontosul.

Más települések bevezető főútja melletti területen is találunk ipari területet, melyek meglehetősen látványos, és emiatt igen érzékeny pontjai a településeknek.

Ipari csarnokok nem csak az iparhoz kapcsolódhatnak, mezőgazdasági, vagy raktározási funkcióval is épülnek melyek nem váltak a tájkép előnyére.

Tokaj Borvidéken megtermelt mezőgazdasági termékek (a kiemelt szőlő mellett bogyós és egyéb gyümölcsök, bodza stb.) tárolására, feldolgozására, csomagolására alkalmas csarnokokra egyre nagyobb lesz az igény.

Sorra jelennek meg kisebb, belterületi vagy annak határán működő üzemek, melyeknek a technológiához illeszkedő csarnok mellett kóstoltató, vendéglátó illetve árusító hely is szükséges.

Foglalkozni kell az egykor kimagasló építészeti gondossággal megépített ipartörténeti emlékekkel, azok funkcióváltásával, hasznosításával.

- ▶ A borvidéken kiemelt jelentőségű a tájbaillesztés. Ennek eszközei a terepre illesztés mellett a tagolt tömeg és a megfelelő anyaghasználat.
- ▶ Irányadó a (tagolt) magastető használata, cserépfedéssel vagy lemez/fémlemez fedéssel a barna vagy szürke árnyalataiban.
- ▶ Javasolt a fogadóépület, bejárat, iroda funkciók nem könnyűszerkezetes, azaz igényesebb kialakítása, természetes anyaghasználattal.
- ▶ javasolt a környezetbe (égbolt, talaj) olvadó színek, például grafit-szürke, antracit, vagy a meleg, visszafogott földszínek használata. Kerüljük a csillogó felületeket!
- ▶ Nem javasolt a feltűnő, harsány, a teljes homlokzatot vagy tetőt elfoglaló cégnevek, logók megjelenítése.
- ▶ Védő, egyben takaró növényávot célszerű kialakítani.

Borecet manufaktúra nagy, fémszerkezetű csarnoka, amely azonban hőszigetelt, vakolt felülettel és cserépfedés héjazattal tudatosan az egykori, a falu határában álló magtárépületeket idézi.

A hipermarketek, nagyobb raktárházak rendszerint ipari csarnok típusépületben gondolkoznak, védjegyükhöz hozzátartozik a harsány színű fedés éppen úgy, mint a szerelt burkolat színkombinációja. Szerencsen a főépítész kérésére mégis sikerült a szövetbe anyaghasználatával és telepítésével is jól illeszkedő, igényes megjelenésű épületeket emelni.

BORÁSZATOK

A közelmúltban az új technológiai és logisztikai követelményeknek megfelelő borházak épültek, amelyek gyakorlati funkciójukon messze túlmutató építészeti igényt képviselnek: az adott gazdaság emblematikus, ikonszerű építményei. A legkiemelkedőbb épületegyüttesek voltaképpen egyúttal nagyléptékű tájépítészeti alkotások is, aminek a terepre illesztés, a kapcsolódó tereptárgyak, adott esetben a szőlő telepítése is szerves része. Építészeti nyelvük, regionális eszköztáruk révén már ma a táj karakteres építményei, a Tokaj-hegylajai történeti borvidék folytonosságának képviselői.

ÚJ TECHNOLÓGIA

A reduktív technológiáról érdemes pár szót ejteni: A módszer lényege, hogy a bor már must korától, teljesen a palackozásig, levegőtől elzártan készül. Levegőtől elzártan préselik. Az erjesztés hűthető zárt tartályokban zajlik, az erre berendezkedett borászat látványában az űrkorszakot idézi, hordó helyett acéltartályokkal. Természetesen e korszerű felszíni, szabályozott légtérű bortárolók nem tudják átvenni teljesen a pincék szerepét, hiszen a borok

többségénél (esszencia, aszú, szamorodni, másolás, fordítás, kivéve az ún. késői szüretelésű bor és a fehérbor) előírás a több éves hordós érlelés. A pincészetek többsége a többi bort szinte közvetlenül a palackozás után piacra viszi, nem tárolja.

ELHELYEZKEDÉS

A borászatok egy része a településmagban helyezkedik el, ahol vagy teljesen új épületeket emeltek, vagy egy régi, emblematikus épület felújításával és a technológiához szükséges további épületek építésével alakította ki telephelyét, felhasználva a telken meglévő pincét is. E „városi” borászatok nagy része a modern és a hagyományos eljárásokat ötvöző borkészítés mellett kóstolóteret vendégházat tart fenn, exkluzív szálláshelyet, esetleg éttermet működtet. A reduktív borászati technológia megjelenésével egyre nagyobb igény mutatkozik a külterületen, vagy a dűlőkhöz közeli részekben elhelyezkedő birtokközpontokra.

KÖZÖSSÉGI BORÁSZATOK

Fordulópontot jelenthet Tokaj borászati jövőjében a közösségi borászati központok (Hercégkút, Bodrogkisfalud, Tállya) kialakítása. Manapság az elvándorlás is nagy teher egy-egy közösségnek. Míg korábban minden hegyaljai család valamilyen módon kapcsolatban volt a szőlővel, ma sokan szabadulni igyekeznek kisebb-nagyobb földdarabjaiktól. Ezzel a tendenciával megy szembe a közösségi borászati központ, ami alapja lehet a mindenki által elérhető minőségi borkészítésnek. Ha pedig az egyes családoknál ott lesz a saját termés a lehető legjobb minőségben lepalackozva, akkor a falusi vendéglátó turizmus új korszakába léphet, megélhetést biztosítva sokaknak. A palackozó gépsor, vagy egy-egy drágább, de korszerű technológia egy család vagy kistermelő számára eddig szinte elérhetetlen volt. Ezekben a központokban a legmodernebb technológiával, továbbá komoly, világszintű gyakorlatra is kitekintést szerző szakmai háttérrel lehet elkészíteni a bort.

AJÁNLÁS

Minden épületnél, de itt különösen igaz az, hogy az anyaghasználat a legfontosabb elem, amivel illeszkedik és meghatározza a helyét a régióban. A forma már következik az anyag törvényszerűségeiből és az épület léptékéből. A terjeszkedő tömeg helyett barátságosabb és jobban igazodik a tájegység léptékéhez a tagolt, a funkciókat és a technológiát is tükröző épület. A településmagban elhelyezkedő borászatok esetében az arra a területre vonatkozó ajánlások érvényesek a fentiekén túl. A külterületen lévő birtokközpontoknál kiemelkedő jelentőségű a tájbaillesztés, és az ipari épületekre vonatkozó valamennyi ajánlás.

A ma épülő borászatok gyakorlati funkciójukon messze túlmutató építészeti igényt képviselnek: az adott gazdaság emblematikus építményei.

A táj vagy a településkép karakteres építményei, a Tokaj-hegyaljai történeti borvidék folytonosságának képviselői.

A hagyományos érleléshez képest új elem a reduktív technológia, melyhez korszerű felszíni, szabályozott légterű bortárolók kapcsolódnak. A pincék szerepe ezáltal lecsökkent, de nem szűnt meg.

A borászatok egy része a településmagban van, ahol vagy teljesen új épületeket emeltek, vagy egy régi, értékes épület felújításával és a technológiához szükséges további épületek építésével alakította ki telephelyét. A borászat mellett vendégfogadás, kóstoltatás is a profiljuk.

A reduktív borászati technológia megjelenésével egyre nagyobb igény mutatkozik a külterületen, vagy a dűlőkhöz közeli részekben elhelyezkedő birtokközpontokra. Fordulópontot jelenthet Tokaj borászati jövőjében a közösségi borászati központok kialakítása.

- ▶ Az anyaghasználat a legfontosabb elem, amivel illeszkedni tud az épület.
- ▶ A terjeszkedő tömeg helyett barátságosabb és jobban igazodik a tájegység léptékéhez a tagolt, a funkciókat és a technológiát is tükröző épület.
- ▶ A településmagban elhelyezkedő borászatok esetében az arra a területre vonatkozó ajánlások érvényesek
- ▶ A külterületen lévő birtokközpontoknál a fentiekén túl kiemelkedő jelentőségű a tájbaillesztés

KÜLTERÜLETEK

A KÜLTERÜLETEKRŐL ÁLTALÁBAN

A tájszerkezet és ennek egyes elemei Tokaj-Hegyalja kulturális öröksége. Jellemzői a magasági övezetes tájhasználati rendszer: a déli és délkeleti lejtőkön szőlőültetvények, a csúcsok fele lombos erdők, a szőlő alatt helyenként gyümölcsöskertek, szántóföldek, a patak völgyek mellett rét és legelőföldek vannak. A tradicionális tájhasználat szerint a mezőket erdősávok, mezsgyék védik, a külterületi utakat gyümölcsfasorok szegélyezik, a Bodrog- és Taktaköz síkságain ártéri erdők, rétek, legelők vannak.

A külterület részei a bányák is, melyek történelmileg hozzá tartoznak e térséghez. Az alábbiakban a szőlő, erdő- és bányaterületekkel, valamint az árterekkel és a tanyákkal foglalkozunk kiemelten.

A tájképvédelmi jelentőségű településrészekben fokozott körültekintéssel kell kezelni minden beavatkozást. Ezekben a területeken reklámfelület elhelyezésére szolgáló önálló építmény, felszíni elektromos hálózati vagy hírközlési létesítmény elhelyezése nem ajánlott. Általánosan javasolt a területek beépítetlen jellegének megőrzése a már kialakult és értéket képviselő építmények megővése mellett. Jelenleg mezőgazdasági területen a beépítés 10% a korábbi 3% helyett, mely nemkívánatos folyamatokat generálhat a borvidéken, melynek külterületei hagyományosan beépítetlen jellegűek.

SZŐLŐTERMŐ TERÜLETEK

A 27 településen eltérő összméretű ültetvények vannak, melynek felét az öt legnagyobb szőlőterülettel rendelkező település (Mád, Tállya, Tolcsva, TArcal, Bodrogkeresztúr) adja. Manapság a déli rész bír döntő súllyal. Manapság változatos méretű és tulajdonviszonyú a szőlőbirtokok rendszere: a kisparcellás szőlőhegyektől az üzemi méretű szőlőbirtokokig terjed a paletta. Ugyanakkor a nagytáblás művelés van túlsúlyban, mely nem tekinthető hagyományosnak. Napjainkban a szőlőtermesztésre alkalmas (nyilvántartásba vett) területek mintegy felét használják a termelők (KSH 2016). A magas fekvésű történelmi dűlőkben rengeteg a felhagyott, mára beerdősödött egykori szőlőterület. Manapság

a reduktív borászat igényelné a dűlőkben és nem a településeken álló birtokközpontokat, mely nem jellemző erre a térségre, hiszen a külterület jellege mindig beépítetlen volt, a pincék is belterületen helyezkedtek el. A jelenlegi beépítés 10 %, ez már ház nagyságú épületet is megenged, mely új folyamatokat generál.

A HATÁR JELLEGADÓ ÉPÍTETT SZERKEZETEI

- ▶ a szőlőteraszok kőgátjai
- ▶ a vízárkok, dűlőutak
- ▶ régi országutak boltozott kőhídjai
- ▶ kapásházak, színek, szőlőkerülők és vincellérek házai
- ▶ kisebb szakrális építmények, kápolnák, keresztek
- ▶ kis számú borház, szín, uradalmi borház, szőlőpásztorok kis házai, kunyhói, és vincellérek házai.

TEREPRENDEZÉS, VÍZELVEZETÉS

A szőlők jellegzetessége az ún. agroterasz. Ez a mesterséges, a lejtőt megtűrő perem vagy párkánysík az erózió elleni védekezés egyik régi eszköze. A térségben igen jelentős mértékű a talajok eróziója, vagyis lemosódása. Az erózió legintenzívebben a megművelt szőlőparcellákon jelentkezik. A természetes folyamatok mellett nagy szerepet játszanak ebben az emberi tevékenység hatásai, a földmunkák és a növényzet eltávolítása. Sokszor nagy esőzések után a településeket sáros hordalék és kőgörgeteg árasztja el. Az erózió elleni védekezés egyik régi eszköze az agroterasz, ami egy, a lejtőt megtűrő, vízszintes, hosszú, keskeny terasz vagy párkány, ami csökkenti a víz pusztító munkáját, védi a talajt a lehordástól, megkönnyíti a talaj megmunkálását. Rézsűjét füvesítéssel, vagy kőgátak, másnéven grádicsok építésével erősítik meg. A meredekebb hegyoldalakon ma is látni kb. 1m mély 1,5 széles liktovermeket, melyek a hegyről lezúduló földet, kőport felfogják, melyet visszahordták a tőkékhez. A nyári záporok okozta erózió ellen sokan talajtakarással védekeznek, ugyanakkor az aljban elhelyezett liktovermekből ma is, akár markoló segítségével, felszedhető, majd felhordható és szétteríthető a tőkéknel.

TERASZOK MA

A támfalak megőrzése nagyon fontos feladat, technológiai akadályai nincsenek, kiépítésük és fenntartásuk azonban nagyon költséges. Új támfalrendszer kiépítése jelentősen megdrágítja egy ültetvény kialakítást, de természetesen látványban páratlan. Tény, hogy nem gazdaságos, amennyiben az egy hektáron eltelepíthető tőkék számát vesszük figyelembe. A hagyományos teraszos művelés ugyanakkor fontos

szempont egy meredek, nagy dőlésszögű területeken. Technológiai akadály lehet, hogy traktorral nem beművelhetőek – 100 % kézi erőre van szükség – ami sajnos egyre kevesebb a borvidéken. A minőségi termelésben gondolkodó borászatoknál mégsem ez a mérvadó. Az igazi minőség elérése sokszor áldozatvállalással jár. A régi térképeket nézve a szőlőültetvények a történelem során mindig a hegy szoknyáján és attól magasabban voltak. Történelmi hagyaték, melyet őriznünk kell. Amennyiben az itt élők és az idelátogató is érzik és látják a hagyományok tiszteletben tartását, a régi teraszok felújítását, az nagyban segíti a borvidék pozitív turisztikai megítélését.

Tökesorok irányaA merőleges telepítés általában kedvezőbb a munkavégzés szempontjából. Amennyiben a meredekség ezt nem teszi lehetővé, általában rövidebb sorok kialakítására kerül sor, a hegy-völgy irányban történő telepítést tartom kedvezőbbnek. A rövid sorok esetében így dűlő utakat lehet létrehozni, melyek meggátolják a víz folyásának felgyorsulását, kisebb mértékű az erózió és csapadékosabb időben is megoldható a szüret.

DÜLŐK

Idővel egyre sokasodtak a hegyoldalak művelésbe vont területei, az egyes ültetvények önálló dűlökké alakultak. Az 1600-as évekre már kialakultak a leghíresebb dűlőnevek (Király, Úrágya, Holdvölgy stb.), ugyanakkor az oklevelek tanúsága szerint az erdőbényei Szent Margitán, a Meszesen a 11. század, a sátoraljaújhegyi Oremuson és a sárospataki Megyeren a 14. század óta, míg a mádi Kővágón, a mezőzombori Disznókőn, a tállyai Hasznoson valamint az olaszliszka Előhegyen a 15. század óta folyik szőlőtermesztés. Az egyes hegyoldalakon belül eltérő fekvések külön nevet kaptak, azaz az ültetvényeket adottságaik (fekvés, talaj, széljárás) alapján megkülönböztették, azaz egységes termőhelyeket ölelt fel, de befolyással voltak a tulajdoni viszonyok is egy-egy ilyen egységre. A dűlő tehát a szőlőtermesztés alapegysége, amely a 17. század elejére már kialakult Hegyalján. A dűlőket később osztályozták, több szempont alapján. A talajréteg mélysége is változó, ráadásul néhol száz méteren belül akár háromféle tufa morzsalék is megtalálható. A eghíresebb történelmi dűlők általában magasabban fekszenek, tufamorzsalékok, egyéb kőtörmelék is tartalmaznak. Itt a talajok az ásványok mállása révén még gazdagabbak káliumban, magnéziumban és sok egyéb más nyomelemben is. A vidék mintegy 5 %-át – pl. Tarcal, Tokaj térségében – lősz fedti, amely gyorsabban melegszik és így a vegetációs időszak is korábban indul. Ezek az adottságok kiválóan alkalmasak dűlőselektált tételek elkészítésére

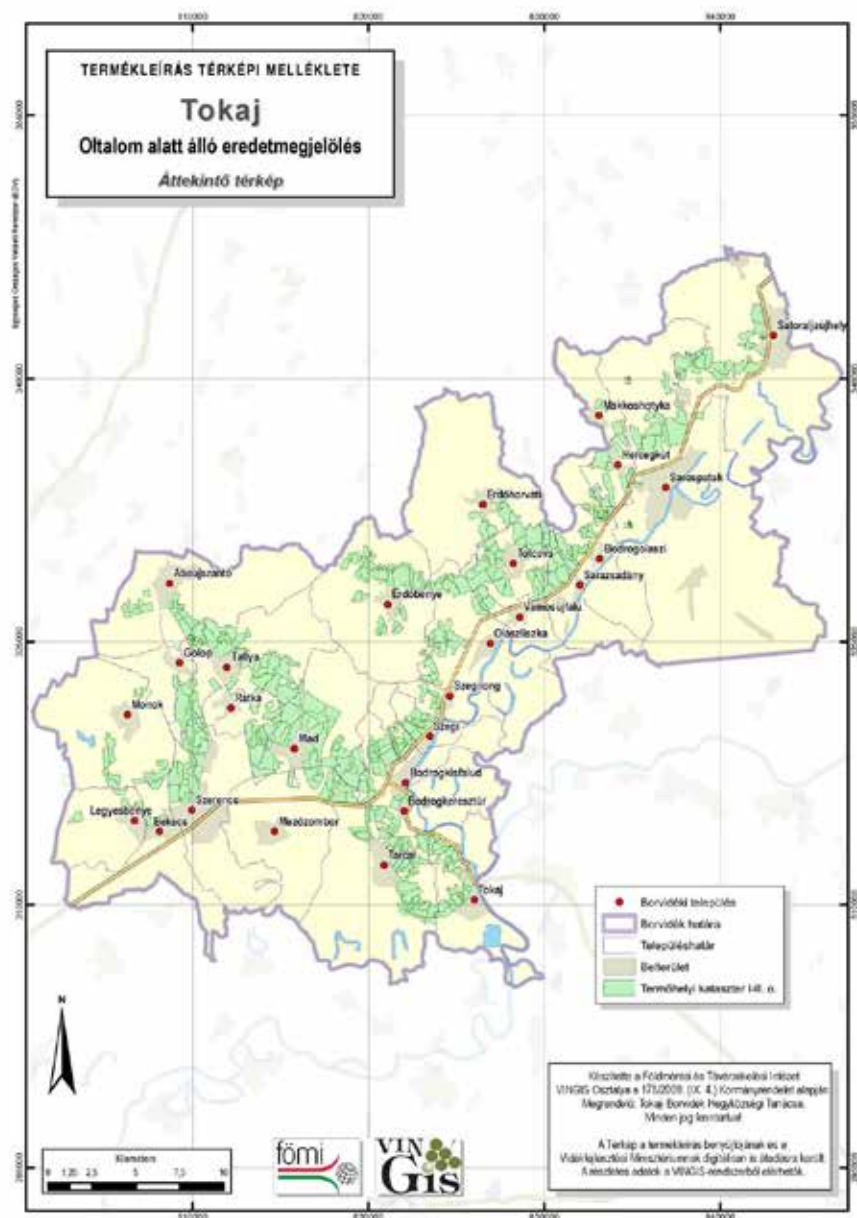
is. A talajviszonyok számos tétel esetében közvetlen hatással is bírnak a borminőségre a borban megjelenő ásványos ízek által. Manapság nagy jelentőséget tulajdonítanak a termőhelynek, a palackokon nem csupán a birtokot, de a dűlőt is megjelölik. Nem a besoroláson, hanem a különbözősége van a hangsúly. Napjainkban sokszor felmerül a körülhatárolt termőhely, azaz a terroir egyedisége, mint fogalom, Tokaj-Hegyalja esetében ez fokozottan érvényes. A terroir lényegében a környezeti feltételek - geológia, éghajlat - topográfia - összességét jelenti, mely a pincetechnikán túl meghatározza a bor jellegét, minőségét.

DŰLŐUTAK

A dűlőutak a szőlőtermő területek elérhetőségét biztosítják. Ezek a terület léptékéhez képest viszonylag nagy kiterjedésűek, látványosak, ebből következően jelentős hatással vannak a táj képre. A dűlőutak Magyarországon jobbra a senki földjének tűnnek, hiszen számsorok, kopottas táblák, vagy még azok se jelzik az arra járóknak, merre is kalandoznak éppen. A dűlőutak kialakítása az egyik legnagyobb lehetősége a borvidéknek. Számtalan példa van

Az oltalom alatt álló eredetmegjelölést viselő borok termőhelyi földrajzi lehatárolását a térinformatika segítségével is követik, az ún. VINGIS jelenleg a Földmérési, Távérzékelési és Földhivatali Főosztály keretén belül történik. Az eredetvédelmi térképek, azaz a dűlőtérképek a kormányzati honlapon szabadon elérhetőek.

a nagyvilágban a dűlő/terroir kiemelésére egységes, visszafogott, helyi anyagokat alkalmazó kis építményen (kőoszlopon), egységes feliratokkal, a dűlőknél elhelyezve. Fontos lenne útvonalak kijelölése, tanösvények létrehozása. A Bérés Szőlőbirtokon 2018-ban hoztuk létre 1,5 km hosszú „A szőlőművelő ember és a természet” elnevezésű tanösvényünket, amelyen haladva a látogatók végigkísérhetik a szőlő „életét”, megismerhetik termesztésének, gondozásának és feldolgozásának valamennyi fázisát, miközben a vulkanikus kőzetekről és az itt élő állatokról, növényekről is sok érdekességet megtudhatnak. Ezek szolgálhatnak kirándulás helyszínékként, de a csapadékvíz elvezetése vagy a dűlőknek a munkavégzés céljából történő, jobb megközelíthetősége szempontjából is előnyös lenne.

AJÁNLÁS

Új tereprendezés során ne alakítsunk ki óriásteraszokat!

A lépcsőket, támfalakat csak hagyományos - helyben szokásos – módon és kőből javasolt megépíteni.

A borvidékre látogatók egyre magasabb számban igénylik a szőlőültetvények megtekintését, a szőlőhegyi táj megismerését. Szőlőhegyenként törekedni kell pihenők, kilátópontok létesítésére, árnyékot adó fák (pl.: dió, körte, szilva, cseresznye, házi berkenye, szelídgesztenye) telepítésére és a bizonyos korlátozások mellett gépkocsival járható utak mellett gyalogos, kerékpáros ösvények építésére, helyreállítására.

Hegyalján a dűlőnevek alapján tájékozódni is lehet, ezért diszkrét megjelölésük fontos lehet. Az utak kezdeténél, kereszteződésénél fontos lenne a tájba illő jelzőtáblák megtervezése. Ez beillene egy „szakmai kisokosnak”, hiszen a dűlők rövid történeti bemutatása mellett, jelölik abban az ott található főbb szőlőfajtákat, mobilalkalmazás kapcsolódásával. A dűlő jelölési rendszere egységes megjelenést kíván az egész borvidékre.

Az erózió legintenzívebben a lejtőirányban megművelt szőlőparcellákon jelentkezik, különösen erőteljes a folyamat a tokaji Nagy-hegyen. A természetes folyamatok mellett nagy szerepet játszanak ebben az emberi tevékenység hatásai, a földmunkák és a növényzet eltávolítása. Feltétlenül szükséges lenne az erózióérzékeny területek feltérképezése, az új, vagy újra megművelt területeknél az erózió elleni védekezés tájbaillő, hagyományos megoldásainak számbavétele.

BODZA

Új és egyre nagyobb terület hódító elemként jelennek meg a tájban bodzaültetvények. Fontos azonban, hogy ezek ne csússzanak fel a szőlők helyére, helyüket a 37-es út, mint választóvonal is kijelöli.

BÁNYÁK

A külszíni bányászattörténelmileg hozzátartozik e vidék-hez és tájhoz. A bánya fontos, mert nyersanyagot (többek között a települési arculat szempontjából elengedhetetlen, e kézikönyvben is javasolt építőkövet) termel, munkalehe-tőséget teremt. A borvidék ritzerei messze földön híresek, a szakmai tudás apáról fiúra szállt. Ugyanakkor a külszíni fej-tésű bányák jelentős tájsebet okozhatnak, a közúti szállítás rendkívül megterheli a vidéket. Mégis, más európai borvi-dékek, világörökségi tájak jó példát nyújthatnak a bányászat teljes tiltása, erőteljes visszaszorítása helyett egy egészséges egyensúlyról, mely az érték-, táj- és természetvédelem mel-lett a fenntarthatóság is szem előtt tartja.

HOSSZÚ TÁVÚ TERVEZÉS

Elvárható, hogy működő vagy új bányák esetében a kiter-melés egyes ciklusaira, csakúgy, mint felhagyott bányák esetében tájrendezési tanulmányterv készüljön tájépítész bevonásával, melyre van már szép példa a borvidéken. Fon-tos, hogy a jelenlegi szabályok értelmében általános 15 éves ciklusok helyett a hosszú távú gondolkodást támogassuk, mely a rövid idő alatt teljes kihasználtság és maximalizált

Tállya, andezitbánya meddőhányó tájbaillesztése rendezés előtt és utána egy évvel (2014-15)

kitermeléssel ellentétben motiválttá teszi a résztvevőket az élettartamra való tervezésben, tájépítészeti rendszerekben.

A környezeti hatások mérsékelhetők- ha a depo és a feldolgozás nem a települések határában történik- ha a depo és a telephely védő növénytávval takarásba kerül- elkerülő utakkal

- ▶ a vasúti szállítás segítségével (átrakodók, célponti kirakodók, megfelelő kapacitás a vasúttársaság részéről, régi iparvágányok hasznosításával)
- ▶ a vízi szállítás biztosítása, kikötők és berakodók telepítésének segítése a teljes tiltás helyett, figyelembe véve a természetvédelmi szempontokat
- ▶ a bánya életciklusához igazodó, több ütemre osztott, megtervezett tájrendezéssel.

TÁJRENDEZÉS

A tájrendezési tanulmányterv részei:- a tájképi látvány vizsgálata- tájrendezési javaslatok javaslatok (a természeteshez közelítő állapot kialakítása érdekében)

- ▶ felszínalakítás (éles vízszintes peremvonalak megszüntetése, magas oldalak teraszosí-tása, terepcsatlakozások kialakítása)

- ▶ a növénytelepítés (fák, cserjék, gyepek), melynél a tápanyag- és vízszegény környezethez alkalmazkodó, nem tájidegen, gyorsabban növekedő fajokat kell előnyben részesíteni.

AJÁNLÁS

MEGLÉVŐ BÁNYÁK ESETÉN

- ▶ A kiszolgáló konténerek színe simuljon a környezetbe (égbolt, talaj) olvadó színek, például grafitiszürke, antracithasználatával. Kerüljük a csillogó felületeket!
- ▶ A deponáló, feldolgozó helyek növényvel való takarása kiemelt feladat.

HASZNOSÍTÁS

A tájrendezés, azaz a természetnek való „visszaszolgáltatás” mellett felhagyott bányák hasznosítására számos lehetőség kínálkozik:

- ▶ földtani értékek bemutatása, tanösvény
- ▶ szabadtéri sportolás
- ▶ napelempark
- ▶ kulturális célú hasznosítás (szabadtéri színház)
- ▶ Védett madarak élőhelye felszkelése, Magyar Madártani Egyesület segítségével.

Ez a vidék geologiailag lenyűgöző: fontos lenne ezen értékek turisztikai bemutatása, gyermek- és felnőtt korosztály számára (ásványgyűjtő túrák) egyaránt, interaktív formában. A bányák területéről rendszerint egyszerű kilátás adódik a környező tájra. Tanösvényként és kilátópontként a bakancsos turizmus kedvelt célpontja lehet. Kiváló helyszín lehet szabadtéri sportolás céljára (hegymászás, kalandfutás, terepbiciklizés), extrém sportok versenyszínteréül.

ÁRTEREK, VIZES ÉLŐHELYEK

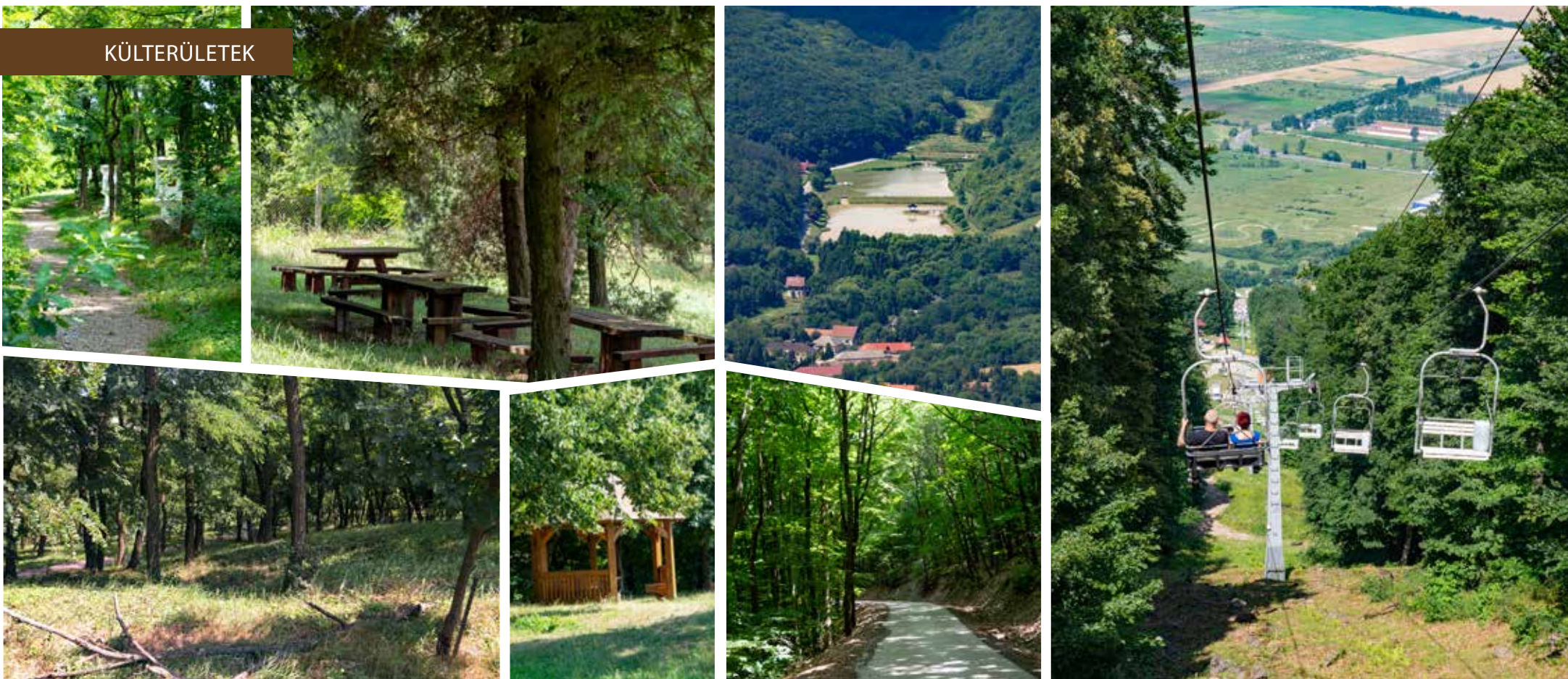
A vízfolyások, folyók és árterek a természetvédelem, a tájgazdálkodás, a vízi turizmus mellett hozzájárulnak a Tokaji Borvidék egyedi klímájához, így a szőlőgazdálkodáshoz is. Az egyedi tokaji szőlő- és borkultúra, azaz a Világörökség fő attribútumai csak akkor maradhatnak fenn, ha a Zemplén-hegység előterében lévő síkságon megmaradnak a mocsarak, vízfelületek, fent a hegygerinceken pedig az erdők. Az aszúsodást ugyanis elősegítik a párás környezetet biztosító mocsarak, vizes területek. Éppen ezért fontos a korábbi évszázadokban lecsapolt mocsarak, mentesített árterek vízháztartása észszerű – arányos visszaállítása.

AJÁNLÁS

A bodrogi mély fekvésű, állandó vízborítottságú területeken az ártéri halgazdálkodásnak; mély fekvésű, ideiglenesen víz által borított területeken az ártéri erdőgazdálkodás, gyümölcsstermesztés, gyepgazdálkodás hagyományainak; míg a víz által nem veszélyeztetett területeken a szántóföldi és mezőgazdasági célú tevékenységeknek lehet területet biztosítani.

Halaszthatatlan az ártéri kemény- és puhafa ligeterdők rekonstrukciója. Ugyanakkor lényeges, hogy az ökológiai és természetvédelmi érdekeken túl a szelíd kerékpáros, lovas, vízi (madárles) turizmusnak is helyet adjunk.

ERDŐK

A tájhasználat és a tájkép, valamint a sajátos Tokaj-hegyaljai klíma meghatározó borvidéki elemei az erdők. A szőlőhegyek, szőlőültetvények felett, valamint a hegyek tetején, északi, északnyugati, északkeleti gerincen, valamint az oldalon lévő erdők jelentős szerepet játszanak a kiváló levegőminőség és a magas páratartalom kialakításban. Ugyanakkor a borvidék kialakításában is meghatározó tájkép a szőlőket az égtől elválasztó erdő látványa. Az erdők, amelyek kiterjedése a borvidéki területeken optimálisnak nevezhető, egyetlen esetben kerülhetnek szembe a világörökségi értékekkel: az újból betelepítésre váró szőlő termőhelyi kataszter I. osztályú területéhez tartozó történelmi dűlők egy része a művelés nélküli évtizedek alatt spontán beerdősült, mely nem tekinthető kívánatos folyamatnak.

AJÁNLÁS

Az erdő történelmi dűlőkön való megszüntetésével párhuzamosan célszerű csere-erdőtelepítéseket végezni az alacsonyabb térszíneken már megszünt, vagy felszámoló szőlők, vagy szántók helyére. A borvidéki területeket körbevevő, a világörökségi terület, illetve történelmi táj nagy kiterjedésű erdőterületein törekedni kell a tájjellegnek megfelelő honos, őshonos fafajok telepítésére és a folyamatos borítottságot biztosító, az idős példányok egy részét megőrző, természetközeli erdőgazdálkodásra.

TURISZTIKAI ERDŐ

Az erdők látványa hozzátartozik a települések mindennapjaihoz. Az erdőben csak indokolt esetben lehet épületeket elhelyezni. A tájkarakter védelme érdekében csak kis alapterületű, természetes anyaghasználatú épületben gondolkodjunk. A beépítésre nem szánt területeken, az erdőkben és a kirándulóhelyek környékén a növényzet a domináns, itt ideális esetben minimális a burkolatok aránya és visszafogott a berendezési tárgyak használata is.

EZEN A TERÜLETEN TÖREKEDNI KELL

- ▶ a természetes anyagok használatára (fa, kő) mind a burkolatok, mind a berendezési tárgyak esetében,
- ▶ időjárásálló, rongálásbiztos, egységes koncepció mentén telepített elemekre, melyeket visszafogott, természetes színekre pácoljunk, fessünk,
- ▶ a természetközeli karakter megőrzése érdekében csak a használat arányának megfelelő mennyiségű telepített és épített elemet alkalmazzunk
- ▶ a honos, intenzív fenntartást nem igénylő, környezetre jellemző fajok telepítésére, a természetes vegetáció folytatásaként,
- ▶ a környezettudatosságra vízáteresztő burkolatok, vízmegtartás, áttört szegélyek, környezetbarát, újrahasznosítható anyagok, páncok alkalmazására,
- ▶ a funkciók integrálására (illemhely, büfé, információs hely, buszmegálló), egységes építészeti elemként megfogalmazva.

TANYÁK

A települések külterületeinek túlnyomó része beépítésre nem szánt terület. Kivételt képeznek ez alól például a tanyák. A tanyák, majorok a korábbi tanyás területekből jöttek létre, a korábbi katonai felméréseken is, ahol döntően külterjes állattartás folyt. Kivehetők. Ezekből a szocializmus idején téeszék, állattenyésztő telepek lettek. Jellemzően ma is mezőgazdasággal vagy állattartással foglalkoznak itt. Ma magánkézben vannak. Egy jelentős részük a Bodrog mára árvízmentesített árterében van.

ROMOK?

A borvidéken számos védett, romként megmaradt emlék van (földvárak, vár romok, kunhal-mok). A minimális kiegészítés és állagmegóvástól kezdve a teljes, elméleti rekonstrukción alapuló bemutatásig a műemlékvédelem több, egymástól alapjaiban eltérő koncepciót is ismer a romokkal kapcsolatban. Ahhoz, hogy egy romos emlék bemutatása a laikus közönség számára is érthetővé, élményt adóvá váljon, számos lehetőség áll rendelkezésre. Ugyan ma már nem kizárt a régészeti feltárás és gondos szakmai munkát követő teljes rekonstrukció, olyan egyszerűbb eszközökkel is, mint néhány kronoszkóp, vagy mobil alkalmazás, élményszerűvé lehet tenni az eredeti állapot ismertetését. Bármilyen megoldás mellett is döntünk, nyilvánvaló, hogy egy egyszeri helyreállítás, állagmegóvás nem elegendő - folyamatos karbantartás szükséges. Átgondolt tájépítészeti koncepció alapján, szelíd építészeti beavatkozásokkal pedig biztosítanunk kell a helyszín rendezett, különleges atmoszféráját, mely lehetőséget ad egyéb, a fenntartáshoz és önfenntartáshoz, egyben a fennmaradáshoz szükséges rendezvények, funkciók befogadására.

AJÁNLÁS

A gazdálkodó építész az adottságokhoz, az élet igényeihez alkalmazkodó építészet. Nem mindegy, hogy az állattartó épületeink telepítése, megjelenése hogyan illeszkedik a természeti környezethez. Fontos állattartó és gazdasági épületek – a rikító színekben pompázó acélvázcsarnokokkal szemben – nemes arányokat, célszerű, természetes anyaghasználatot tükrözzenek. A bemutatott jó példák között számos olyan épület van, ami valójában egy acélvázcsarnok, építészeti megfogalmazása azonban követi a helyi hagyományokat. Ezek sokszor minimális, ötletes beavatkozások, melyek nem növelik a költségeket.

Tartózkodjunk a tájat elcsúfító mobil konténerek, lakócsik kihelyezésétől.

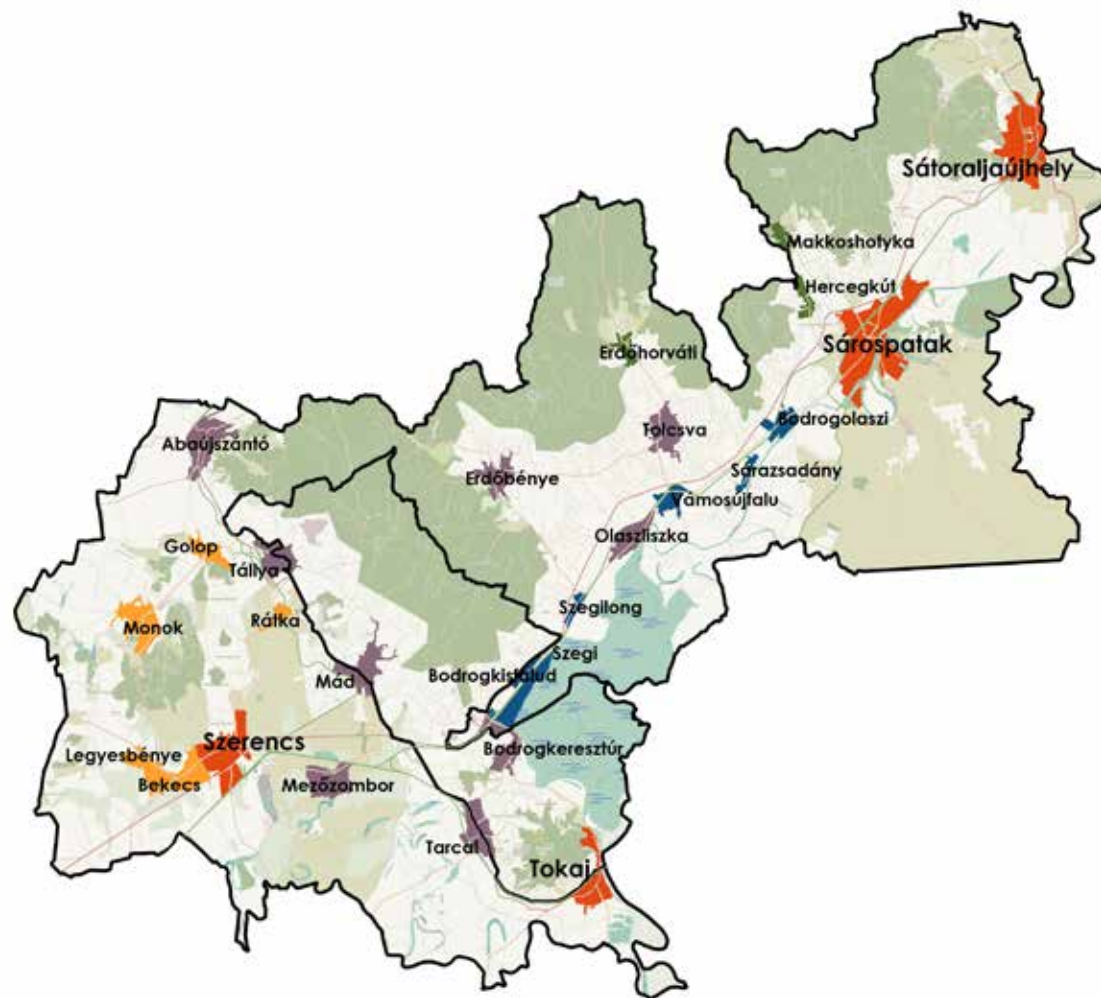
- ▶ A „vizuális környezetvédelem” a külterületeken sem elhanyagolható szempont.
- ▶ Nem mindegy, hogy a borászati épületeink telepítése, megjelenése hogyan illeszkedik a természeti környezethez. Ezeknek épületeknek megvan a maga formai racionalizmusa, ugyanakkor nemes arányokat, tagoltságot, célszerű, természetes anyaghasználatot kell, hogy tükrözzenek.
- ▶ Nem elfogadható a védett tájképi környezetben a rikító színekben pompázó acélvázcsarnokok kihelyezése.

FONTOS

- ▶ a tájhasználat hagyományos szintjeinek megtartása (erdő/szőlő/gyümölcsös/szántók/rétek-legelők/ártéri erdők)
- ▶ az utakat, mezőket szegélyező (gyümölcs)fasor, mint a hagyományos tájképi elem megőrzése, pótlása
- ▶ a megmaradt kőfalak, garádok, liktogödrök, lépcsők, vízelvezetők, kőfülkék megőrzése, újak építése a hagyományos elv szerint
- ▶ a korábbi évszázadokban lecsapolt mocsarak, mentesített árterek vízháztartása észszerű – arányos víz-

szállítása, az aszúsodást ugyanis elősegítik a párás környezetet biztosító mocsarak, vizes területek

- ▶ a szakrális emlékek megőrzése
- ▶ a bányák, mint tájsebek, degradált élőhelyek helyreállítása (növényzettel, új funkcióval: extrém sport, geológiai tanösvény, kilátópont, kulturális hasznosítás, napelempark)
- ▶ a tájat penetráló beavatkozások mellőzése (reklámépítmények, reklámtáblák, nem illeszkedő ipari-gazdasági épületek, túlméretezett dűlőutak, hulladéklerakók)
- ▶ a dűlőutak, régi (a keresztekkel, szobrokkal kijelölt) gyalogutak turisztikai célú összehangolása (lovas, bakancsos, biciklis turizmus), egységes információs rendszer kialakítása
- ▶ a turisztikai erdőkben a természetes anyagok használata (fa, kő), a funkciók integrálása (illemhely, búfé, információs hely, buszmegálló), egységes építészeti elemként megfogalmazva
- ▶ hogy az ökológiai és természetvédelmi érdekeken túl a szelíd kerékpáros, lovas, vízi (madárles) turizmusnak is helyet adjunk
- ▶ A tájképvédelem érdekében a közművesítés és közműfelújítás során törekedni kell a közművek felszín alatti vezetésére

JELMAGYARÁZAT

- EGYKORI MEZŐVÁROSOK
- HEGYSÉG BELSEJE
- LANKÁK
- BODROG MENTI FALVAK
- NAGYOBB VÁROSOK

Az erdőben csak indokolt esetben lehet épületeket (turistaház, erdei iskola, fogadóépület stb.) elhelyezni. A tájkarakter védelmét biztosítja a kis alapterület és a természetes anyaghasználat: fa, terméskő, agyag-cserép. A telepítés során tiszteletben tartották a meglévő növényzetet és a terepviszonyokat. Ne feledjük, hogy a természetes anyagok patinásodnak, míg a műanyagok tönkremennek...

VÁROSOK

Hegyalja településszerkezetét a mezővárosok uralták, melyek nagy száma országosan egyedülálló volt. Szerencs, Tokaj, Sárospatak és Sátoraljaújhely mellett, hogy jelentős kereskedővárosok voltak, művelődési-oktatási feladatkört is viseltek. A tiszai átkelőhelyként is jelentős Tokaj hálózati csomópontként, Sátoraljaújhely gazdasági központként volt jelentős. Máiig kiemelkedő kulturális központ Sárospatak, Magyarország egyik legpatinásabb oktatási intézményének birtokosa. A 20. századi vidékpolitikai döntések során a jól működő egyenrangúság helyett a települések közötti hierarchiára fektették a hangsúlyt Sátoraljaújhelyet és Szerencset emelve ki a sorból. A rendszerváltást követően azonban a vállalkozások megerősödése és a turizmus fellendülése e két közigazgatási központon túli településeket újra megerősítette, mindemellett Tokaj szerepköre is erősödött. Manapság ismét a városhálózat többközpontúsága, a határ menti kapcsolatok erősítése, valamint a funkciómegosztás. Tokaj-Hegyalján az ipar kisebb arányban van jelen, de tradicionálisan meghatározó szereppel bír. Az ipari tevékenység elsősorban Sátoraljaújhelyen, Szerencsen összpontosul.

A gazdag, változatos történelem gazdag, változatos építészetet teremt. E négy város ezért is gazdag építészeti értékekben. Léptéküknél és jelentőségükénél fogva külön kell tárgyalnunk őket egy-egy szempontból: városias, valóban zártosuló kereskedőutcák, jelentősebb régi és új középületek (művelődési házak, oktatási intézmények, szakorvosi intézetek stb.). A nagyszámú műemlék ellenére az épületekben rögzült építészettörténeti érték átlagosan nem kimagasló, de karakteres értékű, különösen a főter, főutcák közelében lévő polgárházak sora, a templomok, adott esetben a zsinagóga, és a kastély. A korábbi fejezetben tárgyalt mezővárosokhoz képest e települések jellege intenzíven városias. Idegenforgalmuk jelentős.

Bizony mindegyiknek van vára, igaz, néhányuk jelen állapotában romos, feltárás alatt van, míg másutt a megmaradt épület mai formájában is a város jelentős arculati eleme. Valamennyinél a borászat, a borkereskedelem máig fontos tényező. Ami a hitéletet illeti, valamennyi helyen fontos szerepe van a római katolikus egyháznak, a görög katolikus hívek közösségének, a református egyháznak. Egykor jelentős szerepet játszott a zsidóság, melynek mind a kereskedelemre, mind pedig a városfejlesztésre roppant erőteljes hatása volt.

TOKAJ

Tokaj emblemikus hely. A tokaji bort, a szőlő és a borkultúrát, Hegyalját jelképezi. Ez a legkülönösebb, legsajátosabb, legfontosabb és legnemzetközibb értéke és szerepe a városnak. Újra és újra megmérettetik, hogy mint építészeti keret és turista célpont hogyan tölti be szerepét. Márkaromboló vagy márkajavító?

Tokajban az első számú építészeti érték maga a történeti városszerkezet, mely ezer év lenyomatát hordozza. A várost a vízhez és hegyhez való egyidejű szerves, meghitt kapcsolat jellemzi. Ebből nő ki a folyó vonalát és a terepet finoman követő girbegurba, változatos vonalvezetésű szűk utcácskák hálózata. Inkább az épületek együttese, szerveződése, a térarányok, a szűk telkek, a veretes kapuzatokkal megtört tömör falazott kerítések és a zárt sorú, legfeljebb kétszintes beépítés adják a város egyedi léptékét, sajátos térszövetét és hangulatát. Várának feltárása folyamatban van.

Tokajnak különleges az atmoszférája: a legészakibb mediterrán város, mondta róla Hamvas Béla. Vajon a megtelepedő görög, zsidó, „olasz” kereskedők hozták ezt a mediterrán ízt, vagy éppen azért érkeztek ide, ki tudja...

SÁTORALJAÚJHELY

Sátoraljaújhely fontos közigazgatási és kereskedelmi központ volt, ennek köszönhetően vívta ki előkelő státuszát a múlt század elejére. A borászat és a borkereskedelem ma is jelentős szegmens. Valamikor Sátoraljaújhely a borforgalmazás északi központja volt, rangját jól mutatja főterei házsorainak igényessége és a Állami közpince, azaz a Bortemplom ikonikus épülete. A város először a trianoni, majd a II. világháborút lezáró békediktátum következtében külső területei egy részét elveszítette, vasúti csomópontból perifériára került végállomás, határváros lett. Széphalom városrész Kazinczy Emlécsarnoka a magyar klasszicista építészet remeke. A

Magas-hegy szabadidős attrakciói (libegő, bobpálya, téli-nyári sípálya, kalandpark, hófánk pálya, kilátó, kabinos kötélpálya, átcúsúzó, falmászóközpont, korcsolyapálya, tanösvény), nagyszámú látogatót vonzanak. Fontos új fejezet nyílik a város életében vár feltárása révén.

SÁROSPATAK

Jelentőségét mi sem igazolja jobban, mint hogy már Zsigmond király idején szabad királyi város volt. A 16. század elején megalapították a Sárospataki Református Kollégiumot, mely a protestáns szellemiség központjaként is ismert. Hatása Hegyalján túl is sugárzott. Napjainkban is rangos iskolai székhely, mindemellett járási székhely, hangulatos történelmi városközponttal. A sárospataki vár, vagy más néven Rákóczi-vár a magyarországi késő reneszánsz építészet legértékesebb alkotása, melyet több híres család birtokolt. Különösen értékes építészeti szempontból a várnegyed, a piacutca, zártisorú, földszintes vagy emeletes lakó és üzletházaival. Neves oktatási és kulturális központ a mai napig,

meghatározó a Lechner Jenő által tervezett Tanítóképző és a Makovecz Imre által tervezett művelődési ház együttese, a megújult tér. A professzori villák polgári igényűek. Az idegenforgalom mellett a Végardó termálfürdő és az ipar a fejlődés motorja.

SZERENCS

A Hegyalja kapujának számító Szerencs városának központjában áll a hangulatos parkkal övezett késő reneszánsz stílusú impozáns Rákóczi-vár. A cukorgyár Szerencsen 1889-ben nyitott meg, a 19. században Európa akkori legnagyobb létesítményének számított. Az ipar-telepítés megindította a település gyors fejlődését, a lakosság száma megháromszorozódott.

A 19. század végétől az ipari fellendüléssel párhuzamosan számos jelentős középületet emeltek, például a fürdőt. Kereskedőutcája igazi városi hangulatú. A cukorgyárat 2008-ban kedvezőtlen gazdasági hatások következtében bezárták.

AJÁNLÁS

- ▶ A meglévő sűrű térszövetnek megfelelően kell fejleszteni a várost, elkerülve az épületek indokolatlan magassági növekedését
- ▶ Rendezni kell a közlekedési és a földalatti infrastruktúrát, a légkábeleket földkábelre kell cserélni. A belvárost tehermentesítése már sok helyen megvalósult, így lehetővé vált a főutca gyalogosítása, humanizálása. A feladat manapság az igényes díszburkolat, a közterületek egyedi ízt mutató rendezése
- ▶ Nagyobb hangsúlyt kapnak a köztéri szobrok, kutak.
- ▶ Az óvárosi helyreállításoknál és az új épületeknél az öröklött térarány, lépték, a tömör kerítések, a spaletták, a mértéktartó, de helyenként a szabadság elvét követő színezés, a felülnézetből is igényes cseréptetők alkalmazása, a minőségi anyaghasználat, a polgári hagyományok átmentése legyen a fő szempont.
- ▶ Az idegenforgalom és a városi kereskedelem okán kiemelt figyelmet kell fordítani a kirakatokra, vendéglátóipari teraszokra.
- ▶ Hangsúlyosan kell foglalkozni a raktárurúzákkal és az ipari létesítmények arculatával.
- ▶ A városi lépték okán megjelennek a társasházak, néhány helyen a lakótelepek.
- ▶ Több, és nagyobb léptékű középület épül, újul meg.

VÁROSOK

- ▶ Szerencs, Tokaj, Sárospatak és Sátoraljaújhely mellett, hogy jelentős kereskedővárosok voltak, művelődési-oktatási feladatkört is viseltek. A tiszai átkelőhelyként is jelentős Tokaj hálózati csomópontként, Sátoraljaújhely gazdasági központként volt jelentős. Míg kiemelkedő kulturális központ Sárospatak.
- ▶ E települések jellege intenzíven városias. Idegenforgalmuk jelentős, a zársorú kereskedőutca városias hangulatúak.
- ▶ Tokaj emblematikus hely. A tokaji bort, a szőlő és a borkultúrát, Hegyalját jelképezi. Ez a legkülönösebb, legsajátosabb, legfontosabb és legnemzetközibb értéke és szerepe a városnak.
- ▶ Jelentőségüknek fogva kiemelt szerep jut az igényes közterületeknek, a vendéglátóipari kitelepüléseknek (teraszoknak) és a reklámoknak, a megérkezés tereinek (megállók, állomások).
- ▶ Figyelmet kell fordítani a műemlékek értékőrző felújítására, nem sebző korszerűsítésére
- ▶ Hangsúlyosan kell foglalkozni a raktárurúzákkal és az ipari létesítmények arculatával.
- ▶ A városi lépték okán megjelennek a társasházak, néhány helyen a lakótelepek.

HOZZÁADÁS ÉS ELVÉTEL

Egy település, legyen az egy kisközség, vagy éppen egy város több szinten, és többféle eszközzel munkálkodhat a minőségi, élhető és esztétikus arculat elérésén. A közterület „mindent visz” – mondhatnánk: még rossz állapotú épületállomány esetén is keretet ad, összefog, és kedvező benyomást kelt. Katalizátor szerepe van: sokszor egy jól átgondolt közterületrendezés hozza magával a környező épületek megújulását!

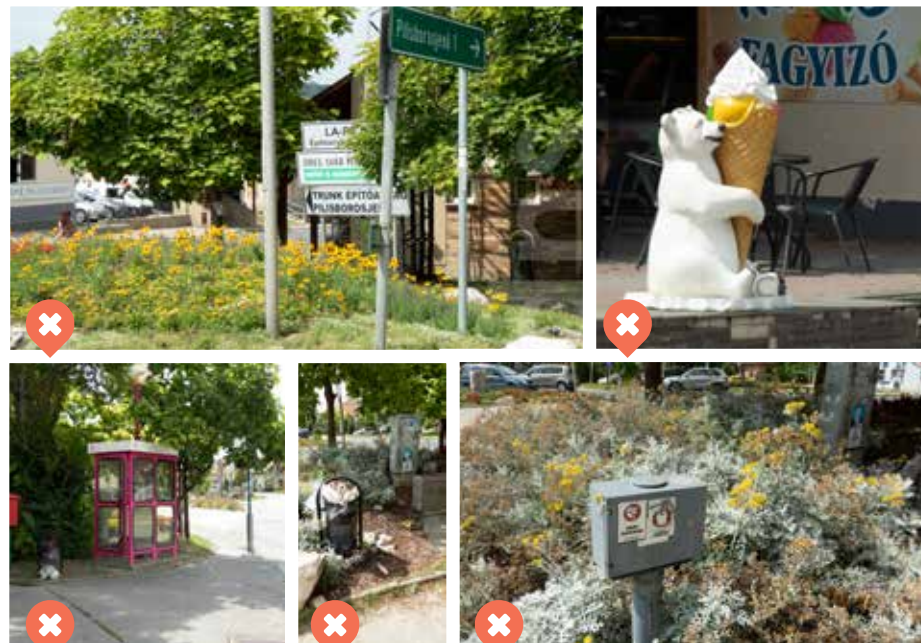
A beavatkozások szintje függ az aktuális anyagi szintjétől. Ugyanakkor már a legelső lépés is látványos eredményt hoz!

1. ELVÉTEL

A legegyszerűbb és legolcsóbb lépés, egyben mindennek a kezdete az elvétel: az „ottmaradt” vasak, betondarabok, már rég nem aktuális vagy éppen önkényesen kihelyezett ún. gerillahirdetések, törött virágvályúk összeszedése. Az igénytelenséget és rendezetlenséget sugárzó bódék elbontása. A parkolás rendezetlenségének felszámolása – még építészeti beavatkozás nélkül.

2. NÖVÉNYZET

A következő lépés a növényzet átgondolt telepítése, mely a közterület rendezésének egyik legfontosabb lépése. Fák (fasorok) ültetése, ízléses virágzó növényágak telepítése. Ez még mindig nem építészeti beavatkozás...

3. HOZZÁADÁS

Az első két szint után következik az építés. A közösségi terek – a piac, a templom, a buszmegálló a játszótér és a kocsmá előtti közterület rendezése (burkolattal, növényzettel, utcabútorokkal, kijelölt parkolószávval stb.).

4. VÉGÜL AZ EGYES ÉPÜLETEK

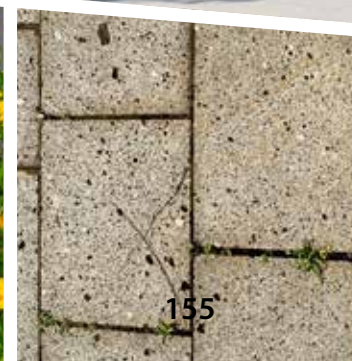
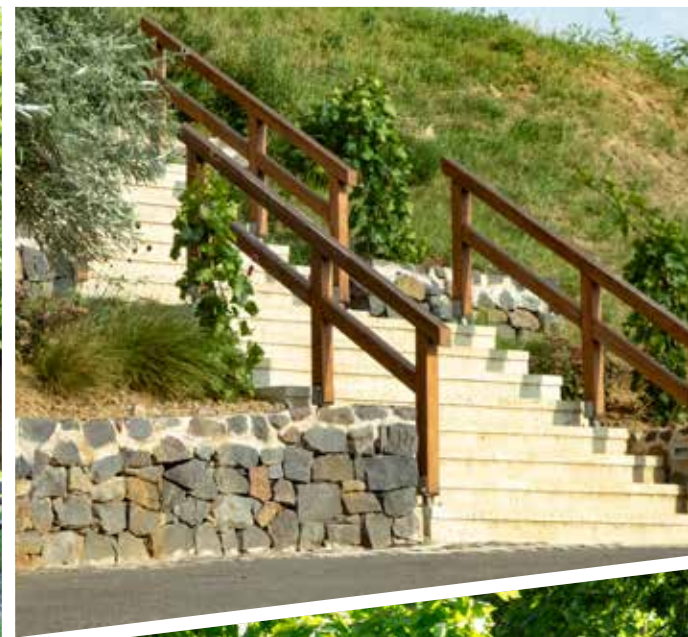
Nem fér kétség ahhoz, hogy az egyes épületek felújítása jár a legnagyobb ráfordítással mind a köz, mind pedig a magánberuházások terén. Ugyanakkor fontos látni, hogy a település arculata szempontjából az első két kisebb lépés is óriási eredménnyel jár. Azt is itt jegyezzük meg, hogy hiába a felújított homlokzat, vagy az új épületek sora, ha a közterület rendezetlen, az összbenyomás nem lesz megnyerő...

KÖZTERÜLETEK

Egy város, vagy városrész hangulatát és egyedi karakterét az épületállomány mellett a közterületek jellege, minősége adja. Az egyedi hangulatot egy városon belül az egymástól független helyszíneken visszatérő következetes anyaghasználat, az egységes köztéri bútortsalád, és a tájkarakternek megfelelő növényalkalmazás erősíti. Nézzünk egy, a kezünkkel formált képzeletbeli képkivágást! Vajon egymással színében, anyagában és stílusában is harmonizáló elemeket látunk? Ideális esetben azonos színek szerint festett vagy pácolt a pad, a hulladékgyűjtő, az ivókút, a kerékpártároló, a kandeláber, a poller, a korlát... Mindez hiánytalan és egyöntetű kövezeten áll, fasorral szegélyezett utcában, gazdagon kiültetett növényávok mellett.

Fontos, hogy olyan építőanyagokat alkalmazzunk, melyek kapcsolódnak a helyi építészeti hagyományokhoz, és anyagukból adódóan maradandóságot sugároznak. Építészeti minőséget kell, hogy tükrözzenek az előbbieken felsorolt kisebb építmények és köztéri elemek. Mindig a helyi – legyen az kisvárosias vagy éppen kertvárosi, netán erdőszéli - arculathoz színében, anyagában és léptékében illeszkedő, időtálló, könnyen megépíthető és felújítható szerkezetekben gondolkodjunk.

Mindezek azonban a lelki egészségünket is szolgáló növényzet nélkül mit sem érnek. A növények, és a város által telepített fasorok nem csak a kellemes vizuális élmény miatt érdekesek számunkra: segítségükkel hatékonyan csökkenthető a por és a felmelegedő falakból és az aszfaltból származó igen jelentős hőterhelés. Ne feledkezzünk meg a környezet rendezéséről sem. Ez utóbbi esetében nem érdemes félmegoldásokban gondolkodni: egy, az optimálisnál gyérebb növénykiültetés, a járda szegélykövének hiánya, vagy a gyomokkal teli, nem gondozott és nem locsolt közterület nagyban lerontja az összképet. A közterületek alakítása, gondozása önkormányzati feladat, ugyanakkor ne feledjük, hogy ehhez mindenki hozzáteheti a magáét, ha gondozza a kertvárosi előkertjét, nyírja a gyeptet a portája előtt, virágot ültet és tisztítja az árkot. Egy szép előkert és a gondozott közterület emeli a ház fényét is, ahová öröm hazatérni.

- ▶ Részessítsük előnyben a klasszikus, geometrikusan formált utcabútorokat, melyeket az egyen katalógus-kínálat helyett egyedi tervek alapján is le lehet gyártatni, egységes (RAL színek szerint meghatározott, sötét szürke árnyalatainak megfelelő) színvilágban. Mindig az időjárási viszonyoknak ellenálló, rongálás-biztos, nem hivalkodó színű, praktikus, az utcakép-be illeszkedő, egymással összhangban lévő elemeket válasszunk. A kényelmes, könnyen fenntartható és rongálás biztos, rögzített bútorokat akadálymentesen telepítsük, és kialakításuknál gondoljunk a gyerekekre is!

BURKOLATOK, UTCABÚTOROK, NÖVÉNYZET

- ▶ A közterületi burkolatoknál elsősorban a természetes, újrarakható, szükség esetén vízátteresztő és jól karbantartható anyagok javasoltak. Kerüljük a rikító színeket és mintázatokat, melyek hamar idejétmúlttá válnak. Beton anyagú, színezett térkövet ne alkalmazzunk. A látványt az egységes, mintázat nélküli felületek teszik harmonikussá. Egy szépen öregedő, természetes (vagy természetes kőszórású) burkolat sosem megy ki a divatból, maradandóságot tükröz. Új, elemes burkolatot létesítése csak szegélytől szegélyig érdemes.

- ▶ Egy település arculatához hozzátartoznak az egységes információs táblák, melyeken alkalmazzunk egymással harmonizáló színeket, és vonjuk be az addig külön táblaerdőt képező magánhirdetéseket is.
- ▶ Korlátot csak a balesetveszélyes helyeken alkalmazunk, egyéb esetben alternatív megoldások javasoltak (figyelemfelkeltő taktilis sáv, kontra lejtés, fényjelzések stb.)
- ▶ A városkép ékszerei a kutak, a köztéri szobrok, keresztek. Óvjuk meg őket és gondozzuk környezetüket!
- ▶ A növényválasztásnál nem javasolt az északi karakternek megfelelő fajták (nyírfa stb.), a tájidegen örökzöldek (tuja, lucfenyő, ezüstfenyő, jegenyefenyő, hamisciprusok stb.) telepítése. Válasszunk a város léptékének megfelelő, laza koronájú fákat. Tokaj esetében nagy hagyománya van a gyümölcsfák ültetésének. A falakra, lugasokra futtassunk szőlőt.
- ▶ Védjük a meglévő növényállományt, az értékesebb egyedeknek méltó környezetet biztosítsunk. Ültessünk a klímát és a talajviszonyokat szerető, nagy tűrőképességű, termésével nem szemetelő (egy parkolóban az autókra ne hulljon egész évben ragacsos nedv például), nem erősen allergizáló, nem gyomósító, hosszan lombtartó, magas díszítő értékkel rendelkező fajtákat.
- ▶ A településközpontban magas díszítő értékű, intenzíven fenntartott évelőágyások és gyepek gazdagítsák a látványt. Nem elég a telepítésről gondoskodni, a növényeket rendszeresen ápolni, öntözni kell!

KERTVÁROSI UTCÁK

- ▶ Kertvárosban az utakat helyenként szélesebb zöldsáv kíséri, itt lehetőség van egységes fasorok kialakítására, melynél figyelembe kell venni a termőhelyi viszonyokat, a felsővezetékek helyzetét és a talajszint alatt futó közműveket.
- ▶ Tokaj-Hegyalján hagyománya van a gyümölcsfák ültetésének, melyet közterületre is telepíthetünk.
- ▶ Ahol a nyílt árkok mellett szűkebb hely marad a növénytelepítésre, ott egy-egy karakteres, jó tűrőképességű évelő vagy cserje használatával lehet szép utcaképet elérni: levendula, zsálya, nőszirm, sásliliom, gólyaorr, őszirózsa, madárhúr, pünkösdirózsa, pimpó, rozmaring, cickafark, kúpvirág, kakukkfű, törperőzsa a naposabb területekre, meténg, árnyliliom, gyöngyvirág, nefelejcs, waldstein pimpó, bőrlevél, orbáncfű az árnyasabbra. Kerüljük a tuják és egyéb tűlevelű örökzöldek alkalmazását!

VEZETÉKEK, TRAFÓK

- ▶ Településmagban az elektromos és hírközlési hálózatok vezetékeit a föld alatt javasolt vezetni, valamint törekedni kell a meglévők föld alá helyezésére.
- ▶ A felszíni energiaellátási vagy hírközlési hálózatok építményei (átjátszók) elhelyezése elsősorban épületen belül (például templomtorony süvege alatt), de minden esetben takartan.
- ▶ Fontos, hogy amennyiben új hírközlési oszlopok kerülnek elhelyezésre, anyaghasználatában a településmagban fa kerüljön előtérbe, az egyes építmények helyi kő felhasználásával készüljenek.
- ▶ Trafóállomás elhelyezése nem kívánatos, azt csak trafóházban, vagy épülettel egybefoglalva, süllyesztve oldandó meg.
- ▶ A trafóház felületét a területre érvényes homlokzati kialakítással, ajtajait és szellőzőrácsát, a főépítéssel egyeztetve, a közterületi bútorokra előírt RAL színek szerint javasolt kialakítani, közvetlen környezetét takaró növényzettel.
- ▶ Parkosítani szükséges.

A légkábelek, a reklámtáblák sokasága, a fák és az utcabútorok hiánya, a töredezett burkolat és a zöldfelületre parkoló autók még a szép épületekkel határolt utcákat is elcsúfítják.

Ápolt zöldsávval és egységes fátelépítéssel sebességkorlátozással, egységes utcabútorok kihelyezésével (pad, hulladékgyűjtő, poller, közműszekrények, hirdetőtáblák stb.) valamint parkolóhelyek kialakításával sokat javíthatunk az utcaképen még akkor is, ha a légkábelek kiváltására nincsen lehetőség.

Ahol van hely és anyagi lehetőség, ott célszerű földkábelre váltani, de a védőtávolság miatt a fák telepítése korlátozott. Ideális esetben marad nekik és a - burkolatában is különböző gyalogos és autós - sávokat elválasztó zöldterületnek is hely. Célszerű a felszíni vezeket is ide vezetni (kiemelt szegélyt mellőzzük, a burkolatok a zöldfelület felé lejtsenek) és meg kell óvni a talajt a tömörödéstől. Az így telepített növények hosszú életük során hatékonyan csökkentik a besugárzás mértékét, mivel nem engedik felmelegedni a burkolatokat és az épületek falait, megkötik a port, a csapadékat és a termelődő széndioxidot.

NYÍLT ÁRKOK

A nyílt árkok fontos településképi elemek, ne hagyjuk gondozatlanul! Az árkokat átszelő gépkocsibehajtók és hidak egységes kialakítása hozzájárul az egységes, esztétikus faluképhez! Használjunk bátran helyi követ vagy fát!

Egy településen a vízvezetési terv komplex feladat, mivel a műszaki megoldásokat a tervezési terület adott tulajdonságaihoz illeszkedve kell meghatározni. A tervekben olyan műszaki megoldásokat kell alkalmazni, amely a beavatkozás nélküli állapottal egyenértékű, és/vagy a területrendezési tervek előírásainak megfelelő.

Az árokrendszert a környező terület lefolyási viszonyainak figyelembevételével kell kialakítani úgy, hogy a mértékadó csapadékvizet kártétel nélkül levezesse, ezért egyes esetekben szükség van az árokmeder burkolására. Általános feltétel, hogy az áramló víz ne tudja lemosni az árok anyagát. A burkolás kialakítása nincs szabályozva, alkalmazása tervezői feladat, és azt úgy kell kialakítani, hogy a vízmozgás ne tudja kibontani. (Ütügyi Műszaki Előírás – Közutak víztelenítésének tervezése, 2003)

A falusias, kisvárosias szöveten belül szép medreket tudunk kialakítani helyben bányászott, betonba ágyazott természetes kövekből. (lásd pl. Mád, Hercegkút) Érdemes a települések központi helyein az átereszek és hidak burkolatát is összehangolni a mederburkolattal, így ez a szükséges közterületi funkció esztétikailag is szebben illeszkedik a település arculatához. Ahol nincs szükség a meder burkolására, ott alkalmazzunk gyepes nyílt árkokat, melyek egyben szikkasztóként is működnek. Az így kialakított, rendszeresen karbantartott árkok növelik a település zöldfelületét, fasorral, színes évelőkkel kombinálva hozzájárulnak az egységes, szép utcaképhez.

KÖZTERÜLETEK

TELEPÜLÉSMAG

A központi településrészek közterei a széles főutcákon álló, sokszor körül járható templomok mellett alakultak ki, ahol piacokat, vásárokat is tartottak; valamint a végeiken összeérő, három, egymás mellett futó utca kereszteződésében. Általában itt találhatóak a település életében fontos szerepet betöltő épületek is (bolt, iskola). Ezek a pontok a közösség életében kiemelten fontosak, hiszen itt van lehetőség a találkozásra, a hét eseményeinek megbeszélésére. Ezeket a hely-

színeket úgy kell kialakítani, hogy ne csak a helyi lakók, de az ide érkező turisták, látogatók, kirándulók is megpihenhessenek, valamint tájékozódni tudjanak a helyi látnivalókról. A parkolás megoldása mellett egy kis burkolattal, kényelmes padok, ivókút, hulladékgyűjtők, esetleg kisebb vízjáték, irányítótáblák kihelyezésével, árnyat biztosító fák, színes évelők, egy- és kétnyáriak kiültetésével a település több pontján kialakíthatunk gyülekezési pontokat. A helyi építőanyagok alkalmazása a tájjal ilyen érzékenyen összekapcsolódó térségben különösen fontos. Alkalmazzuk ezeket kreatívan, a mai igényeknek megfelelően! A különböző funkciókat válasszuk külön eltérő méretű vagy rakású burkolatokkal, de egy téren belül ne

alkalmazzunk túl sok anyagot.

Őrizzük meg a települések közterületein álló idős fákat! Úgy alakítsuk ki a környezetüket, hogy még sok évig díszei lehessenek a településnek. Hagyjuk nagy, burkolatlan területet a törzse körül, vagy alkalmazzunk vízáteresztő burkolatot! Egy idős, ápolt fa, ami minden évszakban más arcát mutatja, egymagában is képes egy kisebb teret humanizálni. Célszerű ezeket szakemberrel megterveztetni.

PINCÉK

A pincék egész Tokaj-Hegyalján jelen vannak a települések szerkezetében. Általában csoportosan helyezkednek a település határában vagy a településen belül. A pincék tetejét tartjuk karban, kaszáljuk rendszeresen! A pincesorok előtt alakítsunk ki a bor kínálásra alkalmas helyeket. Egységes padok és asztalok, hulladékgyűjtők, esetleg szalonnasütők kihelyezésével és pl. csemegeszőlővel befuttatott lugas építésével alkalmas helyszín lehet nagyobb társaságok, turistacsoportok vendéglátására is. A tavasztól nyárig virágzó évelők, egy- és kétnyáriak valamint árnyékot adó fák hangulatossá tehetik a helyszínt.

LÁNYSZÁSLEVELŰ ÉGER

TÖRPE PUSZPÁNGLEVELŰ BORRÓLYA

GYÖNGYVIRÁGCSERJE

KÉNSZÍNŰ SÁRGALONC

SÁSLILIOM

NŐSZIROM

CSÖRGŐFA

LEVENDULA

DÍSZKÖRTE

KERTVÁROSIS, FALUSIAS UTCÁK

- ▶ A portánk előtti terület ápolásával, dísznövények vagy jellemző gyümölcsfák telepítésével, díszes kiültetésekkel harmonikus utcaképet teremthetünk, ahová öröm hazatérni.
- ▶ Ahol szűkebb hely marad a növénytelepítésre, ott egy-egy karakteres, jó tűrőképességű évelő vagy cserje használatával lehet szép utcaképet elérni: levendula, zsálya, nőzirom, sásliliom, gólyaorr, ősziróza, mádárhúr, pünkösdiróza, pimpó, rozmaring, cickafark, kúpvirág, kakukkfű, törperóza a naposabb területekre; meténg, árnyliliom, gyöngyvirág, nefelejcs, waldstein pimpó, bőrvirág, kövérke, orbáncfű az árnyasabbra. Kerüljük az összevissza nyírt, hiányos sövények, a tuják és egyéb tűlevelű örökzöldek alkalmazását!

Kiemelkedő értéket képviselnek a nyomós és a kerekas kutyák, melyekből ma már csak néhány látható.

Utcafásításhoz ajánlott fajok a borvidéken:

- ▶ kislevelű hár
- ▶ korai juhar
- ▶ kőris
- ▶ török mogoró
- ▶ keleti platán
- ▶ vadgesztenye ellenállóbb változatai
- ▶ berkenye fajták - fanyarka, galagonya, díszalma

VÍZFOLYÁSOK, PATAKMEDREK

A patakmedrek fontos tájalkító elemek, nem csak, mint határvonalak és elválasztó zöldfelületek, hanem jelentős hatással bírnak Tokaj-Hegyalja mezo- és mikroklimájára is, ami a szőlőtermesztés szempontjából is kiemelkedően fontos. Ezek a vonalas zöldfelületi elemek minden esetben ökológiai folyósóként működnek, ahol a természetes élővilág megőrizheti folytonosságát. Ezért nagyon fontos, hogy a településeket átszelő patakok környezetét is megóvjuk, ahol csak lehet, hagyjuk meg természetes állapotában, és használjuk ki, hogy jelentős zöldfelületi elemekként hozzájárulnak a település arculatához.

Sok települést átszelnek kisebb, a hegyekből a Bodrog felé tartó patakok. Ezeknek kiszélesedő, fákkal kísért szakaszán lehet a települések közparkját kialakítani. Alkalmas helyszín

ez majális, szüreti mulatság, vagy akár esküvői fényképezésre is. Itt lehetőség van tematikus játszótér megépítésére is, ami nem csak a helyi gyerekeknek biztosít játszóhelyet, de a turistaként, gyerekekkel ideérkező látogatók számára is lehetőség a kikapcsolódásra. A gyerekek játszva tanulhatnak a helyi kultúráról (bor, szőlő, szüret, bányászat, halászat, hordókészítés, pince, erdő, helyi élővilág stb.), valamint könnyebben kapcsolatba kerülhetnek a helyi lakosokkal is. Mivel az alapanyagok adottak helyben, erre akár egy manufaktúra is települhet a régióba, alkotótáborokkal, oktatással is.

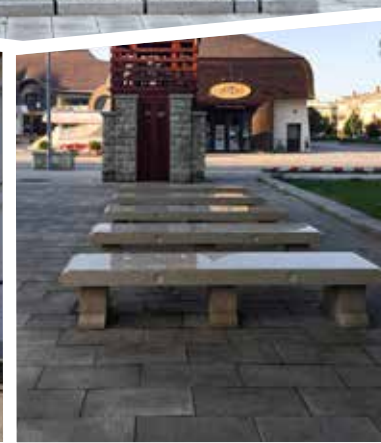
Az alkalmazott bútorok legyenek időtállóak, masszívak, egységesek; alakítsunk ki szalonnasütő helyeket is, padokkal és asztalokkal, hulladékgyűjtőkkel, biciklitárolókkal. A természetes növényzetet őrizzük meg, a patakokat kísérő éterek és fűzek remek lehetőséget nyújtanak a játékra, azt csak szükséges mértékben, és odaillő fákkal, cserjékkel egészítsük ki. Lehetőség szerint minél kevesebb mesterséges burkolatot alkalmazzunk, törekedjünk kő zúzalék vagy faburkolat használatára. Fontos azonban, hogy a területet rendszeresen tartsuk karban, ne keltse az elhanyagoltság érzetét. A fűvet kaszáljuk rendszeresen, a hulladékgyűjtőket ürítsük ki és fordítsunk gondot a játszószerkek karbantartására is. Minden esetben számolni kell azzal, hogy ezek a zöldfelületek alkalmanként árvízzel érintettek lehetnek.

FASOROK

Talán mindannyiunknak kedves emléke, ahogy édesanyánkkal a fákkal szegélyezett utcán ballagunk az óvodába, iskolába.

Kertvárosban sem kell lemondani az utcai növényzet által teremtett kellemes atmoszféráról, melynek számtalan előnye van: megköti a port, és véd a felületek túlzott felmelegedésétől! Gondozzuk a házunk előtti közterületet, óvjuk a meglévő fákat!

VÁROSI KÖZTERÜLETEK

Azon túl, amit átlátanosságban megállapítottunk az előzőekben a közterületeket illetően, a városok esetében fontos kiemelni, hogy a belvárosi területeken a városias jelleghez igazodó köztéri megoldásokat javasolt alkalmazni: a fa elemek helyett a fém, vagy fém és fa kombináció, a kovásoltvas, a helyben bányászott kövek kerültek előtérbe. Megjelennek a sétálóutcak egyedi tatózéakai: szökőkutak, padok, kandeláberek. Nagyobb hangsúly van a köztéri szobrokon, azok környezetén. Belvárosi területeken magas díszítőértékű, intenzíven fenntartott évelőágások és gyepek gazdagítsák a látványt.

Tokaj esetében, tekintettel mediterrán hangulatára, kiemelten javasolt a falakra, lugasokra felfutó szőlő ültetése. Itt nem javasolt az északi karakternek megfelelő fajták (fenyő stb.), a tájidegen örökzöldek (tuják) telepítése. Válasszunk a város léptékének megfelelő, laza koronájú fákat. A falakra, lugasokra futtassunk szőlőt, de nem vadszőlőt. Ezek ültetését, gondozását akár adókedvezménnyel is segíthetjük!

VÁRAK – KASTÉLYOK, KÚRIÁK KERTJEI

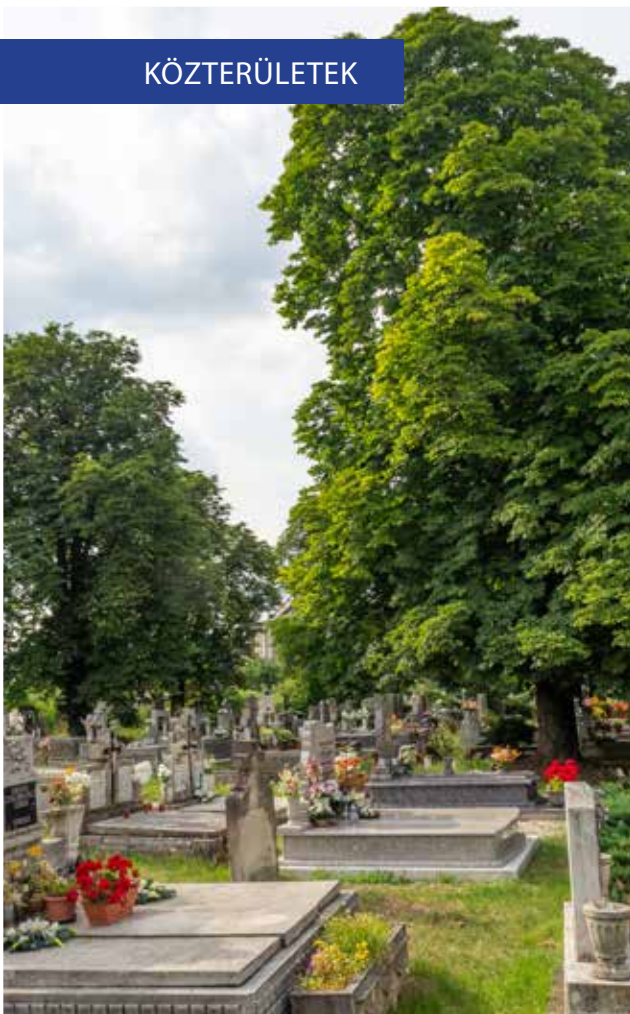
A műemlékek és azok környezete egy település életében többféle szempontból is meghatározó lehet: kielégítheti a településen lakók rekreációs igényeit, turisztikai szempontból is fontos vonzerő, valamint a helyi identitástudatot is erősíti. Tokaj-Hegyalja térségében a Történeti Kertek Adattára közel 30 történeti kertet tart számon, szinte az összes jelentősebb településen található egy kastély vagy kúria, melyekhez valaha tartozott a kornak megfelelően kialakított díszkert, park. Sajnos, még ha az épületek meg is maradtak (akár romos állapotban), az azokat körülölelő kertekből jó esetben is csak a legidőtállóbb elemek, a fák, maradtak fent. (pl. Golop)

A HÁROM JELENTŐSEBB, FENNMARADT TÖRTÉNETI KERT:

- ▶ Sárospatak – iskolakert
- ▶ Sátoraljaújhely, Széphalom – Kazinczy kúria
- ▶ Sárospatak – Rákóczi vár kertje

Ezeknek a települések belterületén található várak, kastélyok és kúriák kertjeinek mai jelentősége abban rejlik, hogy rekreációs célú zöldfelületekké alakításukkal a települések jelentős zöldfelületi elemmel bővíthetnek. Ez nem csak a helyi lakosoknak, hanem a turistáknak is vonzó lehet, ha megfelelő tartalommal töltjük fel (szabadtéri színpad, park, tematikus játszótér). Helyet adhatnak fesztiváloknak, előadásoknak, koncerteknek, nyári táboroknak is. Megfelelő színvonalon történő felújításuk az épületekkel párhuzamosan tervezést és szakembereket igényel.

TEMETŐK

„Ha tudni akarod, hogy egy nemzet mennyire becsüli a múltját, nézd meg a temetőit” – hangzik az idézet Széchenyi Istvántól. Kétségtelen, hogy egy település lelkiállapotáról tökéletes láttelepet adhat a temetője és a ravatalozója. A borvidék településeinek zömében önálló zsidó temetőt is találunk. Ezekben a sírok örök életűek, bolygatásuk tilos. Tekintettel arra, hogy a deportálás következtében a helyi zsidó közösségek jószerivel eltűntek, Emléküket a fennmaradt épületeken kívül e temetők őrzik, melyek a településkép meghatározó részévé váltak. A sátoraljaújhelyi Hősök temetője az egyik legnagyobb I. világháborús temetőnk.

Minden közösségben él az az igény, hogy az életből a halál felé történő spirituális átvezetésnek megfelelő építészeti és tájépítészeti keretet biztosítson. A búcsúra, az utolsó időszak személyességére, a gyászra nemcsak a haldoklóknak van szükségük, hanem a családtagoknak, a túlélőknek is. Fontos, hogy a halottak búcsúztatásához méltó helyet teremtsünk új ravatalozó építésével, vagy a meglévő átalakításával, a temetőkapu eszté-

A borvidék hangulatát és egyedi karakterét az épületállomány mellett a közterületek jellege, minősége adja.

- ▶ E közterületi elemek fontos, hogy egységesen jelenjenek meg térségi szinten: helyi kő használata, azonos fa korlátelelemek, a fém elemek azonos színkód szerinti kialakítása, egységes, variálható utcabútor család. Ez alól kivételek lehetnek a nagyvárosok, ahol a városon belül kell következetesen végigvinni egy bizonyos megjelenést.
- ▶ Az elemek legyenek egyszerűen és visszafogottan formáltak, kerüljük a hamar idejétmúlttá váló mintázatoskat, cirkalmas faragványokat.
- ▶ Az utcakép ékszerei a kutak, a köztéri szobrok, kersztek. Gondozzuk környezetüket.
- ▶ A növények, és a város által telepített fasorok nem csak a kellemes vizuális élmény miatt fontosak : segítségükkel hatékonyan csökkenthető a por és a felmelegedő falakból és az aszfaltból származó igen jelentős hőterhelés.
- ▶ A növényválasztásnál nem javasolt az északi karakternek megfelelő fajták a tájidegen örökzöldek (tuják) telepítése.
- ▶ A borvidéken kiemelt jelentősége van a pincék körüli terület gondozásának, a kastélykerteknek.
- ▶ A közterületek alakítása, gondozása önkormányzati feladat, ugyanakkor ne feledjük, hogy ehhez mindenki hozzáteheti a magáét, ha gondozza a kertvárosi előkertjét, nyírja a gyepet a portája előtt, virágot ültet és tisztítja az árkot.

tikus kialakításával, gondozott, a kegyeleti funkcióhoz illő változatos, átgondolt kertépítészeti kialakítással. Ez utóbbinál kerüljük az örökzöld cserjék kizárólagosságát, telepítsünk megfelelő arányban lombhullató fákat, tájékozódást segítő fa- és cserjesávokat, díszesebb növénykompozíciókat a bejárat zónában. A temetőekben a növényzet fenntartása, a fejfák és síremlékek gondozása településképi szempontból is indokolt. Célszerű, ha a fenntartó építész és tájépítész szakember segítségét kéri minden beavatkozás esetén.

KÖZTERÜLETEK

KERESKEDELMI EGYSÉGEK KITELEPÜLÉSEI TERASZOK

Vendéglátóhelyek kültéri teraszának kialakításakor törekedjünk az utcaképpel és a környező épületekkel harmonikus megoldások alkalmazására. A terasz a közterület része, mindemelllett építészeti egységként kezeljük: a kitelepített elemek egymással, a vendéglátó egységgel és a tágabb környezettel is legyenek összhangban.

A terasz pontos helyét és méretét mindig az adott helyszín határozza meg. A telepítésnél minden esetben figyelembe kell venni, hogy a gyalogosforgalmat nem korlátozhatjuk a terasz létezésével.

Nem célszerű és nem elfogadott az asztalokat és székeket dobogóra helyezni, az csak nagy lejtés esetén ajánlható. Szőnyeggel, felfestéssel, műfűvel, kordonnal való területkijelölést ne alkalmazzunk. Paravánokat ne emeljünk, ne alakítsuk ki pavilon jelleggel a terasz oldalát. Elektromos kábeleket a balesetveszély miatt nem lehet járdaszinten vezetni. Gépet (fagylaltos pult, látványkonyha stb.) nem lehet elhelyezni a teraszon, kivéve a művészeti és gasztronómiai rendezvények idejére történő kitelepülések idején.

A növényládák elsősorban a közterület bútorozásának részei, a

terasz szakaszára önállóan nem javasolt fix telepítésük. Ugyanakkor az egységes, fagyálló, mázatlan kerámiába ültetett virágzó növények (tuja, örökzöldek nem javasoltak), amennyiben biztosított a meleg évszakban történő állandó fenntartása és gondozása, és a téli tárolásuk is megoldható, elfogadott lehet mind a teraszok esetén, mind pedig a portálok bejárata mellett. Elhelyezésüknél ügyelni kell az akadálymentesség biztosítására.

A bútorok köztéri használatnak is megfelelő, az időjárási körülményeknek ellenállóak legyenek. Kerüljük a feltűnő, harsány színű, fix bútorokat. Használjunk változatosan kihegyezhető, visszafogott színezésű, lehetőleg természetes anyagú, mobil, rakásolható vagy összecukható bútorokat.

Diszkrét, lehetőleg nyers színű, UV és vízálló, portaszító ponyvával készült, összecukható szerkezetekkel árnyékoljunk. A textilben reklám nem, csak a vendéglátó egység neve és/vagy logója szerepelhet, melynek ajánlott helye a függőlegesen lelógó textilcsík. Historikus épületeken különösen javasolt az ollókaros szerkezet alkalmazása. A fémszerkezet sötétszürke árnyalatban készüljön. Olyan, utcaképbe illeszkedő, könnyen összecukható szerkezet javasolt, aminek nincs térformáló szerepe, nem épített tetőszerkezetként jelenik meg. Homlokzatra szerelt árnyékoló csak a homlokzat tagolását figyelembe véve helyezhető el, a tagozatok megbontása nélkül.

A kitelepülések szezonális jellegűek.

Gondosan tervezett, ízléses, visszafogott, de hatásos

Túl sok, túl harsány, igénytelen

PORTÁLOK, CÉGÉREK, REKLÁMOK

Az utcaképhez a hirdetőtáblák, reklámfelületek, cégérek, valamint a kirakatportálok is ugyanúgy hozzátartoznak, mint az épületek vagy a növényzet. Az igénytelen táblaerdő és a tola-kodó, harsány vagy éppen elhanyagolt kirakat nem más, mint vizuális környezetszennyezés. Borvidék lévén nagy jelentősége van a cégéreknek, a pincészetek logójának. A hirdetés lényege a tájékoztatás, amelyet utcaképbe illően is megtehetünk. Ha lehetőségünk van egy szebb utcakép, településkép megteremtésére, miért ne élne a lehetőséggel?

Ne feledjük: cégtáblánál nem a méret, és nem is a mennyiség a lényeg. A hosszú távú gondolkodás az ízlésesen tervezett,

igényes arculat mellett teszi le a voksot, mely bizonyítottan hozzájárul a kedvező, bizalmat ébresztő üzleti kisugárzáshoz. A jó ötlet nem feltétlenül drága ötlet! Egy drága megoldás is lehet igénytelen, míg kis kreativitással és jó arányérzékkel egy alacsonyabb költségvetésből is minden szempontból időtálló és figyelemfelkeltő megoldás születhet.

ALAPELVEK

- ▶ Az épületekre helyezett hirdetőtáblák és vitrinek, cégtáblák, cégérek, falra festett feliratok, reklámok és üzletportálok legyenek egyedi tervezésűek, melyekhez szakember, például grafikus vagy építész segítségét kérjük.
- ▶ A cég- és hirdetőtáblák, valamint a portálok méretét, formáját, elhelyezését döntően az épület karaktere határozza meg, azokat az épület szerves részeként kezeljük.
- ▶ A kevesebb több elvét tartjuk szem előtt: felesleges egy szolgáltatást egyszerre megállítótáblán, fényreklámmal, cégtáblán és zászlón stb. hirdetni. Az ebbe fektetett energiát és pénzt fordítsuk egy, de egyedi tervezésű, időtálló kialakítású homlokzati felületre. Igaz ez a feliratok kialakítására, a betűtípusok, színek használatára is.
- ▶ Az esztétika mellett a minőségi anyagválasztás, valamint az időjárás és az UV-állóság kiemelt szempont. Tartósak például a fém szendvicslemezek, a fém mart vagy vágott betűk, a habbetűk. Kevésbé tartósak a műanyagok, a különböző fóliák. Nem alkalmas a célra a habkarton vagy bármilyen belsőépítészeti anyag.
- ▶ Nem a méret a lényeg! A reklám ne takarja el, ne érintse, és ne is közelítse meg túlságosan az épületdíszeket, tagozatokat. Adjuk meg a tiszteletet az épület nyílászáróinak, faragott kapuinak – ne ide helyezzük el a cégtáblákat, reklámokat!

AZ ÍZLÉSTELEN CÉGTÁBLA ROSSZ REKLÁM!

A cégtáblánk legyen

- ▶ grafikus által gondosan tervezett, jó arányú, olvasható, ízléses betűtípussal, visszafogott színvilággal
- ▶ igényesen kivitelezett, használjunk minőségi anyagokat, melyek az időjárás próbáját is kiállják
- ▶ karbantartott, hiszen nem tesz jót az üzletnek, de a városképnek sem a rozsdáerte, felpöndörödött szélű, kopott, meggömbült tábla, a hiányos betűsor, a nem működő világítás, a kitört, letört, a rögzítés gondatlansága miatt felhullámosodott tabló
- ▶ Az utánfutóra kihelyezett reklám, amellyel, hogy nem erősíti a vállalkozásunkba vetett vásárlói bizalmat, a közösség és a városkép szempontjából kifejezetten előnytelen!

REKLÁMTÁBLÁK

- ▶ Útmenti, lábon álló önálló reklámtáblák, ún. megállítótáblák elhelyezése nem elfogadott.
- ▶ Kerítésre ne helyezzünk molinót!
- ▶ A reklámtábla elhelyezése a homlokzatot tekintve a földszintet, illetve a félemeletet, vagy a földszinti nyíláson belül megjelenő galériaszintet az emeletről elválasztó sávban történhet.
- ▶ A közterülettől látható homlokzatok felújítása egy ütemben és a teljes területre kiterjedően végezhető, így csak a földszinti sávban és csak a kirakat környezetét övező felújítás vagy színezés nem lehetséges.
- ▶ Épület tetőzetén reklám, fényreklám nem helyezhető el. A tető felújítása esetén a régieket el kell távolítani. A tűzfalakon általánosságban nem javasolt reklám elhelyezése. A területre csak ideiglenesen, főépítési engedély birtokában kerülhet művészeti vagy városi kommunikáció célú hirdetés.
- ▶ A reklámtábla színének kiválasztásakor vegyük figyelembe a környezethez és az épület többi eleméhez

való harmonikus illeszkedést. Általánosságban elmondható, hogy a rikító színeket érdemes kerülni, helyettük a lágyabb, pasztell árnyalatok mindig előnyösebbek. Egy kedvenc ruhadarabunk színében pompázó cégtábla vagy portál vevőcsalogató helyett harsánynak, környezetében disszonánsnak hat.

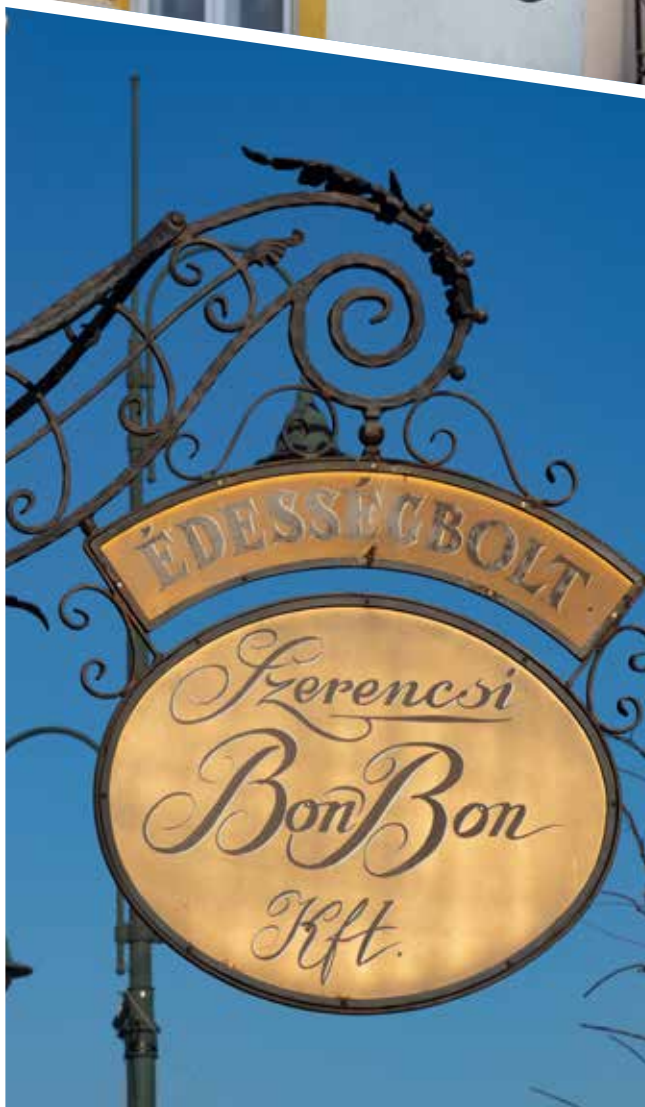
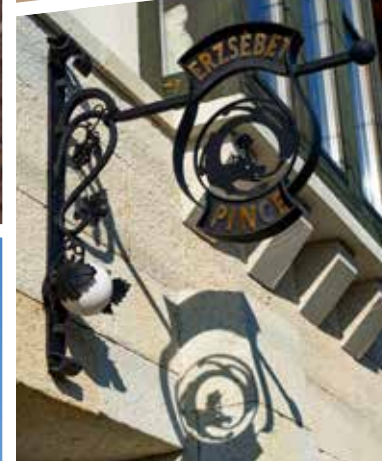

KIRAKATPORTÁLOK

- ▶ A portálok, kirakatszekrények méretét és elhelyezését is a homlokzattal együtt, egy egységként kell kialakítani, melyhez kérjük építész segítségét!
- ▶ Portálok kialakításánál, átalakításánál – ha azok még helyükön megtalálhatóak – az eredeti, földszinti nyílászárók megtartására, azok felújítására kell törekedni. Amennyiben jelentős átépítésre került, de rendelkezésre áll az eredeti dokumentáció, a visszaállítás a cél.
- ▶ Az üzlethelyiségek portáljainak üvegfelülete nem takarható ki teljes egészében, a portálüvegre helyezett ízléses és egységesen kialakított homokfúvott, vagy krétafilces feliratok azonban alkalmazhatók.
- ▶ Egy ízlésesen berendezett kirakat, egy szép cégtabla, vagy éppen egy, a bejárat mellé kihelyezett virág sokkal több vevőt vonz, mint egy pirosan izzó, igénytelen futófény. Ez utóbbi kihelyezése nem javasolt.
- ▶ Mozgóképet, tévéképernyőt ne helyezzünk a kirakatba!

CÉGÉREK

- ▶ Míves, ötletes megoldású cégereket készíttessünk! Kerülendők a zárt, belülről megvilágított, esetleg villogó típusok, elegánsabb megoldás a cégér külső megvilágítása.

VILÁGÍTÁS, FÉNYFÜZÉREK

- ▶ A homlokzatra ne helyezzünk ki fényfüzérek, egyéb világító vagy villogó elemeket.
- ▶ Fényfűzér csak az adventi időszakban alkalmazható, kerülendő azonban a hideg fényű, a színes, villogó vagy szinte a teljes homlokzatot beborító megoldás.
- ▶ A világítást, vagy világító reklámhordozót úgy kell kialakítani, hogy az a közlekedőket és az egységes városképet ne zavarja. Ne vakítson, ne villogjon, ne alkalmazzunk futófényeket!

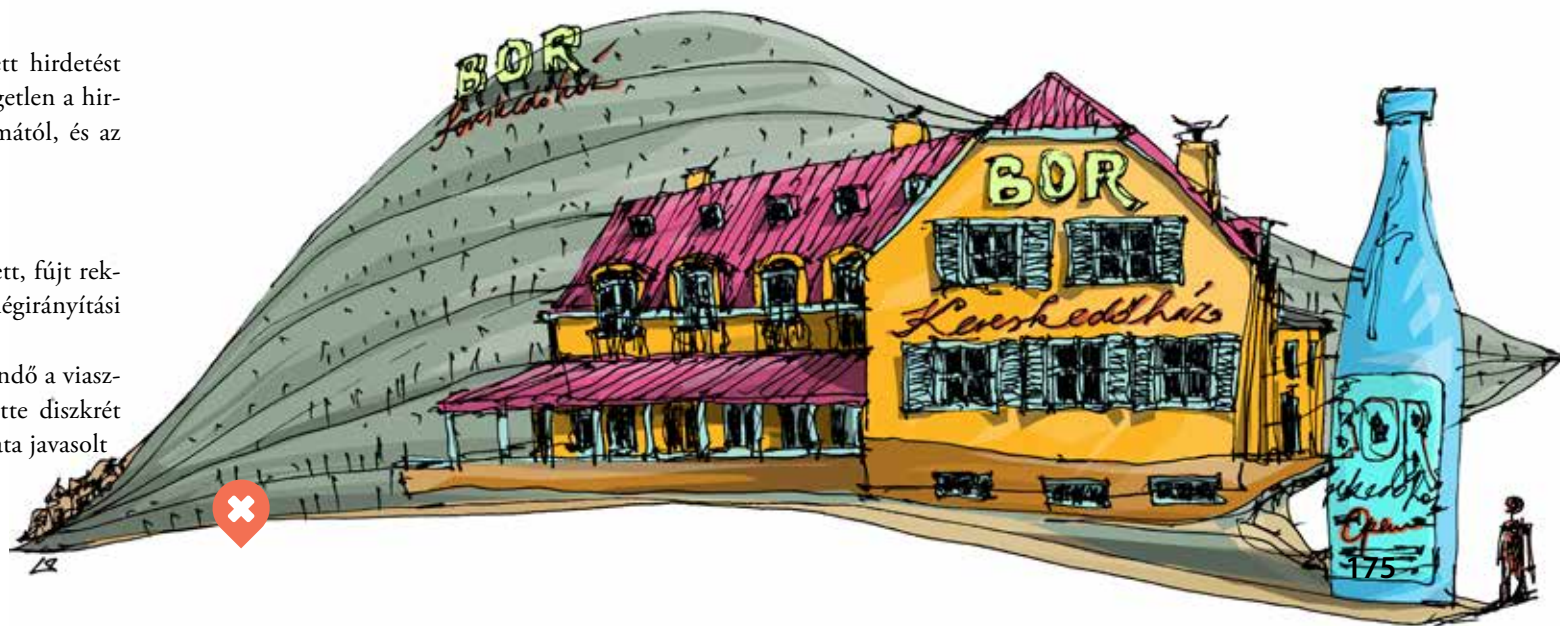
A sétálóutcák képéhez hozzátartoznak a kis üzletek is. Egy ízléses termékkihelyezés és árukínálat a legjobb vevőcsalogató, mi több, jelentős városképi funkciója van, ráadásul nagy mértékben formálja az országimázst. A számok azt mutatják, hogy a mennyiségileg sokkoló, ezáltal manipulatív és erőszakos eladástechnika helyett nagyságrendekkel eredményesebb az igényes, visszafogott, szolgáltató, valóban törődő kereskedelem. Ez utóbbiban nem a mennyiségre (homlokzatra kiaggatott árucikkek) fókuszáló vizuális hatásra építenek. A figyelemfelkeltés eszköze lehet egy ízléses, kreatív kirakat, egy szép régi bútordarabra hajtott szöttek, egy kínálóasztalkára helyezett vevőcsalogató kompozíció.

ÓRIÁSHIRDETÉSEK

- ▶ Ne helyezzünk ki a házfalra felerősített hirdetést tartalmazó hálót, molinót. A tiltás független a hirdetés méretétől és a reklámozandó témától, és az építkezés idejére sem oldható fel.

ASZFALTPECSÉTEK, ÉTLAPOK

- ▶ Az aszfaltra vagy egyéb burkolatra festett, fűjt reklámok (kivétel ez alól a városi vendégirányítási rendszer) nem elfogadottak.
- ▶ Az étlapok vagy itallapok esetén kerülendő a viasz-bábuk, szobrok stb. elhelyezése, helyette díszkrét méretű és színű, mobil állvány használata javasolt

ÚTON, ÚTFÉLEN

ELKERÜLŐ ÚT

A nemzetközi tranzitforgalom csakúgy, mint a helyi bányák termékeit szállító nehézgépjárművek jelentős terhelést rónak a településekre. A világörökségi helyszínt jelenleg keresztül-szelő nagy forgalmú utat (37-es út) kiváltó elkerülő út még nem épült meg, igaz, a települési elkerülő- és tehermentesítő utak építése jelentősen felgyorsult. A még hiányzó elkerülő utak miatt sok településen rendkívül erős az átmenő forgalom. Ugyanakkor ez elkerülő út megléte a feltétele annak, hogy egy település élhetővé, arculatilag is kedvezővé formálja központját. Kihasztnátlan a vízi szállítás lehetősége!

A burkolat típusával, színeivel valamint a burkolatok között szintbeli különbségekkel, megfelelő vonalvezetéssel kialakított csökkentett sebességű útszakasz.

SZALAGKORLÁTOK

A hazai szabályozás számtalan helyen előírja szalagkorlát telepítését, sok esetben a település belterületére is jut bőven. Valljuk be: nem szép látvány, ugyanakkor hasznosságát természetesen senki nem vitatja. Megvalósítására azonban több, a jelenlegitől eltérő gyakorlat is létezik, mely a településkép szempontjából sokkal kedvezőbb.

FŐUTCA, FŐUTAK

A főbb közlekedési utóterekre tekintsünk úgy, mint a régió „előszobájára”, amellyel minden ide látogató és minden itt lakó találkozik nap mint nap, innen vezet útja a kertvárosba vagy éppen a főváros irányába. Éppen ezért az épített környezet mellett nem mellékes a közterületek (fasor, kandeláber, burkolatok, parkolók, növénykiültetések) kialakítása, a reklámok megjelenése, a kerítések kinézete vagy éppen az árubemutató módja sem. Ahogy saját előszobánk sem a garázsunkon vagy a kamránkon vezet keresztül, nem javasolt olyan telephely vagy árubemutató kialakítása (konténerek, sírkövek, zöldességstrak, építőanyaglerakatok, autólerakatok, lakókocsiból átalakított lacipecsenyék stb.), melyek a rendtelenség és az ideiglenesség érzetét keltik, és emiatt diszsonáns hangot ütnek meg ebben a környezetben.

INFORMÁCIÓS TÁBLÁK

Egy térség arculatához hozzátartoznak az egységes információs táblák, melyeken alkalmazunk bizonyos funkciókhoz köthető színeket. A színek pasztell árnyalatúak legyenek, egymással is harmonizáljanak. A betűtípus legyen azonos, kiválasztásával grafikust bízunk meg. Amennyire lehet, vonjuk be az addig külön táblaerdőt képező magánhirdetéseket is. Javasolt egy gondosan megtervezett, formailag és szerkezetileg is időálló táblarendszer kialakítása. Vannak már jó példák, de általánosságban ahány település, annyiféle a kínálat, sokan pedig katalóguskínálatból választottak.

A bicikliutakhoz, zarándokutakhoz, a dűlőutakhoz, tanösvényekhez és a kilátópontokhoz is tartozik tájékoztató tábla, ezek összehangolt kialakítása elengedhetetlen a fentiek alapján.

FASOROK

Egykor a településeket fasorok kötötték össze, melyek közül mára igen kevés maradt meg. Ezek pótlása nagyban hozzájárulna a térség egységes arculatához. A nagyobb és forgalmasabb utak mentén célszerű hosszú életű, nem törékeny, a környezeti ártalmaknak (szél, szózás) ellenálló fajokból fasort telepíteni; míg a kisebb településeket összekötő, alsóbbrendű utak mellett alkalmazhatunk a tájegységre jellemző gyümölcsfákat is.

1996-ban a honfoglalás 1100. évfordulója alkalmából az egész országban fasortelepítések történtek. A Tokaj-Hegyaljai térségben Szerencsnél a 37. sz. főút mentén magaskőrishől, valamint Sátorajáújhely és Széphalom között kislevelű hársból ültettek helyszínenként 1100 fából álló fasort.

HIDAK, KORLÁTOK

A barokk kőhidakról már korábban írtunk. Ami a települések belterületét illeti, a borvidéken rendkívül igényes megoldású hidakat találhatunk, azonos típust több településen. Ajánlott e szerkezetek festését összehangolni, lehetőleg azonos színkód alapján antracit vagy mély olívazöld színekben

gondolkodni. A kisebb gyalogoshidakra számtalan igényes, faszerkezetű példányt találunk. Javasolt e faszerkezetek egységesítése régiós összefogó elemként, csakúgy, mint a korlátok kialakítását. Festésük természetes, visszafogott színű páccal történjen. Az erős cseresznye, rikító sárgás vagy mély barna változatok kerülendők!

VEZETÉK NÉLKÜLI ELEKTRONIKUS HÍRKÖZLÉSI LÉTESÍTMÉNYEK

Távközlési és adatátviteli berendezéseknél a közterületi infrastruktúrán való elhelyezés preferált, melyek helyét bizonyos tényezők (óvoda, iskola, egészségügyi intézmény területe illetve attól való meghatározott távolság) korlátozhatják. Közterületi infrastruktúrán belül javasolt elhelyezés:

- ▶ közterületi lámpaoszlopba integrálva (kis gallérral takarva, azonos színre festve)
- ▶ sportpályák melletti lámpákba integrálva
- ▶ zászlórúdba rejtve

Amennyiben ez bizonyíthatóan nem lehetséges, akkor meglévő épületen belül, takartan létesíthető meghatározott funkciójú épületek esetében (templom padláster, sportcélú építmény, irodaház stb.), amennyiben az elhelyezés hiánya a szolgáltatás elvárható minőségét veszélyezteti.

A KÖZTERÜLETI HULLADÉKGYŰJTŐ SZIGETEK

A közterületeken telepített gyűjtőszigetek hálózata nagyon fontos elem a településkép szempontjából. Egy kisebb városban akár 25 ilyen közterületi sziget lehet. Ki ne ismerné hazánkban a rikító színűekben is elkülönülő (sárga=műanyag, zöld=színes üveg, fehér=fehér üveg, kék=papír) óriás konténereket, melyek bizony nem éppen a közterületek díszei. Elégséges városi kommunikáció és a legfiatalabb nemzedék tudatos felkészítése esetén azonban nem alapkövetelmény, hogy figyelemfelkeltő kialakítása legyen, bőven elegendő egy táblával jelezni helyzetüket. A higiénia, a jó megközelíthetőség, üríthetőség mellett ugyanis lényeges, hogy a környezetbe harmonikusan illeszkedő, esztétikus megoldás szülessen. A szelektálást pedig elsősorban a feliratok, piktogramok, és nem a színek segítik.

KÖZTERÜLETEK

A MEGÉRKEZÉS TEREI

A vasútvonalak – állomások, a buszmegállók bizony „a megérkezés terei” leromlott-rendezetlen környezetének vizuális és fizikai felértékelésére elengedhetetlen. A közlekedési folyosókban megjelenő óriásplakátok és különféle reklámok, a szeméttelpek lehangoló látványt nyújtanak.

BUSZMEGÁLLÓK

Még egy kisebb településen belül is több buszmegálló lehet, kialakításuknak nagy hatása van az utcaképre, a településképre, miközben javítja a településen élők életminőségét. A térség arculata szempontjából kedvező lenne legalább az anyag- és színhasználatot egységesíteni. A pavilonok a várakozó utasok komfortérzetét hivatottak biztosítani, ezért fontos

[NE FELEDJÜK: A KATALÓGUS-KÍNÁLATBÓL VÁLASZTOTT ÜVEG BUSZMEGÁLLÓ INKÁBB VÁROSI/KISVÁROSI UTCAKÉPBE ILLIK. ODA IS CSAK AKKOR, HA A KÖRNYEZETE RENDEZETT, A NÖVÉNYKIÜLTETÉS GAZDAG ÉS ÁPOLT. MINIMÁLIS BEAVATKOZÁSSAL (SZÍNEZÉS, GRAVÍROZÁS, PADRENDSZER KIALAKÍTÁSA) EGY KEDVEZŐTLEN KIÁLLÁSÚ MEGÁLLÓ IS HELYREHOZHATÓ.]

- ▶ védelmet nyújtson a kedvezőtlen időjárási viszonyoktól (hogy ne tűzzön be a nap, azaz az üvegből készült típusmegállók nem töltik be szerepüket)
- ▶ le lehessen ülni
- ▶ ki lehessen helyezni közérdekű információkat
- ▶ legyen könnyen karbantartható, épüljön időtálló, könnyen felújítható – lehetőleg helyi - anyagokból épüljön
- ▶ ne legyen teljesen zárt (sötét), az ilyen megállók nem használják szívesen.

Kialakításukkor ne feledkezzünk meg funkciójukról,

- ▶ ne legyenek díszesebbek, mint portáink, templomaink
- ▶ kerüljük a harsány színezést, az erőteljes építészeti gesztusokat (faragott rönkfák, boltívek, túlzott formálás, cirkalmas faragványok)
- ▶ Kerüljük a bódéépítészetet.

VASÚTÁLLOMÁSOK

Az állomások a vasúton érkezők számára az első találkozási pontok a térséggel, ezek állapota és építészeti megfogalmazása tehát kiemelkedő jelentőségű. A meglévő regionális vasút-

A több mint 1400 km-nyi, Csíksomlyó végpontú Mária-útból mintegy 35 km megy keresztül Tokaj-Hegyalja déli részén, összekötve Monok-Rátka-Mád-Tarcal-Tokaj szakrális és kulturális látnivalóit, s egyben kiváló gyalogos és kerékpáros túralehetőségeket kínálva a térségbe érkezőknek. Szent Erzsébet születésének 800. évfordulóján Sárospatakon Szent Erzsébet Út Alapítvány létesült azzal a céllal, hogy a szellemi és lelki összetartozás jegyében összekösse Szent Erzsébet európai emlék- és kultuszhelyeit, Kassa végponttal. A Csodarabbi útja érinti az egykori csodarabbik sírjait, a zárándokok megismerhetik a csoda rabbik életét, a hozzájuk kapcsolódó legendákat, az érintett települések (Mád – Tarcal – Tokaj – Bodrogheresztúr – Olaszliszka – Sárospatak – Sátoraljaújhely – Erdőbénye – Abaújszántó – Tállya – Mád), egykori zsidó lakosságának történelmével, hagyományaival, a térségben betöltött szerepével és a lélegzet elállítóan szép Tokaj-Hegyaljával. A zárándokút a mádi Zsidó Kulturális és Információs Központból – a volt rabbi képzőből – indul és ott fejeződik be. A borturisztikai és aktív turisztikai programkínálat nincs összekapcsolása, az aktív turizmus (kerékpár, kajak, kenu) infrastrukturális hálózata még jelentős fejlesztésekre szorul, melyeket a közeljövőben el kell kezdeni, különben komoly gátja lehet az idegenforgalom bővülésének.

vonalak esetében az állomások értékőrző, értéknövelő felújítása, rendezése nagyon fontos lenne.

A vasúti funkcióhoz és az adott település arculatához is illeszkedő, igényes megoldásban gondolkodjunk, helyi anyagokból. Elődeink a tervezés során nagy figyelmet fordítottak a forgalom nagyságát és az állomás fontosságát kifejező építészeti igényességre, minőségi anyaghasználatra.

ÚTVONALAK ÉS TURIZMUS

A térség több nemzetközi és hazai kulturális útvonalhoz kapcsolható, e hálózatok részben átfedésben vannak, valós kapcsolat azonban, akár fejlesztése, akár arculat terén nincs közöttük.

- ▶ Borutak: Tokaj-Hegyaljai borút
- ▶ Túraút: Országos Kéktúra (Sátoraljaújhely, Makkoshotyka)
- ▶ Csodarabbik útja

- ▶ Zarándok útvonalak
- ▶ Mária-út
- ▶ Szent Erzsébet-út
- ▶ Eurovelo 11-es szakasza (Szegi-Bodrogkeresztúr-Tokaj)

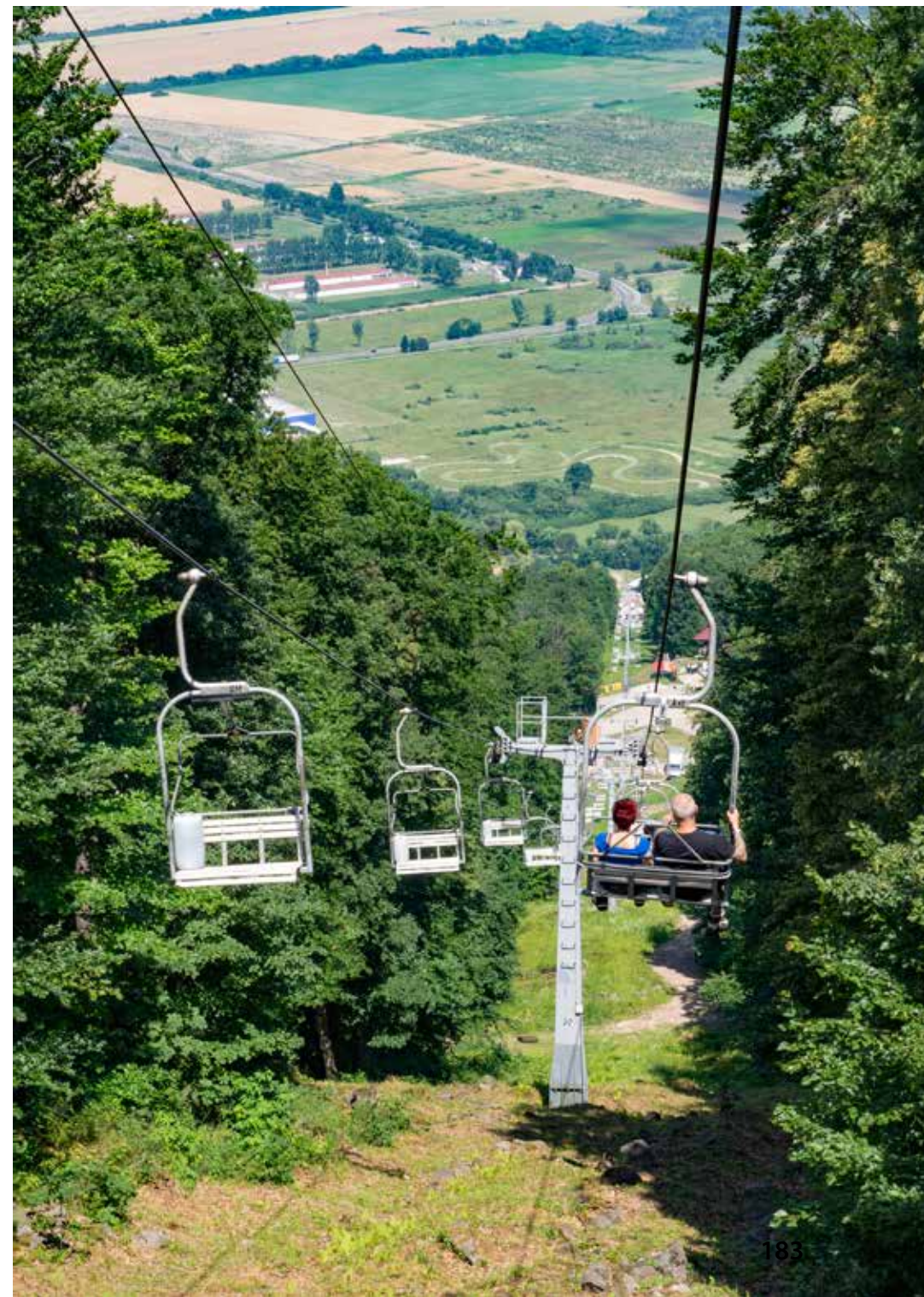
Kihaszínlatlan tematikus útvonal: madárlespontok, dűlő-túrák, Rákóczi-emlékek, kilátópontokkal összekötött dűlő-

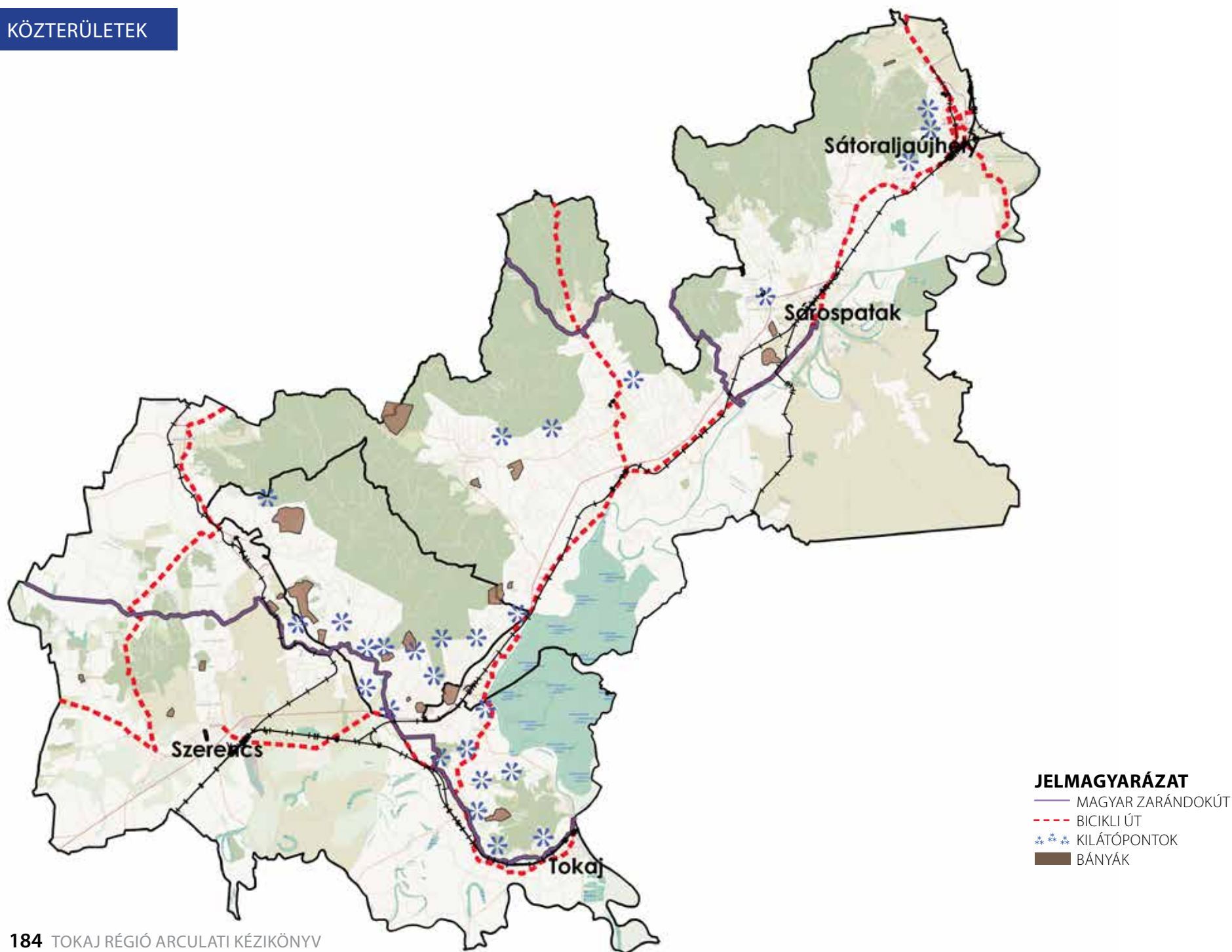
túrák, geológiai tanösvények stb.. lovasturizmus az egykori gyalogutak mentén.

Ezeknek a hálózatoknak, útvonalaknak azonban olyan építészeti, tájépítészeti, közterületalakításai vonatkozása van, melynek régiós koncepcióként, egységes arculattal kellene megvalósulnia.

Az útvonalak a tájegység különböző karakterű pontjain haladnak: szőlőültetvények mellett, fás-cserjés legelőn, felhagyott bányá mellett, borászat közelében, patakpart mellett, fasorok, famatuzsálemek mellett, kilátópontokon. Ezek azonban nincsenek kijelölve, sem valós, sem virtuális térben nem kapcsolódnak hozzá egységesen kezelt

- ▶ információs táblarendszer
- ▶ parkolás
- ▶ pihenőhely, esőbeálló, sütögetőhely
- ▶ illemhely

AJÁNLÁS

- ▶ Esőbeállók, pihenőhelyeknél asztal, pad, hulladékgyűjtők, kisebb lesek, épített napozóágyak is szükségeseek lehetnek. Nem kell a klasszikus rönkbútorokra hagyatkozni, keressünk természetes anyagból készült (kő, fa, fűz), de a mai kor formavilágának megfelelő berendezési tárgyakat vagy terveztessünk a helyszínre szabott, egyedi bútorokat, kisebb játszóhelyeket is akár. A zárandokútvonalak mentén lévő keresztek, szobrok környezetét rendezni kell.
- ▶ információs táblák lényege az átláthatóság, kevés, de jól illusztrált információval, lehetőleg UV, időjárás és rongálásbiztos kivitelben. Gondolkodjunk egyedi, a helyben bányászott követ és fát/fémet kombináló konstrukcióban a katalóguskínálat helyett, mely inkább városi közegbe való.
- ▶ A gyermekek, gyengénlátók – de valamennyiünk – számára fontos lenne ún. tapintható térkép kihelyezése.

PARKOLÓK

- ▶ legyenek kijelölt parkolóhelyek, hogy ne a településeket belterületét terheljék a különböző rendezvényekre (bornapok stb.) sokszor nagy számban érkező gépkocsik
- ▶ ajánlott a túraútvonalak kezdőpontján, lehetőleg minél kevesebb burkolattal
- ▶ időszakos használat: vízáteresztő, szórt burkolat, parkolóhelyek lehetnek gyepek

Fontos:

- ▶ rendszeres fenntartásuk

- ▶ árnyékolás biztosítása honos, tájra jellemző fafajokkal (cser-, molyhos és kocsánytalan tölgyek, északi oldalakon gyertyán, gyümölcsfák)
- ▶ hulladékgyűjtők és rendszeres ürítésük
- ▶ információs táblák

VÍZI TURIZMUS

A vízi turizmus ideális esetben összefonódik egyéb turisztikai irányzatokkal – ökoturizmus, falusi turizmus, ifjúsági turizmus. A vízitúrázást egyedülálló természetessége és természet-közelisége teszi kiemelt rekreációs tevékenységgé. Ezt a természetközeliséget kell megtartani a kiszolgáló funkciók esetében is. A folyót zöld szalagként kísérő ártéri puhafaligetek mesés környezetet biztosítanak a sporttal egybekötött kikapcsolódáshoz. A Bodrog lassú folyású folyó, ezért egyaránt alkalmas a lefelé- és e fölfelé evezésre is. A kezdő evezősök számára sem okoz nehézséget.

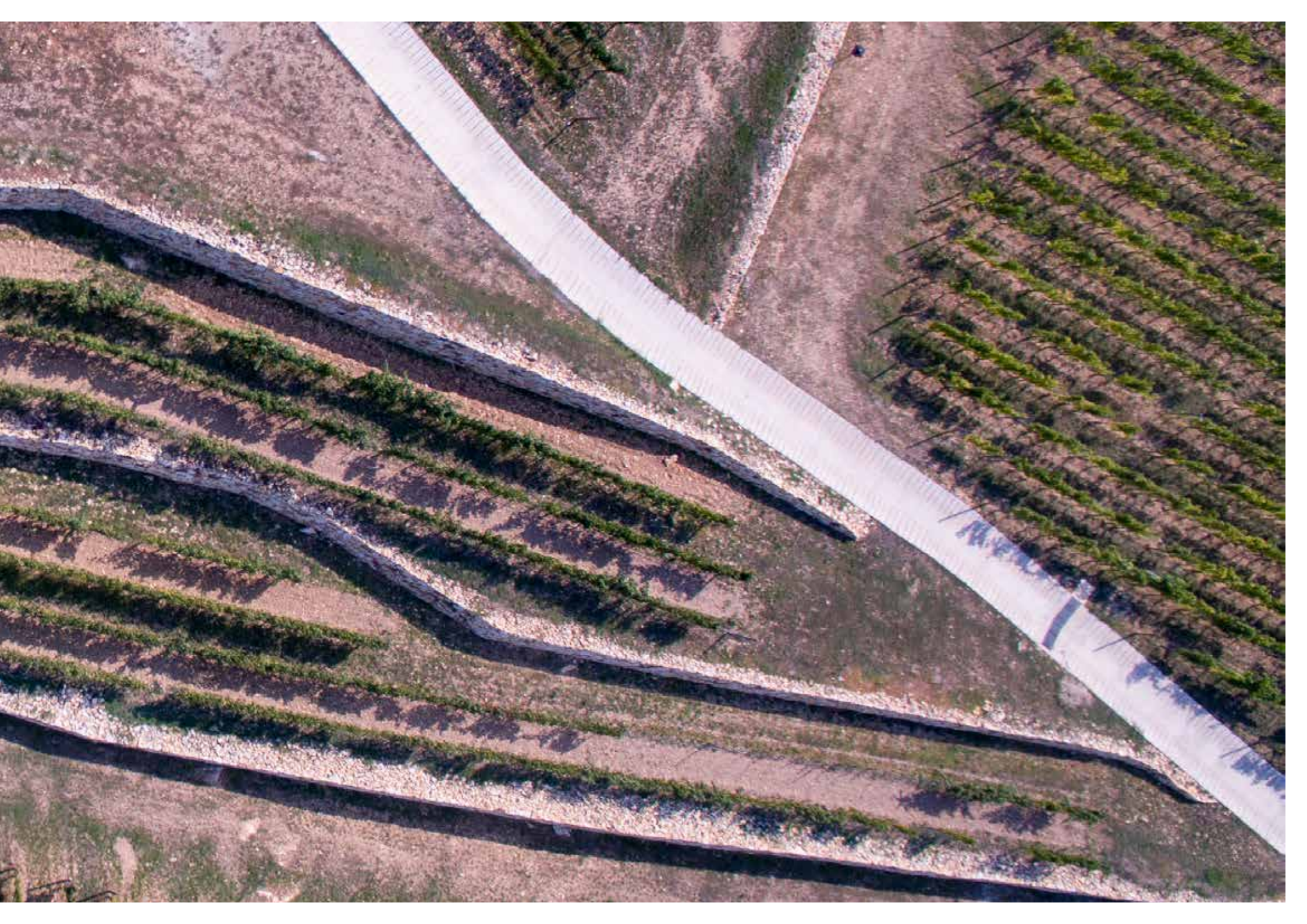
Fontos, hogy a kenukikötő, a sátorozásra alkalmas helyek, esőbeállók, szalonnasütő helyek, horgásztégek, fűzépítmények a térségen belüli egységet képviseljenek. Célszerű lenne mádár/viziállatlesek is kialakítani.

A berendezési tárgyak eseteleges áradásnak ellenálló, masszív, rögzített elemek, lehetőleg természetes anyagokból (padok, asztalok, információs táblák, wc-k, ivókutak, stégek...

A megállóhelyek, vendégházak, táborhelyek fenntartása a helyi közösség feladata – ez bevételi forrás, össze kell kapcsolni helyi termékek árusításával, falusi vendéglátással, táboroztatással.

A parton kis beavatkozást igénylő sportpálya kialakítása is javasolt: tollas, strandröplabda.

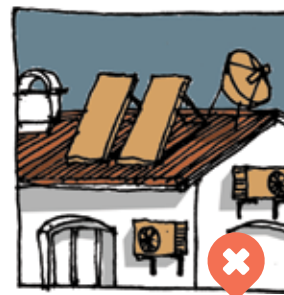
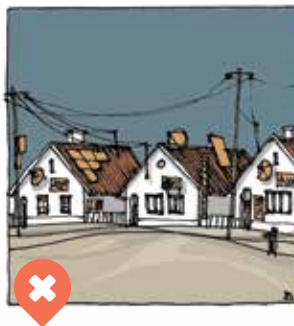

SAJÁTOS MŰSZAKI BERENDEZÉSEK

NAPELEM, NAPKOLLEKTOR

Hazánkban ma még az utólag, a tetőre rögzítőelemekkel felszerelt napkollektoros („melegvíz a napból”), vagy fotovoltaiikus („áram a napból”) berendezésekkel találkozhatunk. Az utcakép védelmében az utcafronttól a lehető legtávolabb, lehetőleg a hátsókertre néző tetőfelületre javasolt telepítésük. Célszerű azokat egy tömbben tartani, a lépcsőzés és az ugráló vonalvezetés nem szerencsés, mert megbontja a tető egységes, nyugodt látványát, és rendetlen hatást kelt. Gondolkodjunk inkább az eresszel vagy a gerinccel egyező koordinátarendszerben való telepítésben. Elhelyezésük csak oromzatos magastetőn, és kizárólag a tetősíkban maradván, azzal egyező szögben kívánatos, ne döntsük meg semmilyen irányban.

A tetőn elhelyezett elemek összfelülete nem haladhatja meg az adott tetősík felületének egynegyedét, kivéve ha a héjalásba integrált elemeket telepítünk.

Lapostetőn csak az attikafal takarásában (szükség esetén annak megmagasításával) helyezjük el az elemeket. Kizárólag a vízvezetést biztosító minimális szögben fektetve helyezhető el és csak úgy, ha a műtárgy legfelső pontja nem magasabb, mint a tetőt szegélyező attika.

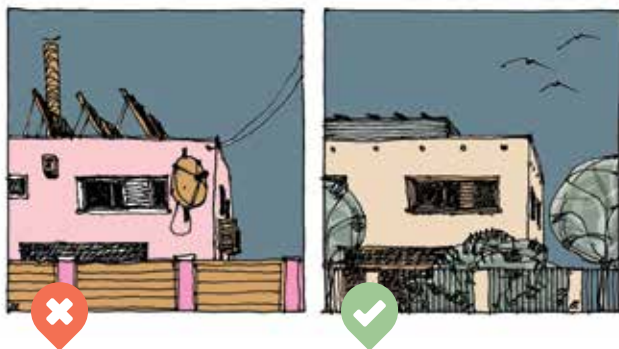
A jövőt kétségtelenül egyrészt szerencsésebb, de a fentiekkel azonos építészeti hozzáállást kívánó, épületbe integrálható (héjazat, homlokzatburkolat), másrészt a hatékonyság és fenntartás szempontjából is kívánatosabb napelemtelepek, naperőművek jelentik.

KLÍMABERENDEZÉS

A klímaberendezés kültéri egységeit ne az utcai homlokzaton helyezjük el! Keressünk számukra kevésbé hangsúlyos, takart és védett helyet: félreeső eresz alatt a homlokzaton, vagy te-repszint alatti műtárgyban. A történelmi Ófalu területén történő beépítésnél közterületről látható homlokzat esetében csak kültéri egység nélküli klímaberendezés telepíthető (nyíl-lászárokba komponálva sem helyezhető el), egyéb homlokza-ton takartan helyezhető el.

Új épület esetén sem helyezhető el az utcai homlokzaton, ki-véve ha annak építészeti takart, minden lehetséges helyen, egységesen rendezett, a homlokzattal együtt megtervezett megoldása biztosított.

Légkondicionáló berendezés kültéri egysége meglévő magas-tetőre csak közterületről nem látszó módon és csak takartan helyezhető el, a tetőfelület egy részére. Lehetőség van a tető-sík belső, takart (héjalás alatti) oldalára való telepítésre is. Ez esetben perforált vagy lamellás elemek biztosítják a levegővel való kapcsolatot.

RIASZTÓK

A riasztóberendezés külső egysége a legszebb homlokzatot is tönkre tudja tenni. Kétségtelen, hogy a legkevesebb gondolkodást és felkészülést igénylő, kézenfekvő megoldás a főhomlokzat közepére, vagy a főbejárat fölé való elhelyezése, melynél sokkal esztétikusabb, és városképileg is szerencsésebb hely lehet az oldalhomlokzat, vagy egy takart, elburkolt helyzet is – hiszen a legtöbb esetben nem a fény, hanem a hangjelzés és a biztonsági szolgálathoz való közvetlen kapcsolat a lényeges a riasztás folyamatában.

PARABOLAANTENNA

Parabolaantenna elhelyezésére számos, az utcai homlokzattól távol eső hely áll rendelkezésünkre, látványával ne csúfítsuk el az utcaképet. Ideális hely lehet a hátsó homlokzat, a melléképület, a tető utcától távolabb eső felülete, vagy akár a kert egy takart szeglete. Ha a tetőre kerül, a tetősík fölé ne nyúljon ki egy méternél többet.

EGYÉB KÜLTÉRI EGYSÉGEK

Amennyiben kültérre telepítünk hőszivattyú egységet, azt ne az utcai homlokzaton, vagy a tető utcaképbe eső részére helyezzük el. Erre alkalmasabb egy kevésbé hangsúlyos, a műszaki szempontoknak is megfelelő védett hely: homlokzat takart része, a kerítésbe integrált bejárati-kuktaróló egységbe foglalva, vagy terepszint alá, ráccsal takartan. A hely kiválasztásánál a településképi szempontok mellett a kifújó oldalra vonatkozó kellemetlen (hő, zaj) hatásokat is figyelembe kell venni.

▲ Passzív ház. A praktikum és az esztétika nem zárja ki egymást...

FENNTARTHATÓSÁG

A FENNTARTHATÓSÁG KÖVETELMÉNYEI ÉPÜLETSZINTEN

- ▶ Megújuló energforrások használata.
- ▶ Tájolással, térszervezéssel, szerkezettervezéssel támogatott energiatakarékosság.
- ▶ Esővizekhasználata, vízhasználatcsökkentése, szennyvizek helyben, vagy helyközelben történő tisztítása.
- ▶ Építési anyagok átgondolt használata. Környezetkímélőnek tekinthetők az építőanyagok és szerkezetek, ha teljes életciklusuk alatt kevés az energiafelhasználásuk, nem mérgezik sem a természetet, sem az embert, nem lesz belőlük használhatatlan hulladék, a felhasználásukkal készült házakban pedig jól érezzük magunkat.
- ▶ Használat során keletkező hulladékok szelektív kezelésének támogatása.

ANYAGHASZNÁLAT

Hosszú élettartamú, helyben elérhető, többször és egyszerű eszközökkel felújítható szerkezeteket (fa, kő, bontott téglá, vályog, stb.) válasszunk. Előnyben kell részesíteni a közelben gyártott, az élőlényekre az anyagok egész életciklusa folyamán (kitermeléskor, gyártáskor, beépítve, bontáskor, felújításkor és hulladékba kerüléskor) legkevésbé veszélyes anyagokat.

AKTÍV ÉS PASSZÍV ENERGIAHASZNOSÍTÁS

Passzív energiahasznosító épületek így önmagukban, célszerű szerkesztésüknek, anyaghasználatuknak és telepítésüknek köszönhetően energiahatékonyan hasznosítják a természeti adottságokat (napfény, árnyékolás, gravitációs szellőzés, napterek stb).

Az aktív rendszerek valamilyen gyártmányt, terméket, „berendezést” igényelnek. Méretezésükhöz, rendszerbe állításukhoz specialistára (épületgépészre) van szükségünk. Ez esetben a nap sugárzási energiáján kívül a szél-, a víz- a geotermikus és geotermális energiaforrásokat igyekeznek hasznosítani.

Ezen az épületen a gesztus az érdekes, formálásban Hegyalján a helyi hagyományokból érdemes kiindulni. Mik ezek a gesztusok? A nyári meleg kint tartásáról nem a légkondicionáló gondoskodik, hanem a hosszan kinyúló eresz (tornác), a vastag falszerkezet, a házat körülfogó lomhullató fák, és a jó tájolás. A ház fő arcát meghatározó aszimmetria, a jellegzetes sarokmegnyitás, az időtlenséget sugárzó, idővel szépen öregedő téglafelületek rusztikus hangulatot adnak, ugyanakkor érezzük a mai, modern kor lenyomatát. Figyeljük meg a kert és az épület egységét, a kültéri burkolatok egyszerűségét! Ne feledjük: a kicsi is szép....

ÉPÍTÉSZETI FORMÁLÁS

Ne essünk abba a hibába, hogy az épülettömeget csak egy erőltetett energiatakarékosságnak engedelmessé kell megformálnunk, de abba sem, hogy kizárólag az aktuális építészeti divatot kövessük. Éghajlatunkon megtalálható a nyári hőség, a téli hideg, a jelentős mennyiségű és időnként intenzíven érkező csapadék (víz, hó, jég), a viharos szelek, a tavaszi áradások. A védekezés módszerei a múltban sokfélék voltak, de modern korunk elsöpörte ezt a tudást. Megjelentek a típusházak, elvesztek a vidékekre, kultúrákra jellemző szerkezeti megoldások. A védekezésre ettől kezdve az olcsó, nagysűrűségű energiára épített technika és az épületgépészet szolgált. A jelenlegi építési-műszaki gondolkozásmód minden követelményt külön-külön szerkezettel próbál kielégíteni. Ugyanakkor a józan megfontolásból leckét kaphatunk a tradicionális népi lakó- épületek névtelen alkotóitól, akik minimális eszközökkel alkalmazkodtak a helyi viszonyokhoz és a lényegre figyeltek. A tradicionális építészet alkotásai a világ minden táján ökológikusnak tekinthetők, mert a sokszínű kultúra hagyományaira és tapasztalataira épülő, mesterségbeli tudás felhasználásával épültek, régóta ismert, természetes és/vagy tartós anyagokat használtak. Mindig figyelembe vették a környezeti hatásokat és alkalmazkodtak hozzájuk.

◀ A hagyományos vidéki ház titka a méretek és az árnyok harmóniájában rejlik, melyet kiválóan példáz ez a családi otthon. Rugalmasan képes alkalmazkodni a család jövőbeli igényeihez: a hálószobák feletti tetőtér beépíthető, a telek mérete pedig további bővítést tesz lehetővé. Igazi ökológiai gondolkodást tükröz az anyaghasználat mellett az alacsony energiafogyasztású épület szerkezeti kialakítása: a külső bontott téglafal és belső tartófal között környezetbarát cellulóz hőszigetelés van. A hatvan centis falnak és az átgondolt elhelyezésű, hőszigetelt üvegezésű, zsalugáterrel árnyékolt fa nyílászáróknak köszönhetően az épület hőszigetelő értéke kiváló, mégis mentes a passzív ház minden kötöttségétől. Bár a nappaliban elhelyezett passzív ház kandalló már önmagában felfűti a házat, e mellett hőszivattyú biztosítja a fűtést (padló- és mennyezeti fűtés) és a meleg vizet. A kezdeti elvárásoknak megfelelően az épület fenntartási költsége töredéke egy átlagos családi házáénak.

KÖZEL NULLA ENERGIAIGÉNYŰ ÉPÜLETEK

Fokozatos átálással 2020-ig minden épületnek közel nulla energiaigényűnek kell lennie. Ez azt jelenti, hogy olyan mértékű ráfordítással kell a lehető legnagyobb energiamegtakarítást elérni, amely még megtérül. Követelmény az is, hogy az éves energiaigény huszonöt százalékát – megújuló energiaforrásból – az épületen, illetve a telken belül kell előállítani. Mindez azonban nem az esztétika rovására kell, hogy történjen! Az építészeti minőség elvárás, a kézikönyvben meghatározott elvek szerint. Hiába a nulla energiaigény azonban, ha a környezetétől rezervátumként elzárkózó, hatalmas és drága épületeket építünk, mesterséges építőanyagok felhasználásával, melyben gépészeti rendszerekkel művi klímát alakítunk ki. Az energiatudatosság szemlélete az egész tervezésen végig kell, hogy vonuljon! Gazdaságosan megépíthető és fenntartható konstrukciót érdemes létrehozni, mely a környezettel harmonikus viszonyra törekszik, teljes életciklusa során.

Mindenekelőtt javasolt az igények mértéktartó meghatározása az építési program összeállítása során. Csak akkorát építsünk, amekkorára szükségünk van. Ahogyan a család mérete sem statikus, egy jó tervezésű ház bővíthető, átalakítható. Átgondolt alaprajzi rendszerrel (megfelelő tájolás, jó térszervezés, átmeneti terek, napcsapadék, tornác, árnyékolás) költséges gépészeti rendszerek nélkül is sokat tehetünk környezetünkért, szemben egy túlzó igényszinthez párosuló mértéktelen fogyasztással. Az energiatakarékosságot a mindennapi okos használattal (a nulla energiaigényű, hőszigetelt épületek esetén nyáron a nyílászárók árnyékolásával, nappali zárva és éjszakai nyitva tartásával; télen a gyors, minél nagyobb felületen történő többszöri szellőztetéssel stb.) is támogassuk, hisz e nélkül mit sem érnek az előbbiekben felsoroltak!

KERTEK

A kerthez, növényekhez való viszonyunkat újra kell gondolnunk, ebből a szempontból ez is a jövő kihívása...

A változatos növényhasználattal egyrészt hozzájárulunk a biológiai sokszínűség fennmaradásához. Másrészt a növények hatékonyan csökkentik a besugárzás mértékét, nem engedik felmelegedni a burkolatokat és az épületek falait, megkötik a port, a csapadékot és a termelődő széndioxidot. A madárbarát kertben nem kell annyit vegyszerezni. A gondozott kert (előkert, hátsó kert, és a házunk előtti közterület) hozzájárul a rendezett településképhez. Öröm a lakónak és a közösségnek egyaránt.

A kert növényzete alkalmazkodjon a környező táj karakteréhez, éghajlati viszonyaihoz (napsugárzás, csapadékmennyiség, szélviszonyok). Ne csábuljunk el a kertészetek kínálata láttán: nem minden növény érzi jól magát a hazai fagyos teleken és tikkasztó nyarakon!

Az így kialakított kert harmonikusabban illeszkedik a környező tájba, könnyebben fenntartható, és nem mellékesen a növények ellenállóbbak: kevesebb betegségük lesz, egészséges fenntartásukhoz kevesebb vegyszerre lesz szükség. A honos fajok alkalmazása a kerthatáron szelíden kapcsolja össze az intenzíven fenntartott kertet és a környező tájat. Az ajánlott telepíthető növények listája megtalálható a Településképi rendeletben.

A meglévő növényzet nagy kincs, próbáljuk az értékes fákat és cserjéket megőrizni, hiszen kifejlődésükhöz több évrre, évtizedre van szükség!

A változatos növényhasználat hozzájárulunk a biológiai sokszínűség fennmaradásához, a kert minden évszakban más arcát mutatja. A megfelelően kiválasztott és elhelyezett lombos fák ültetésével csökkenthetjük a besugárzást, természetes árnyékolást adnak, és helyet biztosítanak a madaraknak fészkelésre.

A cserjék és fák együttes használatával szép növényfalakat alkothatunk, amik elhatárolnak az utcai forgalomtól és a szomszédos kerthasználóktól.

Ne alkalmazzunk túl sok örökzöldet, mert sok a kártevőjük, egyhangúvá és komorrá teszik a kertet, ráadásul mindig ugyanolyan képet mutatnak, ezért az ember nem érzi velük az évszakok változását.

A gyakran nyírt, steril gyep fenntartása időigényes és drága, használjunk természetes hatást keltő fűmagkeveréket, ami kevesebb kaszálást és locsolást igényel.

A támszerre és falra futtatott cserjék olyan helyen is árnyékolást adnak, ahol a fátételepítésre nincs hely, ráadásul hatékonyan csökkentik az épület falának felmelegedését.

A lágy vonalak természetesebb hatást keltenek. Legyünk figyelemmel a szomszédokra is, nézzünk utána, hogy a tervezett növény kifejtett állapotában mekkora lesz. A kerítéstől megfelelő távolságra ültessük a nagyobb, árnyékot adó növényeket. A gyepfelület ne legyen széttagolt, a nagyobb, egybefüggő terek kialakításával megkönnyítjük a fenntartást. A telekhatárra ültessük a magasabb növényeket, a gyep felé az alacsonyabb cserjéket és évelőket; az intenzívebb gondozást igénylő növények az épület közelében kapjanak helyet.

Az épület körüli átmeneti terek (burkolat + dézsás növények + tető/árnyékoló) meghosszabbítják a kert használati idejét, tavasszal és ősszel is kellemessé teszik a kinntartózkodást.

SÖVÉNYEK A KERÍTÉS MELLETT

MAGAS (2–4 M) SÖVÉNYT LEHET ALKOTNI RENDSZERES NYÍRÁSSAL NÉHÁNY KIS MÉRETŰ FÁBÓL:

- *Acer campestre* (mezei juhar)
- *Carpinus betulus* (gyertyán)
- *Crataegus monogyna* (galagonya)
- *Maclura pomifera* (narancseper)
- *Morus alba* (fehér eperfa)

MAGASRA NŐVŐ CSERJÉBŐL:

- *Cornus mas* (húsos som)
- *Hibiscus syriacus* (mályva)
- *Pyracantha coccinea* (tűztővis)

KÖZÉPMAGAS (1–2 M) SÖVÉNYT LEHET ALKOTNI RENDSZERES NYÍRÁSSAL AZ ALÁBBI CSERJÉKBŐL:

- *Berberis Julianae* (Júlia-borbolya)
- *Chaenomeles speciosa* (japánbirs)
- *Euonymus japonicus* (japán kecskerágó)
- *Laurocerasus officinalis* (babérmeggy – magas fajták)
- *Ligustrum vulgare* (fagyal)
- *Prunus spinosa* (kökény)
- *Spiraea vanhouttei* (gyöngyvessző)

HA NAGY HELYÜNK VAN, ÉS NEM AKARJUK RENDSZERESEN NYÍRNI A KERÍTÉS MELLETT

A SÖVÉNYT, A FENTI FAJOKON KÍVÜL A KÖVETKEZŐK ALKALMASAK MAGAS (2–4 M) SÖVÉNYNEK:

- *Deutzia scabra* (gyöngyvirágcserje)
- *Kolkwitzia amabilis* (viráglonc)
- *Lonicera tatarica* (tatár lonc)
- *Syringa* sp. (orgonafajták)
- *Viburnum 'Pragense'* (bangita)
- *Weigela* sp. (rózsloncfajok)

KÖZÉPMAGASNAK (1–2 M):

- *Laurocerasus* sp. (babérmeggy, alacsonyabb fajták)
- *Philadelphus lemoinei* (jezsámen)
- *Ribes alpinum* (havasi ribiszke)
- *Amygdalus nana* (törpemandula)

KÚSZÓCSERJÉK, AMELYEK ALKALMASAK KERÍTÉSEK BEFUTTATÁSÁRA:

- *Campsis radicans* (trombitafolyondár)
- *Euonymus fortunei* 'Emerald'n Gold' (kúszó kecskerágófajták)
- *Hedera helix* (borostyán)
- *Lonicera* sp. (kúszó loncfajták)
- *Parthenocissus* sp. (vadszőlőfajták)*
- *Wisteria sinensis* (kínai lilaakác)

* A vadszőlő egyes fajai invázióra, azaz az őshonos növényzet kiszorítására hajlamosak, ezért külterületen és a belterület szélén nem javasolt alkalmazásuk.

Minél kevesebb legyen a burkolt felület, alkalmazzunk helyi építőanyagokat (mészköv-zalék, andezit kiskockakő, fa), törekedjünk az épületen megjelenő anyagok használatára a kertben is, így a ház és a kert összhangja növelhető. A kevésfajta, egységes anyaghasználat harmonikussá teszi a kertet, ráadásul sokszor az egyszerűbb, olcsóbb a szebb.

A geometrikusan kialakított burkolatokat lágyítják a melléjük ültetett évelők és alacsony cserjék.

A fűkaszálék, levágott ágak, lehullott levelek és konyhai hulladék komposztálásával jó minőségű termőföldet készíthetünk, amit felhasználhatunk a kertben. Az összegyűjtött esővizet használhatjuk öntözésre, ezzel csökkentve a vezetékes víz felhasználását.

Gondozzuk a házunk előtti zöldfelületet is, ez hozzájárul a rendezett településképhez, és a saját házunk is „jobb színben fest” majd; itt egy-két, könnyen fenntartható, karakteres cserjét, évelőt használjunk, amelyekből nagyobb foltokat lehet kialakítani.

Nézzünk körül a szomszédunk kertjében, a nála jól bevált és szépen fejlődő növények a mi kertünkben is jól érzik majd magukat. Cseréljünk növényeket!

TÁMFALAK

A támfalak a szintkülönbségek áthidalására szolgálnak ott, ahol a természetes rézsűknek már nincs helyük, vagy a lejtésszög miatt a rézsű állékonysága nem biztosítható. A falak építése mindig komoly költséget jelent, ezért csak ott alkalmazzuk, ahol valóban szükségesek. A növénnel beültetett vagy gypes rézsűk kialakítása olcsóbb, bár fenntartásuk energiaigényesebb.

A nagy magasságú egybefüggő falak nyomasztóan hatnak, ezért inkább több kisebb lépcsőből alakítsuk ki azokat. A szintek között alkalmazzunk rézsűt, vagy vízszintes, 1-2 méter széles, növénnel beültetett felületet, ez vizuálisan is csökkenti a fal magasságát, valamint humanizálja az összefüggő burkolt függőleges felületeket.

Ha tudunk, alkalmazzunk helyi építőanyagokat! Alkalmazkodjunk az épületben, kerti burkolatoknál használt építőanyagokhoz! A támfalak anyagát mindig a terhelés nagysága határozza meg. Egy méternél magasabb szintáthidaláshoz mindig kérjük ki tervező segítségét, mert itt már statikai számításokra is szükség van! Célszerű, hogy a támfalak helyét és ritmusát tájépítész szakember jelölje ki.

A terméskőből és téglából készült támfalak épülhetnek szárazon rakva, habarccsal vagy beton hátfallal is. A beton- és vasbeton falak inkább modernebb épületekhez illenek, egy szép zsaluzattal lehet a felületüket izgalmasabbá tenni, és célszerű növénnel befuttatni ezeket. Alacsonyabb falakat építhetünk rönkfából, gerendából is, ezek igen szép felületet adnak a kertben. Ne keverjük a különböző típusokat egy kerten belül!

A beton máglya- és rácsfalak (népszerű betontálcák) építését kerüljük. Ezek helyigénye sokszor hasonló a rézsűéhez, de az elemek hamar felmelegsznek, ezért a beültetett növények

A betontálcák hamar felmelegsznek, ezért a beültetett növények földje gyorsan kiszárad, elhanyagolt látványt eredményezve

földje hamarabb kiszárad. Az előregyártott betonelemek általában nem esztétikusak. Az ilyen falak fenntartása nagyon munkaigényes; a nem megfelelően ápolt és öntözött növények kipusztulásával rideggé, nyomasztóvá válnak, elcsúfítják a kertünket. A gabion (kőkosaras) támfal csak növényzettel befuttatva ajánlott.

VILLÁMÁRVIZEK

Az klímaváltozás miatt számolni kell hirtelen nagy mennyiségű csapadék, majd villámárvizek megjelenésével. A villámárvizek elleni védelemre jó külföldi példák (Pickering) vannak. Azokon a helyeken, ahol az elöntés az épített környezetet fenyegeti a hazai gyakorlatnak megfelelően növelni kell a meder vízszállító képességét. Ott azonban, ahol van hely a víz megtartására, tárolására, az ártérre való kiléptetésére, célszerű erre törekedni. Ez ugyanis csökkenti az árvízcsúcsokat és az eltűnőben lévő vizes élőhelyek térnyerését valamint a vízmegtartást is segíti, mely a klímaváltozás hatására egyen-

letlenebbé és szélsőséesebbé váló csapadékviszonyok miatt egyre fontosabbá válik. Ahol a település vízgyűjtő területe erdőkkel borított, jó megoldás lehet nagy számú rönk és rőzsegátak építése helyi faanyagokból, melyeken át egy bizonyos mennyiségű víz még szabadon folyhat, egy adott vízhozam felett azonban kilépteti a patakot az ártérre. Ezzel lassítja a lefolyást, vizet tart meg, de semmilyen maradandó beavatkozással nem károsítja a patak és az erdő ökoszisztémáját, vagy gátolja az édesvízi fajok mozgását. Ahol a vízgyűjtők területe szántó és legelő, ott az alkalmazott kisvízfolyások elrekesztése mellett a patakot több helyen a természetes mélyen fekvő területekre lehet kiterelni, illetve az ideiglenes vízfolyások útját a domboldalon hosszan végigfutó pallógáttal elrekeszteni. (forrás:WWF)

KONKLÚZIÓ, JAVASLATOK

Nem csupán a bor arculatával kell foglalkozni, annak szerves része a térség egészének és az egyes települések arculata. A tét jelentős: egy átgondolatlan építészeti vagy táji beavatkozás lehet márkaromboló éppen úgy, mint márkajavító... A sikerre ítélt stratégiák sajátossága, hogy átfogónak kell lenniük. Belülről és nem felülről kell, hogy fakadjanak.

EGYÜTTMŰKÖDÉS

EGY LÉPÉSELŐREBB...

„A kösziklák kora lejárt, a kis kavicsoké a jövő!” – mondta Teller Ede¹. A 10 falu együttműködésére építő, ma is nagyon aktuális Szent Istváni intelem alapján a régiót alkotó településeknek az együttműködés és a közös gondolkodás irányába kell elmozdulniuk az arculat terén is.

A jövő a kooperáción alapuló erős versenypozíció, az egyéni versengések helyett. A kooperáció egyik terepe a kézikönyvben megadott régiós összefogó elemek (közterületek, vasúti/autós/kerékpáros megállóhelyek, információs rendszer, zárandok/gasztró/bor/aktív/egészségturizmus, mezőgazdaság és az ezekhez kapcsolódó építészeti és táji beavatkozások) közös megegyezésen alapuló, egységes, vagy valamilyen szempontból (anyaghasználat, színek stb.) kialakítása.

Rendkívül sok kárt okozhatnak a térségi sajátosságoknak, hagyományoknak ellentmondó, azokat figyelembe nem vevő pályázatok, fejlesztések. Fontos tudni, hogy ma sok esetben mind a települések mind pedig a lakosság számára az egyedüli tőkét e pályázatok támogatása jelenti. Egy-egy rossz döntés következtében pedig évtizedekre, vagy annál hosszabb időre sérül a településkép, az arculat. Az kooperáló, közös alapelvek mentén mozgó települések számára behozhatatlan előnyt jelentene, ha az állami szinten meghatározott pályázati cél meghatározásánál figyelembe vehetnék e kézikönyv megállapításait, miközben az adott

pénzösszeg egy jól előkészített helyi terepet célozhatna meg az „egy lépéssel előrébb” gondolat jegyében. Ehhez az építész, főépítész, tájépítész komplex látásmódja szükséges.

KIS ÉS NAGY LÉPÉSEK

Egy település, legyen az egy kisközség, vagy éppen egy város több szinten, és többféle eszközzel munkálkodhat a minőségi, élhető és esztétikus arculat elérésén. A közterület „mindent visz” – mondhatnánk: még rossz állapotú épületállomány esetén is keretet ad, összefog, és kedvező benyomást kelt. Katalizátor szerepe van: sokszor egy jól átgondolt közterületrendezés hozza magával a környező épületek megújulását!

A beavatkozások szintje függ az aktuális anyagi szintjétől. Ugyanakkor már a legelső lépés, a penetráló tényezők elvétele (bódék, elavult táblák, ottmaradt törmelékek, hulladékok eltávolítása) is látványos eredményt hoz. Ennél lényegesebb a hozzáadás, amely építési tevékenységgel, közterületrendezéssel jár. Ezek évtizedekre meghatározzák egy térség összképét, így nem mindegy, hogy milyen alapelvek mentén történnek. Egy védett borvidék esetén pedig elvárható, hogy a kooperáló települések egyes, meghatározott beavatkozások esetében az egységes arculat irányába mozduljanak el. Ez nem jelenti a sokszínűség elvetését.

A térségben eddig kihasználatlan lehetőség a helyi támogató-, ösztönzőrendszer, mely az arculat szempontjából nélkülözhetetlen. Az értékőrző felújításokat, homlokzatmegújításokat különböző módokon szükséges támogatni (adókedvezmény, főépítész szakmai segítségnyújtás, pénzügyi támogatás stb.), ezzel a motiváló erővel eddig nem élt ez a térség.

¹ Teller Ede egy hazai, szegedi előadásán hangzott el ez a mondat, melyet Rostás László segítségével ismertünk meg

ÉRTÉKEK ŐRZÉSE

A megőrzendő hegyaljai építészeti karaktert a hasonló tömegű és részletkialakítású, gyakran önállóan nem, vagy csak néhány részletében értéket jelentő épületek együttese jelenti Hegyalján. Napjainkban a településkép, és az egyes épületek egyaránt meglehetősen elhanyagolt állapotban vannak, így a fent leírt érték sokak számára nem érthető. Terhes örökségnek látják sokan, amelytől szabadulni igyekeznek, akár bontás árán is. Meggyőzősükben nagy szerepe van a főépítésznek, az arculati kézikönyvnek és a helyi közösségnek egyaránt. Az örökség ápolásának és gondozásának terén tennivaló akad bőven. Sok helyen nem állnak rendelkezésre értékkataszterek, leltárak, a műemlékvédelmi hatóságot szakhatóságként ugyan meg kell keresni az engedélyezési folyamat során, az ügymenet azonban még nem olajozott, legtöbbször az ügy visszakerül a Világörökségi Tervtanács elé. Az épületek zöme ma is veszélyeztetett állapotban van, sokuk – ha éppen nem magától dől össze –, engedély nélkül, észrevétlenül bontódik el.

A korszerűsítés (megújuló energiák, hőszigetelés, nyílászárócsere stb. valós igény, melyeknél településképi szempontokat is figyelembe kell venni. A praktikum és az esztétika nem zárja ki egymást, ennek tudatosítása folyamatos feladat.

A pincekataszter elkészítése szintén sürgető feladat. Az egyes föld alatti járatok helyzetének ismerete nélkül ugyanis elképzelhetetlen állaguk megóvása, illetve a felszíni épületek, az utak, vezetékhálózatok károsodásának megelőzése. Ugyanakkor a reduktív technológia megjelenésével a pincék jelentősége csökkent, felhagyásuk és állagromlásuk fokozódik. E térség különlegessége sokszínű flórája és faunája. Ugyanakkor fontos lenne megtalálni az egyensúlyt a természetvédelem, a hagyományos övezetes tájhasználati rendszer és az épített örökség használata terén. A jövő szempontjából kérdéses, szerencsés folyamat-e a felhagyott szőlők beerdősülése például. A bányászati tevékenységből származó por- és zajterhelés, a közúti szállításból adódó forgalmi terhelés nincs feltétlenül egyensúlyban a borvidék világörökségi rangjával. A bányák rekultivációja több, eddig kihasználatlan lehetőséget rejt magában.

Az illeszkedés kérdése – egy települési szövetbe – elsősorban anyag- és színhasználati kérdés. Ez foglalja egységes keretbe azt. A helyi, minőségi és természetes anyagok használatát minden téren támogatni kell.

TURIZMUS

Jelenleg egy jelentős réteget „kizárunk” sajnos a borvidék megismerésének lehetőségéből azzal, hogy gyerekes családok, sportolni, kulturális, wellness programra vágyó közönségnek nem adunk elegendő alternatívát. A folyók mindennapi és turisztikai kihasználtságán is lehet még javítani. A borturizmust ki kell egészíteni a térség kulturális, természeti és épített örökség értékeivel, egységes csomagajánlatként. Mind az aktív (kerékpározás, természetjárás, téli sportok, viziturizmus), mind pedig a vallási turizmusnak vannak arculati vonatkozásai (esőbeállók, információs táblarendszer, parkolók, hulladékgyűjtők stb.) melyeket egységben érdemes csak kezelni. Miután ezek egymást átfedő hálózatok, nem szerencsés, hogy jelenleg a térségben nem jelennek meg egységes, minőségi arculattal.

FELKÉSZÜLÉS A JÖVŐRE

Jó pályázati célokkal, a régi-új tudás megosztásával, a kooperáció mentén lehet életképessé tenni a térséget. A jövőben olyan fontos és égető problémákat kell orvosolni a borvidéken, mint az elvándorlás növekedése. A magas szőlészeti- borászati kultúrához egy ahhoz méltó méltó turisztikát és vendéglátói attitűdöt és építészeti környezetet kell kialakítani. Mindeközben új kihívásokkal kell szembenézni: a klímaváltozás és következményeként a természeti környezet változása tudatos emberi magatartást követel meg a károk mérséklése, az esetleges előnyök kihasználása, a megelőzés céljából illetve az új feltételekhez történő illeszkedés megvalósítására.

TARTALOM

ÚTMUTATÓ

■ BEVEZETŐ

- ▶ Borvidék, mely a világ méltán híres öröksége
- ▶ Tokaj-Hegyalja
- ▶ A borvidék rövid története
- ▶ Idővonal
- ▶ Multikulturális örökség
- ▶ Tokaj-Hegyalja természeti adottságai

■ TERMÉSZETI ÉRTÉKEK

■ ÖRÖKSÉGÜNK

- ▶ Épített örökség
- ▶ Emlékcsoporthok

■ TELEPÜLÉSKARAKTER

- ▶ Településszerkezet
- ▶ Emlékcsoporthok

■ HA ÉPÍTENI, FELÚJÍTANI KÍVÁN TOKAJ-HEGYALJÁN

■ TELEPÜLÉSMAG KARAKTER

- ▶ Jó példák

■ PINCÉK

- ▶ Ajánlás

4	■ RÉGI-ÚJ BEÉPÍTÉSEK	110
	▶ Kockaházak átalakítása és korszerűsítése	110
6	▶ Terjengős tömegű házak átalakítása	112
8	▶ Jó példák	115
10	■ BODROG PARTI, ÜDÜLŐ JELLEGŰ ÉS REKREÁCIÓS TERÜLET	126
17	■ IPARI- GAZDASÁGI KARAKTER	134
18	▶ Jó példák	136
21		
30	■ KORTÁRS BORÁSZATOK	142
	■ KÜLTERÜLETEK	148
36	▶ Jó példák	157
37	■ VÁROSOK	158
46	■ KÖZTERÜLETEK	164
47		
37	■ A JÖVŐ KIHÍVÁSAI	194
52	■ KONKLÚZIÓ, JAVASLATOK	204
56		
84		
102		
101		

FORRÁSDOKUMENTUMOK TOKAJ

TOKAJ-HEGYALJA TÖRTÉNELMI BORVIDÉK KULTÚRTÁJ VILÁGÖRÖKSÉGI HELYSZINRE ÉS VEDŐÖVEZETÉRE VONATKOZÓ VILÁGÖRÖKSÉGI KEZELÉSI TERV 2016. (KET)
TOKAJ-HEGYALJA TÖRTÉNELMI BORVIDÉK KULTÚRTÁJ VILÁGÖRÖKSÉGI HELYSZINRE ÉS VEDŐÖVEZETÉRE VONATKOZÓ VILÁGÖRÖKSÉGI KEZELÉSI TERV, 2016 (ALÁTÁMASZTÓ MUNKARÉSZ)

HAGYOMÁNY - TERMÉSZET – MODERNITÁS. A Tokaji Borvidék Területfejlesztési Konceptiója „Világhírné Borvidék 2030” (TÁRSADALMASÍTÁSI VÁLTOZAT). Tokaj Borvidék Fejlesztési Tanács Munkaszervezete, 2016. június

KÖNYVEK, TANULMÁNYOK:

A TOKAJI BORVIDÉK HELYZETÉRTÉKELÉSE. Készítette: Tokaj Borvidék Fejlődéséért Nonprofit Kft. Szerkesztette: Dr. Luda Szilvia, Dr. Váradi Szusanna, 2014

TOKAJ-HEGYALJAI BORVIDÉK: HAZÁNK ELSŐ TÖRTÉNETI TÁJA : tanulmánygyűjtemény / szerk. Frisnyák Sándor, Gál András ; [kiad. a Nyíregyházi Főiskola Turizmus és Földrajztudományi Intézete és a szerencsi Bocskai István Gimnázium]. - Nyíregyháza : NYF Turizmus és Földrajztud. Int. ; Szerencs : Bocskai I. Gimn., 2012

TOKAJ-HEGYVIDÉK KÖBÁNYÁSZATA : KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGÜNK NYOMÁBAN / [szerk. Mátyás Lara, Csák Szilárd] ; [közread. a Colas Északkeleti Kft.]. - [Budapest] : Koffein Media, 2016 A Tokaj-hegyaljai történelmi borvidék kultúrtáj épített örökségének és az értékvédelem szempontjainak a hegyaljai körében történő megismertetését célzó ismeretátadás/Szerk. Erhardt Gábor, Salamin Ferenc, Bernáth Mihály, Bihari Zoltán, Szakál Zoltán; Tokaji Borvidék Szőlészeti és Borászati Kutatóintézet, Tarcfal, 2014

TOKAJ-HEGYALJA : "EMBER ÉS A TERMÉSZET KÖZÖS ALKOTÁSA" / [szerk. Kolossváry Ivet] ; [kiad. a Tokaj Borvidék Fejlődéséért Nonprofit Kft.]. - [Tokaj] : Tokaj Borvidék Fejlődéséért Nonprofit Kft., 2017

AMI MEGMARADT... : HEGYALJAI ZSIDÓ HÁZAK / Benkő Ágnes, Wirth Péter. - Budapest : Terc, cop. 2015

GÖRÖG EMLÉKEK NYÍREGYHÁZÁN ÉS TOKAJ-HEGYALJÁN / Diószegi György Antal. - Nyíregyháza : Krúdy, 2015

TOKAJHEGYALJAI VOLT MEZŐVÁROSOK : ÉPÍTÉSZETI, VÁROSÉPÍTÉSI KUTATÁSOK : 1984 / [írta Albert Zsuzsa et al.] ; [kiad. az] Ybl Miklós Építőipari Műszaki Főiskola városgazdasági szak. - [Budapest] : Ybl Miklós Építőipari Műszaki Főiskola, városgazdasági szak, 1985

TOKAJ-HEGYALJAI BORÁSZOK ÉS TRADÍCIÓK / [szerk. Bene Zsuzsanna] ; [az egyes fejezetek megírásában részt vett Bene Zsuzsanna et al.] ; [kiad. a Tokajvinum Hungaricum Egyesület]. - Tolcsva : Tokajvinum Hungaricum Egyes., 2004

A HEGYALJAI BORFALVAK ÉS VÁROSOK MŰEMLEKEI/Csorba Csaba; Kézirat, 2012.

TOKAJ, A KINCSEK VÁROSA/Zelenák István, Agroinform Kiadó, Bp. 2017

TOKAJ, EMBEREK ÉS DÜLŐK/Kéző Dániel, Gourmandnet Kft., 2014

TOKAJ-HEGYALJA/ Szerk. Osváth Sarolta, Széchenyi Programiroda, 2015

A DÜLŐK LEGENDÁJA/Nagy Kornél, magánkiadás (Royal Tokaji) 2014

Bihari Z. 2014. **A SZŐLŐMŰVELÉS KEZDETEI TOKAJ-HEGYALJÁN**. Agroforum Extra, 56: 132-133.

Bihari Z. 2014.

Bihari Z. 2017. **A TOKAJI BORVIDÉK SZŐLŐTERMELÉSI ADATAI. AKTUÁLIS KUTATÁSOK A TOKAJI BORVIDÉKEN.** 2016-2017. 83-86.

PINCÉKRŐL:

A NEMESPENÉSZ TAXONÓMIÁJÁRÓL. KUTATÁSOK A TOKAJI BORVIDÉKEN 2011-2014. Budapest, Agroinform, 158-159.

MÜLLER ISTVÁN: A TOKAJ-HEGYALJAI PINCEK MÚLTJA, ÉRTÉKEI ÉS SORSA
<https://docplayer.hu/4338410-A-tokaj-hegyaljai-pincek-multja-ertekei-es-sorsa.html>
ALMÁSSY KÁROLY: RÉGI KISEMBEREK BORPINCÉJE A SZAKEMBER SZEMÉVEL. IN: TOKAJ-HEGYALJAI KALENDÁRIUM, 1991. BAZ Megyei Közművelődési Módszertani Központ, Miskolc, 1990 (145-149.)

BAKÓ FERENC: PINCEFORMÁK – TÖRTÉNETI ÖSSZEFÜGGÉSBEN. Néprajzi Látóhatár 1997/ VI.

internet

[HTTP://WWW.TOKAJ-TURIZMUS.HU/ZSIDO-EMLEKHELYEK](http://www.tokaj-turizmus.hu/zsido-emlekhelyek)

[RAJ TAMÁS - WWW.ZSIDO.HU](http://www.zsido.hu)

[HTTP://WWW.RUBICON.HU/MAGYAR/OLDALAK/TOKAJ_HEGYALJAI_ZSIDO_](http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/tokaj-hegyaljai_zsido_borkereskedok_es_bortermelok/)

[BORKERESKEDŐK_ÉS_BORTERMELOK/](http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/tokaj-hegyaljai_zsido_borkereskedok_es_bortermelok/)

[HTTP://EPA.OSZK.HU/02000/02030/00034/PDF/HOM_EVKONYV_41_487-504.PDF](http://epa.oszk.hu/02000/02030/00034/PDF/HOM_EVKONYV_41_487-504.PDF)

BORSOD-ABAUJ-ZEMPLÉN MEGYÉBEN ÉLŐ KISEBBSÉGEK BETELEPÜLÉSÉNEK KÖRÜLMÉNYEIRŐL, A MEGYÉN BELÜLI ELHELYEZKEDÉSÜKRŐL. Szerző: RÉMIÁS TIBOR

TOKAJ-HEGYALJA SVÁB TELEPÜLÉSEI_Veres_László.pdf

[HTTP://HAGYOMANYOK.HU/SITES/DEFAULT/FILES/TOKAJ-HEGYALJA%20](http://hagyományok.hu/sites/default/files/tokaj-hegyalja%20sv%C3%81B%20telep%C3%9CL%C3%89SEI_VERES_L%C3%A1SZL%C3%B3.pdf)

[SV%**C3%81B%20TELEP%**C3%9CL%**C3%89SEI_**VERES_L%**C3%A1SZL%**C3%B3.PDF********](http://hagyományok.hu/sites/default/files/tokaj-hegyalja%20sv%C3%81B%20telep%C3%9CL%C3%89SEI_VERES_L%C3%A1SZL%C3%B3.pdf)

RÁTKA, HERCEGKÚT ÉS KÁROLYFALVA NÉPI ÉPÍTÉSZETE/ KAVECSÁNSZKI GYULA

[HTTP://EPA.OSZK.HU/02000/02030/00021/PDF/HOM_EVKONYV_24_245-272.PDF](http://epa.oszk.hu/02000/02030/00021/PDF/HOM_EVKONYV_24_245-272.PDF)

új

TOKAJ-HEGYALJA SZŐLEJE ÉS BORA

TÖRTÉNETI-NÉPRAJZI TANULMÁNY

[HTTP://WWW2.VIZEINK.HU/FILES/VIZEINK.HU_0384_2-5_ALEGYSEG_TOKAJ-HEGYALJA.PDF](http://www2.vizeink.hu/files/vizeink.hu_0384_2-5_ALEGYSEG_TOKAJ-HEGYALJA.PDF)

A VÍZ KERETIRÁNYELV HAZAI MEGVALÓSÍTÁSA VÍZGYÓJTÍ-GAZDÁLKODÁSI TERV

SZERZŐ
Balassa Iván
SZERKESZTŐ
Balassa M. Iván
LEKTOR
Orosz István
Csoma Zsigmond

'Balassa Iván: Tokaj-Hegyalja szőleje és bora' összes példány
Kiadó: Tokaj-Hegyaljai ÁG. Borkombinát

Kiadás helye: Tokaj
Kiadás éve: 1991
Kötés típusa: Fűzött kemény papírkötés
Oldalszám: 752 oldal

- **NOVÁKI GYULA-SÁRKÓZSI SEBESTYÉN-FELD ISTVÁN: B. A.-Z. MEGYE VÁRAI AZ ÖSKORTÓL A KURUC KORIG** (Borsod-Abauj-Zemplén megye régészeti emlékei 5. Miskolc, 2007)III. Felmérések, alaprajzok, fotók
- **PAP MIKLÓS: DEBRECZENI EMBER ANDRÁS ÉS MATON JÁNOS LEÍRÁSAI TOKAJ-HEGYALJA ÉS ZEMPLÉN TELEPÜLÉSEIRŐL** (Documentatio Borsodiensis 6. Herman Ottó Múzeum Miskolc, 1987)
- **BENCsik JÁNOS - VIGA GYULA SZERK.: A HEGYALJAI MEZŐVÁROSOK TÖRTÉNETI NÉPRAJZA : AZ 1987. OKTÓBER 19-ÉN MADON RENDEZETT TÁJKONFERENCIA ANYAGA** (A miskolci Herman Ottó Múzeum néprajzi kiadványai 22. Miskolc, 1965)
- **BENCsik JÁNOS: PARASZTI ÉS MEZŐVÁROSI KULTÚRA A XVIII-XX. SZÁZADBAN** (Miskolc, 1993)TOKAJ-HEGYALJA

A TÖRTÉNELMI GALÍCIAI ÚT TOKAJ-HEGYALJAI SZAKASZA ÉS BOLTOZOTT KÖHÍDJAI VÁSÁRHELYI BALÁZS Okl. építőmérnök, műemlékvédelmi szakmérnök, PhD, BME Építőanyag

ÉPÍTÉS – ÉPÍTÉSZETTUDOMÁNY 35 (1) 117–135

[HTTP://EPITESZFORUM.HU/A-MAGYAR-FALU-EPITESZETI-HAGYOMANYA-ISTVANFI-GYULA-MUEGYETEMI-PROFESSZOR-ROPIRATA](http://epiteszforum.hu/a-magyar-falu-epiteszeti-hagyomanya-istvanfi-gyula-muegyetemi-professzor-ropirata) 2011. JÚNIUS 14.

KÉPEK FORRÁSA:

A FOTÓKAT A DNS-ÉPÍTÉSZMŰTEREM KFT. MUNKATÁRSAI KÉSZÍTETTÉK (DÉNES GYÖRGY, KEDVES ZSÓFIA, DÉNES ESZTER, DÉNES JULIA, BÁNHIDI ANIKÓ), KIVÉVE AZ ALÁBBIKAT:

5.oldal Béres Szőlőbirtok és Pincészet
12.oldal alul: Elektronikus Periodika Archivum és Adatbázis.Vasárnapi Újság
12.oldal felül, Wikipedia
15-17. oldal Régi képeslapok és archív felvételek, Erhardt Gábor főépítész gyűjteményéből
26.o. Salamin Ferenc
30.o. bal alul Szántó Tamás
35.o. képek
61.o. bal Erhardt Gábor
69.o. bal alsó (Mád) Salamin Ferenc
85.oldal Salamin Ferenc
139.o. Béres Szőlőbirtok és Pincészet
140.o. Földmérési és Távérzékelési és Földhivatali Főosztály, Budapest Város Kormányhivatala, <http://www.ftf.bfkf.gov.hu/portal/index.php/projektjeink/vingis/vingis-oem-ofj-terkepek-archivum>
142.o.bal alsó Hanák Tibor
142.o. alul Szántó Tamás
142.o. fölül: Colas Északkeleti Bányászati Kft., Apró Barnabás
147.o. Kovács Gábor
148.o. Civertan Grafikai Stúdió
150.o. drón (jobb) Szoboszlai Marcell
152 alul Bujnovszky Tamás
88-93.o. Axis Kft, Salamin Ferenc, Erhardt Gábor és Bodonyi Csaba gyűjteményéből
179.o. bal City of Vancouver, San Diego
179. jobb <https://www.porto-vecchio.fr/mon-quotidien/mon-environnement-mon-cadre-de-vie/dechets/>, Korzika
182.o. wikimedia Big Muddy, National Fish and Wildlife Refuge
193, 195.o. Pagony Kft.
197.o. WWF.hu http://wwf.hu/klima_/1/termeszeti-vizmegtartas-lefolyaslassitas-arvizi-vedekezes-angliaban

KÖSZÖNETET MONDUNK A JÓ PÉLDÁK C. FEJEZETHEZ NYÚJTOTT KÉPANYAGÉRT SALAMIN FERENC, ERHARDT GÁBOR, KOVÁCS ÁGNES, KOVÁCS ÁBEL, FERENCZ ISTVÁN, KOVÁCS GÁBOR, KULI LÁSZLÓ, VARGA CSABA ÉPÍTÉSZNEK, A PAGONY KERT- ÉS TAJÉPÍTÉSZ IRODÁNAK, HERCZEG ÁGNES ÉS BUELLA MÓNIKA KERT- ÉS TAJÉPÍTÉSZNEK, ÉS BÉRE BORHÁZNAK, A BOTT PINCEK ÉS A SCHIESZL VENDÉGŐ ÉS BORHÁZNAK, VALAMINT CSEH ZOLTÁNNAK ÉS A COLAS ÉSZAKKEleti Bányászati KFT.-NEK. A SZERZŐK KÜLÖN KÖSZÖNETÜKET FEJEZIK KI A VILÁGÖRÖKSÉGI TERVTANÁCSNAK, VALAMINT MINDEN HELYI POLGÁRNAK, AKI A LAKOSSÁGI VELEMÉNYEZÉS SORÁN JAVASLATOKKAL SEGÍTETTE A KÖNYV LÉTREJÖTTÉT.

Számítógépes tanulmánytervek: Dénes György

Készült a Lechner Tudásközpont megbízásából,
a településkép védelméről szóló 2016. évi LXXIV. törvényhez kapcsolódóan, felhasználva Budakalász, Szentendre, Dömös,
Pilisszentlászló, Pomáz Településképi Arculati Kézikönyveit,
melynek szerzői: Dénes Eszter, Dénes György, Kassai-Szoó Dominika, Kedves Zsófia, Lukács Péter

DNS-Építészúterem és a DZone Studio Kft. konzorciuma

Koncepció: Dénes Eszter, Kassai-Szoó Dominika, Kedves Zsófia, Dénes György, Turi Attila

Szöveg: Dénes Eszter, Kedves Zsófia

Szakértő: Turi Attila

Szerkesztő: Dénes Eszter

Rajzok és ábrák: Lukács Péter

Fotó: Dénes György, Kedves Zsófia

Drónfotó: Dénes György

Grafikai tervezés: Ruzsina Katalin

Térképek: Kedves Zsófia

A kiadvány a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. tv. védelme alatt áll.

Tokaj, 2018

TOKAJ-HEGYALJA ÉTAK

Beérkező vélemények (forrás sárgával jelölve), észrevételek és a szerzők válaszai (vastagított betűvel).

I. „Kis (rövid) kézikönyvre” vonatkozó észrevételek

Kiser László Állami főépítész, Borsod-Abaúj-Zemplén Megye

A teljes szöveg nyelvi ellenőrzésen esik át, így a nyelvi hibákra, elütésekre vonatkozó észrevételekre külön nem reagáltunk.

- 5 A tervtanácsot nem az állami főépítész, hanem a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Kormányhivatal működteti, és az állami főépítész a tervtanács elnöke. A tervtanács hivatalos neve: Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Településrendezési és Építészeti-műszaki Tervtanács. A „világörökségi tervtanács” érthető, de nem hivatalos megnevezés.
javitva
- 5 a tervtanács ... előzetesen konzultál helyett: előzetes konzultációra is lehetőséget ad
javitva
- 5 a „minősíti” szó félreérthető / a véleményezi helyes / ill. a tervet ajánlja vagy nem ajánlja
javitva
- 5 „Állásfoglalása” helyett: Az ajánló tervtanácsai vélemény az építési engedély megszerzésének alapfeltétele
kis módosítással javítva
- 5 Az egyszerű bejelentés jelenleg nem TT köteles, de hagyjuk benne a szöveget !....
- 6 A települések mai, szlovák neveit (illendőségéből) és zárójelben fel lehetne tüntetni
javitva
- 6 egyenrangúság helyett egyenrangúság
- 10 a világörökség dátuma nem 2004, hanem 2002 **javitva**
- 13 „Az aszút mint orvosság helyett”: Az aszút mint orvosságot... / vagy, Az aszút orvossággént...
- 14 Szerencsére nem lépett a szülő helyébe
- 14 a világörökség dátuma nem 2004, hanem 2002 **javitva**
- 17 es helyett és; tükröznie szó elválasztása
- 18 tükröződik az (helyett a) természeti környezet
- 18 „ilyen Rátka” előtt szóköz
- 18 hosszú magánhangzók ékezetek elmaradtak
- 25 1. és 4. képet világosítani
- 25 kő felület helyett kőfelület?
- 27 Minden település fontosnak tartja.....**helyezzünk** el.
- 27 dőlésszög helyett hajlásszög? **javitva**
- 31 javasolta helyett javasolt a, (bár itt inkább „szükséges” / „előírás” / „településképi követelmény” szó jobb lenne)
- 33a hagyományos beépítési helyeket. (nem érthető) **javitva**
- 34 Jó lenne kitérni a pince szerkezeti típusaira (vált pince, boltozott pince) **erre csak az ún. nagy kézikönyvben nyílik lehetőség a területi korlátok okán**
- 34 ...Sajnos a térségben pincék... / ...Sajnos a térségben a pincék...
- 37 mint tájképi helyett „mind” tájképi
- 42 „Arra is példa” kezdetű mondat nem érthető
- 44 Sátoraljaújhely kezdetű mondat nyelvtanilag hiányos
- 46 a „Hegyalján” szó nagyon sokszor szerepel
- 51 ~~helykötés~~ / helyhez kötődés
- 55 közvetlenül a palackozás után VISZI piacra, nem tárolja
- 56 üzemek: borecet manufaktúra / üzemek, mint pl. a borecet manufaktúra, amely....
- 56 a kereskedelmi épületeknek ~~megvan~~ / meg van
- 57 kerüjük a csillag felületeket / nem alkalmazhatóak! csillag felületek **javitva**
- 57 növény-sávot ~~elcsúsz~~ kialakítani / növény-sávot **kell** kialakítani (Lásd Kezelési terv 485/2016. javítva (XII. 28.) Korm. rendelet 4.3.4 előírása) Jó lenne utalni a táj és kertépítész tervező bevonásának fontosságára is **javitva**
- 59 kortárs támogatható / kortárs építészet is támogatható..... amennyiben a településképi illeszkedés igazolható a szövegben a hagyományörző kortárs szöveggel szerepel
- 61 régi, romos állapotú házak
- 61 A tetőcserépre vonatkozóan javaslom ezt a szöveget: A tetőre sík felületű, egyenes vágású natúr, vagy vörös kerámia-cserépet kerüljön. A világörökségi területre nem jellemző mediterrán, hullámos profilú cserépek nem alkalmazhatóak. **javitva**
- 61 ~~újrafelhasznál~~ / újra felhasználni

64	a „vannak” szó sokszor ismétlődik
65	flyamatos alacsony / folyamatosan alacsony
66	vannak egészen kiesi is / vannak egészen kicsik is
68	A dűlőknél a „terroir” szót hiányolom javítva
70	lépcsőző / lépcsőző
74	kerüljük a csillogó felületeket (lásd. 57. sor feljebb)
75	Komolyabb beavatkozás <u>során?</u> nagyszámú.....
76	ésszerű arányos / ésszerű, arányos
80	a hőszigetelés veszélye, hogy megfosztja az épület eredeti értékeitől, (tagozatok, díszítettség) stb. vagyis azt az értéket amit a világörökség véd. Ezt jó lenne kihangsúlyozni. javítva
80	Épületszerkezettervező? Az ki? Nevezzük építész tervezőnek javítva

hungarocell (márkanév) szó helyett a polisztirol szót kellene használni **javítva**

Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Településrendezési és Építészeti-műszaki Tervtanács Kovács Ágnes észrevételei

~ 14-15. oldalakra Hercegút fényképeit javasolom újra készíteni

A fényképet cseréljük.

~ 22. oldalra sokkal inkább javasolom Szerencs és Sátoraljaújhely felújított főutcájának részletét

Úgy véljük, hogy Szerencs és Sátoraljaújhely, léptékénél fogva nem a szövegben megjelölt és kifejtett „kisvárosias jellegű” utcaképet illusztrálná, hiszen valóban kisvárosok, melyekről külön fejezetben szólnunk.

~ 38. oldal bal felső képe helyett a tokaji főutca zsidóvárosi szakaszát javasolom

A fényképet cseréljük.

~ 40. oldal térképén egy-egy településen több érték található, több színes karika is oda tartozik

A megrendelő kérése alapján csak a műemléki adatszolgáltatásban szereplő tételeket tüntettük fel. Természetesen ennél sokkal több érték található a borvidéken, erre vonatkozóan szöveges kiegészítést teszünk.

~ 41. oldalra a szöveghez abaújszántói vagy sárospataki főutcai képet javaslok,

~ 42. oldalra híd helyett pincetorony képet kerüljön a szöveg okán

~ 45. oldalon a kép és a szöveg összhangja hiányzik, ide kerülhetne a barokk kőhíd a 42.oldalról

A kötött terjedelem okán a szöveg és a képek párhuzamossága nem oldható meg ebben a kiadványban.

~ ne legyen képismétlés (20->61. 44->65. 47->48. 60->84. 70->73., stb. oldalakon)

A képismétléseket kiszűrtük a végső ellenőrzés során.

~ 44. oldalra kerüljön a Rákóczi Vár a Disznókő filagóriája helyett, a tarcali zsinagóga a mádi helyett

~ 73. oldalra az erdőbényei Béres Borászatot javasolom

~ 78. oldal bodzabokra helyett javasolom Szegi árnyas Bodrog partját betenni

~ 79. oldalon javasolom a képet cserélni pl. a bodrogkersztúri Lapis dűlőben található Kovács-tanyára (37-es főútról is jól látható), vagy a sárospataki Király-hegy nyugati lejtőjén az Ambroszoky-tanyára, vagy a sátoraljaújhelyi Kácsárdon a Balla-tanyára

A képcseréket nem tartjuk indokoltnak minden esetben. A borászatok képanyagát felbővítettük.

~ 80.o. nyílászárók ajánlására kicsit megengedőbb a Tervtanács, a 89-91.oldallal is szükséges az összhangja

A kifogásolt rész csupán ajánlás a kockaházak és az ún. terjengős tömegű házak korszerűsítésére, tiltások nélkül. Fontosnak tartjuk azonban, hogy ajánlásunk minden részletre kitérjen, és teljes képet adjon az olvasónak a beavatkozás lehetséges szintjeiről, minden esetben az építészeti nívót szem előtt tartva.

~ 81.oldalon a rámpa és lépcső nagyvárosi kialakításának eltúlzott példája helyett helyi kisvárosi példát javaslok pl.

Sárospatak A Művelődés Háza főbejárata

Az ajánlott épület esetében a főbejáratnál a fotózás során nem volt lehetőség az akadálymentes megközelítésre, csupán az oldalbejáratnál, ez utóbbit azonban nem tartjuk követendő megoldásnak. Az adott fejezetben kistelepülési példát is mutatunk, a kifogásolt képet töröltük.

~ 82-83. 85. oldalon kontyolt tetőidomot javaslok

A cserét nem tartjuk indokoltnak, hiszen itt kifejezetten sajátos műszaki berendezések elhelyezéséről van szó, kontyolt és oromfalas épületek vegyesen szerepelnek a rajzokon. Az alapelvek függetlenek az épület kialakításától!

~ 88. oldal ajánlásai a térségtől idegenek, megvalósult helyi jó példákat javaslok

Az adott fejezet a kockaházak átalakítására fogalmaz meg olyan alapelveket, melyek általánosan érvényesek valamennyi régióra. A téglák alkalmazása helyett a helyi kőre hívjuk fel a figyelmet.

~ 98. oldal ponyvás, 99. oldal nádtetős képanyaga cserélendő, (tömeges) megjelenése rossz példa lenne

A nádtetős esőbeállót töröljük, a ponyvás biciklipihenő törlését nem tartjuk indokoltnak.

~ csak helyi példákat javaslok a kézikönyvben következetesen használni

81.o. bal-alsó, 87.o. jobb-felső, 99.o. felsők, 100.o. alsók, 103.o. bal képe kerüljön ki, nem ide valók

Kiemelten fontosnak tartjuk – különösen olyan esetekben, amelyeknél nem találtunk helyi jó példát -, hogy régiós, országos, vagy akár nemzetközi szinten is mutassunk inspiráló és meggyőző jó megoldásokat, melyeknél szolgai másolás helyett elsősorban a gesztust, azaz a helyi hagyományokra való építést tartjuk követendőnek, melyet az adott képaláírásban is kifejtettünk.

Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Településrendezési és Építészeti-műszaki Tervtanács Olajos Csaba észrevételei

4. old. A térképen Kistornya helyesen Kistoronya. **javítva**

18. old. „Kassai típusú”

45. old. Barokk kőhidak - A Galíciai útra helyezném a hangsúlyt, ahol nagyobb szakaszt fogalmaznák meg a Sározsadány-Sárospatak szakasz helyett. A megfogalmazott szakaszon kívül több híd található, Vámosújfaluban, Olaszliszkán. Ezek közül az egyetlen műemlékileg védett híd Vámosújfaluban van. **javítva**

65. old. A hat felsorolásból hiányoznak a szőlőkerülő, vincellérek házai. **javítva**

74. old. Nagyon fontos a meglévő bányák védő-zóldsávval, erdővel való v. édelme, takarása. pld. a 37-es főútról jól látható és a tájképet rontó Sárospatak előtti kőbánya. **javítva**

82-91. old. Oromfalas épületek helyett példaként kontyolt tetős épületeket célszerű mind a rajzokon mind a fotókon bemutatni.

A cserét nem tartjuk indokoltnak, hiszen itt kifejezetten sajátos műszaki berendezések elhelyezéséről van szó, kontyolt és oromfalas épületek vegyesen szerepelnek a rajzokon. Az alapelvek függetlenek az épület kialakításától!

Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Településrendezési és Építészeti-műszaki Tervtanács Erhardt Gábor észrevételei

-Generális észrevételem, hogy az erőteljes monokróm grafikák (bár ismerem és sokra tartom alkotójukat) nem igazán adnak hozzá pluszt a könyv mondanivalójához, sőt talán kicsit gyengítik is azt (13. oldal).

Nem tartjuk indokoltnak a rajzok törlését.

-A 16. oldali karakterizálással nem feltétlenül értek egyet, pl.: Mezőzombor és Erdőbénye között alig van hasonlóság, azon túl, hogy mindkettő mezőváros volt.

A térség településeit tekintve a borvidéken belül földrajzi elhelyezkedés, stratégiai szerep és súly, népesség (sőt, akár megjelenés, értékes épületállomány) alapján tehetünk csoportosításokat. A karakterizálás ez esetben azon alapul, hogy valamennyi egykori mezőváros a lankákon és völgyekben. Az észrevétel okán kiegészítést tettünk.

-A 20. oldali fotó nem túl értékes, ferde, nem méltó a kiadványhoz (én csináltam).

Az adott épületet újrafotóztuk.

-A 22. oldali fotók inkább a kúriákra példák, nem a kisvárosias utcaképre, karakterre.

Az adott szövegben épülettípusokról is szó esik, a félreértést a képaláírások beillesztésével orvosoljuk.

-A melléképületek tárgyalásánál nem látok a nyári konyhákat illusztráló fotókat, amik egyébként egy meglehetősen komoly építési jogi gondot okoznak a borvidéken.

Beillesztettünk nyárikonyhát ábrázoló fotót is.

-Az ipari és mezőgazdasági épületek képanyaga finoman szólva nem életszerű, mégha tetszetős épületek is sorol fel. A borvidék egyik legnagyobb gondja a könnyűszerkezetes dobozépitészet iránti igény kezelése...Lehet, hogy ennek kezelése inkább a hosszú könyvben kell, hogy helyet kapjon. Ha igen, akkor javaslok, hogy ide kerüljön még néhány kép az éppen elkészült közösségi borászatokról.

Az 56. oldalon szerepel kép a hercegkúti közösségi borászatról, a másik közösségi borászat még nem készült el, így az jelenleg nem fotózható. A rövid kiadvány tartalma kötött, így ebből ki nem hagyhatjuk. A nagy könyvben részletesebben tárgyaljuk.

-61. oldali kép ld. 20. oldali kép!

A kifogásolt képet cseréltük, a képmélteléseket a végleges szerkesztés során szűrjük ki.

-80. oldal: számomra itt nem különülnek el kellőképpen a jó és rossz példák. Mind grafikai előadásmódjuk nagyon hasonló, mind a pipa/kereszt nem elég hangsúlyos.

Véleményünk szerint megfelelően elkülönül, színeiben is, valamint vonallal is elválasztásra került. Mindezek ellenére képaláírásban is egyértelműsítjük.

-86. oldal ez az épület igazán nem való ide, bár én terveztem...talán Sáros Lászlónak van egy épülete, ahol ötletesen volt megoldva a hasonló diszpozíciójú garázs (sajnos, nincs képem róla).

A bemutatott példa, tervezőtől függetlenül, a garázs gesztusértékű elhelyezéséről szól. A feltételezett Sáros László épülettel kapcsolatban több információ birtokában tudnánk csak lépéseket tenni.

-86. oldal jobb felső kép, bár nem idevaló épület én megtartanám.

A 86. oldalon csak egy kép van, melyre az előző észrevétel vonatkozik.

-A temetők talán megérdemelnének egy kicsit nagyobb terjedelmet, meg a klasszikus közter(ület)ek is.

A nagy könyvben részletesebben szólnunk ezekről, a kis könyvnél a Megrendelőnk szigorú tartalmi vázához kell alkalmazkodnunk, terjedelemben is. Igyekszünk a hiányosságot szöveges kiegészítéssel, és a nagy könyvre való utalással egyértelműsíteni.

-99. oldal vizuálisan túltelített szerintem, ennyire eltérő karakterű javaslatokat nem szerepeltetnék egy oldalon, a fényképek minősége is meglehetősen eltérő.

Az adott oldalon mindössze három fotó szerepel, melyből, az előző észrevételek okán egy törlésre fog kerülni. Két képet nem érzünk vizuálisan túltelítettnek.

Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Településrendezési és Építészeti-műszaki Tervtanács

Radványi György észrevételei

A számos tématerületet felölelő, grafikailag tetszetős összeállítás szöveganyaga helyenként általánosságokat tartalmaz, apróbb pontatlanságai mellett, épp a tájegységről, mint egészről szólóan, valamint a hivatkozások fontosságát, pontosságát tekintve mutat hiányokat.

Jelentős hiányosság, hogy nem mutatja be a teljes tájegységet, a zárt borvidék történelmi határát – országhatártól függetlenül is, valamint a foltszerűen jelölt települések mellett a települések táji határait, a termőterületek határaival, az oltalom alatt álló eredet megjelölésű és földrajzi jelzésű borok termőhelyeinek részletesebb térképi lehatárolását, nevezetesebb dűlőit. A dűlőnevek között nem is egyet az 1200-as évektől máig létező nevén említenek, s fontos jellegzetesség, hogy e nevek alapján is tájékozódni lehet Tokaj-Hegyalján. Igaz, a dűlők táblával való jelölésére ajánlást tesz az anyag.

Az erdőbényei Szent Margita (a mai Magita) 1200, a Meszes 1255, a sátoraljaújhelyi Oremus 1333, a sárospataki Megyer 1342, a mádi Kővágó, a mezőzombori Disznókő 1413, a tállyai Hasznos 1462, az olaszliszka Előhegy 1474 óta a szőlőtermesztés jeles helyei, őrzik nevüket. (Nagy Kornél történész MTA kutatási szerint)

A termőterületek részletes földrajzi lehatárolásához a FÖMI szabadon felhasználható térképét beillesztettük az észrevétel okán. A dűlők pontos térképét (ez több szelvényből áll, településekre lebontva) nincs lehetőségünk közölni terjedelmi okokból, de a forrásokra kiutaltunk a szövegben, valamint a fontosabb dűlőket is megnevezzük.

Szűkre szabott, hiányos a szőlőfajták - a furmint, a hárslevelű, a sárga muskotály, a kabar, a zéta, a kövérszőlő - felsorolása, a legjellegzetesebb tudnivalóikkal, s a leírás a bokról, érlelés módokról, technológiákról, palackokról, forgalomba kerülésről. Múltjukhoz s változásukhoz kötődik minden.

A rövid kivonatos ismertetés is lehetne részletesebb, pontosabb – példa erre épp a penész igen vagy nem.

A hagyományok szerint az első aszúbert Szepsi Laczkó Máté, Lorántffy Zsuzsanna fejedelemasszony udvari lelkésze készítette az Oremus dűlő terméséből – legalább is ő jegyezte le, hogyan készítette. Kazinczy Ferenc feljegyzése szerint, aki Kazinczy Péterre, a fejedelemasszony jószágigazgatójára hivatkozva tanúskodik erről.

A terjedelmi korlátok okán ennél jóval részletesebb ismertetésre a kis kézikönyvben nincs mód, az ún. nagy könyvben részletesebben szólnunk minderről. A hiányosságokat póoltuk.

A terület települései feletti történeti áttekintés pontosításokat kíván, a több központúsággal kapcsolatos megállapítás nem egészen helytálló, a települési hierarchia alapjai a történelmi Zemplén vármegyéhez kötődnek, a megye székhelye Sátoraljaújhely volt.

A megyeszékhely szerep a szövegben szerepel, a többközpontúság ellenben olyan, több hivatkozott tanulmányban is megjelenő sajátossága e vidéknek, melyet fontosnak tartunk kiemelni.

Fontos időszak az 1875-1890-es évek első feléig pusztító nagy filoxeravész, amit az idővonalon a történelmi események sorában kellene szerepeltetni, a kötött talajú történelmi szőlőültetvényeinket, így Tokaj-Hegyalját is érintő pusztítás a szőlők 80-90 %-át tette tönkre. s a termőterületek rekonstrukciójára, a szőlőművelés folytatására csak igen nagy áldozatok és erőfeszítések árán, szigorú szabályozással kerülhetett sor. Ebben az időben készítette elő a földművelődési kormányzat a szőlészet-borászat kibontakozásának törvényi feltételeit az 1893-ban életbe léptetett, az egyik legátfogóbb szemléletű borászati törvény révén. Ez a törvény rögzítette hazánk első borvidéki besorolását, és meghatározta az egyes borvidékeken telepíthető fajtákat, majd az 1896-ban elfogadott szőlőrekonstrukciós törvény teremtette meg az újra indulás és modernizáció feltételeit.

A filoxeravész leküzdése után, Lónyay Ferenc miniszteri tanácsos kezdeményezésére határozta el a földművelési kormányzat a borvidék hírét, a borainak minőségét, kereskedelembe hozatali szakmai felügyeletét és feltételeit ellátó királyi állami közpincék létesítését. Tokaj-Hegyalján Sátoraljaújhelyben, a megyeközpontban, a vasút melletti, a város képviselőtestületének határozatával a „nemes célra” felajánlott telken valósult meg 1911-1914 között Váczi Hübschl Kálmán tervei alapján az egyik legnagyobb, közel 4000 m² pinceéptménnyével, laborokkal, felügyelői és igazgatási irodákkal, árverési teremmel, szolgálati lakásokkal. A Bortemplom néven a mai napig Sátoraljaújhely, a történelmi borvidék egyik legemblematisabb épülete. Műemlék. Felújításra vár. Említésre sem kerül, kép nem szerepel róla sajnálatosan!

Az idővonalon szerepel a filoxéravész jelenleg is. A kiskönyv nem alkalmas minden egyes műemlék bemutatására sajnos, a terjedelmi korlátokkal mi sem értünk egyet. A nagykönyvbe szerepeltetjük a Bortemplomot, jelentőségét nem vitatjuk.

Hiányzik az emlékhelyekkel kapcsolatos gyűjtésből a Kazinczy Emlékcarnok, a Magyar Kálvária együttese, a sátoraljaújhelyi Hősök temetője, egyik legnagyobb I. világháborús temetőink.

A leglátogatottabb csodarabbikat, működési helyeiket név szerint kellene említeni.

A templomok közül hiányoznak a görögkatolikus példák.

A templomok között fotón szerepel – igaz 1x - görögkatolikus templom. A csodarabbik működési helyei a nagy könyvben részletesen olvashatók. A kiskönyvben szereplő térkép esetében a megrendelői útmutatás alapján valóban csak a műemléki adatszolgáltatásban szereplő értékek szerepelnek, ezért valóban megtévesztő.

A háztípusok között nem elég hangsúlyosan jelennek meg azok, amelyek alatt pince vagy borház van. A képeken feltűnnek, de a leírás nem elég hangsúlyos. A borház nem csak a birtokközpontokban jelenik meg, de borháznak hívják az épületek „alagsorában”, általában utcai bejáratról elérhető tereket is.

A leírást módosítjuk.

A házsorok példái közé tartoznának Sátoraljaújhely főtéri együttesének egyemeletes, öntöttvas erkélyes házai.

A városi utcaképekkel külön foglalkozik a nagy kézikönyv (szerepel is fotó), a kiskönyvben erről érintőlegesen tudunk szólni a terjedelmi korlátok miatt. A kiskönyv, tartalmánál és terjedelménél fogva csak egy imázskönyv, nem alkalmas részletesebb tájékoztatásra. Éppen ezért kérjük szíves támogatásukat ahhoz, hogy a kis és a nagy kézikönyv párhuzamosan éljen.

Hiányoznak a táji elemek sorából a fasorokhoz ajánlott sajátos fafajok megjelöléséi.

Ezeket pótoljuk.

Hiányzik a légkábelfűtés! - Röviddel ezelőtt kapott szabad utat a nagysebességű internetes hálózatok építése a meglévő oszlopokon, ez min. 20-25 év fennmaradást jelent! Elfogadhatatlan!

Míg a nagykönyvben külön oldal és rajzi anyag foglalkozik a légkábelfűtéssel, a kiskönyvben erre szövegesen tudunk kitérni, egyetértve az észrevétel tartalmával.

A kockaházak átalakítási példáival sem lehet maradéktalanul egyetérteni. Van olyan együttes, amit nem lenne szabad megbontani, mert drámai ami történik, helyesebb alapállás, ha elfogadjuk kordokumentumként ebben a formában.

A kockaházak átalakítása jogos és fennálló igény a tulajdonosok részéről, korszerűsítésükre állami pályázati lehetőség is van. Éppen ezért feltétlenül szükséges, hogy javaslatot adjunk a beavatkozásokra.

A tetőidomok általános hajlásszöge 38 fok – ezt szerkeszti legkönnyebben az ács.

Valóban, egykor ez volt általánosnak tekinthető, manapság azonban szükségtelennek találjuk ilyen mérvű pontosítását. Az általunk megadott intervallumnak természetesen része a 38 fok is.

A faépítéssel kapcsolatos ismertetés az 1772-es helytartótanácsi rendeletig igaz, amely előírta, hogy lakóépülethez épületfát kizárólag tető és nyílászáró készítésre lehet felhasználni. Favázás, fachwerkes, boronafalas lakóház azóta nem is épült, igen kevés nem lakóépület kivételtől eltekintve.

A helyszíni szemle és a fotók tanúsága szerint a „hegyvidéki” települések esetén nagyobb arányban jelenik meg a fa a homlokzaton, lakóépületen is. Természetesen a szöveget árnyaljuk, az észrevételnek megfelelően.

A legjellegzetesebb épületformák az utcavonalon kontyolt tetőidommal, felső félkonttyal készültek. Kevés az oromfalas épület, igaz néhány nagyon szép példa található, mint a károlyfalvai műemlék népi lakóház, ezek tehát nem általánosan, de kellő mérlegelés után és az illeszkedés szabályai szerint elfogadhatók.

Az észrevételt elfogadva a szövegben kiemeljük, hogy arányaiban valóban elenyésző, de létezik oromfalas épület. Többségében a kontyolt tetőidom jelenik meg.

A térség lakóépületeire nem jellemző a „kódissállítás”.

A térség építészetére vonatkozóan nincs egységes szakmai szókészlet, a forrásanyagokban olykor kódissállásként szerepel az üvegezés nélküli fa veranda, míg ettől megkülönböztetik a „verandát”, mely minden esetben üvegezett. A félreértések elkerülése végett a szöveget ennek mentén kiegészítjük.

A hegyvidéki házakra eredetileg nem jellemző a tornác, mély ereszek készültek, a tornác egészen újkori jelenség, a múlt század 50-es éveiben jelent meg ezen a vidéken.

„A tetőformák közül elsősorban hármat kell kiemelnünk, a kontyolt- és féligkontyolt nyeregtetőt, valamint a háromszög alakú oromzatban végződő nyeregtetőt. Közülük a kontyolt nyeregtető a legrégibb (4–6. kép). A

legkorábbi datálású, hagyományos technikával épült lakóház többsége még ma is ezt a tetőformát őrzi. A félig kontyolt forma (7. kép) és a tulajdonképpen nyeregteretű a múlt században kezd jelentősebb mértékben elterjedni. Ezek a tetőformák már lehetővé teszik az oromzatok díszítését is. Közrejátszott elterjedésükben a népi építészeti stílusok lassú elterjedése is, elsősorban a klasszicizmus, amely azonban korántsem vált olyan jelentőssé, mint Észak-Magyarország más területein, így pl. Borsodban vagy Gömörben.

A Zempléni-hegység lakóházainak vakolatdíszes oromzatai, reliefszerű virágelemekkel, csillagot, szívet vagy madarat ábrázoló domború díszítményeivel a hagyományos magyar népi építészet legszebb emlékei közé tartoznak.”

*Viga Gyula- Szabadfalvi József : Néprajzi tanulmányok a Zempléni-hegyvidékről
Herman Ottó Múzeum kiadványa Miskolc, 1981.*

A szöveget az észrevétel alapján árnyaljuk.

Az új építések példáit is ki lehet egészíteni.

A terjedelmi korlátok okán erre nem nyílik igazán lehetőségünk, csak a nagy könyvben. A képcserék folyamatosak.

A szőlészet, borászat létesítményei mellett a turisztikai fejlesztésekről, eredményeiről, tendenciáiról is említést kellene tenni az anyagban – kilátók, magaslati pontok, erdei pihenők, sportlétesítmények . . .

Ezzel a nagy könyv kiemelten foglalkozik. A kis könyv a Közterületek c. fejezetben foglalkozik ezzel a kérdéssel. Rövid szöveges kiegészítésként a Kortárs irányok c. fejezetbe is utalunk rá az észrevétel okán.

Ne szerepeljenek az ÉTAK-ban „idegenből” vett példa, amint a néprajzi idézet is mutatja igen érzékeny kultúrhatárok mentén alakultak ki egy-egy területiség jellegvonásai – pl. esőbeálló nádtetővel! S ez egyéb példákra is vonatkozik, ne csak általános érvényűen jelenjenek meg, legyenek megjelölve területi lehatárolással, ami egy-egy területiségre érvényes.

Úgy gondoljuk, hogy vannak olyan témák, melyekben fontos az olvasó látókörének szélesítése, ugyanakkor a képaláírásban minden esetben pontos magyarázat szól az adott illusztrációhoz, elkerülve a szolgai másolás hibáját. Sajnos nagyon sok esetben nem találtunk a térség rangjához méltó jó példát, mint igény, vagy kérdésfelvetés azonban szükségesnek találjuk a téma szerepeltetését.

Agrárminisztérium

Pádárné Dr. Török Éva

A véleményezésre megküldött rövidebb és hosszabb változatokkal kapcsolatban:

A rövidebb verzióban több esetben nem lerövidült/koncentrált, hanem teljesen hiányzik, Természeti, Táji Értékek fejezet, amit kérünk pótolni. A táji-, természeti értékek védelmére, a befoglaló táj meghatározó jellegzetes elemeinek bemutatására vonatkozó fejezet beillesztését mindenképpen fontosnak tartjuk.

A kiskönyv (rövid verzió) tartalmát a Megrendelőnk határozta meg, fejezetekre és maximális terjedelemben lebontva.

Ebben ez nem szerepelt, így ezt csak a nagy könyvben fejtjük ki külön fejezetben. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy mint téma nem jelenik meg, a 64. oldalon induló tájépítészeti javaslatokban a jellegzetes táji elemek részletesen bemutatásra kerülnek.

További hasznosításra vonatkozóan:

A kézikönyvben megfogalmazott ajánlások, előírások figyelembe vétele és betartása nem helyettesíti a szükséges hatósági eljárások lefolytatását! Ezért kérjük a kézikönyv használóit, a „kézikönyvben megszólítottakat”, hogy a kézikönyv(ek)ben leírt ajánlásokon, előírásokon túl,

a konkrét ügyek intézése során, a tervezett helyszínek és tervek ismeretében tudjuk meghatározni a természetvédelmi szakmai szempontokat (településrendezési tervek, TAK-ok, TKR-ek készítése és módosítása során - véleménnyel, előírásokkal; építésügyi hatósági eljárások esetében - adatszolgáltatással).

Az ÉTAK csupán szemléletformáló kiadvány, ezért szükségtelennek ítéljük a fenti esetek felsorolását.

ANPI

Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság

A kézikönyvet készítő építész megkereste az igazgatóságot és kérte az elkészült dokumentum tervezetek áttekintését. A megküldött tervezetet (rövid és hosszabb verziót is) véleményezte az ANPI, melyet hivatalos formában február 12-én megküldött a tervezőknek. Jelen levélben szereplő vélemény azóta kiegészült további elemekkel, melyeket külön jeleztünk.

A hosszabb verzióban kidolgozott, Természeti Értékek fejezetben a hibákat, javítási javaslatainkat jeleztük. A rövidebb verzióban pedig nem lerövidült/koncentráldott hanem teljesen hiányzik, ez a fejezet, amit kérünk pótolni. A táji-, természeti értékek védelmére, a befoglaló táj meghatározó jellegzetes elemeinek bemutatására vonatkozó fejezet beillesztését – ha rövidítve is – mindenképpen fontosnak tartjuk.

A kiskönyv (rövid verzió) tartalmát a Megrendelőnk határozta meg, fejezetekre és maximális terjedelemre lebontva. Ebben ez nem szerepelt, így ezt csak a nagy könyvben fejtjük ki külön fejezetben. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy mint téma nem jelenik meg, a 64. oldalon induló tájépítészeti javaslatokban a jellegzetes táji elemek részletesen bemutatásra kerülnek. Ugyanakkor kérjük a tisztelt Testület támogatását arra vonatkozóan, hogy a hosszú és az ún. rövidebb kiadvány egymással párhuzamosan, egymást kiegészítve működhessen, az adott célközönségnek megfelelően.

A Lechner Tudásközpont oldalára is feltöltött, „rövid” dokumentum:

- 10. oldal: jobb oldalt alul, az idővonal végén javítandó az évszám, 2002-ben lett a borvidék világörökségi terület;
- 14. oldal: jobb oldalt a kép alatt a 2004. évszám helyett szintén 2002-t kell írni;
- a telepített fasorokról, növényekről szóló fejezetekben, bekezdésekben (pl: 74. oldal, 94. oldal) javasoljuk megemlíteni, hogy inváziós fajok telepítése nem ajánlott;
- a Tanyák c. fejezetben, illetve egyéb külterületek esetében szintén említésre ajánlott, hogy – ahol pl. takarás szükséges - ne inváziós fajokat válasszanak;
- 100. oldal: a felső kép bal oldalán lévő szövegben hibásak a „raktárházak” és a „feltánóbb” szavak, a bal alsó kép melletti szövegben pedig az „élelmiszerlác” és az „anyaghasználatú” szavak javítandók;
- több helyen előfordul elválasztási hiba a szövegben;
- javasolunk ebben a dokumentumban is elhelyezni egy rövid ismertetőt, a hosszabb kézikönyvben lévő „Természeti Értékek” c. fejezethez hasonlóan, a tájvédelmi körzetekről, természetvédelmi területekről, Natura 2000 érintettségéről, ex lege védett értékekről, ökológiai hálózatról, természetesen annál rövidebb terjedelemben.

Az évszám elírását javítjuk. Az inváziós fajokra vonatkozó kiegészítést meg tesszük. A szöveg, ahogyan azt a véleményezés során jeleztük, teljes ellenőrzésen megy keresztül az észrevételek beemelését követően, így ezekre most külön nem térünk ki. A kézikönyv tartalmát a Megrendelőnk szigorúan meghatározta, abban nem áll módunkban elhelyezni újabb fejezetet.

Az újabb áttekintés során még néhány hiba, észrevétel a „rövid” dokumentumhoz (ezt nem kapta meg az építésznő):

- 48. oldal: a szöveg az oldal végén nem ér véget és csak az 51. oldalon folytatódik. Javasoljuk a szöveg folytatását a 49. oldalon és a képeket csak a szöveg után elhelyezni. Illetve, folytatásként, az 52. oldalon célszerű lenne a szöveget a képek fölé helyezni, a képeket pedig az alá. Ezáltal a Középület és Borászatok c. fejezet nem olvadna egybe (kép után nem a következő fejezet képei következnenek);
- 82. oldal: a Napelem, napkollektor c. fejezet második mondata értelmetlen, javítani szükséges;
- 84. oldal: Az utcával párhuzamos épületek esetén c. szövegrész felsorolásában a „tetőkiemelesek” szó javítandó;
- 92. oldal: az 1. 2. 3. és 4. pontok betűtípusa, betűmérete egységesítendő.

A szöveg, ahogyan azt a véleményezés során jeleztük, teljes ellenőrzésen megy keresztül az észrevételek beemelését követően, így ezekre most külön nem térünk ki.

II. Hosszú kézikönyvre beérkező javaslatok

ANPI

Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság

„Tokaj Hosszú” dokumentum :

- a hivatkozások érthető módon még több helyen hiányoznak a kézikönyvből - pl: 14. oldal 2. hasáb 3. bekezdéséből (ld. még XX. oldal), a végleges anyag elkészültével ezek pótlása szükséges;
- 15. oldal: jobb szöveghasámban a 2004. évszám helyett 2002-t szükséges írni, ekkor kapott világörökségi címet a terület, illetve a 17. oldalon (az idővonal végén) ugyanez a hiba javítandó;
- 24. oldal: a Növényzet c. fejezetben az „aljnövényzetében” helyett „cserjeszintjében” írandó, ugyanitt a csepleszmegegy neve egybe írandó, az „árvalányhaj” helyett „árvalányhajfajok” a helyes. Szintén itt, a szövegben a „tokaji Nagy-hegy” helyett „tokaji Nagy-Kopasz” írandó, vagyis a pontos név használandó;
- 25. oldal: az első hasámban a „csüdfü” helyett „gyapjas csüdfü” írandó, ugyanitt a „pirosló kigyószisz” „piros kigyószisz” –re javítandó;
- 30. oldal: a 2. hasámban a „tájvédelmi körzet (Zempléni és Tokaj-Bodrogszeg)” helyett a „Zempléni TK vagy Zempléni Tájvédelmi Körzet”, illetve a „Tokaj-Bodrogszeg TK vagy Tokaj-Bodrogszeg Tájvédelmi Körzet” pontos megnevezéseket szükséges írni; ugyanitt a „Thürzó dűlő” neve helyesen: „Turzó-dűlő”;
- „A tájvédelmi körzetek az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatósága alá tartoznak.” mondat helyett szíveskedjenek az alábbi mondatot írni: „A TK-k és TT-k az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság működési területéhez tartoznak.”;
- A „Mindemellett a terület közel 13%-a Natura 2000....” mondatrészt kiegészítésre szorul, az alábbiak szerint: „Mindemellett a terület közel 13%-a Natura 2000 természetmegőrzési terület.”;
- az oldal utolsó mondata is javítandó, az alábbiak szerint: „.....mely a nem védett természetes és természetközeli élőhelyek összekapcsolásával biztosítja az élővilág fennmaradását.”;
- 31. oldal: az 1. hasámban javítandó a „hárs-körises” kifejezés. Helyesen „hársas-körises”. Az orchideák közül a Janka sallangvirágot szíveskedjenek a szövegbe illeszteni;
- a jobb hasámban javítandó a „szirti törpebagoly” név, „szirti törpebagoly” névre;
- kiegészítendő a következő mondat: „A dűlő igen gazdag védett fajokban”. Kiegészítve: „A dűlő igen gazdag védett egyenesszárnú fajokban....”;
- ugyanitt a „Megyer-hegyi tengerszem” helyett „Megyer-hegyi Tengerszem” írandó. Továbbá ez főleg geológiai érték, megemlítené;
- 32. oldal: a Tállyai Patócs-hegy-re vonatkozó fejezetben „árvalányfajok” helyett „árvalányhajfajok” a használandó. A hanga megnevezést a csarabra használják, a törpemandulára nem, ezért kérjük törölni az erre vonatkozó szövegrészt. Továbbá javítandó a „wittmann rencsény” név, helyesen: „wittmann repcsény”;
- az „Erdőbényei fáslegelő” neve külön írandó: „Erdőbényei fás legelő”. Az idős hagyásfák közül megemlítené a „kocsányos tölgyek”;
- a Bodrogszegi Várhegyenél a „csak itt honos magyar nőszirm” helyett a „pannóniai bennszülött magyar nőszirm” kifejezés használandó;
- 33. oldal: Az Ex lege védettség fejezetben „A földvárak legnagyobb ellensége....” Kezdetű mondat pontosítását javasoljuk, az alábbira: „A mezőgazdasági művelés a földvárakat és a kunhalmokat is veszélyezteti, mely során számos földmű, történelmi emlék tűnik el a mezőgazdasági gépek nyomán.”;
- A földvárak, romok, kunhalmok szabadon látogathatók, csak sok esetben nem lehet őket megtalálni, vagy annyira cserjések, bozótosak, hogy megközelíthetetlenek. Javítandó emiatt a „megközelítésük természetvédelmi akadályba ütközik” mondatrészt a következőre: „megközelítésük természeti akadályba ütközik.”;

- 39. oldal: a bal hasáb utolsó sorában helytelen a „szén” szó, javítani szükséges „részén”-re;
- 40. oldal: a középső hasáb elején hiányzik a mondatvégi írásjel (.);
- 117. oldal: az első kép alatti szövegrészben az „ugyanakkor. ez az épület” mondatrész javításra szorul;
- 143. oldal: a szöveg utolsó mondata kiegészítésre szorul: „palackozás után piacra viszi, nem tárolja.”
- 166. oldal: a bal hasáb utolsó mondata értelmetlen, javítani szükséges.
- 168. oldal: a szövegben Pomázra vonatkozó szövegrészek vannak, azok helyesbítése, átdolgozása, vagy törlése szükséges;
- 172. oldal: a képen a sásliliom neve hibás (S’slilium);
- 174. oldal: az utolsó mondata nincs befejezve (vagy csak a mondatvégi írásjel hiányzik);
- 182. oldal: a jobb hasáb első mondatában helytelen az „elhelyéze” szó;
- 185. oldal: első mondatában a „háló, molinó” helyett „hálót, molinót” írandó;
- 188. oldal: a buszmegállókra vonatkozó szöveg első mondata javítandó: „helyiek településen élők” helyett „helyiek, településen élők”-re;
- 189. oldal: a jobb hasábban „Tokja” helyett „Tokaj” írandó;
- 203. oldal: az első mondat kezdése javítandó: „Az klímaváltozások” helyett „A klímaváltozás”-ra;
- a 194-197. oldalak - „A jövő kihívásai” fejezet - tartalma megegyezik a 204-207. oldalak - „Közterületek” fejezet - tartalmával, véglegesítés előtt szerkesztése, javítása szükséges.;
- 208. oldal: a bal hasábban az „egy lépéssel előrébb”- „egy lépéssel előrébb”-re cserélendő.

A helyesírásra, elütésekre vonatkozó javítási kérésekre nem térünk ki, a teljes kézikönyv ellenőrzése került az összes észrevétel beillesztése után.

A pontosításokat, kért kiegészítéseket megteesszük, ugyanakkor úgy véljük, hogy a túlzottan szakmai kiegészítések szükségtelenek, tekintettel arra, hogy a célközönség elsősorban laikusokból áll. (például gazdag védett fajokban helyett egyenesszárný védett fajokban)

Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Településrendezési és Építészeti-műszaki Tervtanács Erhardt Gábor észrevételei

-Kicsit furcsa számomra, hogy az épített örökség tárgyalása a 37. oldalon kezdődik. Előtte az árterületektől a ruszin kisebbségig mindenről esik szó. Itt viszont megemlíteném, hogy Tokaj-hegyalja esetében nem jelent semmit a műemléki védelem, gyakorlatilag szinte minden épülethez úgy kell nyúlni, mintha műemlék lenne.

A hosszú kézikönyv az ún. 314-es mentén, a TAK-hoz hasonló, nagyon pontosan meghatározott tartalmi követelmények szerint épül fel, melyet Megrendelőnk szerződésbe is foglalt, így ettől nem térhetünk el. Szerzőként természetesen osztjuk azt a véleményt, miszerint egy tájegységi kézikönyv nem készülhet egy települési kézikönyv tartalmának mintájára, mégis úgy véljük, az eredmény, az általunk beszerkesztett kiegészítésekkel, eléri célját.

-A 37-45. oldalak felépítése számomra egy kicsit illogikus. EMLÉKCSOPORTOK

Tételes felsorolás helyett az emlékcsoportokra helyeztük a hangsúlyt, ez felel meg az elvárt terjedelemnek. Azaz nem részleteztük, nevesítettük az összes értéket és emléket, ehelyett csoportokra osztottuk, és összefoglalóan szóltunk róluk.

-A 46. oldali településkarakter felosztással nem feltétlenül értek egyet (ld. fentebb).

A térség településeit tekintve a borvidéken belül földrajzi elhelyezkedés, stratégiai szerep és súly, népesség (sőt, akár megjelenés, értékes épületállomány) alapján tehetünk csoportosításokat. A karakterizálás ez esetben azon alapul, hogy valamennyi egykori mezőváros a lankákon és völgyekben.

-A 47. oldali légifotó gyönyörű...lenne Rangliék ipartelepe nélkül a bal alsó sarokban.

Sajnos a valóságon nem igen tudunk módosítani...

-A 47-51. oldal nagyon érdekes, jól sikerült fejezet (talán a légifotók miatt is), talán jó lenne a legvégén (csattanóként) egy olyan fotó, vagy fotópár, amelyen jól látható a külterület-belterület említett kettőssége.

Az 51. oldal fotópárja éppen ezt kívánja bemutatni.

-70. oldal településmag karakter színei nekem így is túl erősek. Tetszik, vagy sem, a régiségben szinte kizárólag törtfehér színt használtak. Az anyaghasználatnál is a vakolt festett karakterrel kezdenék, a látszó követ másodlagosnak kezelném.

A színekáthoz további magyarázatot fűzünk. A színek tekintetében az erősebb pasztel színeket megcsillagozzuk, de nem töröljük – hiszen egyes barokk, vagy századfordulós épületeknél ezek megjelentek, és autentikusnak számítanak.

-76. oldal ld. RÖVID 80. oldal

Véleményünk szerint megfelelően elkülönül, színeiben is, valamint vonallal is elválasztásra került. Mindezek ellenére képalírásban is egyértelműsítjük.

-77. oldal pallótokos ablak külön tárgyalását nem értem, de az ablakoknál érdemes lenne különbséget tenni a történeti és a korszerű szerkezetek között, akár fotó példákban is.

A kiegészítés lehetőségét mérlegeljük.

-82. oldal nyári konyhák kérdése: ld. fent

A kiegészítést meg tesszük.

-84-89. oldal fotó sok esetben harmadik személy tulajdonát képezik (!)

Az archív („ilyen volt”) fotók kivételével minden egyes fotó a végleges változatban a jelen kézikönyv készítőinek jogtulajdona.

-Az új építésről szóló fejezetet én átgondolnám. Túl sok az (amúgy jól megépített, de láthatóan) budapesti agglomerációs példa, a téglaburkolat. Azt el tudom képzelni, hogy helyi jó példák híján egy kárpát-medencei regionalista kitekintés készül néhány oldalon. És a néhány itteni jó példa hangsúlyosabban kerül bemutatásra (Kovács Ágnes – Bodrogkeresztúr, Tokaj, Herceghút, Kovács Ábel – Abaújszántó, Salamin Ferenc – Felsőzsolca).

A képanyagot módosítjuk.

-126. oldal a tokaji új csónakház megérdemelné, hogy szerepeltessük, az úszóházakból kicsit túl sok, elég lenne két-három példa.

A csónakházról azóta új képek készültek. Az úszóházakat, lakóhajókat a tervbe vett kormányprogram miatt tartottuk fontosnak szerepeltetni.

-Az ipari gazdasági karakternél én hoznék külső példákat (Szentendre Ford kereskedés melletti (épülő) csarnok), nagyon fontos itt a látószög szélesítése. Bodonyi Csaba nagyobb léptékű borászatait hiányolom. Általában nem lenne rossz ötlet a borászat karaktert, épülettípust külön tárgyalni, ahol a fent említett hazai regionalista, vagy akár egy szélesebb nemzetközi trendkövető összeállítás is érdekes lehet.

A borászatok, csarnokok képanyaga kiegészítésre került, elsősorban helyi példákkal.

-A borászatoknál a közösségi borászatok én hangsúlyosabban bemutatnám, mert szerintem egy nagyon fontos állomása az ipari épület, reprezentatív brand alkotó elem vitában/dilemmában.

A közösségi borászatok szövegesen kiemeltük, az észrevétel okán képanyag tekintetében is igyekszünk nagyobb hangsúlyt adni.

-158-163. oldal nem tudom, hogy a városok tárgyalása nem került-e nagyon hátra. Állandó gond, hogy Sárospatak, de különösen Sátoraljaújhely mellőzöttek érzik magát a borvidék értékeinek prezentálásában. Talán megérdemelné egy ilyen gesztust és a logikus felépítést is szolgálná, ha frekvenciát több helyre kerülnének a városok.

Úgy véljük, hogy a térség összképét elsősorban a kisebb települések határozzák meg, ezért a sorrend változtatását nem tartjuk indokoltnak. A városok, léptékük okán is kilógnak a sorból, tulajdonképpen önálló könyvet érdemelnének.

-A közterületek tárgyalása minden felületet megér. Nagy köszönet ezért a színvonalas gyűjteményért és minden részletre kiterjedő, logikusan felépített tárgyalásért!

Változtatást nem igényel.

-189. oldal: az abaújszántói vasútállomás nem éppen így nézett ki korábban. Lehet, hogy a város vezetői (akik egyébként próbálkoztak (egyelőre sikertelenül) az épület megszerzésében, felújításában) örülnének a jelen állapot bemutatásának. Lehet, hogy meggondolandó lenne itt az archív fotók bemutatása.

Mérlegeljük az átszerkesztés lehetőségét.

-Ha már abaújszántói középület: felhívom a figyelmet a város északi határában álló iskolaépületről.

Ezt, színezése okán, jelenlegi állapotában nem tartjuk jó példának.

Befejezésként megkérdezném, hogy ezt a könyvet sikerült e megmutatni helyi „értelmiségieknek”, elsősorban borászoknak. érdekes lehet az ő külső szemszögükből rálátni a saját épített környezetükre (Szepsy István, Demeter Zoltán, Kalocsai László, Molnár Péter, Bárdos Sarolt, Mészáros László, Bacsó András véleményét szerintem mindenképpen érdemes lenne kikérni.)

A munkamegbeszélésekre, fórumokra vonatkozó hirdetmény kifüggesztésre került, széles körben kiküldtük a meghívókat. Ennek ellenére, sajnos, az elvártnál csekélyebb volt az érdeklődés. Ugyanakkor az írásbeli megkeresésre, elküldött kérdésekre emailen több borász is megküldte válaszát, melyet beépítettünk munkánkba.

Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Településrendezési és Építészeti-műszaki Tervtanács

Szűcs Gábor észrevételei

23. oldal.: ...Ez ellen ősidők óta vedekezik az ember mesterseges peremekkel (agroterasz) es kőgatakkal (gradicsokkal pontosabb fogalmakat kellene használni – a mesterséges perem, az agroterasz és a támfalas terasz, a kőgát és a grádics és garád, mindenféle változatban megtalálható – rendet kellene benne tenni és pontos egzakt, helyi elnevezéseket kellene használni.

A fogalmakat pontosítottuk Balassa Iván könyve alapján.

VALAMINT, valahogy meg kellene fogalmazni a nyári záporok okozta termőföld lehordás abszurditását, a lefolyó föld szemétként való kezelését, ahelyett hogy visszakerülne aへgyre.

Ahogy régen is visszahordták, most is javasolhatjuk.

....mivel a teraszos művelésnel csak kezi erővel lehet számolni,... szerintem nem így van, nem csak, Mádon is művelnek nagy teraszokat géppel

A szöveget árnyaljuk, figyelembe véve a borászok által adott válaszokat is.

kicsit laza a megfogalmazásfeledjük, hogy ezek a teraszok kivalo talaj es **egyéb** adottságokkal rendelkeznek

Az egyéb adottságokat az előző oldalakon részleteztük, ezzel pontosítjuk a szöveget.

A tájkarakter elemei-nél, fontos lenne megemlíteni (itt is), hogy nem jellemző a külterületi építkezés, a kőszáncokat, kőmezsgyéket, a kőkereszteket, a kutakat, jelfákat valamint az 51. oldalon felsoroltakat, mert ezek nem csak építészeti elemek, hanem a táj karakterei is, csak épp épített elemek.

25. old. Az invazív növények **tájmódosító hatását** illetve annak nagy veszélyét jobban kellene hangsúlyozni, mert tényleg nagy veszélyt jelentenek.

Módosítás:

A fehér akác, a vörös tölgy, a keskenylevelű ezüstfa az erdei és a fekete fenyő terjedése a sztyepréteken, sztyepecserjésekben, valamint a molyhos -tölgyesekben árnyékolásukkal, leveleik bomlástermékeivel átalakítják a gyepek szerkezetét fajösszetételét. A helyi fajokat kiszorítják.

26. old. a zonalitást szépen kezdi leírni, - bár ez mindenhol megvan - ... szőlő es a szantofoldek kozotti atmenetet gyumolcsoktertek es legelők kepezték.... ez nem csak így volt, mert az áradásokkor pont a hegyi legelők segítették az állatoknak a túlélést, tehát összetettebb a helyzet, gyümölcsösök pl. Tokajban is a szőlők felett illetve egy-egy sávban is voltak.

A kiegészítést meg tesszük.

A tudatos tájformálás fejezet alig szól a címbeli tartalomról – vagy töltjük meg vagy vegyük ki.

A 27. oldal szövege pontokba szedve részletezi, ezért törlését indokolatlannak tartjuk.

27. oldal A bodza ültetvények megjelenését jó hogy előveszik, de nincs elég precízen kezelve. Ha egyszerűen a felhagyott gyümölcsös zónába tesszük, akkor a 2 bekezdéssel feljebb kifejtettek szerint ebből még nagy kavardás lehetne. Konkrétabban kellene zonalitásban, meghatározni, vagy elvében hogy mi a szándékunk, és hogy képzeljük ezt. HASONLÓ a helyzet a karácsonyfa telepekkel is! Erre is gondolni kellene.

A kiegészítést meg tesszük.

29. old. Tájkonfliktusok... fejezet, jó, de még ki lehetne egészíteni az invazív fajok terjedése helyzettel és a külterjes állattartás hiányával, stb.

A kiegészítést meg tesszük.

34. oldal – elírás lehet: Felkészülés a klímaváltozásra fejezetbenKedvező hatás lehetne, hogy a szárazabb időben a szőlő jobban aszuszodik.... vagy pontosabban kell megfogalmazni hogy értjük ezt vagy másképp – máshol jól van írva a párához kötöttsége

Az elírást javítjuk.

35. oldal – a természeti örökség védelme fejezetben, sokkal erősebben kellene megfogalmazni, hogy itt elfogadhatatlan az erdészet fekete fenyvessel és akáccal való erdősítései – tönkre teszik a tájat, a tájképet, a honos fafajú erdőket kiszorítják stb.

Módosítás: A tarvágások, a rövid időszak alatt lebonyolított felújító-vágások, a homogenizáló hatású nevelővágások, a cserjeszint és a holt faanyag eltávolítása az állományok szegényedésével járnak.

70. oldal – képaláírásban elírás – kétszer van a bal oldal, aki érti, tudja értelmezni, de...

A végleges korrektúra során a helyesírást és képaláírásokat, azok beazonosíthatóságát is ellenőrizzük.

a homlokzati anyagnál...mivel a falazatot földbe raktak, így az időjárási viszont.....

így ez furcsán hangzik, a falazatot sárba vagy agyagos vályogos anyagba rakták, itt a föld szó zavaró (nekem)

Pontosítjuk.

.... a kőkeret festés okával se értek egyet, de ez az építészek ügye inkább....

A szakirodalom erről így értekezik.

149. oldal - ...kőfalak (kőgatak, bastyak), lépcsők (gradicsok/garadok),

kőrákosok (kőszancok), vízarokok,.... ebben itt is keveredés van, de a 150. oldalon megint másképp van

A fentiek szerint egységesítjük.

.... arnyeket ado pihenőfak.... nekem ez is furcsa, így pihenőfaként nem találkoztam még ezzel, inkább jelfa, hagyásfa

Mindegyik elnevezés helyes, ezért valamennyit szerepeltetjük.

150. oldal:

Tereprendezés: es ha a godor megtelt sarral es földdel, azt visszalapatoltak a szőlők ala..... ez így furcsa, mármint a visszalapatolás szó, ezeket sokszor puttönyban visszahordták a szőlő tetejére

Pontosítjuk.

Dűlőutak: ...Szőlőhegyenkent torekedni kell pihenők, kilátópontok letesítésére, arnyeket ado fak (pl.: dio, korte, szilva) telepítésére....

Fontos lenne a fáknál megemlíteni a cseresznyét, szelídgesztenyét és a házi berkenyét. Még ha zárójeles is, de legalább hallanak olyan fákról is ami fontos és volt. A szilvát nem gondolom olyan fontosnak, az árnyéka is elenyésző.

Módosítást bele vesszük.

151. oldal:

A gabionos támfalképet nem tartom jónak – bár az egyeztetésen megoszlottak a vélemények.

A 151. oldalon nem támfalképként szerepel a gabion, hanem egy kilátópontonál, tanösvény részeként, táblák háttereként, egyben a közetre vonatkozó szövegrész illusztrációjaként.

167. oldal:

4. bek. a növényválasztásnál a nem javasolt fáknál a lucfenyő, jegenyefenyő, ezüstfenyő legyen megnevezve, hogy azt ne!ültessék,

A javaslatot elfogadjuk.

a pomázi példát kerüljük, van jó példa hegyalján is.

5. bek.Ültessünk a klímához alkalmazkodo, nagy tűrőkepessegű,termesevel nem szemetelő, nem allergizáló,nem gyomosító, hosszan lombtarto, magas díszítő értékkel rendelkező fajtakat....

Úgy gondolom, hogy nem a klímához kell alkalmazkodjon egy növény, hanem ilyen minőségű helyre azt kell ültetni ami ide való, azaz eleve ezt a klímát bírja és szereti. A növény nem szemetel a természetével, nem allergizál, csak az ember úgy gondolja – nem kellene ezeket a rosszul beépült fogalmakat használni. A hosszan lombtartás és a magas díszítő érték se a legfontosabb szempontok, ahogy említettem a helynek, a tájnak és a szőlőtermesztésnek, a borvidéknek megfelelő, akár szellemi tartalmánál fogva, azt erősítő növényeket kellene használni. Nem a harsogás, hanem a harmónia a lényeg.

Az alkalmazkodó szót a pontosabb klímára való kifejezésre cseréljük. Az allergizál, és szemetel szónak ebben a kontextusban (közterületek) véleményünk szerint van jelentősége. Nem kívánunk vitába szállni senkivel az allergia pontos meghatározásáról, gyógyításának lehetőségeiről. Miután népbetegségről van szó, azaz a népesség jelentős hányadát érintő, nagyon kellemetlen jelenségről, érdemes a kevésbé allergizáló növényekből válogatni közterület esetén, és nem utólag, kifejtett példányokat kivágnak közegészségügyi szempontból – mint ahogy arra sajnos van példa. Vannak olyan növények, melyekre a lakosság jelentős hányadát kitevő allergiás betegek több, mint 75 %-a erős tünetekkel reagál. A szemetelés pedig nem a lehulló levélre vonatkozik (itt is indokolt lehet a szócsere), bizony egy parkoló esetében érdemes figyelemmel lenni arra, hogy ne hulljon az autókra ragacsos, nehezen tisztítható nedv.

168. old.

A növényfelsorolásnál hagyjuk el a (japán)kövérkét, nem ide való.

Javítjuk.

172. oldal

- a puszpáng levelű borbolya és a csörgőfa képe és említése nem idevaló

– a díszkörtét is vitathatnám, akár maradhat is, bár „gyomosodásra” hajlamos, inkább az a fontos, hogy van olyan, ami inkább jó, például vannak idevaló kistermetű berkenyék, galagonyák

A szöveget javítjuk, a házi berkenyét, galagonyát és a törpemandulát illesztjük be.

200. oldal

sövények a kerítés mentén: a fajválasztás nem igazán jó, kérem átgondolni, javítani. Sok az abszolút tájidegen faj és a kategória besorolásnál is van tévesztés, ca. a felét cserélni kellene.

A lista Galántai Miklós, Tóth Imre: Dísznövény zsebkönyv, Hová, mit ültessünk?, Mezőgazda kiadó, 2001 c. könyvből származik. Tekintettel az észrevételre, a magas, rendszeresen nyírottól töröljük : Acer ginnala, Elaeagnus angustifolia, Taxus baccata tételeket, az alacsony, nem nyírotthoz beírjuk az Amygdalus nana (törpemandula) tételt.

EZEN kívül írni lehetne még:

- a szőlő parcella irányok tájformáló szerepe

Bár szerepel a szövegben, a megfelelő helyen kihangsúlyozzuk.

- tájban való építésről, ha mégis van, akkor hogyan lehetne kezelni tájépítészeti eszközökkel

Kiegészítést megtesszük.

- meglévő támfalak tájtörténeti szerepe és védelme

Ez szerepel a meglévő szövegben.

- a felhagyott szőlők és a termesztésbe visszahozni reménytelennek ítélt szőlők helyén milyen területhasználatot javasolnak
—

Javaslatokat teszünk, de sajnos a tulajdonos szándéka mellett attól is függ, védett-e a terület.

- a bányák, mint tájsebek és a helyi kő használatának előnyben részesítése az építésben konfliktust fel kellene oldani – mindkettő igaz, de hogyan?

Erről egy egész fejezet szól a kézikönyvben.

Szubjektív zárójeles észrevétel:

A címlap grafika nem tükrözi helyesen a hely magasrendűségét és táji minőségét, karakterét. Összképében inkább asztrális lény. A nap sajátos, de hamis sugarakat kiárasztó. Madárábrázolásban a holló lenne elfogadható, de itt más repked.

Az észrevételt nem osztjuk.

Tokaj Borvidék Fejlődéséért Nonprofit Kft.

1. oldal - tartalomjegyzék a végén van, de csak a hosszúban
3. oldal - Gondolom a köszöntőt kicserélik a latin szöveg helyett mindkettőben
7. oldal - a kép minősége borzasztó
9. oldal - szintén lehetne jobb a kép minősége
10. oldal - az idővonal pontjaiban felsorolás jelleg, nem egységes
12. oldal - 1 oszlop 8.sor helyesírási hiba mezővarosok
9.sor épületek elhelyezkedése
14. oldal - kép minősége,
ha arab szám a 19.század akkor a 2.fele ne legyen római számmal jelölve
15. oldal - egységes forma a szövegeknek
16. oldal - helyesírási hiba: világhírű, karaktert
18. oldal - fényképek minősége, helyesírási hiba: gyümölcsöskert, felvidéki varosok, es az építészeti,
20. oldal - kúriaszerű helyett kúraszerű van
21. oldal - Helyesírási hiba: egy belepős, a középkortól kezdve, építészeti örökségünk
24. oldal - azonosságok jellegzetes arculatlemek: itt nem ártana az azonosságok után vagy vessző vagy kettőspont
34. oldal - helyesírási hiba: tarolják pincében
36. oldal - felesleges szóköz: elő l-hátul
38. oldal - szóismétlés: gazdag
A gazdag, változatos történelem gazdag, változatos építészetet teremt.
40. oldal - Térkép: Makkoshotyán +Sárazsádány semmi nincs? Meczner-kastély?
55. oldal - A pincészetek többségi a többi bort szinte közvetlenül a palackozás után piacra, nem tárolja-> piacra mit csinál vele?
76. oldal - Tördelés-> az egész szövegre vonatkozik, egységes formátum, sorkizárt?
79. oldal - esetlen megfogalmazás: beépítésre nem szánt terület, 3. mondat értelmetlen, külterjes állattartás?, mi van a korábbi katonai felmérésekkel?
Javaslat: A napjainkban magánkézből lévő területeken jelenleg is mezőgazdasággal és állattartással foglalkoznak
81. oldal - 1 kép alatt ismét latin szöveg

Ahogy az levelünkben és a mintaanyagban is jeleztük, a tervezetben vízjeles, nyers képek szerepelnek. Elsősorban tartalmi (a fotók tekintetében is) észrevételeket vártunk, mert a laborálást követően erőteljes minőségjavulás várható, a csúcsfényeken még állítunk.

A helyesírással, elütésekkel vonatkozó észrevételekre nem reagálunk, miután jeleztük, hogy a teljes végleges kézikönyvet korrektor gondozza.

A 79. oldalnál összecsúszott szöveget javítjuk.

82. oldal - Értelmetlen mondat: Ezeket tetőre, támfalra, kertbe helyezhetjük el. (támfalra, kertbe) nem helyezhetjük el.

84. oldal - Helyesírási hiba: tetőkiemelések

89, 91. oldal - ismétlés: lábazat, nyílászárók szempontjai

94. oldal - tűrőképességű, madárhúr, pünkösdirózsza, kúpvirág

96. oldal – 1. pont első mondata értelmetlen kicsit,

az oldal utolsó előtti mondata szintén hibás-> a "de" kivételével értelmes a mondat

97. oldal - a 3. pont hiányos és így értelmetlen a mondat első fele, egységes szerkesztés kellene itt is, ez vonatkozik a szöveg egészére

100. oldal - természetes anyaghasználatú

103. oldal - 5. sorban mondatkezdő nagybetű legyen

Javaslat: A bekerülő képek sarkában megjelölni hol készült, vagy sorszámozás és a kiadvány végén felsorolni. A képek minősége nem megfelelő az egész anyagban

Ahogy az azt levelünkben és a mintaanyagban is jeleztük, a tervezetben vízjeles, nyers képek szerepelnek. Elsősorban tartalmi (a fotók tekintetében is) észrevételeket vártunk, mert a laborálást követően erőteljes minőségjavulás várható, a csúcspontig még állítunk. Ezért a képek minőségére vonatkozó megjegyzést figyelmen kívül hagyjuk...

A helyesírási, elütésekkel kapcsolatos észrevételekre nem reagálunk, miután jeleztük, hogy a teljes végleges kézikönyvet korrektor gondozza. Elsősorban tartalmi észrevételeket vártunk volna.

Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Településrendezési és Építészeti-műszaki Tervtanács Salamon Ferenc észrevételei

Alapvetően jónak tartom, grafikailag szépek.

16. oldalon régi képek vannak a NAPJAINKBAN fejezethez.

Megkísérjük a 15. oldalra való átszerkesztését a képeknek.

18. old. Multikulturális Örökségbe talán a Magyarok is beletartozhatnak, vagy a fejezet neve lehetne más (Nemzetiségek, Európai hatások?).

A szöveget kiegészítjük a magyar többséggel, a címen nem változtatnánk.

20. old. a grafika egy építészeti nem túl követendő emlékművet mutat "példának".

Ez a fejezet a történelemről szól, nem építészeti követendő példákat sorol. Mérlegeljük a rajz fotóra való cseréjét.

46. oldal: nehezen érthető, hogy csak a betűk színesek a jelmagyarázatnál, színes flekk segítené.

Mérlegeljük, olvashatóság szempontja lesz a döntő.

61. old: "arcél" szó nehezen befogadható.

Jellegzetességre cserélhető a kifogásolt szó.

64., 67., 113., 114., 115-123., 168., 194., 195-196. oldalak. Az ajánlott házak mindig kontyoltak legyenek (valóságban 95%-a ilyen), fotón is 90%-ban. Piros X és zöld PIPA lehetne.

A rajzokat módosítjuk.

65. old. itt hiányzik a PIPA és a X.

Pótoljuk.

67. old jobb alsó képet nem tartom jó példának (itt).

Cseréljük.

128: lakóhajó: alsó középső kép inkább ne.

Cseréljük.

nyílászárókra nem javasolnám a pirosat (több helyen van).

Piros nem szerepel ajánlottként. Ugyanakkor a kékszürke hiányzik a listából valóban.

134: középső és jobb oldali két ipari épület helyett jobbat kellene keresni.

Ez csak a karaktert mutatja be, nem példaértékű valóban. Mérlegeljük a cserét az új fotók alapján.

142: "Kortárs" helyett van valami jobb szó? ÚJ, vagy MAI, stb.?

A kortárs szó a Megrendelő kérése volt, a kis kézikönyvben szintén.

Néhány új/felújított épület még javaslatként a TAK-ba:

Szerencs:

- lakóház Árpádhegy u. végén (ahol lemegy az Ondi útra.

- Chateau Cloche kis borászat, Alsópincesor, Felsőpincesor sarok

- Ravatalozó, Bakó J. utca

1. oldal, összesen: 4 oldal

file:///C:/Users/kiserl/AppData/Local/Temp/XPgrpwise/5C37C3C7BORSODBORSO... 2019.01.11.

- Ond, Ravatalozó
- Pince (Alsópincesor)
- emeletes lakóház magastetősítése és garázs (Árpádhegy utca)
- Ondi út eleje: 2 db magastetős társasház.
- Ondi út: Hunyadi Sportcsarnok felújítása
- Ondi út eleje: Bowling pálya, és sarok emeletes pavilonja
- Rákóczi út-ondi út sarok: üzlet emeletráépítése
- Gyár út: Spar áruház
- 37-es út: Kisgép centrum.
- Piacnál áruház oromfala
- Munkás Szt József templom (37-es mellett)

Mád:

- Zsirai vendégház

Erdőbénye:

- kis borászat a főutcán, a Gaál kúria mögött, a kertjében.

Tokaj:

- kisvárosi lakóház a kávézóval szemben
- borászat vendégházzal a kávézó feletti kis utcában.

Bekecs:

- kútház (művház parkban)
- ipari épület a 37-esről nyíló maszek benzinkútnál (szürke szendvicspanel)
- Iskola bővítése (aula, tantermek)

Szegilong:

- Buszmegállók, Kútház, volt Iskola

Szegi:

- park és építményei (közterület)

Csobj:

- park

Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Településrendezési és Építészeti-műszaki Tervtanács Olajos Csaba észrevételei

6. old. A térképen Kistornya helyesen Kistoronya.

Javítjuk.

32. old. Bodrogszegi helyett ismereteim szerint csak Szegi a településneve.

A természetvédelmi adatszolgáltatásban így szerepel, zárójeles kiegészítést teszünk.

36. old. Védeettségi típusok , hierarchiák és ezek kezelési módja, szabályai hiányoznak.

- Világörökségi helyszín
- Világörökségi védőövezet
- Műemlék
- Történeti táj
- Helyi védelem, helyi érték

A Műemléki hatóság, a Sárospataki Járási Hivatal Építési osztály, a Városi építési hatóságok szerepét, egymáshoz való viszonyukat fontos tisztázni, azokat egyértelműen szabályozni kell.

Hasonlóan rendezni kell a főépítési hálózatot (a 27 település mindegyikére). Az Állami főépítész, a Térségi főépítész, a Települési főépítész viszonyát, a Világörökségi Tervtanács, a Központi Tervtanács valamint a Műemléki Tervtanács is rendezendő.

Bár ezek fontos dolgok, egy szemléletformáló kiadványban ezeket nem tudjuk elemezni. A műemlékvédelem kérdése, működése zavaros, még ezekben a napokban sem tisztázott, így arra vonatkozó pontos információt nem tudunk közzé tenni.

43. old. Várak, várkastélyok, **kastélyok, kúriák.** Kiegészítendő!

Kiegészítjük.

45. old. Barokk Kőhidak - A Galíciai útra helyezném a hangsúlyt, ahol nagyobb szakaszt fogalmaznék meg a Sározsadány-Sárospatak szakasz helyett. A megfogalmazott szakaszon kívül több híd található, Vámosújfaluban, Olaszliszkán. Ezek közül az egyetlen műemlékileg védett híd Vámosújfaluban van.

Javítjuk.

53-123; 168-204. old. Oromfalas épületek helyett példaként kontyolt tetős épületeket célszerű mind a rajzokon mind a fotókon bemutatni. Csak speciális esetekben legyen eltérés (pld. sváb házak).

A rajzokat javítjuk, a szövegben az arányokra (oromfalas elvétele, de létezik) felhívjuk a figyelmet.

152. old. Nagyon fontos a meglévő bányák védő-zölldsávval, erdővel való védelme, takarása. pld. a 37-es főútról jól látható és a tájképet rontó Sárospatak előtti kőbánya.

Ez szerepel a szövegben.

**Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Településrendezési és Építészeti-műszaki Tervtanács
Kovács Ágnes észrevételei**

~ borítólap fénykép legyen

Ez szerkesztői döntés kérdése.

~ 19-20. oldal a sokszínűségről szól, a képanyag miért egysíkú?

A 18-19-20. oldalon 1 db görög, 1 db sváb, 2 db zsidó emlék, vagy annak részlete szerepel. Szerzőként nem érezzük kirívónak, vagy éppen torznak az arányokat, az oldalsóképek szerkesztésekor a rajz-fotó arányra is figyelemmel voltunk. A képeken, modellengedély hiányában, felismerhető emberi arcok nem szerepelhetnek, így csak épített elemek ábrázolása jöhetett szóba.

~ 37-38. önárnyékos képek újra készítése javasolt

Ahogy az azt levelünkben jeleztük, a tervezetben vízjeles, nyers képek szerepelnek. Elsősorban tartalmi (a fotók tekintetében is) észrevételeket vártunk, mert a laborálást követően erőteljes minőségjavulás várható, a csúcspontig még állítunk.

~ ne legyen képméltatlanság (39.->88.->97., 43.->98., 62.->82., 63.->72., 103.->104.->171., 115->195->205., 142->149., stb. oldalakon)

A képméltatlanságokat a végleges észrevételek átvezetésekor kiszűrjük.

~ 43. oldalon a sokszínűség jegyében az egyik sárospataki vár helyett a szerencsét javaslom, a tolcsvai Herba kastély egyik fényképe helyett pl. az Andrassy-család monoki kastélyát.

A képcserét mérlegeljük.

~ 57. 65. 67. oldalon eternit rombuszpalás házak ne legyenek jó példák

Az 57 és 65. oldalon nem jó példák szerepelnek, hanem bizonyos építészeti jellegzetességek fényképpel kísért bemutatása, melyek a tető fedésétől függetlenek.

~ 59. oldalon érdemes lenne megemlíteni a 104. oldalról, hogy a pincék lakóépületek vagy az a mögötti prэшázak/borházak alatt is húzódnak, nem csak különállóan (ráadásul településenként más-más karakterűek, másképp hagyományozódtak)

A kiegészítést megtehetjük.

~ 62. oldal Hercegház (Tokaj-Hegyalján egyedülálló) jellegzetessége a keresztcsűrök jelenléte

A kiegészítést megtehetjük. (erről a melléképületeknél részletesen írtunk)

~ 64. 168. 194. (204.)oldalakon javaslom a kontyolt tető használatát

A rajzokat javítjuk, azonban a 204. oldalon nincs rajz, a 194 és 168. oldalon pedig nem tartjuk indokoltnak. A 194. oldalon kifejezetten sajátos műszaki berendezések elhelyezéséről van szó, kontyolt és oromfalas épületek vegyesen szerepelnek a rajzokon. Az alapelvek függetlenek az épület kialakításától!

~ 71. oldalon érdemes lenne rossz példának kék és zöld tetőt is színezn

Ez homlokzati színezésre mutat jó és rossz példát, a tető színezése (bár osztjuk a probléma jelentőségét) nagyon elvinné a szemet a lényegről.

~ 76.o. nyílászárók ajánlására megengedőbb a Tervtanács, a 110-113. oldallal is szükséges az összhang

A 76. oldal ajánlását szerzőként a szükséges minimumnak ítélik. Az ÉTAK csupán szemléletformáló kiadvány, a rendeleti előírás ettől lehet megengedőbb. A pontos részletek ismerete nélkül (mire vonatkozik, a műanyagablakra, a formára, stb.) nem tudjuk az összhangot megteremteni a 110-113. oldallal.

~ 81. oldalon a rámpa és lépcső nagyvárosi kialakításának eltúlzott példája helyett helyi kisvárosi példát javaslok pl. Sárospatak A Művelődés Háza főbejárata.

A Művelődés Háza esetében február hónapban nem volt kihelyezve a rámpa a fotózás során. Az oldalbejáratnál való bejutást nem tekintjük példaértékűnek.

~ ugyanazt az épületet nem szerencsés többször is bemutatni az egymást követő oldalakon (pl. 94-95-96. oldalakon a bodrogkeresztúri Borecet Manufaktúra épülete, v. a mádi Alkonyi ház 94-93. 101. oldalakon)

A képméltatlanságokat kiszűrjük.

~ 98. oldalon három kép a tolcsvai Herba kastélyról szól, ami már a 43. és 86. oldalon be volt mutatva, helyette a tolcsvai Szirmay-Wladbott kastélyt, vagy a sátorlajúrhelyi Waldbott kastélyt (városi szökőkúttal), vagy a tarcali Degenfeld kastélyszállót javaslom.

A képméltatlanságokat kiszűrjük.

~ 99. oldalon érdemes megemlíteni a fürdőhelyeket a mádi Szilvás-fürdőn kívül a tolcsvai Tilalmast.

~ 100. 106. 139. oldalon a belső képek mit üzennek a településekről? külső képeket kérünk!

A 139. oldalon egy laikus számára, a meggyőzés szempontjából is fontos lehet a belső kép. A 106. oldalon indokoltnak tartjuk a belső képet. A 100. oldalon cseréljük a belső képeket.

~ 107. oldalon jobb képet javaslok a hercegházi pincesor pihenőhelyeiről

A képet cseréljük, a pihenőhelyeket azonban nem tartjuk példaértékűnek.

~ 111. oldal ajánlásai a térségtől idegenek, megvalósult helyi jó példákat javaslok

A cserét nem tartjuk indokoltnak. Az adott fejezet a kockaházak átalakítására fogalmaz meg olyan alapelveket, melyek általánosan érvényesek valamennyi régióra. A téglával szemben a helyi kő alkalmazására viszont felhívjuk a figyelmet az észrevétel okán.

~ 115. oldaltól megszorozodnak az idegen példák, ezek helyett helyi példákat javaslok, ahol kontyolt lakóépületek vannak és a téglák használata minimális. Az jó, hogy csüngőereszes példa nem került be.

A képanyagot cseréljük.

~ 127. oldal tetőidoma nyugtalan, ezt a Tervtanács nem szokta javasolni

A cserét nem tartjuk indokoltnak.

~ 128. oldal úszóházainak képanyagát nem támogatom, túlzónak érzem ide – a sokkal szerényebb kivitelű lakóhajók lehetnek illőek a Bodrogon, amik a vízfelszíntől egyszintesen kiemelkedőek (maximum 3 métert, áttört korlát esetén plusz tetőterasszal, de csak a részleges alapterületen!), hogy a vízijárművek léptékét ne haladja meg:

https://hvg.hu/kkv/20190108_Husz_lakohajot_vett_a_Mahart_a_nyaralohajozasi_programban

A képanyag egyes elemeit töröljük.

~ 135. ipari és mezőgazdasági épületek ajánlásánál a Tervtanács erős különbséget tesz a külvárosi ipari parkba (meglévő vegyes épületállomány) v. a belterületi foghíjra, lakóépületek közé kerülő fejlesztések közt; érdemes lenne a kézikönyvbe felhívni erre a figyelmet, hogy a telekválasztásnál gondolják végig, mekkora igazodási hajlandóságot vállalnak fel.

A kiegészítést megteesszük.

~ 149. oldalra az erdőbényei Béres borászatot javaslom a Patricius helyett

Képcserét nem, de a képanyag felbővítését indokoltnak tartjuk.

~ 153. oldalra jobb-vízpart helyett javaslom Szegi árnyas Bodrog partját betenni

A képcserét mérlegeljük.

~ 155. oldalon javaslom a képet lecserélni pl. a bodrogkersztúri Lapis dűlőben található Kovács-tanyára (37-es főútról is jól látható), vagy a sárospataki Király-hegy nyugati lejtőjén az Ambroszoky-tanyára, vagy a sátoraljaújhelyi Kácsárdon a Balla-tanyára

A képcserét mérlegeljük.

~ 179. oldalon a cserepes kép cserélendő

A képet cseréljük.

~ 184. cégérnek javaslom a sárospataki állatorvosi rendelő (Dobó u. 54.) konzolos cégérét betenni egy idegen helyett.

A cégéreket külön fotóztuk azóta, cseréljük helyiekre.

~ 180-185. oldalakon a kirakatok, cégérek, feliratok, hirdetések kapcsán a helyi példákat javaslom bemutatni minden esetben, hisz Abaújszántó, Sárospatak, Sátoraljaújhely, Szerencs és Tokaj főutcája bőven szolgál erre (Visegrádi Ószerész beazonosíthatósága nem szerencsés).

A cégéreket külön fotóztuk azóta, cseréljük helyiekre.

~ 186. oldal bal felső képei, 188. oldal jobb felső képe kerülendők

A cserét nem tartjuk indokoltnak.

~ 189. oldalon két szép vasútállomás képet javaslom (sátoraljaújhelyi és szerencsi jobb látószögéből)

A képcserét mérlegeljük, az alsó képhez képaláírást fűzünk az archív fotóval kiegészítve.

~ 194-197. oldal és 204-207. oldalak tartalma megegyező, viszont a téglá használata nem jellemző Hegyalján, és a lapostetős riasztós ábrák kerülendők.

Az ismétléseket töröljük.

~ 198-201. oldalakon a kertek fejezetében javaslom bemutatni a sárospataki Szent Erzsébet Ház kertjét

A 198. oldaltól a magánkertekről szólunk, így ott nem tartjuk indokoltnak a Szent Erzsébet Ház – egyébként nagyon szép rózsza- és gyógynövényes kertjét – bemutatni, ugyanakkor az ajánlott növényeket és a képanyagot felülírtuk.

Tokaj Borvidék Fejlesztéséért Nonprofit Kft.

6. oldal - térkép. A világörökségi terület domborzati térképén a magterület mellett a világörökségi objektumokat is jelölnék és emelnék ki, valamint nevesítsék őket.

15. oldal - A 2004-ben elnyert Világörökségi cím helyett, 2002-ben kapott...

29. oldal - tájkonfliktusok-teraszok felhagyása,

alacsonyabb szoknya területek intenzív művelése,

hegyi és vizes legelők eltűnése, felgyomosodása, cserjésedése

32. oldal - NATURA 2000 -Tokaj-Hegyalja területének 12,7%-a (11 051 ha) tartozik a Natura 2000 természetmegőrzési (SCI), míg 62,5%-a (54 586 ha) a Natura 2000 madárvédelmi (SPA) területébe.

33. oldal - ...

154. oldal - ... természetközeli erdőművelésre és erdőgazdálkodásra.

A térképet módosítjuk. A dátum elírást javítottuk. A helyesírási, elütési hibákat korrektor javítja. A százalékos arányokat pontosítjuk, összevetve az Aggteleki Nemzeti Parktól kapott adatokkal.

43. oldal - Várak, várkastélyok

+ Erdőhorváti-Komlóska határában húzódó két tornyos Súlyomvár romjai.

Monoki vár és védművei (várfal és bástyák)

Szegi vár maradványai

Tolcsvai Rákóczi kastély (reneszánsz)

Tolcsvai Orémsz. Kastély (barokk)

Tolcsvai Szirmay Kastély (klasszicista)

Erdőbényei Fekete Kúria (reneszánsz)

Mádi Rákóczi-Aspremont Kúria (ma Barta)

Monoki Andrássy Kastély (barokk)

Bodrogolaszi Lónyai Kastély és kastélypark (Ybl Miklós tervezte)

Tállyai Kúriák (Rákóczi, Balogh, Mailoth)

Tállyai veres barátok kolostora

Sárospataki trinitáriusok kolostora (várban)

Útmenti szakrális és világi építmények, kismélekek - kökeresztek, emlékhelyek, emlékművek, közutak
(a 149. oldalon sajátos tájlelmént szerepel)

Erdőbényei kolera oszlop (1831-ből)

Bodrogkeresztúri 48-as un. Klapka Emlékoszlop

Tokaj - Nepomuki Szent János szobor

Mádi Szentháromság szobor

Pogánykút, Szilvaskút Hercegekút

A térkép a műemlékvédelmi hatóság adatszolgáltatása alapján készült, a műemlékeket számba véve. Ennél természetesen jóval több érték van a térségben.

106. oldal - a pincék jövőjével kapcsolatban javasoljuk kitérni:

a történelmi pincékben ma is folyik a gazdák által szervezett ún. „pincetúrák”, tematikus borkóstolók, gasztronómiai bemutatók szervezése, egyes nagyobb léptékű pincék, pince terek kulturális-zenei programok lebonyolítására is alkalmasak, valamint egyes pinceágakat lehatárolt trezorként, prémium minőségű, évjáratonként, és fajtánként elkülönített, palackos borok tárolására használnak.

A kiegészítést megteesszük.

128. oldal - lakóhajók/úszóházak. Világörökségi szempontból nem relevánsak.

Sokkal inkább a Bodrog és Tisza folyón egykor használt úszó malmok, dereglyék, kompátkelők, révek, szivattyútelepek, rakodók építészeti és tárgyi emlékei.

A lakóhajók, úszóházak már most megjelentek a térségben, így azok bizony relevánsak a világörökség szempontjából is.

III. Rövid és hosszú kézikönyvre megfogalmazott közös javaslatok.

Honvédelmi Minisztérium

Levelét és a kézikönyveket megvizsgáltattam, és azzal kapcsolatban az alábbi állásfoglalást adom:

A fenti hivatkozási számon érkezett dokumentációban foglaltak a honvédelem érdekeit nem érintik, a Magyar Honvédség nemzeti és szövetségi védelmi feladatai végrehajtása biztosított, ezért az abban foglaltakkal kapcsolatban külön észrevételt nem teszek.

Szükségesnek tartjuk, hogy minden kiadványban legyen szó a hírközlési infrastruktúráról.

Ha csak lehet mutassák be a jelenlegi helyzetet, ami adottságként az adott tájegységre jellemző mind a hálózatos, mind a mobil infrastruktúra tekintetében.

Az egyes tájegységek arculatának kialakítása során nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy az elektronikus hírközlési építmények elhelyezésének lehetőségét valamilyen módon biztosítani kell.

Adjanak konkrét javaslatokat a jövő elképzeléseire vonatkozóan (jó példák fényképpel).

Legyen hangsúlyos a meglévő infrastruktúrák (hírközlési és egyéb), építmények, épületek (víztorony, kilátó, templomtorony) igénybevétele, hasznosítása.

Valamennyi kiadványban megjelenik, a földfeletti vezetékek földalatti elhelyezésének igénye. Ez a tájkép védelme szempontjából mindenképp üdvözlendő, ugyanakkor azt is tudni kell, hogy ez olyan jelentős költséggel jár, amelyet a leggazdagabb országokban is csak részben sikerült megvalósítani. Ezért csak ott lehet erről beszélni, ahol egy ilyen fejlesztésnek reális esélye van, mert a források rendelkezésre állnak vagy előteremthetők.

Erre a Közterületek c. fejezet bevezetőjében kitérünk.

Szintén fontos lenne hangsúlyozni az infrastruktúrát érintő beruházások (út, közmű) összehangolt tervezését és kivitelezését (csak egy alkalommal, a költségek megosztásával kelljen felbontani az útburkolatot).

A kiegészítést megtesszük.

A fogalmak tekintetében javasoljuk a „földkábel” kifejezés helyett a földfelszín alatti elhelyezést használni, mert a földkábel a hírközlési szakmában egy konkrét technológiát jelent.

A szövegben javítjuk.

A helyi védelemmel érintett területeken meg kell határozni a sajátos építményekkel, műtárgyakkal kapcsolatos anyaghasználatra vonatkozó követelményeket is (pl. A tájegységhez jobban illene, ha a hírközlési oszlopok anyaghasználatában a fa kerülne előtérbe, vagy az építmények az ott előforduló kő felhasználásával készüljenek.)

„A hírközlési létesítmények és más vonalas, hálózatos infrastrukturális elemek, mint pl. a légvezetékek vagy bázisállomások jellegzetes elemei egy-egy tájnak, így jelentősen befolyásolják annak arculatát. Ezen infrastrukturális elemek szolgáltatásaira, mint a nagysebességű internetre, mobiltelefon-hálózatra, vagy akár villamosenergia ellátásra folyamatos és növekvő lakossági igény jelentkezik, ami szükségessé teszi fejlesztésüket. Ugyanakkor vélt vagy valós egészségügyi hatásai, látképet romboló megjelenésük miatt folyamatos tiltakozás is tapasztalható, ezért fontos, hogy telepítésük esztétikai és egészségügyi szempontból szabályozott legyen. Az egészségügyi szempontokat, biztonságos működtetésük feltételeit országos szintű szabványok és előírások szabályozzák, ugyanakkor az esztétikus, tájba illő megjelenésük a települések és tájegységek számára kiemelkedő fontossággal bír. A hírközlési létesítményeket, adótoronyokat úgy helyezzük el, hogy tájképromboló hatásuk minél kisebb legyen. Ahol más előírás nem tiltja, lehetőség szerint használjuk a meglévő építményeket (pl. templomtorony, kilátó) az átjátszóállomások telepítésére.” Az idézett szöveg a Dél-Alföld bővített ÉTAK-ban jelent meg és néhány jó példát bemutató fényképpel kiegészítve minden kiadványba javasoljuk.

Úgy véljük, hogy az általunk használt rövidebb szöveg is a fentieket fogalmazza meg, a fotókkal történő kiegészítést megtesszük.

Szintén említést kell tenni arról, hogy az adott terület gazdasági és idegenforgalmi fejlődéséhez elengedhetetlen a hírközlési ellátás fejlesztése. Az EU 2020 Stratégiában foglalt és a Magyar Kormány által a szélessávú lefedettséggel kapcsolatban kitűzött rövid- és hosszútávú célok teljesítéséhez szükséges a vezetékes és vezetékek nélküli hírközlési hálózatok fejlesztése.

A terjedelmi korlátok okán a rövid kiadványban ezt nem, csak a megoldás módját tartjuk szükségesnek közölni.

Vezetékes infrastruktúra

A Digitális Nemzet Fejlesztési Program (DJP) kertében előreláthatólag 2025-ig több ütemben várhatók hálózatfejlesztések, melynek keretében túlnyomóan optikai hozzáférési hálózatot építenek ki a hírközlési szolgáltatók, amelyhez elsősorban a meglévő alépítmény hálózatokat, illetve ritkábban beépített területeken saját, vagy az elektromos kitesztelésű, meglévő oszlopsorokat tervezik igénybe venni.

Az elektronikus hírközlési szolgáltatók zöldmezős beruházások esetén általában új, földalatti infrastruktúra kiépítését tervezik. Korlátozott mennyiségben kerülhet sor meglévő oszlopsoros hálózat kiegészítésére, vagy meghosszabbítására, kizárólag műszaki racionalitás alapján. A meglévő oszlopsoros hálózat felhasználására, közös (hírközlési, vagy elektromos) eszközök használatára a szolgáltatókat hírközlési jogszabályok kötelezik, ugyanakkor költséghatékonysági szempontok is szólnak mellette, hiszen az érintett hírközlési szolgáltatónak vállalnia kell, hogy az így elhelyezett vezetékek egy későbbiekben bekövetkező áthelyezésnél osztja a tartószerkezeten lévő többi vezetékek sorsát. Ez a megoldás a költségek megosztása miatt könnyebbé teheti az oszlopok majdani eltávolítását, a hálózatok föld alá helyezését.

A közterületfelújítások során a burkolatok (közutak, járda felületek stb.), a zöldfelületek, a vízelvezető-rendszerek, s minden más infrastrukturális elem kiváltása megújítása lehet időben ütemezett, de történjen egységes koncepció alapján, hiszen ezek egymásra is hatnak, kiépítésük/átépítésük egymást is befolyásolják.

Vezeték nélküli infrastruktúra

A jövőbeni (és részben már a jelenben is zajló) fejlesztések kapcsán mindenképpen meg kell említeni a nagy sebességű mobil hírközlési hálózatfejlesztési projektet, melynek keretében az egész ország területén a meglévő tartószerkezetek felhasználása mellett számos településen várható új antennatartó szerkezetek (toronyok) elhelyezése. Továbbá már javában zajlik a legújabb 5G mobiltechnológia (vezeték nélküli gépjárművek, speciális műtéti beavatkozások) elterjedését támogató projekt előkészítése, amely elsősorban gazdaságélénkítő szerepe miatt élvez prioritást és a meglévő hálózati kapacitások igénybevétele mellett új - főként kis-cellás bázisállomások – építmények elhelyezésével jár. A mobil hírközlési szolgáltatás akkor teljesíti az előfizetők által támasztott elvárásokat, ha az ügyfelek bárhol és bármikor, kiváló minőségben tudnak hívást kezdeményezni, vagy fogadni, különböző internetes alkalmazásokat (pl. GPS) letölteni. A mozgó (pl. autóban utazó, vagy túrázó) előfizető szempontjából fontos követelmény, hogy a felépített összeköttetés cellahatárok átlépésekor ne szakadjon meg.

Az új antennák telepítésének legfőbb oka, hogy a mobiltelefon-előfizetők számának növekedésével párhuzamosan növelni kell a hálózat kapacitását is, az új technológiához pedig részben új hálózati lefedettség kiépítésére van szükség.

Egy-egy bázisállomás telepítése tervezésekor minden esetben szükséges figyelembe venni a terep adottságait, a környezetet (pl. szomszédos házak/objektumok magassága, környező fák/erdők magassága és lombosodottsága, sűrűsége); a helyszín megközelítési lehetőségeit (pl. út, árterület stb.); a helyszín infrastrukturális adottságait; elektromos áram betáplálás megvalósíthatóságát.

A nagyobb terület lefedését biztosító mobil bázisállomás akkor tud hatékonyan és optimálisan működni, ha az antenna tipikusan 30-40 méteres magasságban helyezkedik el, de lehetőleg legalább 10 méterrel a környező tereptárgyak felett.

A terjedelmi korlátok okán a rövid kiadványban ezt nem, csak a megoldás módját tartjuk szükségesnek közölni.

Keresni kell a meglévő objektumok használatának lehetőségét (meglévő torony, víztorony, kémény, templomtorony, magasabb ipari létesítmények, lakóépületek, stb.). Az előfizetők igénylik az egyre magasabb átviteli sebességet, ami azt eredményezi, hogy egyre közelebb kell hozzájuk elhelyezni a bázisállomást, tehát nem elegendő a település szélére letenni, hanem azt be kell "vinni" a településre, az ilyen bázisállomások antennái viszont már alacsonyabban, meglévő tereptárgyakon, épületeken is elhelyezhetők és álcázásuk indokolt esetben elvárható.

Ezen elveket szövegünk tartalmazza.

Ennek megfelelően az alábbi kiegészítést tesszük:

A teljes borvidék, mint Világörökség területén az elektromos és hírközlési hálózatok vezetékeit a földfelszín alatt kell vezetni, valamint törekedni kell a meglévők föld alá helyezésére. Trafóállomás trafóházban, süllyesztve, vagy épülettel egybefoglalva oldandó meg, amennyiben az szakmai indokok miatt nem helyezhető el egyéb területeken. A trafóház felületét a térségre jellemző homlokzati kialakítással, ajtajait és szellőzőrácsát, a főépítéssel egyeztetve, a közterületi bútorokra előírt RAL színkód szerint kell kialakítani, közvetlen környezetét takaró növényzettel parkosítani kell. Egyéb felszíni energiaellátási vagy hírközlési hálózatok építményei (átjátszók) elhelyezése csak meglévő objektumok felhasználásával, takart módon (templom tornyának süvege alatti takart terület) javasolt megtenni, amennyiben az érintettek hozzájárulnak.

Fontos, hogy a hírközlési oszlopok anyaghasználatában a fa kerüljön előtérbe, az egyes építmények helyi kő felhasználásával készüljenek.

Távközlési és adatátviteli berendezéseknél a közterületi infrastruktúrán való elhelyezés preferált,

Közterületi infrastruktúrán belül javasolt elhelyezés:

- ▶ közterületi lámpaoszlopba integrálva (kis gallérral takarva, azonos színre festve),
- ▶ sportpályák melletti lámpákba integrálva,
- ▶ zászlórúdba rejtve.

Amennyiben ez bizonyíthatóan nem lehetséges, akkor meglévő épületen belül, egyedi elbírálás mellett, takartan létesíthető meghatározott funkciójú épületek esetében (templom padlástere, sportcélú építmény stb.), amennyiben az elhelyezés hiánya a szolgáltatás elvárható minőségét veszélyezteti.

Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Településrendezési és Építészeti-műszaki Tervtanács Bodonyi Csaba észrevételei

Bodonyi Csaba „ilyen volt ilyen lett” képpárokat küldött.

A megfelelő felbontású képeket beillesztjük a kiadványokba.

Magyar Építész Kamara

A Miniszterelnökség rendelkezésünkre bocsátotta az első körben készült kézikönyveket, az ezek alapján készült „rövid” anyagokkal együtt. Ez utóbbiak több helyen kivonatként, összefoglaló anyagként szerepelnek, véleményünk szerint azonban ezek a „rövidebb” anyagok legyenek maguk az ÉTAK-ok. A két anyag ugyanakkor elválaszthatatlan, hiszen az első körben készült anyagnak mindenre kiterjedő vizsgálatokat kell tartalmaznia, mint alátámasztó munkarész és erre épülve vonhatja le a következtetéseit és teheti meg javaslatait az ÉTAK számára. Emiatt véleményünkben az első körben készült kézikönyveket alátámasztó munkarésznek tekintjük, míg ÉTAK-nak a rövidebb anyagokat. Szakmai véleményünk vitaindító is egyben, amelynek megtárgyalására terveink szerint 2019. február 25-én rendezendő workshopon kerülhet sor a készítők részvételével.

A legegyszerűbbnek tűnő kérdések a legbonyolultabbak: kinek készül az ÉTAK? Mi a célja az ÉTAK-nak? Ezek pontos megfogalmazása dönti el a kézikönyv tartalmi mélységét, részletességét, a szakmai nyelvezet kérdését, az ajánlások kidolgozottságát.

Az alátámasztó munkarészt célszerűen a szakemberek tudják jól használni, míg az ÉTAK „mindenki” számára szolgálhat útmutatóként.

Szerzőként támogatjuk azon javaslatot, miszerint az ún. hosszú kézikönyvek a szakemberek számára alátámasztó munkarészként kerüljenek a laikusoknak is szóló rövid kézikönyvek mellé, a kettő elválaszthatatlan.

Fontos tisztázni a kézikönyv helyét a jelenlegi rendszerben. Meglátásunk szerint nem lehet a TAK és az ÉTAK között alá és fölé rendeltségi viszony, továbbá az ÉTAK nem lehet sok TAK összessége sem.

Nem igényel szöveges kiegészítést a könyvben, ellenben fontos, a legitimizációra vonatkozó javaslat.

Az ÉTAK szerkezete, tartalmi kérdések

Első helyen jegyezzük meg, hogy a készítőik feltüntetésével a kiadványok egy része adós marad.

AZ ÉTAK egy kézikönyv, így véleményünk szerint azt a célt kell elsősorban szolgálnia, hogy egy adott kérdésre vagy problémára egy adott fejezetben a választ megtaláljuk. Ehhez azonban megfelelően tagolt, átlátható felépítésre és kellően informatív tartalomjegyzékre van szükség. Az ÉTAK olvashatóságát, befogadását nagyban segítené, ha a vizsgálatból tényleg csak a valóban lényegi, a tájegység arculatát befolyásoló megállapítások szerepelnének benne.

A vizsgálatok összefoglalása így célszerűen ne tartalmazzon javaslatokat, ajánlásokat, a kézikönyv jól elhatárolható módon válassza szét ezeket, hogy „mindenki” számára egyértelmű legyen mit, hol talál.

Úgy véljük, hogy a MÉK általános, mind a 7 kézikönyvre egységesen megfogalmazott észrevételeinek e része az általunk szerkesztett munkára nem vonatkozik, a készítőik feltüntetésre kerültek, tartalomjegyzék a végleges kézikönyvben beillesztésre került.

Szintén fontos kiemelni, hogy a kísérő ábrák, képek célja a szöveg alátámasztása, magyarázata. Nem szerencsés, ha ugyanazon kép, ábra több kézikönyvben is feltűnik. Ugyanígy a vizsgálatokban, illetve az ajánlások alapelveiben, szempontrendszerében is lehetnek olyan megállapítások, amelyek generálisan igazak minden tájegységre, azonban a szóról szóra ismétlések, a teljes „duplikátumok” kerülendők. Elfogadhatatlan két teljesen eltérő karakterű tájegység esetén a teljes szövegazonosság, kiváltképpen a jövőkép megfogalmazásában, hiszen – mint azt az egyik kézikönyv is jelzi – *„Az új építések a településkép formálóiaként nem fúcatmegoldásokkal, hanem egyedi ízzel mutatnak példát.”*

Itt jegyezzük meg, hogy a külföldi példákat kerülendőnek tartjuk az ÉTAK-okban.

A történelmi résznek azokra a tényekre kell rámutatnia, amelyek befolyásolják az építészeti tájegység vagy annak kisebb részének jellegét. Ezen információk a megértést szolgálják, így a hosszú leírások kerülendők.

Az általános megállapításokból ránk vonatkozik a külföldi példák szerepeltetése, mely a képanyag töredékét teszik ki. Úgy gondoljuk, hogy vannak olyan témák (hírközlési elemek esztétikus elrejtése, közterületi illemhelyek, pihenők stb.), melyekben fontos az olvasó látókörének szélesítése, ugyanakkor a képaláírásban minden esetben pontos magyarázat szól az adott illusztrációhoz, elkerülve a szolgai másolás hibáját. Sajnos nagyon sok esetben nem találtunk a térség rangjához méltó jó példát, mint igény, vagy kérdésfelvetés azonban szükségesnek találjuk a téma szerepeltetését.

A történelmi résznek azokra a tényekre kell rámutatnia, amelyek befolyásolják az építészeti tájegység vagy annak kisebb részének jellegét. Ezen információk a megértést szolgálják, így a hosszú leírások kerülendők.

A települések egyenkénti elemzése itt nem lehet cél, mert ezek az egyes települési TAK-ok feladatai. Emiatt a műemléki értékeknek vagy helyi településképi védelem elemeinek szerepeltetése szükségtelen. Az egyes tájegység karakter elemeit kell megragadni és bemutatni: a település szövetét, a léptékeket, a település közösségi tereinek alakulását és alakítását, az adott térségre jellemző építészeti formálást, anyaghasználatot.

Szakmai szempontból érdekes kérdés annak értékelése, hogy mit értünk kortárs építészet és mit kortárs építés alatt. Ezeknek az anyagokban egyensúlyúnak kell lennie, hogy mindenki ugyanazt érte alattuk. Néhol „kortárs” címszó alatt szerepel a parasztházak, egyéb épületek felújítása és az új épület építése, amely véleményünk szerint nem szerencsés.

Nagyon előremutatónak értékelendő, hogy több kézikönyvben megjelennek korunk problémáit és sajátosságait adó témák. Például van amelyik számba veszi a klímaváltozás borvidékre gyakorolt hatását és javaslatokat fogalmaz meg az ezzel kapcsolatos felkészülésre. Van olyan munka, amely értékeli a szélörvények tájképi megjelenését. Építészeti szempontból országosan is aktuális kérdések, mint a kockaházak felújításának lehetősége és a kortárs épületek településképi illesztésének kérdése is több kézikönyvben szerepel, amennyiben ezekre a kérdésekre a tájegység sajátosságait figyelembe vevő válaszok kerülnek kidolgozásra, az szakmailag nagyon pozitív eredménynek értékelendő. Az akadálymentesítés kérdése, a sajátos műszaki berendezések szintén témák egyes ÉTAK-okban. A sajátos műszaki berendezésekre adott építészeti ajánlások ugyan általánosak, nem feltétlen a tájegységre jellemzők, de ettől még helyük van a tájegységi kézikönyvekben is.

A műemléki értékek tételes felsorolása helyett értékcsoportokban gondolkodtunk, azonban az értékek megjelenítése megrendelői elvárás volt. A többi észrevétel módosítást nem igényel.

Összefoglaló

Az anyagok rendkívül alaposan körüljárják a témákat, az anyaggyűjtés példászerű, nagyon értékes munkák. Ahány, annyiféle, változatos megoldást adnak ugyanarra, amit helyeselni lehet, hiszen éppen az egy-kaptafák elkerülése lehet az egyik célja az építészeti tájegységi arculat meghatározásának.

Annak ellenére, hogy az alátámasztó munkarészek kidolgozottsága kiemelkedő, ezek szellemiségét a „rövidített” anyagok, vagyis az ÉTAK-ok némelyike nem tudta visszaadni. Néhol az alátámasztó rész egy olyan kompakt egészt alkot, amelynek megbontása pont az ajánlások kárára történik.

Az ÉTAK-ok egyik célja, hogy valóban használható kézikönyv legyen a tájegység komplex megismeréséhez, amely alapján például az esetlegesen készülő mintatervek ne a régi rendszer szerinti „internacionalista” felfogásban készüljenek, hanem a tájegysége szellemiségét visszaadó formában.

Végezetül megemlíti, hogy az ÉTAK-ok rendeltetésének kiérlelése alapvető fontosságú, ugyanis a különböző célok meghatározásánál végig kell gondolni, hogy azok csak olyanok legyenek, amelyek nem okoznak kompetencia zavart a TAK és az ÉTAK viszonyában.

Módosítást nem igényel.

Magyar Természetjáró Szövetség

A **Magyar Természetjáró Szövetség**, mint az 1987-ben létrehozott *Magyar Természetbarát Szövetség* jogutódja, az 1913-ban létrehozott *Magyar Turista Szövetség* utódja, és az 1873 óta alakult magyar természetjáró szervezetek hagyományainak folytatója a Lechner Tudásközpont felkérésére Miniszterelnökség által nevesített civil szervezetként következő véleményezést adja ki a **Tokaj-Hegyalja Építészeti Tájegységi Arculati Kézikönyvről**:

A kézikönyv koncepcióbeli felépítésével, tudásalapú ismeretanyagával, közvetített értékrendjével egyetértünk. Meggyőződésünk, hogy a kiadvány egyértelmű és követendő iránymutatást ad a térség építészeti fejlesztéséhez.

Köszönjük a kézikönyv szerkesztőinek megtisztelő bizalmát, amit a véleményezéssel kapcsolatban Szövetségünk irányába tanúsítottak. Örömmel és várakozással teli kíváncsisággal tettünk eleget a felkérésnek.

IV. Munkamegbeszélésen, fórumon elhangzott javaslat

Colas

Ásványvagyon stratégiára lenne szükség, hogy elkerüljük a 15 évre adott bányászati engedélyek időtartama alatt az adott terület teljes kizsákmányolását. Világörökségi területen sem lenne cél a bányászat teljes visszaszorítása, hiszen az összefügg a lakosság munkalehetőségeivel és a helyi építőkö bányászatával is, melyet településképileg is indokoltnak tartjuk. Nem csak a rekultiváció, hanem a kultiváció is fontos: foglalkozni kellene a tájépítészeti kötelezettséggel is, a teljes élettartamra

való tekintettel. Foglalkozni szükséges a környezetet és a lakosságot nem terhelő szállítási módokról: vízi úton, elkerülő utakon, több vasúti csatlakozással a meglévő vonalakon. Kiemelten fontos lenne, hogy az ún. depók, azaz a feldolgozás helyszínei ne a települések közvetlen szomszédságában legyenek.

A javaslatokat fontosnak találjuk, kiegészítésként belevesszük a kiadványba. Ugyanakkor úgy véljük, hogy nem lenne cél a borvidéken a vasúti és útépitési kövek nagy mennyiségű bányászata. Elsősorban a helyben is használt építőkö, és egyéb, kisebb szállítási terheléssel járó nyersanyagok kitermelése lenne indokolt egy világörökségi területen.

Abaújszántó

Fontos lenne Abaújszántó városi szerepét kiemelni, lakossága és történelmi szerepe okán.

A lehatárolásnál a kiegészítést megtettük.